ИВАН ЮХНОВСКИ

ЗА БЪЛГАРСКАТА НАУКА, ЗА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ И НЕЩО ЛИЧНО

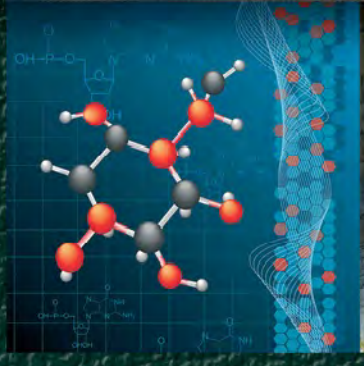

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

ИВАН ЮХНОВСКИ

ЗА БЪЛГАРСКАТА НАУКА, ЗА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ И НЕЩО ЛИЧНО

IVAN JUCHNOVSKI

ABOUT THE BULGARIAN SCIENCE, ABOUT BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES AND SOMETHING PERSONAL

Texts published by the author
2003-2017

Sofia • 2017

Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences

ИВАН ЮХНОВСКИ

ЗА БЪЛГАРСКАТА НАУКА, ЗА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ И НЕЩО ЛИЧНО

Публични текстове на автора и документи
2003–2017

София • 2017

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

Четиринадесет години след първия сборник на акад. Иван Юхновски - „За българската наука и Българската академия на науките“ (2003) пред читателите е следващ подобен сборник с негови публични изяви, обхващащ периода 2003-2017 г. Бившият председател на БАН, известен изследовател в областта на органичната химия, е вероятно единственият учен у нас, който от 1989 г. и досега следи в най-големи подробности промените, извършващи се в областта на науката у нас и в Европа, и е пряк и деен участник в нейната защита и в трудната борба за нейното развитие в условията на продължаващ с години финансов недоимък и пренебрежение от страна на държавата. Затова неговите интервюта и статии в различни медии, участията му в парламентарни дебати, изказванията му по различни поводи, свързани с научните изследвания и с духовността изобщо, са своеобразна летопис на случващото се с науката у нас през последните години. По тази причина подобен сборник, наситен с факти и оценки за събития и процеси, е интересен както за изкушените в областта на науката, така и за широката публика, която не познава в детайли тази тематика.

За разлика от първата книга на автора, този път в сборника са включени и някои данни от личната му съвсем не безоблачна биография с цел да бъдат разбрани по-дълбоко философията и отношението му към науката или пък за да бъдат опровергани неистини, лансирани съзнателно от немногобройни, но кресливи недоброжелатели. Впрочем, всяка личност, която има почтеността и доблестта да говори това, което мисли, без да робува на конюнктури и задкулисия, на личен меркантилен или друг интерес, среща съпротивата на мътилката в смутни времена. Не всеки в днешно време осъзнава напълно смисъла на думите: „Ученият трябва да мисли почтено“. Читателят сам може да си направи изводите, когато прочете тази книга.

И не на последно място - немалко от текстовете са свързани с друга страст на автора - категоричното неприятие на лъженауката и на конкретни нейни изяви у нас, които връщат манталитета на нацията към едно Средновековие, неприлично за XXI век. И така - целта при подбора на включените текстове бе възможно най-пълно да бъде представена идеята на автора, която той отстоява неизменно - че науката и учените в България са достатъчно конкурентоспособни и трябва да се развиват според европейските правила за приоритет на знанието в обществото. И че препятствията, които се създават изкуствено срещу тях, спъват духовното и материалното развитие на България като достойна и суверенна държава.

От съставителя

© Иван Николов Юхновски, автор, 2017
© Велиана Гаврилова Христова, съставител, 2017
© Константин Атанасов Жеков, художник на корицата, 2017
© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017

ISBN 978-954-322-903-1

СЪДЪРЖАНИЕ

- От съставителя / 5
- Уводни думи / 9
- Ученият трябва да мисли почтено / 13
- Въведение към книгата на Е. П. Кругляков „Пладнешки учени“ / 16
- Народът върви напред въпреки политиците / 22
- Науката е производителна сила само там, където има пазарна икономика / 26
- Слово за 134-ата годишнина на БАН / 33
- Дай, Боже, да разберем, че сме образовано общество / 39
- БАН не наказва учени за медийни изяви / 44
- Слово пред Общото събрание на БАН / 48
- Да мислим повече за България / 54
- БАН ще прави за държавата това, което другите не могат / 59
- Да правим това, което другите не могат / 64
- Ден на духовно извисяване и единение / 68
- Слово за 24 май / 69
- Науката не е самотно цвете в лехата / 74
- Слово за 135-ата годишнина на БАН / 79
- Бъдещето е на просветените / 85
- Парите, които дава държавата за наука, стигат само за заплати / 93
- Антиподът на науката / 99
- ДС ни притискаше да лекуваме рак с мишеморка / 107
- Антиподът на знанието / 111
- Врачки искат да ги направим академици / 117
- Доклад на Националния форум „Науката в България“ / 121
- Слово в Националния археологически музей при БАН по случай 100-годишнината от първата експозиция / 138
- Науката е моторът на икономиката / 140
- Учените предлагат, но политиците решават / 147
- Интервю пред Вера Мутафчиева / 154
- Слово за 136-ата годишнина на БАН / 181
- Из слово пред Академичния съвет на Химико-технологичния и металургичен университет / 188
- БАН отровил Георги Марков? Абсурд! / 193
- Не се отчайваме лесно... / 200

- Слово за 137-ата годишнина на БАН / 207
- За науката е време да говорим с реални данни и да се оценяваме с „поглед отвън“ / 216
- Руснакът Акимов е шарлатанин / 222
- Изказване пред Комисията по образованието и науката в 40-ото народно събрание при обсъждането на бюджета за 2007 г. / 223
- Тези, които искат закриването на БАН, подражават на Чаушеску / 226
- Фалшифицирането на историята не е европейска идея / 231
- Бизнесът е така далеч от науката / 232
- Акад. Иван Юхновски, председател на БАН: „Когато трябва да се режат ракети, сещат се за Академията“ / 236
- Условията за науката у нас не са европейски / 238
- Слово за 24 май / 245
- Стъпваме от локва в локва / 252
- Мандатността е една безподобна глупост / 257
- Защо хулите водещите научни институции в България? / 259
- Слово за 138-ата годишнина на БАН / 264
- Изказване пред Комисията по образованието и науката в 40-ото народно събрание при обсъждане на бюджета за 2008 г. / 274
- Очаква ни нов бум на миграция / 281
- Встъпителни думи към Националната научна конференция за диференциация и интеграция на науките / 286
- Боря се за кауза, не за пост / 289
- До Общото събрание на БАН за подаването на оставка от поста Председател на БАН / 296
- Пречиш, защото светиш / 301
- Посягате на БАН? След години ще сте национални предатели! / 304
- Нашата работа не е на улиците, нашата работа е в лабораториите / 309
- Изказаване в заседанието на Комисията по образованието, науката и въпросите на децата, младежта и спорта в НС / 312
- Стенограма от среща с академиците и член-кореспондентите по покана на министър Сергей Игнатов / 315
- Моето кредо винаги е било, че и утре е ден за борба / 321
- Изказване пред Комисията по образованието, науката и въпросите на децата, младежта и спорта в НС / 329

- Увод към книгата на акад. Иван Юхновски *„Новата система и минималните държавни изисквания за хабилитиране и атестиране на учените от университетите и научните организации в Румъния 2011 г.“* / 332
- Изказване на заседание на Парламентарната комисия по образование, наука и въпросите на децата, младежта и спорта във връзка с дейността на фонд „Научни изследвания“ / 333
- Новите технологии нямат отговорност за „маймуната“ с автомат / 336
- Изказване пред Комисията по образование и наука в НС / 341
- Изказване пред Комисията по образование и наука в НС / 343
- Питам: Колко задачи поставиха просветените правителства пред учените? / 347
- Нелепи измислици за Българската академия на науките и изкуствата / 355
- Новите технологии нямат отговорност за „маймуната“ с автомат / 358
- Случаят БАНИ / 359
- Трябва ли да подслаждаме горчивите страници на българската история? / 364
- Историческата истина трябва да се уважава / 367
- Приоритетът е само на думи, без финансова подкрепа / 371
- Изказване в Комисията по образованието и науката на НС при приемането на бюджет 2017 г. / 377
- Изказване пред Комисията по образованието и науката на НС при обсъждането на проекти за изменение на Закона за развитието на академичния състав / 378
- Три допълнителни и неслучайни акцента / 380

УВОДНИ ДУМИ

Настоящият сборник от мои публични текстове обхваща периода 2003-2017 г. и е продължение на аналогичен сборник, издаден през 2003 г. под заглавието „За българската наука и Българската академия на науките".

През изминалите 14 години се случиха не малко важни събития в живота на българската наука и на Българската академия на науките. Бе направен опит да бъде смазана и разрушена Академията чрез катастрофална промяна на Закона за БАН и осакатяване на бюджетната ѝ субсидия, а научната общност на България започна да понася щетите, предизвикани от Закона за израстване на академичния състав.

В началото на 2008 г. бях избран за четвърти път с таен вот и 79% от гласовете на членовете на Общото събрание на БАН за Председател на Академията. Един месец по-късно се оттеглих, защото не можех и не исках да бъда мишена за нападки срещу нашата Академия, обиняван в това, че навърших 70 години, а и защото сметнах, че вече не мога да ѝ бъда достатъчно полезен.

От моята оставка са минали 9 години, но времето не можа да ме направи по-безразличен към битието на науката у нас и към живота на БАН. С всички свои публични изяви и през последните години съм се стремял да допринеса за правилното обществено възприемане на науката у нас и на БАН, за справедливата оценка на труда на бедния наш учен и срещу засилването на проявите на лъженауката у нас. Тези изказвания са направени на важни форуми, в Комисията за образованието и науката в Народното събрание или са интервюта и статии по важни въпроси за защита на науката и Българската академия на науките. Вярвам, че са предизвикали определен обществен резонанс. Всички представени в книгата материали са публикувани - в пресата, в сайтовете на съответните медии, в стенографските протоколи на Народното събрание или в информационните издания на БАН, така че това са и своеобразни исторически документи. В няколко акцента са представени документи, опровергаващи напълно някои злонамерени, но все още тиражирани твърдения относно личността ми и моята дейност.

За съжаление, някои от особено важните негативни явления, възникнали преди 6-7 години, още не са преодолени и продължават да ерозират българската научна общественост - не са приети крайно необходимите разумни минимални държавни изисквания за заемане на научни длъжности, а бюджетното финансиране на БАН все още не може да достигне нивото си от 2008-2009 г. Може би съставената и издадена от мен през 2012 г. книга с редица закони и правилници за преодоляването на инфлацията в научните звания и степени в Румъния е била полезна като добър чужд опит и за твърде закъсняващите аналогични усилия в България.

Искам да вярвам обаче, че по-младите ни колеги знаят, че БЕЗ БОРБА НЯМА ПОБЕДА и това ще поддържа нашия оптимизъм в общите усилия за извоюване на заслужено достойно място на науката и нейния най-голям храм - Българската академия на науките, в нашата Родина.

Акад. Иван Юхновски

юли, 2017 г.

Човечеството дължи напредъка си на науката

УЧЕНИЯТ ТРЯБВА ДА МИСЛИ ПОЧТЕНО

Интервю пред в. „Земя“, 21.05.2003 г.

- С какво ще се похвали Българската академия на науките преди празника?

- Можем да сме доволни, че взаимодействието като учени с държавните институции бележи напредък. Излезе Законът за поощряване на научните изследвания, за който ратувахме дълги години.В него е записано, че научните изследвания са държавен приоритет. В пълен унисон с политиката на обединена Европа за издигане на науката като начин на държавничмеско мислене. За да може в близо време тя да бъде решаващ стимул за напредък на Европейския съюз.

- Ще рече, че за разлика от другите сфери държавата не се е оттеглила съвсем?

- Аз съм все пак голям оптимист, особено след приемането на този закон. И безусловния напредък във взаимодействието на учените с държавни и стопански институции. Макар и в началото, сме стъпили на правилен път на развитие.

След като на законово равнище науката е призната за приоритет в България, предстои да съдействаме той да се превърне във все по-сериозна реалност. Защото трябва да осъзнаем, че присъединяването към ЕС не е само олитическо и икономическо, но е и ясна покана нашата страна и особено творческата интелигенция да участва най-активно в изграждането на новия духовен облик на разширяваща се Европа. Прочее нашата научна общност оставна е в Европа и в световния научен процес, както и в НАТО. Преди една седмица в сградата на БАН завърши заседанието на Научната комисия на НАТО. Нейният директор професор Ален Жубие заяви: „България е нов член на НАТО, но българските учени отдавна са участници в научната програма на алианса. Бих казал, че досега те имаха двоен статут – и като учени на НАТО, и като учени от партньорска страна. Така те създадоха своеобразен двоен статут и на България“.

Тези думи ни показват, че ние достойно представяме страната си и преди всички сме прокарали един път към али-

анса чрез участието си в неговата научна програма. Която прочее няма нищо общо с военните проблеми, както вероятно мнозинството предполага. Програмата на тези заседания на Научната комисия на НАТО в България е сигурност за околната среда чрез науката. Това е част от голямата предишна програма „Партньорство за мир".

- Страховит е потокът на напуснали и напускащи млади хора, образовани, из средите на младите научни работници. Как все пак успявате да държите двата края с кадрите?

- Това продължава да ни безпокои. Безспорно има изтичане на мозъци. Този процес е характерен и за страни с много по-висок стандарт от този на България. Това е неизбежно. На този етап ефектът от изтичането на мозъци от академията все още не е катастрофален. А и ние постоянно вземаме мерки за привличане на млади хора. Имаме институти, където те са наистина много и са способни. В други положението не е толкова благоприятно. Но доста отдавна е установено, че в онези научни звена, които имат ефективни договори за международно научно сътрудничество и по-добро финансиране, младите хора се задържат. А израз на нашата грижа за поощряване на талантливите млади учени са присъжданите на прилична финансова стойност за нашите условия награди, които БАН е учредила отдавна и дава на заслужибите млади учени по случай 24 май – Деня на славянската писменост и култура. Днес президентът на републиката ще връчи над 20 награди на млади учени на възраст от 30 до 35 години за особени постижения в тяхната научна област.

- Науката не е много атрактивна за съвременните издания по смисъла на вкуса, който те самите създадоха? Какво не знаят читателите за вас?

- Ще оспоря това твърдение. Само за 2002 г. в българските вестници имаше над 290 дописки за проблеми и достижения на научни работници и за самата академия. Това прави по една дописка на работен ден. А само за трите месеца на 2003 г. са 88. Мнението, че никой не се интересува, че не се пише, е неточно. Отделно са предаванията по електронните

медии. Друг е въпросът, че е недостатъчно, но че е много повече отпреди е категорично.

За съжаление мдиите отделят много внимание на лъженауката, псевдонауката – гадатели, лечители, екстрасенси. Което за мен е всъщност едно постоянно промиване на мозъците и по никакъв начин не допринася за изграждането на общество, основаващо се на науката, на която така или иначе човечеството дължи своя напредък. Екстрасенсите гадаят, но абсолютно нищо не са донесли за напредъка на човечеството, а само са му пречели. Защото истинските чудеса са рожба на истинската наука. А гореказаните занимания в най-безвредната им форма са начин за забавно прекарване на времето.

- В колегията ви наричат човек с мисия. Какво ще кажете за себе си?

- За себе си човек говори трудно. Общо взето, мисля, че ако един мъж се хване да върши една работа, трябва да го прави постоянно и упорито. Много е важно да мисли почтено. Не го разбирайте буквално. А като стремеж към всестранна оценка на всички страни на един проблем, който трябва да бъде решен. Да не се поддава на конюнктурни влияния. Тогава нещата поне в чисто психологически план са прости. И ако има време да спи, спи спокойно. Що се отнася до мисията, аз съм подчинил целия си живот на идеята, че науката в България трябва да бъде все по-важен и решаващ фактор, а учените да имат условия все по-успешно да работят за бъдещето на страната си.

- Има ли улица или някоя институция с името на акад. Ангел Балевски?

- Паметта на акад. Балевски се тачи високо в академията. Неговият метод за лееен чрез противоналягане върви по света, в Съединените щати, в Европа. Институтът по металознание, създаден от него, е особено уважаван. Той и сега е водещ по отношение на технологии. Високо ценен в чужбина и в САЩ. Делото на акад. Балевски се развива в нови форми. нормално е институтът, създаден от него, да носи и името му. Вероятно ще го направим.

ВЪВЕДЕНИЕ КЪМ КНИГАТА НА Е. П. КРУГЛЯКОВ „ПЛАДНЕШКИ УЧЕНИ“

Драги читатели,

Пред вас е книгата - сборник от статии и интервюта, на академик Едуард Павлович Кругляков, редовен член на Руската академия на науките, физик с висок международен научен престиж и председател на Комисията за борба с лъженауката и с фалшифицирането на научните изследвания към Руската академия на науките. Сметнахме, че превеждането на тази книга на български език ще е полезно за българската общественост, тъй като, макар и в по-малък мащаб, негативните явления в Русия, с които се бори смело и обосновано авторът на книгата, имат своите аналози и в нашата българска действителност.

Не искам да крия, че при прочитането на книгата на акад. Кругляков открих в нея много подобни случаи на прояви на лъженауката у нас, с които животът ме сблъска. Някои от тях, поради заетата от мен позиция, без преувеличение, можеха да ми струват бъдещата работа в науката.

Книгата на акад. Кругляков е ориентирана главно към съвремието, свързано с настъпването на лъженауката в Русия, и много по-слабо засяга проблемите на догматичната и силово налагана лъженаука през сталинския период. За съжаление този период на жесток идеологически диктат в науката засегна в определена степен и българската наука.

Като оставим настрана обществените науки и голямата част от хуманитарните, които бяха подчинени на господстващата идеология, най-тежки удари до към началото на 60-те години понесоха българската биологическа и аграрна наука и, макар в по-малка степен, химията и физиката. И докато за жертвите, които даде биологическата ни наука по времето на официалното господство на „теориите“ и „практиките“ на Д. Лисенко и О. Лепешинская е известно много, за химията и физиката се знае и помни много по- малко. В края на 50-те и началото на 60-те години най-подражателски в химията у нас бяха подложени на критика теориите на резонанса и мезомерията като буржоазни лъжеучения. Към тях без всякаква

логика тогава бяха причислявани и методите на квантовата химия. За щастие този труден период за теоретичната химия в България продължи сравнително кратко и не доведе до някои крайности, както в тогавашния Съветски съюз. За всичко това много повече би могъл да разкаже покойният вече академик Стефан Христов, чиито световноизвестни изследвания в областта на теоретичната електрохимия бяха подложени на грозна идеологическа критика и докторската му дисертация оцеля само благодарение на дружната подкрепа на най-известните ни физико-химици и физици. Жалко бе наистина, че някои наши отговорни за науката фактори не можаха своевременно да разберат, че още от 1960 г. в Съветския съюз тези идеологически „критики" на т. нар. „буржоазни" теории в теоретичната химия бяха признати за несъстоятелни и отхвърлени завинаги. Такава, очевидно, е съдбата на подражателите.

Дотук ще спра с припомнянето на периода на насажданата с политическо и административно насилие догматична лъженаука, съпроводено с изолирането на науката у нас от световния научен процес. Все пак учените бяха жертва на това насилие и от дистанцията на времето на тяхното поведение и залитания трябва да се гледа с определено разбиране, именно защото бяха жертви.

През 70-те и 80-те години у нас започнаха да си пробиват път нови „явления" и „открития", които, макар и непряко свързани с официални догми или „учения", намираха известна хранителна среда. Под формата на уж неизвестни или необясними от традиционната и „официалната" наука (изразът „традиционна наука", „традиционната медицина" започна да се употребява от някои като синоним на закостеняла наука и закостеняла медицина) ентусиасти откриватели започнаха да лансират чудодейните свойства на „магнитната вода", на „живата" и „мъртвата" вода, на нови „всемогъщи" средства срещу рака и т.н.

Част от тези разработки успешно се скриха под чадъра на секретността и започнаха да смучат пари от някои силови държавни структури, които поради наивност или други съображения ги поддържаха дълго и упорито. Всички тези дейности, макар щедро прикриващи се с научна терминология, нямаха нищо общо с науката. Това бяха типични прояви на лъженау-

ката и по-рано или по-късно (за съжаление) завършваха с пълен провал. Искам да се надявам, че сега у нас никой не вярва в чудодейните свойства на „магнитната" вода и на „живата" вода, получавана по електрохимичен начин. Още повече, че никоя напреднала страна по света не се възползва от рекламираните у нас и толкова прости за реализация „чудеса".

За много подобни и много повече опасни за обществото „открития" и прояви на лъженауката читателят ще научи от книгата на акад. Кругляков. В нея съвсем ясно са очертани поведенческите черти и подходи, с които си служат деятелите в сферата на лъженауката, които откриваме и у нас. На първо място бих поставил упорито „доказваната" от тях ограниченост на съвременната наука, на нейната закостенялост и неразбиране на уж новите перспективи, подавани щедро от създателите на „нетрадиционната" наука. Поразително е нахалството, с което лъжеучените, обикновено нямащи сериозна научна подготовка, атакуват устоите на съвременната наука, създавани в течение на цяла епоха, днес развивана от най-блестящите умове, и то във време, когато научните изследвания се превърнаха в професия на стотици хиляди и дори милиони талантливи хора. Очевидно е, че съотношението на силите (научен и човешки потенциал) съвсем не е в полза на лъженауката „громяща" съвременната наука. Творците на лъженауката се мъчат да преодолеят тази си очевадна слабост с широка и агресивна реклама в средствата за масова информация. Техните „открития" и „теории" няма никога да срещнете по страниците на научните списания, където би трябвало най-напред да се появят. Тук те се възползват от известната слабост на истинския учен, който публикува своите резултати в специализираните научни списания и обикновено страни от средствата за масова информация. По такъв начин лъженаучните деятели са всъщност шумното малцинство, чийто глас много по-лесно достига до обществото с всички негативни последици от това.

Затова акад. Кругляков ратува за организирана и безкомпромисна борба на учените срещу проявите на лъженауката в средствата за масова информация.

Публичната борба с лъженауките, особено сега, когато обществото е залято с информация от различно естество и

качество, трябва да стане една обществено важна функция на учения.

Друга съществена и обща черта на лъжеоткривателите е стремежът им да се „приобщят“ към държавни средства, като се скрият зад секретността, понякога най-безотговорно и охотно предоставяна особено от държавните силови структури от близкото минало. У нас този подход бе също често практикуван. Достатъчно е да си спомним за случая с ПТС 1300 (Противотуморно средство „1300 години България“) на Нягол Мамеров, поддържан дълго и активно от най-висши служители на КДС. Борбата ни с това опасно явление, жестоко засегнало хиляди хора у нас (хем секретно, хем широко прилагано върху болни, които системно бяха тровени с арсеник), е описана по-подробно в книгата ми 2.

За съжаление силовите структури се оказват понякога доста податливи на въздействията на лъженауката. Пример за това е нашумялата у нас в началото на 90-те години афера около Царичина, поддържана със средства и сили на държавата от някои висши офицери. Както е известно, това безобразие, в което в едно бяха забъркани екстрасенси, контактьорки, „извънземни“ и военни, завърши безславно и, вярвам, че писмото, което изпратих през 2000 г. до Генералния щаб на армията е последното писание, посветено на тази срамна дейност. Справедливо е да отбележа, че това писмо бе посрещнато с пълно разбиране от тогавашното ръководство на Генералния щаб.

Защо лъженауката се стреми към осигуряване на дейността си чрез засекретяване? Проблемът не е само в по-лесния достъп тогава до държавните средства, а главно в това, че при по-свободен достъп на истинските учени до „тайните“ на лъженауката те могат много лесно да бъдат разобличени и да бъде доказана тяхната лъжливост. В книгата на акад. Кругляков читателят ще открие немалко такива случаи в Русия. Ще си позволя да посоча само един случай от нашата действителност. През 1992 г. в бр. 2 на списание „5Ф“ (феномени, фантоми, футурология, фантастика, факти) 6 страници бяха посветени на тайнствени явления в софийското село Хераково с подзаглавия: „Прахов десант в детската градина на с. Хераково; Екстрасенси бият тревога; Полиция и наука мълчат; Какво да се прави?“.

Тайнственият червен прах, покриващ пода на една училищна сграда в с. Хераково, става обект на нечувани тълкувания на контактьори, „учени", екстрасенси, радиестезисти и други деятели на паранауките. Бие се тревога, забърква се кметът на селото, предлага се отцепление на селото и дори неговото изселване. „Явленията" биват наречени „мистерии в Хераково" и т. н., и т. н. Преди това тези мистерии са били описани в сп. „Български дневник", бр. 25 от 1991 г. и в едно телевизионно предаване.

С помощта на един колега получих проба от тайнствения „извънземен" прах, разгледах го под микроскоп и след половин час се явих в кабинета на проф. Ванев, специалист по гъбите в Института по ботаника при БАН. Казах му, че това е от неговата област и му дадох проба от праха. След 45 минути той ми се обади да го посетя. Показа ми великолепен каталог на гъбите, издаден преди половин век, а след това под микроскоп — компонентите на „тайнствения" прах. Това бяха спорите на т. нар. малка домашна гъба, враг на дървените части на влажни селски къщи, които могат да ги доведат до събаряне за 3—4 години. Качих се на колата, отидох до с. Хераково, намерих заместник- кметицата (кмета го нямаше) казах ѝ за разгаданата „мистерия" и ѝ препоръчах да отварят прозорците, да оправят водопровода и да намажат гредите с противогъбен състав. И да забравят глупостите, които им бяха наговорени. И това стана в присъствието на две местни баби, които се подсмиваха и одобрително клатеха глави. Някога да сте чули нещо повече за чудесата в с. Хераково? Тук ще се въздържа да съобщавам имената на хората от редакционния съвет на списание „5Ф", както и имената на екстрасенсите, контактьорите и „ученитe", забъркани в тази жалка медийна каша.

Случаят е прост и поучителен. Не може незнанието на науката да се превръща в основа за създаване на митове, феномени и мистерии. Чудото е в знанието, а не в незнанието!

В тази книга читателят ще намери много страници, посветени на лъженаучните и „приложните" аспекти на т. нар. торзионни полета. За съжаление тези влияния, дълбоко ненаучни и неполезни, проникнаха напоследък и в България. Рекламите за топлинни генератори с коефициент на полезно действие 130 и повече процента се появиха по страниците на някои вестни-

ци и в предавания по телевизионните канали. Това са все същите ненаучни фантазии с търговски претенции обаче, пренесени от Украйна и Русия у нас и така силно изобличени и опровергани в книгата на акад. Кругляков. Радвам се, че в България се намериха учени и един вестник и доблестен журналист, които дадоха достоен отговор на тези заблуди.

Любителите на астрологията, телепортацията, чудесните лечители, парапсихологията, психотрониката и т.н. биха могли да прочетат в книгата и достатъчно обоснована, и охлаждаща пристрастията им критика. Тези раздели оставям без коментар.

Книгата е издадена с известни съкращения за избягване на някои повторения на изводи и факти.

Надявам се, че тя ще бъде интересна и полезна не само на учените и журналистите, но и на всички любознателни читатели, имащи интереси към вечния спор между науката и лъженауката.

Аз съм убеден, че присъщият на българина скептицизъм не ще позволи на лъженауките у нас да се развият до толкова, че да потиснат пак присъщия на народа ни стремеж към истинската наука и знание.

Акад. Иван Юхновски

1 Кругляков, Едуард. Пладнешки „учени", АИ „Марин Дринов", 2003 г., ISBN 954-430-982-9

2 Юхновски, И. За българската наука и Българската академия на науките. С., АИ „Марин Дринов", 2003 г. и статиите във в-к „Дума" (01.06.1990 г.) и в-к „Демокрация" (10.06.1990 г.).

НАРОДЪТ ВЪРВИ НАПРЕД ВЪПРЕКИ ПОЛИТИЦИТЕ

Позиция. Акад. Иван Юхновски: Боря се за истинска наука

Интервю пред Стойчо Керев
В. „Стандарт“, 26.05.2003 г.

Наскоро прочетох една книга, която извънредно много ме вдъхнови, „Учени разбойници“ от акад. Кругляков, посветена на лъженауката. Тя е написана естествено с оглед на някои реалности в Русия. Подобни неща възникват и в България и паралелът е много силен, независимо че има разлика в мащабите. Въпросът с лъженауката, псевдонауката, ме занимава много. Аз смятам, че това явление, което в последно време го има и в нашата държава, и то в много груб вариант, е в доста голяма степен вредно. Може би за отклонение на част от обществото от някакви по-тъжни мисли това е полезно, чисто психологически. Но за мен това е нездраво настроение, често свързано с кризисни явления в обществото. Би трябвало науката да проявява по-голям прагматизъм, да се движи в широки рамки и във всички случаи това са рамките на истинската наука. А не на лъженауката.

- Академик Юхновски, как БАН посрещна 24 май?

- С определени успехи и стабилизация. През миналата седмица доживяхме да чуем от водещ в научната програма на НАТО, разбира се, от чужденец, израза „Вашата наука е номер едно“. Настроението е ведро.

- Когато се каже кирилица, като че ли хората се сещат първо за Русия.

- Не бих казал. Зависи от много фактори. При нас кирилицата е нещо, което е било разпространено преди повече от 1140 години. Чрез България и в останалия православен славянски свят. Така че никой не би могъл да оспорва този ни принос към европейската и славянската култура. Това вече не се оспорва.

- Как ви звучи днес фразата „Върви, народе възродени“?

- Ами народът върви, независимо от това какво се мисли и какво се прави, той си има своя път вековечен И практически този път напред - и във времето и в напредъка - никой не може да го спре. Той си върви в грижата за подрастващото поколение, което, бидейки личен и семеен проблем, фактически се превръща в национален. Това е въпрос на продължението на рода, на държавата и аз мисля, че изразът е чудесен и продължава да работи. И народът пак върви.

- Какви други мисли идват в съзнанието ви пак по този повод?

- Тези дни се говори за просвета, за наука, за култура. Но естествено ме вълнуват и мислите за това къде сме ние сега. Накъде отиваме? Бързо ли, бавно ли, нагоре или надолу? Аз смятам, че независимо от всички трудности, пред които е изправена специално българската наука, тя върви нагоре. Тече една ползотворна година, в която държавата започна повече да търси науката. Винаги когато възникват много сериозни въпроси, държавата опира до умните си глави. Имам чувството, че в академията имаме все повече идеи - не само да съхраняваме, а и да развиваме нещата. Много важен, повратен момент. На прага сме например да създадем един национален антропологически музей. А затова е необходимо не само да съберем това, което ще влезе в него, но да имаме нагласата за преминаване към нещо по-крупно. През миналата година учените

от БАН успяха да спечелят 5 от общо 6-те грантове

за центрове по превъзходство по линията на ЕС. Това са доста пари. И само по тази линия, с грантовете на академията, ние припокрихме вноската на държавата, която трябва да плаща, за да може да се осъществяват общоевропейските проекти.

- Какво се случва в академията в момента. Знае се, че сега избирате директори на институтите?

- Мандатът на нашите директори е четиригодишен, дойде време да бъдат избирани директори. Това е свързано с редица вълнения, но нашата система е такава, че не е лесна, минава се при този избор през няколко етапа. Защитават се

платформите на кандидатите пред събранието на учените в института, те се произнасят относно качеството и личното одобрение чрез тайно гласуване, след което се пристъпва към интервюта и разглеждане на платформите в специални комисии, които се създават много преди да бъдат обявени кандидатите. Това е с оглед да се прави обективен, а не селективен подбор на тези, които имат да преценяват качеството си на членове на комисиите, личностите, които са предложени за кандидати за директори. След това управителният съвет започва да ги избира по съответно обосновани доклади с пълна представена документация за всеки един етап от този изборен процес. Изборът се осъществява с тайно гласуване, практически извънредно демократично.

- Вашите лични изследвания докъде стигнаха?

- В личен план основната ми задача е ежедневно да се грижа за развитието и просперитета на институцията. Това ми е основно задължение. Що се отнася до научните ми планове, те в момента са в застой, много ми е трудно да съчетавам нещата. Животът е много комплексен, има много проблеми, които възникват, често тривиални, но отнемат извънредно много време. И правни, и икономически проблеми, и по строителството, подбора на кадрите, осигуряването на бройките за развитието на научните институции, преценка доколко развитието им е добро... Непрекъснато поддържане на вътрешната комуникация на академията, на международните контакти, които през последните години се усилиха изключително много. Ние имаме договори за ефективно сътрудничество с близо 40 държави, с много повече научни организации. Всяка година в академията идват около 1000 учени от чужбина, за да работят в академията, и около 1500-2000 души от България пътуват по света. Целият този процес трябва разумно да се направлява, понеже финансите ни са ограничени, трябва да се съчетават най-доброто с най-икономичното действие.

- С други думи, повече мениджър отколкото учен?

- Трудно е да се нарече председателят на БАН мениджър. Звучи някак тривиално. Работата на мениджъра според мен е много напрегната, но едва ли е толкова многопосочна.

- Опитвате ли се да предвиждате проблематиката, промените? Опитвате ли се да сте с една крачка напред?

- Постоянно, без това просто не може. Трябва да мислиш 10 крачки напред, за да направиш една реална крачка. Това е, което сме го заложили като начин на действие, и мисля, че изтеклите години от промените потвърдиха това. Човек трябва да бъде извънредно внимателен, да има точната философия, политика на поведението. Постарахме се и успяхме да опазим науката от политически влияния, а имаше опити за това. В момента

имаме към 800 души преподаватели

които са на основна работа в академията, но преподават в 18 висши училища в страната. Имаме над 950 дипломанти.

- Като отворите прозореца на кабинета си, виждате Народното събрание, как днес общувате с институциите в държавата?

- В общи линии нашето общуване с институциите е във възход. Имаме повече контакти, много повече ни търсят отпреди.

- Остава ли ви време за обикновените човешки занимания?

- По-рано оставаше повече. Но се мъча поне един ден да отделя за себе си. През останалото време, дори и да не прави нищо човек, не може да спре машината на мозъка да работи.

- Ако се върнете назад във времето, ще поемете ли отново по този път?

- Не съм стигнал до времето, в което човек прави капитални равносметки, но по принцип не бих се отказал от живота си. Ни най-малко. Дотук е било твърде интересно за мене, поучително - и като предизвикателство, и като ежедневно занимание. Разбира се, когато човек е уморен и други мисли му идват в главата, но засега зная, че всичко с живота ми е наред. Не съм в конфликт с личните си разбирания.

НАУКАТА Е ПРОИЗВОДИТЕЛНА СИЛА САМО ТАМ, КЪДЕТО ИМА ПАЗАРНА ИКОНОМИКА

Интервю пред Бойко Панов
В. „Сега“, 2.07.2003 г.

- Академик Юхновски, виждам пред вас списъка с новоизбраните академици. Отпадането на Йордан Радичков от него предизвика атаки. Възможен ли е изобщо избор с минимум субективност?

- Един избор, по колкото и рационален начин да се провежда, по каквато и философия за осигуряване на максимална обективност, никога не може да бъде идеален, както всяко човешко творение. Обаче по време на подготовката на тези избори през няколкото етапа, през които задължително се минава, ние се постарахме да създадем условия за максимална обективност в изпълнение на нещо, което е предписано от всички ръководни структури на академията. То се съдържа в т. нар. Сборник от критерии за оценка на кандидати за академици и член-кореспонденти на БАН. Той е един открит документ и в него са описани нещата, които би трябвало да дадат отговор на всеки един етап.

Личното ми мнение е, че тези избори са удовлетворителни. Смятам, че нашата процедура е във висока степен демократична, многоетапна, съответства на изискванията на приетия от всички институции на академията правилник. Недостатък в някаква степен на този конкурс е, че местата са по-малко от достойните кандидати.

- Не е ли винаги така?

- По принцип да. При всеки истински избор не всеки може да бъде отличен. Но можехме да изберем повече членове. Преди сегашните избори имахме 32-ма академици, а съгласно закона за БАН можем да избираме до 80. Нашата по-скромна задача беше да удвоим този брой, за да бъде продължен по-спокойно животът на това академично тяло в БАН. Всяка година ние губим по естествени причини 5-6 членове на академията и беше необходимо да се направи по-голям избор. Затова обявихме 32 места, от които се заеха 29.

- Вие лично съжалявате ли за Радичков?

- Аз, разбира се, съжалявам. Де факто местата просто бяха малко и не можеха да бъдат увеличавани. Имаше време, когато нямаше голям интерес към академията, та сега имахме само три места за творци. Безкрайно съжалявам за Радичков, но не мога да коментирам един колективен вот. Но се явиха страшно качествени учени и в други области, в химията, в медицината...

- Нараснал ли е престижът на академията, след като има такива страсти покрай избирането на нови академици?

- Допускам. Не съм изследвал общественото мнение, но изглежда така. Хората разбират, че бягаме от конюнктурата и политиката, и се стремят към нас.

- Вие сте председател на БАН от 1996 г. Преди това, а и по ваше време БАН често беше атакувана политически - че е „бастион на комунизма", че е консервативна и неефективна структура. Сега академията по-комфортно ли се чувства в обществен план?

- Още с приемането на закона за БАН през 1991 г. бяха заложени основите за демократично управление на науката. Който отвори този закон, ще види, че управлението на БАН по нищо не се различава от управлението на един университет, което е синоним на демократичност. По същество заимствахме това нещо от опита в чужбина и сега живеем по един изключително демократичен закон. Този закон съответства на националния ни манталитет. Нямам предвид само скептицизма на българина, който е хубаво нещо и ни пази много добре, а съчетанието на две нещо в едно - Национален център за научни изследвания, който се представлява от институтите, и едно дружество, което е всъщност академия от европейски, бих казал, средновековен тип. Това за една малка и бедна държава е много добър изход. Защото академията не е само място за събиране и разговори какво сме направили за науката преди години, но е място, в което се върши най-ефективната научноизследователска работа в страната. Подобен модел се осъществи и в Полша, и в Румъния, и в Унгария. Тук големи изненади няма. Така е и в Швеция, и в

Австрия, и другаде. И който твърди, че ние сме в някакъв уникален модел, се заблуждава.

- А има ли такива? Имате ли много критици?

- Намират се. Главно обидени от някакви свои неосъществени амбиции хора... Те отправят нападки, предимно с политическа окраска, но твърдя убедено, че почти винаги нападките са плод на лични разочарования и професионална завист.

Академията е място, където са събрани много свестни учени. За тези 13 години преобразования академията има вечно своите 60-65% в националната научна продукция. 65% е приносът в най-престижната научна продукция, която си има начин да бъде определяна; за тази цел си има съответните структури. Даваме и 67% от патентите, т.е. от практическите решения, 50% и повече в съответните европейски програми за развитие, които са на конкурсно основание, и т. н.

А ние сме около 15% от научния потенциал на страната. Нашата производителност е по-голяма, но нищо особено няма в това, законът ни задължава да работим, ние го и правим. Да не забравяме, че други организации, университетите например, имат и други задължения - да преподават. При нас това е на втори план.

А за „комунистическия бастион" ще кажа, че е плод на любовта ни към етикети. И със синода беше така. Коя структура не беше обект на идеологическо въздействие и контрол преди 10 ноември? И особено тези структури, които имаха контакти с млади хора - там ли нямаше контрол?

Ще ви кажа един факт, който нашите доморасли критици забравят. Когато през 1945 г. мина законът за чистката във висшите училища и академията, една купчина най-блестящи учени бяха изхвърлени от Софийския университет, който тогава беше единствен. И къде намериха те своето развитие? В БАН. Много просто - режимът в БАН винаги е бил по-мек, отколкото във вузовете. Това е, защото в БАН пряк контакт с млади хора и възпитание не се е предполагало да има.

- Сега такова нещо случва ли се? Идеологически „неправилни" учени да кривват към БАН?

- Едно нещо ще ви кажа - основен закон за БАН е премахването на всякакви политически активности тук. Дори в Устава на БАН са забранени категорично политическата дейност и структури в академията. БАН има само една политика, тя се нарича „научна политика". И изпълнява това, което са ѝ предначертали създателите преди 134 години. Да служи за духовното и материалното благосъстояние на народа си. Това не са празни думи.

- Къде са корените на проблемите пред науката? Финансови ли са най-вече? И как ще се разрешат?

- Финансите са изключително важно нещо. Другото е обществената подкрепа. Тези две неща трябва да са в хармония, за да може ученият да е на мястото си през XXI век, който, казват, ще е век на информатизацията и информатиката, но всъщност ще е век на науката.

Ако иска една малка България да напредне, тя трябва да постави науката като приоритет. То не е свързано с кой знае колко много пари. Българската наука не бива да бъде поставяна в положение на непрекъсната несигурност на съществуването си, при което всяка година, тази също, не знаем дали ще можем да си отопляваме институтите и да им плащаме електроенергията.

Макар че ние променихме много неща и борбата за собствени приходи в академията е изключително силна. Академията е в състояние да си докара до 40% от бюджетната субсидия като собствени доходи.

- Откъде идват тези доходи?

- Главно от чужбина. Оттам, където има пазарна икономика. Твърдя, че науката е истинска производителна сила, при това не в стария, социалистически смисъл на думата. Тя е производителна сила, но само там, където има пазарна икономика. Където няма - не е. Така че колкото и дитирамби да приказваме за пазарната икономика, според търсенето на науката в България за технически напредък все още нямаме такава. Та на първо място проблемите са финансови, а на второ - средата за реализация на научния продукт. Среда добра тук няма и за това се борим в момента. Държавата ни би трябвало да про-

изнесе думите, които произнесох на 24 май пред паметника на Кирил и Методий - че „науката и образованието са приоритет на майка България“. Когато човек е беден, единственото му средство да оцелее и напредне е да знае.

- Сега провеждате избори за директори на институти. Те бяха много зле - служителите им излизаха в неплатени отпуски, по-качествените кадри бягаха...

- Не е точно така. Естествено понесохме щети от това, че хората тръгнаха да си търсят късмета. Загубихме и важен потенциал. По едни оценки около 250, по други - около 500 души. Какво да се прави, то се случва и в други държави. Преживяха го и страни като Япония и Германия навремето... Тази миграция е нормална. Но до катастрофа не сме стигнали.

- Има ли достатъчно подготвени кадри за нови директори? Какви качества трябва да имат те?

- Избори за директори правим за трети или четвърти път вече. Процедурата е достатъчно демократична, те не се назначават, а избират. И тази процедура има няколко етапа. Днес директорът трябва да има съвкупност от качества, за да може да се справи в тези сложни условия. Не просто да седиш и с готови пари да се оправяш в един институт, който е задоволен. Директорът днес трябва да се бори за международни договори, да създава среда за тях, да ги инспирира...

- Като конкурс за мениджър звучи...

- Разбира се, трябва да има мениджърски умения, точно така.

- Колко са научните институти към БАН?

- 50 института и 18 централни лаборатории. Но в БАН не се занимаваме само с научна дейност, ние обслужваме и държавата. Да вземем например Института по хидрология и метеорология. Там има 800 души, които в денонощен режим обслужват държавата, следят нивото на реките, анализират бедствията, правят прогнозите - това е много важна и напрегната работа.

- Вие лично имате ли някакъв модел или хватка при избори на академици или при раздаване на отличия, както сега стана с държавните, която не позволява възникването на конфликти и недоразумения при тия спорни неща?

- Не е възможно да няма недоволни, освен ако се действа при по-закрити процедури. Когато на никого нищо не му е ясно. Когато някой, неизвестно кой, или всъщност знае се кой, извършва в условия на пълна анонимност номиниране на кандидатите. След това се съобщава - избрани са тези и край. Това на днешния натюрел и на нашите медии - да са ни живи и здрави, не отговаря. Народът е скептичен и любопитен и трябва да се уважаваме взаимно.

Сега, през есента, ще обявим втората вълна на този конкурс - за избор на член-кореспонденти и може би някое място за академик, за да компенсиране някои пропуски, и пак ще информираме широко.

ИВАН ЮХНОВСКИ

За българската наука и Българската академия на науките

Академично издателство „Марин Дринов“

СЛОВО ЗА 134-АТА ГОДИШНИНА НА БАН

10.10.2003 г.

Тук сме пак заедно, за да отпразнуваме 134-та годишнина на Българска академия на науките, най-старата национална институция на страната ни. Ако Българското книжовно дружество, преименувано през 1912 г. по изначално решение и замисъл в Българска академия на науките бе създадено в една свободна България пак бихме тачили и празнували неговото основаване. Но знаменателния факт, че Академията се ражда 9 години преди Освобождението ни, в 1869 г., в съседна Румъния, макар и тъй близо до майка България, в навечерието на последния етап на нашето национално освободително движение, че в нейното създаване участват Васил Левски, Любен Каравелов, Васил Друмев и много други наши революционни дейци ясно и гръмко говори, че Българска академия на науките е рожба и неразделна част от революционно-освободителното движение на българския народ, увенчано с Освобождението на България.

Не случайно в една своя статия от 1870 г. Любен Каравелов с присъщото си увлечение написва: „Книжовното дружество за нас е необходимо, както е необходимо слънцето, което ни свети и грее, и както е необходим хлябът, когото ние ядем".

След Освобождението Българското книжовно дружество, а по-късно БАН заема достойното си място като елемент на нашата държавност. В състава на действителните членове на БКД, още в първите години на свободна България, влизат най-известните наши културни, научни и обществени дейци: Иван Вазов, Константин Величков, Иван Гешов, Йоаким Груев, Георги Златарски, Константин Иречек, Петко Каравелов, Стефан Панаретов, Васил Радославов, Стефан Стамболов, Константин Стоилов, Стоян Михайловски, Петко и Пенчо Славейкови, Тодор Влайков, Георги Бончев, Порфирий Бахметиев. И още много други оставили трайни следи в културния, научния и политическия живот на нашата млада държава, истинските строители на нова България. С развитието на науката в България все повече изтъкнати учени в областта на

естествените науки получават високо признание като редовни и дописни членове на БКД.

Преименуването на БКД в Българска академия на науките и приемането на Закона за Българска академия на науките през 1912 г. окончателно стабилизира Академията като особено важна национална институция в научния и културен живот на страната.

И в тежките за страната и Академията периоди след първата и втората световна войни продължават да бъдат избирани за редовни и дописни членове на БАН най-изтъкнати учени и творци на изкуствата у нас. Сред тях блестят имената на Михаил Арнаудов, Иван Буреш, Стефан Младенов, Стоян Романски, Богдан Филов, Иван Ценов, Любомир Чакалов, Димитър Михалчев, Георги Генов, Петър Мутафчиев, Александър Божинов, Елин Пелин, Иван Лазаров, Петко Стайнов, Иван Снегаров и Иван Странски.

И въпреки че, както всички елементи на обществения живот у нас са били подвластни в някаква степен на политическата обстановка в страната, Академията, въпреки всички трудности успява да съхрани във времето юридическата и в определена степен духовната си приемственост в състава на академичната и член-кореспондентската общност. За разлика от БАН в редица академии от Източна и Средна Европа тази приемственост бе прекъсната.

Създаването на системата научни институти, започнало през 1941 г., продължило интензивно след политическите промени от 1944 г., превърна Българската академия на науките в значителна научна организация, носеща белезите на едно екстензивно развитие.

С приемането на Закона за БАН през 1991 г. в Академията се започна период на демократични преобразования и структурни промени. За няколко години Академията осъществи самостоятелно една трудна и мащабна реформа, свързана с оптимизация на състава, преоценка на научните направления и изграждане на структура на управление, съответстваща на една съвременна научна институция.

Днес, БАН е постоянно усъвършенстващ се национален център за научни изследвания, съчетаващ в себе си и функциите на едно национално книжовно дружество, получила своето

достойно място и положителна оценка в семейството на Европейските академии и други международни и национални научни организации в света.

През последните години Академията постоянно получава от чужбина признание за своята ефективна структура и дейност като уважаван партньор в международното научно сътрудничество с 31 страни от Европа, Америка, Африка и Азия. Тя представлява България в 25 неправителствени международни научни организации, работи по договори с 40 чуждестранни академии.

Въпреки че, научния потенциал на Академията е само 16 % от научния потенциал на България, той произвежда близо 60 % от научната продукция на страната, над 60 % от патентните заявки у нас, а за последните 11 години е спечелила 54 % от проектите по 3, 4, и 5 рамкови програми на ЕС и 68 % от проектите по програмите на НАТО. Много достоен принос в научната и научно-организационната дейност у нас и в чужбина дават и членовете на общността на редовните и дописни членове на БАН (академиците и член-кореспондентите). Особено през последните две години се увеличи съществено участието на нашите учени в научно-експертната работа към различни държавни институции и научно обслужване на държавата чрез общонационалните дейности на Академията.

С тези безспорни успехи ние посрещаме нашата 134-та годишнина.

Едно събитие, широко отбелязано миналата седмица – 100 годишнината на Бащата на компютъра Джон Атанасов, ни подсказва една симптоматична подробност, която аз лично намирам за закономерна и естествена с оглед цялата история на нашата Академия

През 1970 г. именно Българска академия на науките оценява, че Джон Атанасов има решаваща роля в създаване основите на електронно-изчислителната техника и той е награден с орден „Кирил и Методий“ – I степен. Едва 3 години по-късно в САЩ провъзгласяват, че работата на Джон Атанасов е оригинална и от нея са произлезли няколко значителни открития. Това дава повод на самия Джон Атанасов през 1972 г. да напише: „Благодарение на усърдието на БАН, България оцени моя

принос преди САЩ. Аз дължа благодарност на академиците за оказаното ми доверие".

И тук бих искал да добавя, че нашата общественост и държавно управление, за наша радост, все повече разбират, че постоянно разширяващото се международно сътрудничество на Академията е немаловажна част от външната политика на България.

И друг твърде важен и радостен факт би трябвало да повиши празничното ни настроение.

Преди 8 дни, на 2-ри октомври т.г. Народното събрание на Република България прие окончателно Закона за насърчаване на научните изследвания.

В член 1, алинея 2 на този закон се казва:

„Научните изследвания са национален приоритет и имат стратегическо значение за развитието на нашата страна".

За пръв път в историята на нашата държава в законова форма научните изследвания, науката изобщо се определя като държавен приоритет.

Събднаха се нашите искания и очаквания, реализира се призива на нашия дълбокоуважаван Президент, отправен на 24 май тази година към политиците в България.

И тук ще си позволя да повторя малка част от казаното от мен на същия този 24-то майски празник:

„Чудото няма да се случи бързо, ако тези думи, (науката е приоритет на държавата България (б.а.)), бъдат произнесени и повтаряни осъзнато и отговорно. Но от времето на Първоучителите добре знаем, че в началото на всичко бе словото. От него ще започне постепенна промяна на нагласите в управлението, в отношението към духовността и познанието. Убеден съм, че това желае целия ни талантлив народ, който чрез интелектуалното развитие на децата си се грижи за бъдещето на нашата родина.

Очакваме да бъде проявено доверие към нашите учени и преподаватели..... и сме сигурни, че благодатния им и щедър отговор няма да закъснее".

С този акт на Народното събрание България прави още една официална крачка към семейството на напредничавите държави, за които приоритетното развитие на науката е всеизвестен факт. Въпреки че, от този закон, за който гово-

рим и се борим вече поне 6 години, очаквахме доста повече, определянето на науката като държавен приоритет има историческо значение.

Вярвам, че то ознаменува края на един период на подценяване и нихилистично отношение към родната ни наука и началото на все по-бързи положителни промени в условията за развитие на науката в България.

За всичко това следва да изкажа нашата обща и моята лична благодарност за подкрепата на родната ни наука на Президента на Република България, на Народното събрание, на Ръководството на Министерството на образованието и науката, на Комисията за образование и наука към Народното събрание. И тъй като добре познавам перипетиите, през които мина този закон, искам да благодаря лично и на други предани приятели на нашата наука и образование, които дадоха през тези години своя съществен принос за неговото създаване и популярност.

Аз искрено се надявам, че в най-близко време Вие, уважаеми Господин Президент, ще подпишете своя указ за обнародване на този закон, дори да съдържаше само алинея 2 от член 1, защото в тези дни и седмици на изключителни усилия за по-достоен бюджет за наука и образование той ще ни бъде опора и основание.

Словото е вече произнесено, но делата у нас са предстоящи!

И хвърляйки днес поглед към Европа, следва дебело да подчертаем извънредно важната за развитието на нашата наука и образование, активна дейност и послания на Европейския съюз към нас.

През април т.г. в Брюксел на конференция за наука в страните-кандидатки комисарят по наука Филип Бюскен заяви: „Хората в страните-кандидатки имат повече доверие, че науката и технологиите могат да изградят по-добро бъдеще. Но те се отказват от научното поприще заради липсата на средства. Назряло е времето страните-кандидатки да увеличат инвестициите в науката като част от разширена Европа. Ние трябва да сме сигурни, че влагаме сега средства за наука в името на бъдещите поколения в Европа".

Настойчиви препоръки България да увеличи инвестициите за наука се съдържат и в два доклада на Европейската коми-

сия – за развитие на страната ни през 2002 г. и за развитие на науката и иновациите през 2002 г.

В края на април т.г. Европейската комисия формулира 4 основни предписания за насърчаване на науката, които от 2003 до 2005 г. страните членки на ЕС и страните-кандидатки трябва да изпълнят. Те влязоха в резолюцията на Съвета на Европа от 22 септември т.г. Ще припомня тези предписания: „Страните да уеднаквят приоритетите в науката и националните политики на своите държави по отношение на науката; Страните да подсилят своите големи екипи от учени и да създадат условия за връзката им с бизнеса; Страните да премахнат бюджетните ограничения спрямо науката и да въведат преференциално финансиране и фискални облекчения за нея и за фирмите, инвестиращи в нея; Страните да създават правила за продажбата на научните продукти при защита на интелектуалната собственост".

Тези принципи сигурно ще получат своето развитие на голямата конференция, посветена на стратегията за наука, която Европейската комисия организира през ноември т.г.

И още едно радостно събитие ще отбележим в деня на 134-я юбилей на Българска академия на науките – Приключване на I етап от изборите за нови членове на Академията.

Днес, тук ще имам честта и удоволствието да връча академичните дипломи на новоизбраните 29 академици – редовни членове на БАН. Този избор, който от преобладаващата част на нашата общественост се смята за успешен, безспорно укрепи общността на членовете на БАН и даде заслужено признание на редица най-изтъкнати наши творци – учени и творци на изкуството.

Вие с основание се гордеем с тях и очакваме от тях нови завоевания за нашата наука, култура и изкуство. Мисля, че и Вие, нови наши колеги, излъчени от цялата българска общественост, трябва да бъдете особено щастливи, че се включвате в онази почетна редица имена, започваща от далечната 1869 година и без миг прекъсване, преминаваща 134 години, през цялата история на новата българска държава.

На всички ни честит празник!

ДАЙ, БОЖЕ, ДА РАЗБЕРЕМ, ЧЕ СМЕ ОБРАЗОВАНО ОБЩЕСТВО

Интервю пред БНР, „Хоризонт“, 10.10.2003 г.

От студиото: Днес се честват 134 години от създаването на Българската академия на науките. Ще разговаряме с акад. Иван Юхновски, който е председател на Българската академия на науките. Разбира се, че ще му честитя празника, но ми се иска да си поговорим и за проблемите на българската наука. Репортерката Станислава Пирчева е насреща с акад. Юхновски.

Ст. Пирчева: Днес имаме повод отново да поговорим за науката - все по-глобална, с влияние върху живота ни все по-голямо. И тъй като науката е преди всичко знание, а то може да се използва и за недобри цели, науката ни заменя и моралната оценка. След като тя ни позволява да постигнем повече, дали ни довежда до знанието да правим морални оценки, до точни преценки и дълбок анализ на това как използваме знанието за добро? Честит празник по случай 134 години присъствие на БАН в живота на България, акад. Юхновски.

- Благодаря. Вашите въпроси по отношение на това дали науката няма двойствено значение и употреба в обществото са основателни и се задават постоянно. Особено след тези огромни успехи на науката през XX век, през който видяхме и нейната страшна и унищожителна мощ; когато видяхме, че индустрията като плод на съвременното научно развитие започва да унищожава околната среда; когато се появяват нови болести, в които се съмняваме, че са съпричастни пак учените и т.н. И е появява едно виждане и нагласа в обществото, и в най-развитите държави също, срещу науката. Впрочем, на приливи и отливи това чувство за наука и срещу наука съпътства цялото развитие на съвременната наука и от това няма какво да се учудваме. Но ако науката служи за зло, това не е резултат от научното дирене и научния напредък, а от лошата употреба, която за съжаление така или иначе зависи от властимащите, бих произнесъл по простичко - от полити-

ците на всички времена. Така че не ученият е виновен за това, че пробива и носи ново знание и създава нови методи, а този който го употребява.

От студиото: Акад. Юхновски, двойствеността в живота ни е неизбежна. Ако го няма злото, няма да го има и доброто, ако го няма грозното, няма да го има и красивото, няма да можем да правим разлика между двете. Но аз искам да ви насоча към един друг по-сериозен разговор - формирането на национална научна политика. Формира ли се такава, има ли концепция, стратегия за развитието на българската наука. Съвсем скоро се прие законът за българската наука и, както твърдят повечето колеги журналисти - много, много набързо.

-И е така, и не е така. Всичко, както и казахте, е двойствено. И в този случай отношението е двойствено, има нещо много хубаво; има нещо, което не е доработено. Това е вярно, че имаше бързане. Но това не се отрази на някои положителни страни, които - колкото и да изглежда приготвено за празника - ще трябва да ги кажа. Този закон за поощряване на научните изследвания, който се прие на 2 октомври от народното събрание и сега е пред публикуване от президента, което аз ще го помоля днес да направи по-бързо, съдържа поне едно нещо, което е от изключително, от историческо значение за българската наука. В член първи, алинея втора на този закон се казва: „Научните изследвания са национален приоритет и имат стратегическо значение за развитието на нашата страна". Е трябва да ви кажа, че тези думи аз се мъча да ги произнасям и да и повтарям с всеки официален повод от 6 години насам. И днес мога да си припомня, че на 24 май тази година на най-официално място ги произнесох като призив към политиците на България. Разбира се, добавих и образованието, защото тези неща трябва да вървят заедно. Същата вечер на 24 май на тържеството в Бояна президентът беше толкова добър да припомни тези думи, които съм казал преди обед. И в края на краищата, чудото стана, ние тези думи ги имаме на 2 октомври тази година. Това е най-радостната вест, която съм чувал тази година изобщо.

От студиото: Кажете и коя е не толкова радостната вест.

-А, безкрайно много са, би трябвало да продължа много да говоря.

От студиото: Явно пак не са се вслушали в гласовете на българските учени.

-Това, което казах, че не беше напълно доработено, това е, че ние очаквахме повече от този закон в останалата му по-практична част, очаквахме много повече преференции, каквито трябва да се направят, защото в цяла Европа те се правят и изобщо в напредничавите държави се правят, по отношение на българската наука. Вярно е, че там има кукички, има препратки към други закони, които тепърва трябва да се поправят. Това са икономическите закони, в които в крайна сметка би трябвало да създадем една икономическа среда, защото науката също се нуждае от икономическа среда (а не само индустрията, търговията и прочее), за да бъде обществено полезна в най-висока степен. Т.е. ние тука още изоставаме. Но пак подчертавам, много съм щастлив за първи път в историята на българската наука да чуя това изречение, че науките са национален приоритет. Това е най-добрият подарък, който съм получавал.

От студиото: И тази икономическа обвързаност, за която казахте, е залегнала в европейската стратегия за развитие и ние трябва да я възприемем.

-Трябва да кажа съвсем определени неща, които през април тази година на конференцията в Брюксел за страните-кандидатки комисарят по наука на Европейския съюз Филип Бюскен е казал. Например, че „хората в страните-кандидатки имат повече доверие, че науката и технологиите могат да изградят по-добро бъдеще. Но те се отказват от научното поприще заради липсата на средства. Назряло е времето страните- кандидатки да увеличат инвестициите в науката, като участват в разширена Европа. Ние трябва да сме сигурни, че влагаме сега средства за наука в името на бъдещите поколения на Европа“. Има още много неща, които трябва да се кажат, като посланията на Европейския съюз към България, които тряб-

ва да бъдат изпълнени, и те са много впечатляващи, много впечатляващи.

От студиото: Акад. Юхновски, кажете ни кои са тези традиционно силни научни области, с които България може да се похвали, с които е известна в чужбина.

-Нашата наука има, разбира се, много лица, има много перипетии в тяхното развитие, имаме създадени традиционни научни школи, завоювали от десетилетия позиции в световната наука. Бих могъл да започна от най-старата и основна в природните дисциплини наука - това е математиката. В последните може би 30 години - физиката, химията също така, в най-модерни направления. В биологията имаме силно развитие след задържането, което следваше по идеологически причини до към шестдесет и някоя година и то се отрази, може би едва сега не се чувства силно това изоставане. Имаме добри постижения от по-регионално значение в науките за Земята - геология, сеизмология. Нашите учени в тези области са абсолютно на световно ниво, те сътрудничат на равни начала с изключително много проекти в това отношение.

Ст. Пирчева: Темата за условията, при които работят нашите учени, беше илюстрирана преди нашата среща с мнения на колеги от Българската академия на науките. И въпреки това, което чухме, мисля, че вече изживяхме периода на науката у нас от продължително и разрушително време на недостатъчно финансиране и пренебрежение. Време, в което учените все по-често отиваха в чужбина, за да правят своите изследвания, а нашите лаборатории бяха в критично състояние. Кризата в науката влачеше след себе си едно растящо недоверие в учените и в самата наука като цяло.

-Това е вярно. Това, което чухме от репортажа на вашите колеги в Института по обща и неорганична химия, думите на директора, уважаемия проф. Пешев, са по принцип верни. Но все пак имаме разнообразие и в състоянието на институтите в академията. Осигуряването на условия за научна работа в голяма степен зависи и от конюнктурата, която се създава по вътрешни и външни причини. Имаме институти, които са в по-добро материално състояние, те имат много повече проек-

ти с чужбина, по НАТО, по линията на специалните производства и те са по-добре. Общо взето, в последно време, в последните 6-7 години българският учен - за разлика от картината, която някои рисуват, че той е увиснал на бюджета и само него чака на готово, а това просто не отговаря на истината - той се научи да печели. И аз само един интегрален показател ще кажа, че собствените приходи на академията за научни изследвания, които предимно са от чужбина, са 40 % от общата бюджетна субсидия, която ние получаваме. Практически такива организации с такива собствени приходи от научно естество в Европа няма, ние просто имаме много собствени приходи.

От студиото: Станислава, ще ви помоля за финални реплики.

Ст. Пирчева: Нужни ли са по-добри и по-ясни пътища за комуникация между науката и обществото у нас?

-Ами, трябва да прилагаме всякакви начини за комуникация. Това е един общ въпрос и слабост на общуването на науката с обществото в целия свят. Той се поставя, непрекъснато се мъчим да го решаваме, това е една непрекъсната борба за привличане на общественото мнение и за образованието на обществото. Защото двете вървят заедно. Така че ние ще правим всичко, което е възможно, с целия собствен опит, който трупаме, и от чужбина, ще го прилагаме. Дай боже, да се разберем един ден, че ние сме едно образовано общество, което върви в групата на прогресивните напредващи държави.

БАН НЕ НАКАЗВА УЧЕНИ ЗА МЕДИЙНИ ИЗЯВИ

Интервю пред Таня Петрова
В. „Сега“, 10.11.2003 г.

Скандал около избора за директор на Института по социология към БАН тече от няколко дни през различни вестници. Твърди се, че проф. Георги Фотев е свален по поръчка на бившия секретар на ЦК на БКП чл.-кор. Стоян Михайлов. Привърженици и на двете страни донесоха свои статии, но „Сега“ не желае да занимава читателите си с техните взаимни нападки. Даваме думата на председателя на БАН - на институцията, която е взела решението. Акад. Юхновски уточни, че отговорите му са съгласувани с ръководството на БАН и ръководството на общото събрание на БАН.

- Акад. Юхновски, защо управителният съвет на БАН не избра за директор на Института по социология проф. Фотев

- Искам да благодаря на „Сега“ - той е единственият вестник, който се заинтересува от нашето мнение. УС на БАН проведе обстойна дискусия при избора на директор на Института по социология. Проф. Фотев е директор повече от 13 години. За съжаление последният му мандат не беше много успешен. Въз основа на всички представени материали за конкурса управителният съвет на БАН констатира, че е настъпило сериозно разцепление сред учените на института, отправени са сериозни критики срещу стила на управление на проф. Фотев. Немалка част от учените искат персонална промяна на ръководителя, т.е. през третия мандат на проф. Фотев има ясно изразена конфронтация и криза в управлението на института. Особено ярко това се очерта на проведеното в понеделник общо събрание на учените от института.

На второ място управителният съвет на академията остана неудовлетворен от отговорите на проф. Фотев по време на процедурата за избора. Ставаше въпрос за общата стратегия за укрепване на института и особено за работата по международни договори, основен източник на финансови средства на академията и нейна постоянна практика.

Едновременно с това управителният съвет на БАН се старае да провежда политика за издигане на по-млади учени на административни постове, особено в обществените и хуманитарните науки.

С това може да се обясни недостатъчният брой гласове (5), които проф. Фотев получи при проведеното тайно гласуване в управителния съвет. Изложените по-горе мотиви обясняват факта, че конкурентът му - ст. н. с. Духомир Минев, получи повече гласове. Той имаше много по-реалистично виждане за управлението на института в условията на пазарна икономика и недостатъчно бюджетно финансиране на изследователската работа.

Трябва ясно да подчертая, че проф. Фотев не е свален от поста на директор на института, а просто неговият трети мандат е изтекъл и той не е избран за четвърти мандат. Това означава, че той ще може свободно да се отдаде на научно творчество и обществена дейност като професор в Института по социология на БАН.

- Появиха се обвинения, че това е наказателна акция срещу проф. Фотев заради интервю, в което той говори за „мухлясали комунистически мозъци" в БАН.

- Заявявам категорично, че сочената от вас медийна изява на проф. Фотев няма абсолютно нищо общо с процедурата по избора. Тя никога не е била обсъждана в управителния съвет и по време на избора, и досега. Тази причинно-следствена връзка е просто измислена.

- Според публикации чл.-кор. Стоян Михайлов е внесъл протестна декларация в БАН по повод интервюто на проф. Фотев. Вярно ли е?

- Писмо на проф. Стоян Михайлов на тази тема не е постъпвало нито в управителния съвет, нито в ръководството на БАН. Поради това то никога не е било обсъждано

Стана ми известно, че писмо е било обсъждано от членове на Отделението за обществени и хуманитарни науки към Събранието на академиците и член-кореспондентите на БАН. Но те нямат никакви прерогативи в процедурите по конкурси за директори в БАН

Твърденията в някои медии за връзката между писмото на проф. Михайлов и избирането на проф. Фотев за директор са напълно неоснователни. Проф. Михайлов не разполага с никакви средства и механизми за влияние върху управителния съвет на академията. Обратните твърдения са дори оскърбителни за този напълно легитимен и демократично избран орган, който включва едни от най-уважаваните и авторитетни учени в БАН.

- Кога и как ще бъде определен бъдещият директор на института? Има ли нарушения при решението да се обяви нов конкурс?

- Мандатът на проф. Фотев като директор изтече на 31 октомври, петък. От 3 ноември, понеделник, бе назначен изпълняващ длъжността директор на Института по социология.

Приетата от общото събрание на БАН процедура задължава управителния съвет при приключване на конкурс за директор без резултат да обяви нов конкурс. Поради отказа на ст. н. с. Духомир Минев да заеме длъжността директор, решението на управителния съвет от 29 октомври за обявяване на нов конкурс е изцяло в съответствие с разпоредбите на устава и правилата за провеждане на конкурси за директори, приети от общото събрание на БАН

- Защо процедурата за избор на директор е тристепенна - кандидатурите се гласуват от общо събрание в института и от комисия, а последната дума има управителният съвет на БАН? Това не се ли разминава с духа на автономността?

- През януари 1993 г. общото събрание на БАН, в което участваше и проф. Фотев, прие процедурата за провеждане на конкурси за директори. Отговорността за решение по тези конкурси е изцяло възложена на управителния съвет на БАН. Съгласно правилата управителният съвет на БАН се подпомага от мнението на общите събрания на учените и от комисия по конкурса. Мнението на тези два помощни органа се отразява в протоколи. Съгласно устава на БАН колективен работодател на директорите е УС на БАН.

Той се избира с тайно гласуване от общото събрание на академията и включва най-авторитетни представители на ос-

новните научни направления в БАН. Демократичността на вземаните от УС на БАН решения е предопределена от начина на избирането на членовете му и принципа на представителност на основните научни направления в БАН.

Демократичният принцип на автономията в БАН запазва изцяло самостоятелността и свободата на научните изследвания в институтите. Но въвежда правила в административното управление, които гарантират автономията на БАН като цяло, от една страна, и свободата на научното творчество - от друга. Тези принципи са заложени в управлението на всички изследователски институции и всички висши училища не само в България, но и във всички демократични научни организации по света.

СЛОВО ПРЕД ОБЩОТО СЪБРАНИЕ НА БАН

29.03.2004 г. (Информационен бюлетин на БАН, бр.6, 13.04.2004 г.)

Уважаеми Колеги,

Преди всичко трябва да благодаря на колегите, които подкрепиха моята кандидатура за Председател на БАН с положителни оценки за дейността ми. Приемам ги, макар че някои ми звучат силно, а и защото тези положителни оценки съм длъжен почтено да споделя с колегите ми от Ръководството на Академията и Общото ни събрание.

Чувствам се дълбоко задължен и трогнат и искам да повторя това, което казах пред Вас преди четири години: „... добруването и развитието на Академията бе и остава единствената ми мисъл и цел в живота."

Нашият живот през тези изминали четири години не бе лек, както не бе лек и живота на нашия народ, на цялата ни творческа интелигенция. Такива са времената, в които живеем.

Когато човек си постави за задача да подреди своите виждания за бъдещето ръководство на Академията, веднага си задава въпроса какво е свършено от предвижданото преди 4 години.

Прегледах своето слово, което съм произнесъл по този повод преди 4 години и с удовлетворение мога да отбележа, че почти всичко е реализирано.

Обобщавайки своите виждания за управлението на Академията в близките и предстоящи години, мисля че задачата ми сега е по-лека. Два основни фактора са предпоставка за това: сегашното състояние на БАН и наличието на стратегия за тези бъдещи години, приета наскоро от Общото събрание.

Мисля, че днес състоянието на БАН във външен и вътрешен аспект е по-добро от това преди 4 години и много по-добро от това преди 8 години, когато се борихме за оцеляването на Академията.

Днес БАН е призната и пълнокръвно действаща най-голяма научна организация в страната. Благодарение на успешната ни дейност с министерства и ведомства, осигурена с няколко рамкови договора, днес БАН е признат помощник и консул-

тант на държавата и правителството. Мога да илюстрирам това твърдение с похвалните думи на Министъра на отбраната, казани преди 2 седмици в тази сграда при подписването на поредната годишна програма за сътрудничество между БАН и Министерството на отбраната: „Обръщам се към моите колеги от другите министерства и ведомства, ако имате проблеми – обърнете се към БАН".

Разбира се, че взаимодействието ни с всички министерства не е така интензивно и не винаги всичко върви много гладко и че може да се прави много повече, но това признание е неоспорим факт.

Ще допълня с няколко щриха взаимодействието ни с други министерства и ведомства. Подписахме наскоро много действен договор за сътрудничество с МОСВ. Има вече и съществен резултат: Проектът за Червената книга на България (флора, фауна и местообитание) с няколко института на Академията, ще се финансира много ефективно. Преди 4 дни подписахме рамков договор с Министерство на труда и социалната политика, водещ до полезни договори в областта на демографията и социалната политика.

Имаме договор и много добро сътрудничество с Постоянната комисия за защита на населението при бедствия, аварии и катастрофи при Министерски съвет. Много добре взаимодействаме с Министерство на регионалното развитие и благоустройство и т.н. Отлични отношения имаме с ръководството на МОН, на парламентарните комисии за образование и наука, за околната среда и водите.

Говорейки за взаимодействието ни с държавните структури следва да се отбележи дейността ни в законодателната област. През последните три години, благодарение на активните ни действия пред съответните министерства и парламентарни комисии, станаха реалност редица от планираните от нас съществени промени в някои основни закони, имащи особено значение за осъществяване на научно-изследователската работа на Академията.

В Закона за корпоративното подоходно облагане бе прието изменение в чл. 61, което води до намаление с 50 % на корпоративния данък, внасян от Академията и Университетите, отнасящ се до стопанската им дейност, публикувано в ДВ бр. 119/2002г.

В Закона за обществените поръчки с големи усилия от наша страна и подкрепа от МОН, бе прието изменение, което дава право на научните звена на БАН, да участват в търгове за изпълнение на обществени поръчки. Това е публикувано в ДВ бр. 43/2003 г. В Закона за митниците и Правилника за неговото приложение е прието изменение за освобождаване от митни сборове и такси, считано от 01.11.2003 г. на вноса и износа на предмети с образователен, научен и културен характер, научни апарати, химикали и др., обнародван в ДВ бр. 94/04.10.2003 г. Съществен успех за нас бе приемането на Закона за насърчаване на научните изследвания, влязъл в сила на 21.11.2003 г. Многогодишните ни усилия, започващи от нашата идея през 1996 г. упорито поддържани от нас през следващите години, включително с изработването в нашата Академия на първия вариант на Закона с участието на СУ „Климент Охридски" и Технически университет – София, поканени от нас, с определящото окончателната редакция участие на МОН, доведе до неговото приемане.

Въпреки, че от този закон очаквахме по начало повече в посока създаването на по-добра среда за търсене на научен продукт в България и други преференции за науката, може с определено удовлетворение да отбележим факта, че в него, за пръв път в нашата история се заявява: (Чл. 1, ал. 2) „Научните изследвания са национален приоритет и имат стратегическо значение за развитието на страната". Тук има хора, които добре знаят колко ни струваше само това изречение. През тези години борбата за бюджета беше една от най-важните и основни грижи на Ръководството. Разбира се, тази борба не бе винаги успешна или толкова успешна, колкото би ни се искало. Но така е в една държава, която едва-едва излиза от криза. И все пак бюджетната субсидия растеше всяка година. От 2000 г. до 2004 г. субсидията ни нарасна с 46 %. Всяка година, след приемането на бюджета и след много тежка борба бюджета на Академията бе увеличаван – през 2000 г. с 4,7 мил. лв., през 2001 г. с 25 000 лв., през 2002 г. с 2,8 мил. лв., през 2003 г. с 800 000 лв., а за 2004 г. вече в напреднал стадий са усилията за увеличение от около 2,8 мил. лв. Въпреки, че в дейността по осигуряване на собствени приходи основната роля играят хилядите учени от нашите институти, а ролята на Ръководството е

главно стимулираща и подпомагаща, не мога без удоволствие да спомена, че собствените приходи на Академията за изтеклите 4 години са нараснали с близо 60 % и за последните 2 години са между 19,7 и 18 мил. лв. Собствените ни приходи, отнесени спрямо бюджетната субсидия са между 30 и 40 %. Това е едно сериозно доказателство за нашата виталност, растяща активност и конкурентоспособност.

Заплатите ни растат всяка година, но те далеч не са такива, каквито би ни се искало и аз добре разбирам исканията на физическата ни колегия и на нашите синдикати за рязкото им повишаване. Тези искания, а и нашето общо убеждение ще бъдат аргумент в бъдещите преговори и усилия за бюджета на БАН. Всички сме свидетели на това, колко много сериозни искания за повишаване на заплати или дори тяхното изплащане не се реализират у нас. За да се постигне нещо съществено в тази област исканията следва да бъдат отправяни тогава, когато почвата за тях бъде подготвена. И във връзка с това искам да Ви уведомя, че вече сме отправили искания за увеличаване на средствата за заплати от 1 юли т.г., както и за съществено повишаване на плащанията за научни степени в БАН, по които имаме сериозно изоставане. Надявам се, съвсем основателно, че тези цели ще бъдат успешно реализирани. Следващите ни стъпки ще бъдат насочени към повишаване на нивата на началните заплати на всички категории учени и специалисти, работещи в БАН и висшите училища.

Бих искал отново да се върна към краткия отчет за периода 2000 – 2003 г. Международното научно сътрудничество на Академията продължи да се развива по възходяща линия, при това ясно се очерта тенденцията БАН да е търсен и желан партньор от чужди научни организации и академии. През периода бяха подписани нови спогодби за сътрудничество с водещи научни организации от Египет, Китай, Русия, Испания, Беларус, Швеция, Турция, Белгия, Черна гора. Бяха продължени съществуващите спогодби за сътрудничество с академиите или научните организации на Чехия, Монголия, Словакия, Хърватска, Турция, Русия, Унгария, Естония и Франция. БАН бе избрана за пълноправен член на Европейската научна фондация. Приходите на БАН от международни програми и спора-

зумения растат спрямо тези за 2000 г. и сега са между 6 и 8 мил. лв. годишно.

С това си позволявам да привърша схематичния си и изключително кратък отчет. Би трябвало да отправим поглед към бъдещето. Тук задачата ми е значително по-лесна, защото вече имаме „стратегическите цели и функционални приоритети", подготвени от Ръководството и приети от Управителния съвет и Общото събрание на БАН преди 2 месеца.

Основната роля на Ръководството на Академията е да изпълнява това решение на Общото събрание. Това е моята платформа. В тази стратегия са залегнали следващите функционални приоритети:

1. Подобряване на финансирането на науката в България, както по отношение на частта от брутния вътрешен продукт и от държавния бюджет, така и по отношение на ефективността на финансирането;

2. Подпомагане развитието на българското общество;

3. Утвърждаване на националната идентичност, историческите, културните и духовните ценности, създадени от българския народ и по българските земи;

4. Интензивна интеграция в европейските програми и структури;

5. Повишаване привлекателността на научно-изследователската кариера;

6. Развитие на възможностите за научна комуникация;

7. Подобряване на остарялата материална база и научна апаратура;

8. Поддържане на висока квалификация на българските учени;

9. Намаляване на „изтичането на мозъци" при запазване мобилността на изследователите.

Тези приоритети са за мен и основните насоки за дейността на бъдещото ръководство на Академията. Те са колективно съгласувано виждане на основните органи на Академията: Общо събрание, Управителен съвет и Ръководство.

Тук бих искал да се спра на определението „устойчиво развитие на Академията", предложено от Ръководството на Общото събрание.

За нас сега устойчивото развитие на БАН означава преди всичко запазване на положителните темпове на развитие,

които БАН има напоследък. Устойчиво развитие означава и приемственост и обновление във всички аспекти на нашата дейност. Осигуряването на устойчивото развитие означава и постоянна борба срещу неблагоприятните външни фактори като посегателства срещу имотите на Академията, приплам-ващото макар и все по-рядко, ведомствено противопоставя-не и срещу неблагоприятни вътрешни явления: тематичен застой или изоставане, вътрешно академично разединение вместо единение.

За устойчивото ни развитие е необходимо поддържането на постоянна, възможно пълна и бърза информираност по всич-ки възникващи проблеми в Академията и обществения живот у нас за избягване на дестабилизиращите фактори, постоянен анализ на реалните обстоятелства, с оглед постигане на мак-симална ефективност на работата в полза на нашата държава и Академията, като елемент на държавността. И да правим за държавата това, което другите не могат.

Позволете ми да завърша.

Искам още веднъж да Ви благодаря за изразеното доверие и подкрепа. Това ми дава сили и надежда, но и задължава още повече, да давам и занапред силите и мисълта си на работата, която с Вашата подкрепа бих могъл да изпълнявам.

Благодаря!

ДА МИСЛИМ ПОВЕЧЕ ЗА БЪЛГАРИЯ

Интервю пред Татяна Дикова
В. „Аз Буки“ , 30.03.2004 г.

Всичките ни усилия трябва да са насочени към защитата и издигането на просперитета, на достойнството на нашето мило отечество, за да бъде то действително най-доброто място на света за нашите деца и внуци, за да бъде Академията най-хубавата градина, в която да цъфтят и дават своя сладък плод талантите на нашия народ, бяха едни от първите думи на преизбрания за председател на БАН акад. Иван Юхновски.

- Честито, акад. Юхновски! Като председател постигнахте немалко...

- Така казват. Иска ми се и аз така да мисля. Вярно е, че има неща, които са постигнати - дали благодарение на движението на живота, който си върви, или на движението на народа. Политиците не винаги схващат това движение. Но народът си има собствен живот и обикновено той е нанагоре, колкото и да се пречи.

- Каква е мисията на академията?

- Мисията е написана преди 135 години и половина от тези, които са създали академията - за духовния и материалния напредък на бъдещата държава. Ние изповядваме същите виждания - грядущето неизбежно ще ни доведе до държава, съответстваща на манталитета на народа ни, на желанието му.

Ще се надяваме занапред да имаме просветени политици, ръководители, които да разбират, че особено сега, в третото хилядолетие, без наука и без просвета, без развито образование - съвременно и гледащо в бъдещето, не може да има напредък.

Преди години споделих какво според мен е необходимо в такъв тежък период за страната - всеки един интелектуалец да мисли не само за себе си, а най-вече за България. И ако мнозина се обединят около това разбиране, много от съществуващите противоречия, които ни пречат да се движим във вярната посока, ще бъдат, според мен, преодолени.

Трябва и да се обичаме повече помежду си. И да умеем да си прощаваме.

- Коментарите са, че академията е забравила периода, когато се е борила за оцеляване. За какво се бори в момента?

- За едно устойчиво развитие нагоре. Но това развитие не е самоцелно заради самата академия или единствено заради научната общност. То е следствие, което автоматично се получава, когато се работи за България. А това означава да правиш мостове към творческата интелигенция на Европа и света, между отделните общности в страната и да внасяш определен рационализъм в това, към което се стремиш.

Разбира се, безброй са трудностите и негативите, които трябва да се преодоляват. Но с подходящо „гориво" в резервоара нашата кола ще продължи да се изкачва нагоре.

- Малко известен е фактът, че собствените приходи на академията са близо 40 % от бюджета ѝ.

- Това е точно така. По-миналата година собствените ни приходи бяха 19 700 000 лв. при бюджет 47 млн.лв. Що се отнася до това, че обществеността не знае, за това сме виновни и ние.

Вина има и агресивността на тези, които са срещу науката. Но уточнявам, че приемам това като естествено положение на нещата. През цялата история на човечеството науката е била атакувана по един или друг начин. Имало е ужасни периоди, през които учените са били преследвани и унищожавани физически. И това, изглежда, е заложено в неукия човек, и още по-страшно - в полунаучения, който от твърде ниската камбанария на своя живот смята, че може да се произнася за неща, за които няма право. Но го прави, за да утвърди себе си.

- Какво да се противопостави на тези хора, днес мнозина вярват дори в черна магия?

- Голямата вълна от лъженаука засяга не само България. Тази антинаука цъфти като плевел върху основата на истинската наука, изсмуква от нея термини, изсмуква понятия и така си пробива път. Много по-трудно е да повярваш на един човек, който борави с формули, който работи с математиче-

ски обосновани хипотези и теории, отколкото да повярваш на някой, който ти поднася поредното чудо и при липсата на памет не можеш и да се досетиш, че след една година от всички тези „предсказания" нищо не се е потвърдило.

Изводът е, че ученията и това, с което те се занимават, трябва да бъдат по-достъпни за обществеността. Това е и целта на популярните ни, ориентирани към широката общественост, издания. Ще подновим и издаването на сп. „Природа", от чиито страници, надявам се, ще струи научната истина. И то ще стане пропагандатор на истинската наука, бастион за борба с лъженауката.

Основната цел е българският народ да става все по-просветен. Затова така болезнено приемам някои процеси, които протичат в българското образование.

- Кои са те? Състоянието на образованието засяга бъдещето на България, а от чисто прагматична гледна точка и БАН - каква ще бъде утрешната ни смяна? Как ще се развива науката? Дали от хора, които само поради липса на качества са останали в България?... Или трябва да намерим пътя, за да се отдадат на науката най-способните?

- Отдавна съм изразил безпокойството си, че беше изключително погрешно да се възприема подражателски системата: „бакалавър", „магистър", присъща на улегнали държави, в които разслоението и професионалната ориентация са емпирично съгласувани от много години. Знае се кои области на живота и на държавата с какви кадри се обслужват. И за тези държави съкратената форма на висше образование - „бакалавър", е напълно приемлива. Но в България, където трябва да трупаме толкова много познания и умения, за да издигнем страната в свят, „задушаващ" се от информация, изведнъж решихме да съкратим висшето образование. В името на какво? На едно чисто подражателство и на икономическите интереси на някои хора, които биха искали по-малко да плащат, за да получат съответната диплома Това решение за мен е абсолютно неадекватно на обстановката в страната.

- Какво прави БАН, за да задържи хората, които са защитили докторат?

- Явлението да губим талантливи и способни хора е изключително сложно, а процесите, които текат, не зависят само от академията и от доброто ни желание. В крайна сметка хората живеят в такова общество, каквото е, и когато то не може да отговори на битовите изисквания на младите хора, те заминават. Но да уточним, че това не е само български проблем. Пред него са изправени и най-развитите държави. Светът се глобализира, границите падат.

Но има и чисто наши проблеми. БАН има най-много докторанти. И защо да не е така, след като в академията работят около 2000 хабилитирани лица и никой не е казал, че на едно хабилитирано лице трябва да се пада по половин аспирант (каквато е ситуацията в момента). Напротив, един добър учител - учен, трябва персонално да обучава колкото се може повече хора, но не и повече от 5-6. Така че капацитетът на академията далеч не е запълнен, защото такава е държавната поръчка.

И друг момент. Докторантът изкарва година-две. Компютърно грамотен е, знае езици, намира си подходяща работа по света и изчезва. Какво трябва да се направи? Вероятно е необходимо затягане на реда в това отношение. Ако по лични причини прекъснеш аспирантурата си, носиш отговорност и връщаш парите.

Ние все повече се приближаваме до онова състояние, което е нормално за западните научни организации и университети - не всички докторанти се подготвят за нужди на съответната институция. Напротив, докторантурата е една много по-висока квалификация от висшето образование, с усвояване на основните принципи на изследователската дейност и на научното мислене. И след нея мнозина отиват в обществения живот, в икономиката. Най-добрите от тях обаче трябва да се стараем да задържим при нас и такава е нашата политика. Вярно е, че и на Запад ученият не е богат, но е състоятелен. В България той е беден, несигурен в много неща. Затова една от основните ни задачи е да създадем определена сигурност. Без нея не можеш да отправиш поглед към небето.

Задават ми въпроса: кога ще имаме Нобелов лауреат? При такова финансиране, при такова образование - никога. Това е просто пилеене на генетично заложени способности на народа.

- И в заключение?

- От всички бивши социалистически страни през последната година България има повече приходи от договорите с ЕС и с НАТО, отколкото плаща за участието си в международните им програми. Защо? Защото българските учени са добри, защото са признати в света и успяха да направят консорциуми с научни организации, с водещи специалисти. Имаме проекти, в които участват 18 държави! Собствените приходи на академията се формират от международни договори, от вътрешни поръчки. От международни договори имаме огромни суми - по 8-10 милиона лева годишно. Украшение на труда на учените от БАН са петте от общо шестте за България центрове за превъзходство. Значи имаме какво да покажем. Това означава, че не ръководството ръководи, а става дума за общоакадемичен процес.

(Използвани са въпроси и на други медии)

БАН ЩЕ ПРАВИ ЗА ДЪРЖАВАТА ТОВА, КОЕТО ДРУГИТЕ НЕ МОГАТ

Вечер трябва да си уморен от съзидание, а не от интриги

Интервю пред Велиана Христова
В. „Дума“, 30.03.2004 г.

Със 104 гласа „за“ от общо 112 гласували Общото събрание на БАН преизбра вчера акад. Иван Юхновски за трети мандат като председател на академията. Постигането на максимална ефективност в работата на академията като елемент на държавността е кредото, което акад. Юхновски изрази в словото пред колегите си. Да продължим да правим за държавата това, което другите не могат, е неговият програмен девиз. Подобряване на финансирането на науката, под-помагане развитието на българското общество, утвърждаване на националната идентичност, интензивна интеграция с европейските програми и структури, повишаване на привлекателността на научната кариера, борба с „изтичането на мозъци“ са част от приоритетите в бъдещата работа на академията, посочи акад. Юхновски. Целта за устойчиво развитие на академията, поставена от Общото ѝ събрание, той разтълкува като запазване на положителните темпове на развитие на БАН, като приемственост и обновление, като постоянна борба срещу неблагоприятни външни фактори и срещу вътрешен тематичен застой или научно изоставане.

- Проф. Юхновски, от вашите колеги днес чухме, че сте човек с мисия. Как бихте определили своята мисия?

- Мисията е написана преди 135 години от хората, които са създали академията - да работи за духовния и материален напредък на бъдещата държава. Ние изповядваме днес същата мисия с убеждението, че грядущето неизбежно ще ни доведе до една бъдеща държава, която съответства на манталитета на народа и на желанието му винаги да върви напред. Надяваме се занапред да имаме просветени политици и ръководители, които да разбират, че особено в днешно време без развито образование и без съвременна наука, не може да има напредък.

Въпросът е това не само да се декларира, а да се прави всеки ден по нещо, за да има напредък. Една боркиня срещу сегрегацията в САЩ - Джозефина Бейкър, беше казала, че не е добър този ден, в който не си убил поне една хлебарка. Изразът е грубичък, но аз мисля, че не трябва да оставаме нито ден без добро дело и вечерта трябва да сме уморени от съзидание, а не от безсмислени боричкания, противопоставяне и амбиции. Защото основната амбиция за знаещия и можещия човек трябва да е просперитетът на обществото, в което живее, а значи и на собствения му просперитет. Ако повече хора се обединят около това разбиране, много от противоречията, които ни пречат, ще бъдат преодолени.

- Усещате ли да минавате някакъв нов праг с новия си мандат?

- Не бих казал. През цялото време е само нагорнище, едно трудно катерене. Вярно е, че академията постигна много неща. Но продължава борбата за устойчиво развитие нагоре - не самоцелно заради самата академия, а за България.

- Но нашата наука и като статут в обществото, и като финансиране е далеч от това, което прави Европа и което иска и от нас.

- Разбира се, много са негативите, които трябва да се преодоляват, но има морални неща, които трябва ни поддържат по този труден път. С такова гориво в резервоара нашата кола ще се катери. В чужбина оценяват постиженията ни и все повече ни търсят като партньор. БАН има най-много спечелени научни проекти в програмите на ЕС и НАТО, от 6 европейски центъра за висша наука - т.нар. центрове за превъзходство, 5 са в БАН. Това са украшения на академията. Ние имаме какво да покажем и като можене, и като активност в участието в конкурсите на международната наука.

- Понякога се говори, че БАН чака субсидии от държавата, но малко хора знаят, че собствените приходи на БАН в последните години нараснаха до 40 % спрямо субсидията.

- Вече стигат до 19,7 млн. лева. Това, че обществото не знае, си мисля, че е наша вина, а понякога и ваша - на журнали-

стите. Рядко пишете за това съзидание, което нашата наука безспорно постига.

- Вероятно хората, които са „около" науката, са по-агресивни и затова по-често намират прием в медиите. Учените не умеят да се презентират агресивно.

- Науката в цялата история на обществото е била атакувана, в някои периоди учените дори физически са били унищожавани. Това е естествено за неукия човек и за полунаучения, който от твърде ниската камбанария на своя живот смята, че може да се произнася за това, за което всъщност няма право да се произнася. Но го прави, за да утвърди себе си. Знаете, че напролет има много хлебарки, после си отиват, идва друг период и те пак идват. Обществото и природата вървят на приливи.

- Целият свят днес осъзнава, че бъдещето е в науката, а в същото време една анкета у нас показа, че близо 60 % от българите вярват в черната магия...

- Има такова явление в момента и то засяга не само България, уверявам ви. Има засилена вълна на лъженауката на много места. В Русия например паранауката се опитва да цъфти като плевел върху истинската наука, изсмуква от нея термини и понятия, като загърбва основите и опита й, постиженията и достоверността. Много по-трудно е да чуеш учен, който работи с формули, по-лесно е, когато някой ти поднася поредното чудо. Но след една година от него нищо не остава. Колко екстрасенси и гадатели предричат земетресения! Обществото се тресе, после нищо не се случва, но след година никой не помни, за да преминем към нови лъжи и измами. Трябва учените да са по-активни. БАН по много начини вече се опитва да е по- достъпна за обществото. Обръщаме се към хората с няколко популярни издания: „Списание на БАН", информационен бюлетин на академията, издание „Новости", което е от една година и предизвиква интерес. Планираме сега да възстановим списание „Природа" като популярно издание за пропаганда на науката и като бастион за борба с лъженауката. По много въпроси в последно време БАН взима отношение публично. Стилът ни е да не поддър-

жаме скандали, а в научната ни градина да няма политически цветове, макар че всеки си има пристрастия. В градината на БАН трябва да цъфтят и да дават плодове талантите на България.

- Има ли у нас чуваемост за мнението на науката?

- Според мен има съществен напредък. Много министерства работят с нас, канят наши представители и в парламентарните комисии по образование и наука и по околна среда, където се третират въпроси, свързани с нашата компетентност. От две години например БАН изразява много категорично отношение към проблема за генно-модифицираните организми. Срещаме подкрепа в парламента и вярваме, че в бъдещия закон, който трябва да бъде наречен Закон за дейностите с ГМО и контрола върху тях, ще бъдат защитени националните приоритети за екологично земеделие и опазване на околната среда. Имаме големи надежди и след като в Закона за стимулиране на науката беше ясно записано, че науката е национален приоритет. На това ще се опираме. Но нищо не се постига лесно, има много хора, които трябва да убеждаваме. Има и предубедени хора, но по-често проблемите идват от тяхната неинформираност. Ще се борим с това и се надявам, че българският народ и неговите политици ще стават все по-просветени. Затова сега с тревога наблюдаваме някои процеси в образованието. За нас не е безразлично с какви кадри ще се захранва науката в бъдеще, какви хора ще дойдат в БАН. Искаме да задържим най-способните.

- Как ще го направите при мизерните заплати в науката, които не правят привлекателно това поприще?

- Академията има най-много докторанти в страната. Издали сме 400 научни програми за докторанти, които са на тяхно разположение. И защо не, като разполагаме с 2000 хабилитирани учени? Малко е те да имат по половин докторант годишно, както е сега. Добрите учители трябва да обучават поне по 5-6 докторанти. Сега запълването на капацитета на академията да обучава млади учени е слабо. Но такава е държавната поръчка.

- А отгоре на всичко вече обучените докторанти бързо напускат България.

- Това е проблем дори на развитите държави. Там, където има по-лоши условия за развитие на науката и за икономическия статут на човека, винаги ще има изтичане на мозъци. При много развитата система на академията за връзки с чужбина, при толкова много засилени контакти с учените в западните страни, докторантите ни бързо си намират работа и заминават. Проблемът е, че младите учени получават в БАН висока квалификация и лесно отиват навън. Нашата политика е да задържим най-добрите и се опитваме да го правим. Но това не е лесно, защото по отношение на заплащането сравнението винаги е в полза на другите държави. На Запад ученият също не е богат, но там той е състоятелен. Докато българският учен е беден човек, несигурен за битието си. Допълнителните пари, които получава един доктор, са 26 лв., а доктор на науките - 49 лв. Мисля, че това е подигравка за един човек, който се е подготвял 4 години, защитил е докторат, постигнал е резултати, признати в света. Затова една от задачите ни е да създадем сигурност и спокойствие за научните колективи. Ако ученият непрекъснато е заплашван и изпитва чувство на стрес, от него не можеш да получиш много. Това е пилеене на генетично заложените високи способности на българина.

ДА ПРАВИМ ТОВА, КОЕТО ДРУГИТЕ НЕ МОГАТ

В. „Софиянец“, 23.04.2004 г.

Преди повече от век проф. Иван Шишманов провежда анкета с известни българи, наречена „Моята изповед Днес „Софиянец“ печата същата анкета, но с наши съвременници. Позволихме си да допълним анкетата с няколко въпроса, които по обясними причини не биха могли да бъдат зададени в началото на миналия век.

В днешния брой при нас се изповядва новият-стар председател на Българската академия на науките - академик Иван Юхновски.

- Месторождение.
- София.

- Място на изповедта.
- Всеки ден, където съм.

- Коя краска предпочитате?
- Бяла.

- Коя е любимата ви миризма?
- Миризма на дим от влак, горящи дърва през зимата.

- Кое цвете ви се вижда най-хубаво?
- Пролетното.

- Кое животно ви е най-симпатично?
- Лястовица и котка.

- Коя краска на очи и коси предпочитате?
- Очи - зелени, коса - без значение.

- Коя е според вас най-почтената добродетел?
- Бащиното чувство.

- Кой порок мразите най-много?
- Лъжата и егоизма.

- Кое е най-любимото ви занятие?
- Четенето на книга.

- Кое развлечение ви е най-приятно?
- Плуването.

- Кой според вас е идеалът на земното щастие?
- Винаги да обичаш и да бъдеш обичан.

- Коя съдба ви се вижда най за окайване?
- На самотния човек.

- Може ли да ви попита човек на колко сте години?
- Казвам и без да ме питат - на 67.

- Кое кръстно име бихте си взели, ако бихте си го избирали сам?
- Същото - Иван.

- Кой е най-хубавият момент в живота ви?
- За щастие са много.

- Кой е най-тъжният?
- Раздяла с близък човек.

- Коя е вашата главна надежда?
- Труд, упоритост и късмет.

- Вярвате ли в приятелството?
- Да.

- Кой според вас е най-хубавият момент през деня?
- Утрото.

- Кое историческо лице ви е най-симпатично?
- Фритьоф Нансен.

- Коя личност от роман или театър?
- „Поразяващата ръка“ на писателя Карл Май.

- В коя страна бихте предпочели да живеете?
- България.

- Кой е любимият ви писател?
- Фредерик Форсайт и Рафаело Сабатини.

- Кой живописец?
- Рилов.

- Кой композитор?
- Шопен.

- Ако бихте желали да си имате девиз, кой бихте си взели?
- Ще победим!

- Кое е според вас най-майсторското творение на природата?
- Жената.

- От кое място ви е останал най-приятният спомен?
- От родното.

- Кое е любимото ви ястие?
- Яхния - всички видове.

- Предпочитате меко или твърдо легло?
- Твърдо.

- Кой чужд народ ви е най-симпатичен?
- Арменският.

- Напишете някоя ваша мисъл или цитат, смисъла на който одобрявате?
- Да правим това, което другите не могат.

-Лесно ли се твори наука днес?
-Не.

-Какви три неща бихте взели, ако попаднете на самотен остров?
-Пиано, книга, бинокъл.

-От кой отбор сте?
-От националния.

-Какъв автомобил карате?
-„Шкода 105 Л“.

-Вярвате ли в сънищата си?
-Понякога.

-Вярвате ли в Бог?
-Да.

Записа Емил Байданов

ПЕТЪК, 23 АПРИЛ 2004 г. ШИШМАНОВАТА АНКЕТА страница 5 СОФИЯНЕЦ

Академик Иван Юхновски:

Да правим това, което другите не могат

Преди повече от век проф. Иван Шишманов бива канен да бъде академик провинция знела е забавени българи, наричана „Моята цитадел“. Днес „Софиянец“ печата същата анкета, но с наши съвременници. Поздравяваме ги да допълнят всеки път с нечие въпрос, кой-то по обясними причини бива канен да бъдат академици в началото на миналия век.

В момента броя при нас се ползвуба академик председател на Българската академия на науките – академик Иван Юхновски.

- Месторождение.
- София.
- Място на изповедта.
- Всеки ден, където съм.
- Коя краска предпочитате?
- Бяла.
- Кой е любимата ви измисла?
- Мързелът на дем от блак, горещ дъжд през зимата.
- Кое цвете ви се вижда най-хубаво?
- Прогледното.
- Кое животно ви е най-симпатично?
- Пеперудата и котка.
- Коя краска на очи и коя предпочитате?
- Очи - зелени, коса - без значение.
- Кои в според вас най-почитаните добродетели?
- Бащиното чувство.
- Кой порок мразите най-много?
- Пъкъта и егоизма.
- Кое в най-любимото ви занятие?
- Четенето на книга.
- Кое разваляването ви е най-приятно?
- Пушенето.
- Кой според вас е идеалът на земното щастие?
- Вечери да обичаш и да бъдеш обичан.
- Кой съдба ви се вижда най за окайване?
- На самотния човек.
- Може ли да ви попитаме човек на колко сте години?
- Калкам и бъдещи да ме питат - на 67.
- Кое християнско име бихте си взели, ако бихте си го избирали сам?
- Същото - Иван.
- Кой е най-хубавият момент в живота ви?
- За щастие са много.
- Кой е най-тъжният?
- Раздяла с близък човек.
- Кое е вашата главна надежда?
- Труд, упоритост и късмет.
- Вярвате ли в приятелството?
- Да.
- Кой според вас в най-хубавият момент през деня?
- Утрото.
- Кое историческо лице ви е най-симпатично?
- Фритьоф Нансен.
- Кое творчество от романа ми е най-скъп?
- „Разклатената ръка“ на писателя Карл Май.
- В коя страна бихте предпочели да живеете?
- България.
- Кой е любимият ви писател?
- Фредерик Форсайт и Рафаело Сабатини.
- Кой живописец?
- Рипов.
- Кой композитор?
- Шопен.
- Ако бихте желали да си имате девиз, кой бихте си взели?
- Ще победим!
- Кое в според вас най-майсторското творение на природата?
- Жената.
- От кое място ви е оставал най-приятният спомен?
- От родното.
- Кое в любимото ви ястие?
- Яхния - всички видове.
- Предпочитате меко или твърдо легло?
- Твърдо.
- Кой чужд народ ви е най-симпатичен?
- Арменският.
- Напишете някоя ваша мисъл или цитат, смисъла на който одобрявате?
- Да правим това, което другите не могат.

Кой е проф. Иван Шишманов?

През 1903 г. на поста министър на образованието са възложени едни от най-видните по-литически академици – еврейският българин, философът Иван Д. Шишманов. По това време учените, чи-то приятели са Иван Вазов, Алекс Константинов и Пенчо Славейков, е на 41 години и е ребеността-ректор за еврейски дух. Дамите му да бъдат еврейки, но все пак българ-ски, са особено актуални днес.

Над Иван Юхновски изкарва на 12 август 1937 г. В София. Завършил е Висшето си образование във ВИТИ през 1961 г., след което е асистент по физическа химия. Професор е от 1984 г. През 1989 г. отива като министър-председател на БАН, а от 1997 г. е и академик. Председател на БАН е от 1990 г. до сега. Автор и съавтор на над 155 научни труда. Носител на Димитровската награда от 1974 г. Вписан е в Златната книга на съзидателите и рационализаторите на Пътната строителна база на Република България през 1999 г. Член на 8 престижни академии на науките, институти и литературата в Париж от 2003 г.

Въпросите на „Софиянец“

- Лесно ли се твори наука днес?
- Не.
- Какви три неща бихте взели, ако попаднете на самотен остров?
- Пиано, книга, бинокъл.
- От кой отбор сте?
- От националния.
- Какъв автомобил карате?
- „Шкода 105 Л“.
- Вярвате ли в сънищата си?
- Понякога.
- Вярвате ли в Бог?
- Да.

Записа *Емил Байданов*

ДЕН НА ДУХОВНО ИЗВИСЯВАНЕ И ЕДИНЕНИЕ

В. „За буквите“, №18 май 2004 г.

Пак сме в навечерието на 24 май - празника на равноапостолите Св. Св. Кирил и Методий, на нашата славянска писменост, на нашата просвета, наука и култура. Този празник е не само израз на вековния стремеж на народа ни към просвета и култура. Той не само подхранва самочувствието ни за историческата мисия на България като люлка и разпространител на славянската писменост сред другите славянски народи, като особено активен участник в развитието на европейския исторически процес.

По емоционалното си съдържание 24 май е дълбоко патриотичен празник, може би единствен, който така силно ни обединява като народ със свой език, писменост, вяра и култура. Чрез него сме единни в естественото желание за запазване на нашето културно своеобразие, срещу безличния калъп и безкритичното подражателство. В него завинаги е вплетена неразкъсваемата историческа връзка, че всички сме заедно. Заедно със стотиците поколения преди нас и с тези, които ще дойдат след нас.

Това е и ден за размисъл, че много повече и по-важни неща ни обединяват в сравнение с повседневната върволица от сиви и, философски погледнато, дребни противопоставяния и борби за лични и групови интереси. Ден за пример, че истинските и непреходни исторически дела се постигат със светъл и добронамерен ум, почтеност и отдаване докрай на благородна и человеколюбива мисия. Това е празник дълбоко благороден и възвисяващ идеализма в служене на човеците. И не случайно той е и светски и в немалка степен религиозен, което го свързва най-дълбоко с българската душевност. Защото езикът, писмеността и вярата са обединявали и ще обединяват народа ни.

24 май е ден на единение и с европейската култура и морални ценности, с близки и по-далечни славянски народи, градили дълго и трудно историческите и съвременните предпоставки за духовното, а днес и за политическо обединение на Европа.

Нека да помислим и за това в този ден.

СЛОВО ЗА 24 МАЙ

21.05.2004 г.

Уважаеми Господин Президент,
Уважаеми народни представители,
Уважаеми гости и колеги,

Пак сме в навечерието на 24 май, празника на равноапостолите Св. Св. Кирил и Методий, на нашата славянска писменост, на нашата просвета, наука и култура.

Защо толкова светли и радостни чувства обземат в този ден и млад и стар у нас, кои добри и мъдри мисли свързаха навремето този ден с пролетния разцвет на родната природа, защо стихват, макар и за малко, постоянните вътрешни противоречия, за съжаление, така печално белязали нашето време?

Това е защото този празник не е само израз на вековния стремеж на народа ни към просвета и култура, той не само подхранва самочувствието ни за историческата мисия на България като люлка и разпространител на славянската писменост сред другите славянски народи, като особено активен участник в развитието на европейския исторически процес.

По емоционалното си съдържание 24-ти май е много наш. Това е един дълбоко патриотичен празник, може би единственият, който така силно ни обединява, като народ със свой език, писменост, вяра и култура.

Чрез него сме единни в естественото желание за запазване на нашето културно своеобразие, срещу безличния калъп и безкритичното подражателство. В него завинаги е вплетена неразкъсваемата историческа връзка, че всички сме заедно. Заедно със стотиците поколения преди нас и тези, които ще дойдат след нас.

Това е и ден за размисъл, че много повече и по-важни неща ни обединяват в сравнение с повседневната върволица от сиви и, философски погледнато, дребни противопоставяния и борби за лични и групови интереси.

Това е ден за пример, че истинските и непреходни исторически дела се постигат със светъл и добронамерен ум, почтеност и докрай отдаване на благородна и человеколюбива мисия, а не чрез недостойни страсти и егоизъм. Това е празник

дълбоко благороден и възвисяващ идеализма в служене на човеците. И не случайно той е и светски и в немалка степен религиозен, което го свързва най-дълбоко с душевността на народа ни. Защото езика, писмеността и вярата са обединявали и ще обединяват народа ни.

Празнуването на това триединство за нас исторически означава и служене на свободата ни и както е осъзнал отдавна Стоян Михайловски казвайки: „Първата и най-потребна свобода на човека е да се избави от незнанието".

И днес, убедено може да кажем, че свободата, просветата и науката са онези неща, с които и в миналото и днес българинът свързва националната си идентичност, благоденствието и напредъка – лично своето и на своята държава.

24-ти май е ден на единение и с европейската култура и морални ценности с близки и по-далечни славянски народи, градили дълго и трудно историческите и съвременни предпоставки за духовното, а днес и политическо обединение на Европа.

Бих искал да отбележа, че Българска академия на науките след по-малко от 5 месеца ще чества своята 135-годишнина. Раждането на Българското книжовно дружество преди Освобождението със писания завет „да се обърне то в истинна академия наук и да работи за духовното и вещественo обогатяване на народа ни" означава, че нашата институция е била и винаги ще бъде неразривно и кръвно свързана и ще служи на нашата държавност и народа ни.

Неоспорим факт е, че нашите учени в последните години участват особено активно и успешно в научните програми на Европейския съюз и на практика вече са присъединили българската държава към общоевропейското семейство. Преди седмица тук, в тази сграда, завърши заседанието на научната комисия на НАТО „Сигурност за околната среда чрез наука" и нейният директор проф. Ален Жубие публично заяви: „България е нов член на НАТО, но българските учени отдавна са участници в научната програма на алианса. Бих казал, че досега те имаха двоен статут – и като учени на НАТО, и като учени от партньорска страна. Така те създаваха своеобразен двоен статут и на България" Тези думи на проф. Жубие са признание за стореното от нашата наука и за нас носят удовлетворението, че сме прокарали за страната си достоен път напред.

В този ден искам да напомня и думите на комисаря на Европа по науката Филип Бюскен: „Европа е силна, когато държавите в нея работят обединено. Когато обществото във всяка държава усвои науката като начин на мислене. Само тогава ще се развиваме върху основата на познанието".

Това са съвсем нови по време, актуални и мъдри мисли, ориентирани към най-близкото бъдеще на Европа. Но колко са съзвучни те с идеите на нашите просветени възрожденци, създатели на нашата Академия. И ако на някого израза ново европейско възраждане се вижда прекалено силен, бихме могли да го заменим с израза „качествено нов етап на европейското мислене за ролята на науката в обществото". И когато толкова се стремим към единение с другите европейски държави би трябвало да разбираме, че не става дума само за политика и икономика, а че сме поканени и ще участваме все по-активно в един исторически процес на духовно обновяване и обогатяване на Европейската общност.

Идеите „Науката като начин на мислене в обществото", „Развитие на основата на познанието", разбира се, са и наша мечта и надежда. За жалост, тук ние сме все още в началото на пътя, който сигурно няма да бъде кратък, но искаме, особено днес да вярваме, че с мъдра държавническа мисъл и разумни действия той може да бъде скъсен.

Ще спомена нещо, което нашите учени посрещнаха с голяма радост – тази година за пръв път в закон (в Закона за насърчаване на научните изследвания) бе записано изрично, че научните изследвания са национален приоритет. Това бе цел, за която ратувахме от много години насам, защото от това просто изречение следва да започне постепенна промяна на нагласите в управлението, в отношението към науката в нашата страна. И тук е мястото да изкажа нашата сърдечна благодарност към Вас, Уважаеми Господин Президент, за това, че преди една година, на 24 май 2003 г. Вие най-публично и решително подкрепихте и се солидаризирахте с нашите искания за законово определяне на науката като приоритет на държавата България. Това няма да бъде забравено от нас.

И след като приоритетът на науката вече е записан в закон, бих си позволил да повторя отново, че този запис трябва

тепърва да се превърне в реалност, отговаряща на модерната европейска практика и създаваща на нашите учени условия за активен и все по-успешен творчески живот в полза на България. Защото на България сега са по-нужни повече от всякога и върхови постижения във фундаменталната наука, и ефективни научно-приложни решения в областта на практиката, и привличане на талантливи млади следовници на изследователското поприще.

Към тях, младите в науката, които с наша помощ поемат и ще поемат все по-уверено научната щафета, най-дългата и непрекъсваема щафета в цялата история на човечеството сме обърнати днес с надежда, гордост и доверие.

И не случайно по-голямата част от днешното тържество е посветена на младите хора в науката.

Вече завършвайки, искам с особено добро чувство да обявя, че в продължение на няколкогодишната си традиция в навечерието на днешния празник Българска академия на науките дари над 750 тома издания на Издателството на Академията в областта на историята, биологията, литературознанието, географията и фолклора на народните читалища във Враца, Горна Оряховица, Гоце Делчев, Казанлък, Разлог, Самоков, Свищов, Севлиево, Мездра, Нова Загора, Павликени, Петрич, Тетевен, Троян, Трявна, Харманли, Белоградчик, Елена и Карлово. До сега сме получили десетки сърдечни благодарствени писма, на които искрено се радваме.

И тук бих искал да цитирам част от писмото на Образцовото народно читалище „Съгласие“ от Тетевен, връстник на Българската академия на науките, защото е основано през 1869 г.

„Благодарим Ви! А ние ще работим книгите да докоснат душите на повече българи, за да заслужим думите на Димитър Ковач – създателя на нашето читалище: „Дарението хвана желаното място, дарителят сполучи, надареният се отличи“.

Какво ли може да се добави!

Искам да обявя и още едно наше дарение по случай 24-то майския празник.

По решение на Научния съвет на Института по органична химия и Ръководството на Академията, Българска академия

на науките дарява на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ 12 апарата, които са необходими за научно-изследователската му и учебна работа в областта на аналитичната химия с обща балансова стойност 68 хил. лева.

Тези наши решения са скромен материален израз на постоянния ни стремеж за единение в науката и просвещението у нас, за повече радост и добро в навечерието на 24-ти май.

Честит Празник, колеги и приятели на науката у нас!

НАУКАТА НЕ Е САМОТНО ЦВЕТЕ В ЛЕХАТА

България трябва да реши ще се развива ли напред или ще е обслужваща територия

Интервю пред Велиана Христова
В. „Дума“, 11.10.2004 г.

- Наблюдаваме странен феномен: сега у нас няма отрасъл, който да не е в упадък и в който да не сме изостанали спрямо всички други европейски държави. Освен един - науката. За нея държавата отдавна не полага никакви грижи, но учените ни се вписват като равностойни партньори в европейското пространство. Как си обяснявате това?

- Според мен за това спомага естественият процес, че науката се твори от учени в пределите на определена държава, но национална наука няма. Чрез вековно установеното общуване на учените тя практически е глобализирана от много столетия насам. Бидейки в общия световен поток, нашите учени въпреки трудните условия продължават да са на добро равнище и да се развиват. Но науката винаги има нужда от инвестиции и само държави, които са осъзнавали това, са успели и са на индустриално ниво, което ние имаме да догонваме. Всички империи, основани на оръжието и кръвта, умряха. Останаха големите държави, които се водят от науката и технологичния прогрес в индустрията. Но индустрия без наука няма.

- Българската академия на науките от създаването си следва европейската философия на развитие.

- Българското книжовно дружество е замислено като академия на науките с основна цел да съдейства за вещественото и духовното обогатяване на нацията. Академията е особена със самото си основаване през 1869 г. - преди да има българска държава, вън от територията на България. Такава особеност не притежава нито една друга институция. Не е търсено нито удобно място за раждането ѝ, нито по-сетнешно удобно време, а е направена тогава, когато е имало нужда да бъде подкрепено възраждането на българския народ и да се заложат институционалните предпоставки за държавността. След това БАН

поема своя нелек път и през всичките години, въпреки големите трудности, съпътствали живота й, тя не е омрачавана от противоречие с българското общество. Основните проблеми на академията са идвали от това, че в държавата никога не са се намирали достатъчно пари за развитие на науката. И ако днес нашата наука въпреки всичко е достоен компонент на европейската, не бих казал, че това се дължи много на подкрепата на държавата. Днес глобализацията принуждава всички да инвестират в изследванията. Не ми изглежда добре страна, в която науката е родила държавата, същата държава да е длъжник към нея. При това българските учени при крайно ниска финансова осигуреност не отстъпват по продуктивност и по качество на резултатите на своите колеги от Европа, напротив.

- Кое ви дава увереност за такъв извод?

- Много ми е трудно да вместя в няколко думи постиженията на нашите учени. Ние отбелязваме изключително голям напредък, който се наблюдава фактически всеки ден и в резултатите, и в многобройните форми на получено признание, и в разширените научни контакти, без които наука не може да се развива. Особено при общата философия на Европа за науката като основа на обществото. В този смисъл много важно за живота на академията и за нейното бъдеще бе приемането в началото на настоящата година на документа „Стратегически цели и функционални приоритети на БАН за периода до 2007 г."

- Преди държавата вие имате ясна стратегия в науката за периода до присъединяването ни към Европейския съюз?

- Стратегията на академията е ориентирана към периода преди и до присъединяването ни. Пожелавам и държавни приоритети не само да има, но да бъдат добри. Защото не е достатъчно да се каже, че ги има. Важното е да са разумни, стимулиращи, подпомагащи научното развитие. А не да водят до стагнация, до затруднения в живота на науката, в общуването на учените, в свободното им творчество. И в конституцията е казано, че държавата подпомага свободното развитие на науката.

- Не ви ли се струва странно, че всички заговориха за Лисабонския процес с 4 години закъснение, и то само във

връзка с образованието. Пълно е мълчанието за главната част на Лисабонската стратегия - науката, върху чиято основа да се изгради общество на познанието?

-Според мен разделянето на двете неща не е правилно. Абсурдно е отделянето особено на висшето образование от научното дирене. Ученият, който е преподавател, трябва задължително да може да твори нова наука, за да обучава добре студентите. Творецът, напреднал в науката, е творец и в аудиторията. Другата крайност - твърдението на някои, че наука се прави само в университетите, дълбоко не е вярно. Във всички развити държави наука се прави и в изследователски институции като БАН, и във вузовете. Не бива да има разделение и противопоставяне между академичната и университетската наука, това е една общност. Академията изповядва тази философия, откакто аз я познавам.

-Кои са според вас точките на единение?

-Бих посочил органите на ВАК - в комисиите и стотиците научни съвети на равно основание са представени учени от БАН и от университетите. Това са хората, които определят нормите за научно израстване в страната, без оглед на това къде работят. Второ, тази година в БАН завършиха изборите за членове на академията. Това бе един великолепен представителен конкурс на най-добрите учени в страната, колкото и да беше труден, защото по-голям конкурс от такова естество у нас изобщо няма. Над 500 учени от вузовете и от БАН участваха в етапите на селекция, оценяване и подготовка на основния избор, това беше наистина общонаучно мероприятие на България. По-ясно доказателство, че академията е отворена организация, не мога да се сетя. Сега имаме 58 академици, от тях 36 работят в БАН и 22-ма - другаде. От 98 член-кореспонденти 46 работят извън БАН. Освен това, в Закона за БАН има изричен текст, в който се казва, че академията съвместно с висшите училища подготвя висококвалифицирани кадри. Близо 1000 учени от нашите институти са и преподаватели, имаме силно присъствие в 18 от най-сериозните университети. Академията е написала над 160 учебника за вузовете в цялата страна. С 8-9 висши училища имаме договори за съвместна работа. Всяка година в лабораториите на БАН за нейна сметка

се подготвят 900-1000 дипломанти. Разходите ги поемаме ние и това фактически е един подарък в рамките на пазарното общество. Взаимодействието на някои факултети с наши институти е толкова голямо, че те имат дори кабинети в БАН. Имаме съвместни магистърски програми, наши учени ръководят дипломанти от СУ, ТУ-София, УАСГ, ХТМУ, ЮЗУ, НБУ, ТУ-Варна и пр. Само за трите ни института в областта на математиката и информатиката да говорим, трябва да напишете книга. Ние не сме от тези, които от сутрин до вечер се бият в гърдите и удрят тъпана. Но ще спомена, че ръководителите на ученическите отбори, които печелят първите международни награди, са от БАН. Това са добри учени, миналата година наградихме треньорите по математика Сава Гроздев и Олег Мушкаров, тези дни отличие на БАН получи водещият треньор по информатика Емил Келеведжиев. Това са само три института, а в другите направления имаме по 10. Ще потънем в необятното, ако започнем да говорим за ползата на академията за държавата.

- Преди дни сключихте договор с МВР за научно обслужване на проблема с тежките катастрофи по пътищата. Не е ли това странна тема за науката?

- Проблемът е много тежък и в него науката може да помогне. Това министерство е твърде специфично, но то има желание и нужда да работи с учените. БАН има договори и със социалното министерство, с МОСВ, с Министерството на отбраната, от скоро - и с парламентарната Комисия по бюджет и финанси. Забелязвам, че от една-две години ведомствата проявяват все по-подчертан интерес към БАН, все повече търсят експертна помощ

- Бях впечатлена от думите на министър Свинаров, който каза на колегите си от кабинета: „Ако имате проблеми и не можете да ги решите, обърнете се към БАН".

- Има положителна промяна в нагласите към науката и ние все повече се хвърляме в решаването на тежки за обществото проблеми. И сме безусловно щастливи, че успяваме да ги решим. Много тежък бе например проблемът с унищожаването на ракетите СС 23. Този въпрос като методология бе

решен изцяло от БАН от край до край. И нито един милиграм от тези отровни вещества не бе изхвърлен в атмосферата и не остана на наша земя. Сега при обгазяването на Стара Загора без покана дадохме експертни становища. Въпреки че пак се намериха злонамерени хора, които напразно говориха едно или друго, бе намерен правилният отговор и той ще стимулира занапред мерките за очистване на атмосферата в района. За всички тези материалоемки, времеемки и наукоемки дейности академията не е взела нито стотинка от никого, те се извършиха за наша собствена сметка.

- Десетки фирми от чужбина търсят колективи от БАН за създаване на качествен научен продукт, а значи и българските производители биха могли да се обърнат към учените?

- Мисля, че ние сме извървели нашия път към бизнеса. Имаме открити сайтове с информация какво сме създали и какво можем да правим, имаме филиал на Щайн Байс институтите, известни в Германия и работещи много в Източна Европа. Центърът на този комплекс за трансфер на технологии е в БАН и трансфериране вече има. С наши учени работят десетки чужди фирми. Но няма как да хванем за ръка българските и да ги доведем да черпят наука. Една от формите на контакт са и Дните на отворени врати, които бяха в петък и събота. Сред над 10 000 посетители имаше и директори на фирми, дори някои договори са подготвени. Нашата философия е да правим това, което другите не могат. Не сме се посели сами в една леха, интересуваме се от околната среда, част сме от българската общественост. И когато се подхожда към академията като към някакво ведомство, като към някаква юридическа структура, и се правят опити да бъдат нивелирани положението ѝ в обществото, нейните задачи и цели, се допущат груби грешки. В Унгария в Закона за Унгарската академия на науките ясно е записано, че тази структура е уникална за страната и има уникален статут по отношение на развитието ѝ. България също трябва да реши: ще се развива ли напред с помощта на науката като нормална държава, или ще бъде обслужваща територия с камериерки и сервитьорки, говорещи два езика.

СЛОВО ЗА 135-АТА ГОДИШНИНА НА БАН

12.10.2004 г.

Уважаеми и скъпи гости,

Драги колеги и приятели на науката в България,

Събрали сме се, за да отпразнуваме поредната, 135-та годишнина от основаването на Българската академия на науките, най-старата ни и жива национална институция и естествено най-старата ни и славна научна общност.

Създаването ѝ извън пределите на отечеството, в чужбина, без постигната национална независимост и държавност, правят това забележително събитие без прецедент в историята на Европа. Основаването на БКД в Браила, през есента на далечната 1869 г. не е резултат на просветена държавна политика, а плод и белег на освобождението на българския национален дух, на зараждащото се у нас гражданско общество, естествен предходник на успешния завършек на националноосвободителното ни движение. Науката и просветата са първия, двупосочен мост между жадуващия за свобода български народ и свободния и напредничав свят.

Отварянето на очите към знанието и просветата е естествен първи белег на събуждащия се за пълнокръвен и самостоятелен живот български народ. Това е напълно разбираемо, защото единствено сигурно оръжие, сила и надежда на бедния в този свят е знанието и умението.

Това така добре са разбрали и най-големите дейци на нашето революционно освободително движение, с чиято борба и саможертва бе постигнато Освобождението ни, защото имената и подписите им стоят вече 135 години под всички документи за създаването на БКД.

Там са и Левски и Любен Каравелов, Димитър Ценович и много други членове на Българския централен революционен комитет, на най-известните представители на предосвобожденската ни интелигенция.

И когато в ден като днешния си задаваме вечните въпроси: „от где идем“, „кои сме“ и „къде отиваме“, на първия въпрос отговорът е ясен и прост – от славно и много задължаващо свято минало. От там е Българската академия на науките.

Днес, Българска академия на науките е утвърдена и достатъчно силна национална научна организация. Днес, казвам това с много по-голяма увереност от преди. Тази ми увереност не се дължи само на факта, че нашата Родина, въпреки хиляди пречки и спорове, се движи неумолимо напред към един свят, който е приел за своя цел „науката да стане мислене на обществото". Това е смисълът на т.н. Лисабонски процес от 2000-та година.

Отиваме към съобщества на държави, в които науката се цени все повече, в които условията за научна дейност ще продължат да се подобряват, а социалния статус на учения и без това многократно по-висок от нашия, ще продължи да се повишава.

И през изтеклата година нашите учени, нашите научни колективи и институти направиха много успешни стъпки и в развитието на научните изследвания и в областта на международното научно сътрудничество, което продължава да остава единствена реална финансова опора на нашата научна дейност. Тези постижения ще бъдат отразени след 3 месеца в традиционно пълните отчети на Академията, които пак, както винаги, ще бъдат разпратени на всички държавни органи с надежда да бъдат видени и отчетени.

Тук бих искал да припомня някои по-общи и важни събития, които ускоряват движението ни напред, водят до стабилизиране на Академията и укрепват постоянните ни усилия Българската академия на науките да служи на българското общество и държава. На първо място бих посочил приетия, през февруари тази година от Общото събрание на Академията, важен програмен документ наречен „Стратегически цели и функционални приоритети на Българската академия на науките за периода до 2007 година". В него е формулирана Мисията на Българска академия на науките:

„Да допринася за развитието на световната наука в съответствие с общочовешките ценности, национални традиции и интереси, и да съдейства за умножаване на духовните и материални ценности на нацията".

В този документ БАН се стреми към утвърждаване на постигнатото доверие от страна на обществото, научната общност и държавата като:

- поема отговорността за провеждане на научни изследвания с най-високо качество, които са насочени към създаване и усвояване на нови знания;

- поддържа и развива интердисциплинарни изследвания като специфично за БАН призвание;

- разширява формите на сътрудничество с университетите, висшите училища, научните организации, държавните, правителствените и неправителствените институции;

- всестранно и ефективно развива и подкрепя международното научно сътрудничество в съответствие с установилите се традиции и натрупания многогодишен опит;

- поема отговорността за успешно развитие на насочените фундаментални и приложни изследвания като важна стъпка в осъществяването на ефективно взаимодействие между наука, технологично развитие и иновационна политика.

Основна стратегическа цел на БАН за периода до 2007 г.:

„Осигуряване и поддържане на най-високо научно равнище, интердисциплинарност, международна конкурентоспособност и високо национално самочувствие в съответствие с нуждите на социално-икономическото и духовно развитие на българското общество и с европейските и световни тенденции в организацията на научните изследвания".

В документа са формирани следните политики:

1. „Научно обслужване на българската държава и общество";

2. „Развитие и интеграция на научно-изследователския потенциал и инфраструктура в европейското научно-изследователско пространство";

3. „Общочовешки ценности и национална идентичност", със съответни програми за реализиране на тези политики.

Ето - това е нашия път, натам и така ще вървим.

През тази година Академията осъществи втория етап от избора за академици (редовни членове) и член-кореспонденти (дописни членове) на Академията. Това изключително трудно и исторически отговорно дело бе една забележителна изява и преглед на научната общност на страната ни.

В конкурса участваха над 260 номинирани учени от нашата страна и в изборния процес участваха близо 500 учени от Академията, научните институти и университетите у нас. Избрани бяха 6 нови академици, от които половината извън

БАН и 57 член-кореспондента, от които половината идват при нас от други научни и образователни институции.

С този забележителен избор, свързан с много вълнения и уви, неизбежни огорчения, Академията показа за пореден път, че тя не е организация за самата себе си, а обединява членовете си – учени от цялата страна. За съжаление местата за конкурса бяха значително по-малко от броя на достойните кандидати.

По този повод един наш колега, забележителен писател, след приключване на изборите ми каза: „Аз съм изумен колко много и изключителни учени има в България".

Днес, този важен етап в живота на научната ни общност ще приключи с връчването на Дипломите на новоизбраните членове на Българската академия на науките.

На днешния ден не мога да не отбележа една обща тенденция в засилване сътрудничеството между Академията и най-отговорните държавни институции. С всяка година растат броя на договорите ни с министерствата и ведомствата. Имаме чудесни договори, по които интензивно се работи с МО, МОСВ. Само тази година подписахме договори с Министерство на труда и социалната политика и по конкретна проблематика с МВР, с Комисията за бюджет и финанси към Народното събрание. Съвсем неотдавна и неочаквано получихме огромна помощ от Министерството на транспорта и съобщенията, изразяваща се в стотици компютри. Искам да благодаря на Г-н Николай Василев за това. Все повече нашите инициативи се посрещат с одобрение и все повече държавата има нужда от нас. Ние посрещаме тези събития с искреното желание за още по-широко сътрудничество. И друг радостен факт – отговаряйки положително на добрата воля на Ръководството и Общото събрание на БАН, Министерския съвет постанови Института по хидро- и аеродинамика – Варна да премине към системата на БАН, което днес е вече факт.

С одобрение приехме написаното от Г-жа Лидия Шулева, Заместник-министър председател и министър на икономиката: „БАН има възможност да гарантира по-нататъшното успешно развитие на ИХА-Варна и в рамките на своята структура, да осигури неговия интегритет с останалите научни и научно-приложни институти, да съхрани научния му потенциал

и оборудване". И тук искам да поздравя областния управител на Варна Г-н Яни Янев за най-активната му подкрепа за укрепване на научния потенциал на морската ни столица – Варна.

Въпреки тези и редица други скромни положителни промени в нашия живот като научна общност за съжаление сме много далече от условията, в които таланта и призванието на нашите учени ще могат пълноценно да се реализират, а това което са направили – да получи адекватна подкрепа и одобрение. В последните години нашето общество често бива разтърсвано от обществени безпокойства и когато нашите учени установят безспорно истината за тях и намират търсения изход, скандалът затихва и почти никой, дори масмедиите, не си спомнят кой и как безкористно е решил тревожния проблем.

Убеден съм, че печалния факт днес, българския учен да е на последно място в Европа по финансиране, което знаем отдавна, а се признава сега и от официалната статистика, ще бъде, макар и бавно, преодолян. Движението към ЕС ще наложи това. Но не мога да отмина мнението на някои скептици, че тези наши изключително скромни средства, които са над 33 пъти по-малко от тези в ЕС и над 15 пъти по-малко отколкото в новоприсъединилите се страни – членки, се изразходват неефективно. Простите пресмятания показват, че българският учен показва една изключителна ефективност, като дава научна продукция значително по-голяма за единица финансова инвестиция отколкото в много страни в Европа, страни в които инвестицията за един учен е десетки пъти повече. Така че, трудните проблеми с финансирането на научните изследвания у нас не са в ефективността на използването на финансовите средства (тя е висока), а в твърде малкото им количество. Завършвайки тези разсъждения аз не мога да не изразя своето най-дълбоко уважение към научната колегия в страната ни за неуморните усилия в твърде трудни условия да съхранят неадекватна на финансирането висока ефективност, за да бъдат учени и да работят за страната ни.

А на скептиците, които лесно дават критични оценки бих препоръчал да опознаят науката у нас и да си представят, какво би дала на България и света нашата научна общност при повече грижи, средства и уважение. Ако това не помогне бих казал: Вие просто не обичате науката и учените. Сигурно има защо!

В този празничен за науката ден аз не мога да не изкажа радостното си вълнение от току що отминалите дни на отворените врати на Академията.

По непълни данни нашите институти бяха посетени от почти 8000 граждани, ученици и студенти. За сетен път се убедих и от личните ми срещи, че думите на знаменития френски географ Елизе Реклю, написани 2 години след Освобождението на България за забележителната любознателност на българина и изключителната му енергичност да се образова и да образова децата си, са верни и сега.

От думите на тези интелигентни, съвсем млади хора разбрах, че нашата смяна идва и трябва да я посрещнем с най-доброто което имаме, а лошото да оставим за себе си.

И може би именно в дните на отворените врати бе истинския празник на Академията, най-важния празник на единението между учените и стремящата се към бъдещето наша будна и млада общественост. Трябва отново да повярваме, че нашият народ обича науката, тачи и търси знанието и нека това да ни дава упование и сила и за напред.

Честит празник, скъпи колеги и приятели на науката.

Честит празник, България!

БЪДЕЩЕТО Е НА ПРОСВЕТЕНИТЕ

Интервю пред Татяна Дикова

В. „Аз Буки“, бр. 40, октомври 2004 г.

По повод на 135-та годишнина от създаването на най-старата българска институция

-„Целта на дружеството е да разпространява всеобщото просвещение у българския народ и да му показва пътя към неговото духовно и веществено обогатяване“ - това е записано в чл. 2 на приетия преди 135 години Устав на Българското книжовно дружество. Изневери ли БАН през тези 135 години на целта, поставена от учредителите ѝ?

-По никакъв начин академията не изневери на целта, предначертана ѝ от нейните основатели. Но нека уточня, че става дума за крайно особена институция. Особеното започва още с основаването ѝ - извън пределите на българската държава, още преди самото възстановяване на държавността ни - особеност, която няма нито една институция.

Създаването на Българското книжовно дружество, говори за голяма, наболяла нужда. Не е търсено по-удобно място, нито по-удобно време, а е направено тогава, когато е било необходимо, за да се подкрепи в духовно отношение възраждането на българския народ и да се създадат институционалните предпоставки за духовното, културното и политическото му освобождение. Създаването на Българското книжовно дружество е един от най-сигурните белези за това, че Освобождението е било необходимо, било е заслужено, било е изстрадано и е трябвало да стане.

След Освобождението на България академията поема своя нелек, но благороден път, който през всички тези години е бил съпътстван от големи трудности. Не става дума за някакъв специален натиск от страна на властта или пък за трудности, свързани с някакви ситуации на противоречия в българското общество по отношение дали да съществува академията. Основните проблеми на академията, през всичките тези 135 години, са били, че в тази държава никога не са се намирали достатъчно пари за развитие на науката. И ако днес нашата наука въпреки всичко е една достойна компонента на европей-

ската научна общност, не бих казал, че това се дължи много на грижите на държавата и на нейната подкрепа.

В многобройните анализи и документи за дейността на БАН неееднократно се споменава, че държавата остава длъжник на българската наука и в частност на академията.

- Нима може в едно общество, основано на знанията, държавата да бъде длъжник на своята духовна институция? За нас ли само е характерен този синдром?

- Преди години почти всички страни на Балканите и в региона са имали подобни проблеми. За много от тях днес те са преодолени. Общият научен, политически, духовен подем, както и глобализацията, изведе, макар и бавно, науката като приоритет и на съседите ни.

Българската държава, чиято академия е първа по рода си в региона, все още е длъжница на своята наука. Това впрочем бе признато от най-отговорен човек от правителството при опит да се подобри икономическата обстановка около научните организации в страната.

- И въпреки наличните трудности, България не е изостанала именно в науката, а нашите учени добре се „вписаха" в научните програми на ЕС, на НАТО?

- За това помага процесът, който хората не осъзнават особено добре. Няма национална наука в пълния смисъл на думата. Тя се твори от учени в държава със свои предели, със свои граници. Но де факто научното познание и науката чрез вековно установеното общуване на учените от целия свят са се глобализирали от столетия насам. Бидейки в общия поток на научното дирене по света, и българската наука, основавайки се на талантливите хора и въпреки трудните условия, е била и си остава на достатъчно добро, представително ниво.

Проблемът е в това, че науката винаги е имала потребност от определени инвестиции и само държави, които са си позволявали да инвестират в нея, са преуспявали. Научно-техническата революция започнала през XIX в., е извършена в държави, които са отделяли достатъчно средства и внимание към формите за развитие на науката. И благодарение на нея те достигнаха това високо индустриално ниво, което има да догонваме.

- Какъв е днешният ден на Българската академия на науките?

- Не може накратко да се изброят успехите, постиженията или формите на признание, разширяването на научните контакти и сътрудничеството на такава институция, каквато е БАН. Безспорно отбелязваме един изключителен напредък и това се наблюдава всеки ден.

Важно за бъдещето на академията е приетият в началото на т.г. от Общото ни събрание документ за „Стратегическите цели и функционални приоритети на БАН за периода до 2007 г.".

- Кои са най-важните акценти на тази стратегия?

- Ще припомня, че още през 90-те години на XX в. БАН осъществи по своя собствена инициатива една изключително трудна, но наложителна реформа. Целта бе да се повиши ефективността на нашата дейност, да се запази висококвалифицираният научен потенциал и да се утвърди обществения авторитет на институцията. Сега спокойно мога да кажа, че получаваме високо международно признание за качеството на провежданите изследвания.

Промените на нагласите в обществото и в държавата по отношение на науката и научните изследвания в България в началото на XXI в. определиха и необходимостта от нова и ясна формулировка на стратегическите цели и функционалните приоритети на академията. Като своя мисия ние приемаме приноса ни за развитието на световната наука в съответствие с общочовешките ценности, националните традиции и интереси, както и участието ни в множеното на духовните и материални ценности на нацията. Оттук и основната стратегическа цел на БАН за периода до 2007 г. - осигуряването и поддържането на най-високо научно равнище, интердисциплинарност, международна конкурентоспособност и високо национално самочувствие в съответствие с нуждите на социално- икономическото и духовното развитие на българското общество и с европейските и световни тенденции в организацията на научните изследвания.

В областта на научното обслужване на българската държава и общество ние се ангажираме с изследванията и прогно-

зите на: икономическото развитие, обществени отношения и структури в България в условията на пазарна икономика и гражданско общество; устойчивото развитие и използване на природните и суровинните ресурси на страната; повишаването на конкурентоспособността на научно-изследователския труд; устойчивото развитие на научния потенциал. Програмите ни по отношение на развитието и интеграцията на научноизследователския потенциал и инфраструктура в европейското научноизследователско пространство включват: технологично развитие, основано на научна компетентност и нови знания; съвременни методи и подходи към изследване на Земята, атмосферата и близкото космическо пространство; интердисциплинарни изследвания на човека, живата природа и качеството на живот; научни и технологични основи на информационното общество. Третата ни политическа насоченост е в областта на националните ценности и идентичност, а именно: развитие на познанията за езика, литературата, изкуствата и народното творчество в България; историческото развитие на българския народ и историческите богатства по нашите земи.

- В момента най-спряганата тема е образованието - държавен приоритет. Защо никой не говори и за науката? Нима образование и наука не са едно цяло?

- Според мен разделянето на науката и образованието не е нито методически, нито практически правилно и обосновано. А особено ако говорим за висшето образование - отделянето му от научните търсения на университетските преподаватели е абсурд. Във висшето образование е задължително преподавателят да бъде и творец, учен. И понеже искаме да подобряваме висшето образование, съвсем очевидно е, че се нуждаем от преподаватели, които творят нова наука и от нейните позиции преподават на студентите. Ето в това е смисълът на понятието „напредък". Творецът в науката е и творец в аудиторията.

- Следователно няма логиката да се „изповядва" деленето на науката на академична и университетска?

- Академията и чрез академичното тяло, и чрез сътрудничеството си с университетите в България винаги е показ-

вала, че ние сме една научна общност. В нея не може и не е редно да има делене. Да, формално ние имаме университети и научна организация, наречена БАН. Но това деление е условно, а научната общност винаги е била единна. Например чрез органите на Висшата атестационна комисия, в която има представители както на висшите училища, така и на БАН. Единението е налице и в съответните специализирани съвети към ВАК. Тези съвети определят нормата за научно израстване у нас без оглед на това, кой откъде е: от университети, от институти ...

Важен момент в живота на БАН през тази година бе и втората вълна на избори за членове на академията. На тези избори тя съвършено ясно демонстрира пред обществеността, че не е организация за самата себе си, а е обединителен център на най-изявените български учени. За мен тези избори са неповторим представителен конкурс на най-добрите български учени. Те ми дадоха възможност да се убедя, че наука се твори и в академията, и във висшите училища. Около 500 учени участваха в етапите на селекция за подготовката на основния избор. В момента редовни членове на БАН - академици, са 58, от които 22-ма не работят в академията. 44 член-кореспонденти работят извън БАН, а 54 са от нея или са произлезли от нейните институти. Не мога да приведа по-ясно доказателство за това, че академията е отворена за другите научни институции.

В Закона на БАН има текст, който ние изпълняваме свято и който гласи, че академията самостоятелно и съвместно с университетите подготвя висококвалифицирани кадри. Над 900 наши учени преподават в българските висши училища. Около 170 учебника са дело на учени от БАН. Участваме в работата на академичните съвети на 18 престижни български висши училища. Имаме договори за сътрудничество в областта на научните изследвания и преподаването с десет от най-големите ни университети. Всяка година приемаме и безвъзмездно подготвяме около 1000 дипломанти. Нашите звена, институти, лаборатории винаги са били открити за съвместно обучение с висшите училища на магистри и докторанти. Говоря за Софийския университет, техническите университети в София и Варна, ХТМУ, ЮЗУ, НБУ, УАСГ и

т.н. Има университети и факултети, с които научното ни сътрудничество е толкова тясно, че дори предоставяме на колегите кабинети в БАН.

Друга наша инициатива, свързана с образованието и най-вече със селекцията и навременния подбор на младите таланти и тяхното световно изявяване, е научното ръководство, което оказват учени от БАН на олимпийските ни отбори по математика и по информатика. И за всяко постижение на олимпийците ни награждаваме ръководителите им.

Ние сме част от научната общност на България и всички заедно искаме да допринесем за всемерното издигане на образованието у нас, да подкрепим младите и талантливи българи.

-Трудно е да се говори за институция, в която на полза роду се трудят над 3000 изявени учени. Но не можем да пропуснем и партньорството с министерствата.

-Широка гласност получи договорът ни с Министерството на отбраната, а министър Свинаров откровено призна пред медиите: ако имате проблеми, които не можете да решите, обърнете се към учените от БАН. Договор имаме и с Министерството на околната среда и водите. Вече пристъпихме към изпълнение на задачи по договор с Министерството на труда и социалната политика. Тези дни подписахме и договор за сътрудничество с Комисията по бюджет и финанси на НС. До дни ще подпишем договор и с министъра на вътрешните работи проф. Петканов - третиране на общи мерки, съображения и програми за действия за намаляване на злополуките по пътищата. Ето как едно твърде специфично министерство чувства необходимостта да работи с учените.

Последните една-две години са белязани с факта, че министерства и ведомства проявяват подчертан практически интерес към договори с БАН, търсят и ценят високо нашата експертна помощ. Да прибегнеш до договор, а не просто до търсене на мнението на отделни специалисти - това означава интегриране на усилията на академията в помощ на съответното ведомство.

Окрилени от промените в обществената нагласа към науката и в частност към БАН, с най-голямо желание се впускаме и решаваме и най-тежките проблеми. Спомняте си нашумелия

случай с унищожаването на ракетите - изключителен проблем за обществото ни, който от край до край бе решен от БАН. Нито един милиграм от отровните вещества не бе изхвърлен в атмосферата, не остана в нашата благословена земя. Сами без покана дадохме експертно становище и за обгазяването на Стара Загора. Но искам да почертая, че за това БАН не е взел нито една стотинка от никого. Всички тези материалоемки, времеемки и наукоемки дейности са за наша собствена сметка, като един естествен подарък за нашето общество.

- Ако днес трябва да бъде написан устав на БАН, който да бъде актуален и през следващите 135 години, какво би съдържал той?

- Нужда от подобно нещо няма, а уставите на академията ни през годините на развитие са събрани в една голяма книга. От нея могат да се почерпят много полезни неща, дори да се почувстваме леко засрамени.

И преди 100 години, и преди 70-60 години учените така фундаментално са си представяли функциите на науката и специално на БАН, че днес, а дори и в близко време едва ли ще можем нещо повече да добавим.

В момента имаме устав, който постоянно осъвременяваме. Това е документ, който не е дървен, който се развива и който Общото събрание развива съгласно правилата.

Но ако говорим за основните цели и задачи на БАН - при тях няма съществени промени. Те не са необходими, толкова добре са формулирани от създателите на Българското книжовно дружество: да работим за всеобщото просвещение у българския народ и да му показваме пътя на неговото духовно и веществено обогатяване.

Но тук бих добавил - в условията на глобализацията се свят и на пазарната икономика. Ние не сме се „посели" в една леха, без да се интересуваме от ставащото около нас. Ние живеем за околната среда, ние сме част от нея, част сме от българското общество. И когато се подхожда към академията като към някаква юридическа структура, се допуска груба грешка. Тази структура е уникална за страната. Тази уникалност по своеобразен начин е подчертана и в закона за собствеността на академията - тя е национална, такава каквато е

собствеността на Българската народна банка и Българската православна църква.

Все повече политици и държавници се убеждават в това, че не може да се върви напред, пренебрегвайки науката. Истинският държавник върви много по-леко, ако е ръка за ръка с нея. А най-естественото нещо, което може да се произнесе в началото на XXI в., е, че човечеството гради общества, основани на науката, на познанието. Всички империи, основани на силата, на оръжието и кръвта, са вече история. Останаха държавите, които се основават на науката, на техническия прогрес, на индустрията в съчетание с науката.

ПАРИТЕ, КОИТО ДАВА ДЪРЖАВАТА ЗА НАУКА, СТИГАТ САМО ЗА ЗАПЛАТИ

„С шашми, облекчаване на процедурите и занижаване на критериите за получаване на звания, ние не отиваме към Европа, а продължаваме да девалвираме“

Интервю пред Таня Петрова
В. „Сега“, 16.10.2004 г.

- Академик Юхновски, преди няколко дни съобщихте, че парите за наука у нас са 33 пъти по-малко от средното за Европейския съюз, и 15 пъти - спрямо новоприсъединилите се членки. На базата на какви показатели е съставена тази статистика?

- Тази статистика е изготвена от нашите колеги, занимаващи се с изследване на развитието на науката в Европа. Тя се базира на официална, публикувана статистическа информация за общия размер на средствата, отделяни от държавата за работата на един учен. Това в Европа на първо място включва големи разходи за производство на самата наука - за апаратура, за консумативи. Известна част от тези пари, разбира се, са за заплати.

Но, за съжаление, в България финансирането е толкова занижено, че 85-95% от бюджетната субсидия отива за заплати. Това, което се нарича пари за наука, всъщност са пари за заплати. Академията от доста години изобщо не получава пари за наука. Цялата изследователска дейност в момента се финансира по линия на договори, и то главно по конкурсните програми на Европейския съюз.

- Нормално ли е това? В обществото битува мнение, че не е редно науката да се финансира чрез наливане на държавни пари в институции.

- Това, което формулирахте, не е настройка на обществото. Това е настройка на определена група хора, чийто възгледи не се основават на реален анализ за финансирането на науката нито в Европа, нито в България и демонстрират пълно непознаване на проблема. Не е вярно, че науката в развитите стра-

ни не се финансира от държавата. Финансира се, и то страшно много, от държавата, която е създала една огромна палитра от всевъзможни фондове, пред които се кандидатства.

Представете си каква европейска пирамида стои спрямо нашата къщурка. Ако нашата къщурка е 3 метра висока, онази е истински 100-метров гигант. Ние хем сме на толкова ниско ниво, хем някой се опитва да отреже дори тъй наречената институционално финансиране. Въпросното институционално финансиране се свежда до следните компоненти. Първо - мизерни заплати. Известно е, че заплатите за учените в академията са категорично по-ниски, отколкото във висшите училища при равни права и високи изисквания за заемането на съответните звания. Какво ще финансираш допълнително, ако ти измират учените, или се разбягат от глад?

Вторият компонент на институционалното финансиране е едното елементарно отопление на институтите. Би било абсурд те да не работят през зимата, защото ние живеем в точно този географски пояс. Не може и без разходи за електричество - поддържаме съоръжения с много тежка консумация, които не могат да бъдат прекъсвани, защото иначе всичко се разрушава.

Просто ученият не е човек, който стои на полето и си съчинява стихотворения. Институционално финансиране е това минимално нещо, което трябва да се дава, за да има кой да бъде готов да започне изследователската работа. И тъй като в държавата няма средства за научно-изследователска работа, институтите най-активно в цялата страна участват в конкурсите на Европейския съюз. Имаме 6 центрове за превъзходство, които са спечелили страшно тежки конкурси.

Това не е раздаване на глава. Ние даваме на глава, колкото ученият да не умре. И оттам-нататък да се хвърли в конкурси, за да може да си работи химията, биологията и прочие.

-А не смятате ли, че структурата на БАН все още е твърде раздута и се нуждае от още реформи?

-Това, което чувам, представлява абсолютно предубеждение, лишено дори от капчица знание. Академията извърши такава реформа, каквато никой в страната не е извършвал. Извърши я по собствен почин, без никакъв натиск и под между-

народен контрол, за което получи признание. Извинявайте, ученият се казва учен, защото е умен. Академията съкрати 40% от персонала си, 27% от институтите си, съхрани най-добрите и дееспособни учени. Промени се законът, целите и задачите. Минахме изцяло на вътрешно конкурсно начало и проектно планиране на научната дейност. Колкото и академията да е гладна, планирането се извършва на проектен принцип на всеки 3 години. Имаме огромен международен подем, признат от всички международни институции, особено на фона на изключително трудните условия, в които работим.

Хората, които приказват, че академията не била реформирана, явно са родени след 1992 г. Това ли се нуждае от реформа - че някои години дори не сме имали пари за парно? Да, нуждае се от реформа - да се доближим поне малко до нормалните държави, в които ученият не е човек, над който предубедени хора мислят, че може да се издевателства докрай.

- Все пак надали всичко върви толкова безпроблемно.

- Много бих се радвал критикарите от общ характер да посочат точно там, където не върви добре, а не да обвиняват цялата академия. Защото академията и в момента е в непрекъснато преустройство. Ние сме подготвили и приели програма за действие, която е реална основа на нашите предстоящи стъпки по подготовката за присъединяване към Европейския съюз. Многократно академията изпраща най-подробни и почтени отчети до всички научни институции и управленски структури. Няма друга структура в страната, която да се отчита до последната стотинка.

С тези ли критики и отношение към науката ще влезем в Европа, която смята, че науката е основата на човешкото общество? За някои хора едва ли не най-добрият учен е умрелият учен. Тогава ще му направим некролог, празнуване и чак тогава ще научим какво е направил за България и световната наука.

Но искам категорично да кажа - не това е общото ми впечатление за отношението на властимащите към академията. Хората, които злословят, са една шепа, обикновено неуспели в науката - българският народ като цяло обича и оценява учените си. Над 60% от българите поддържат учените и искат те да работят в по-добра реалност.

- Какъв е в момента общият състав на БАН?

- Около 8000 души с всички служители и служби, които са към нас. Учените са 3400. Преди да започнем структурните промени, броят на учените бе 14 000. И аз пак повтарям - ние продължаваме да се вглеждаме в самите себе си.

- Не е ли странно помощният персонал да е повече от учените?

- На фона на липсата на съвременна апаратура е естествено помощният персонал да е голям. Още повече, че част от дейностите не могат да минат без такива щатове. Само Националният институт по метеорология и хидрология разполага със 700-800 души състав. Той обслужва цялата страна, не работи за себе си. В 24-часов режим този институт изпълнява изключително значими задачи. Прогнозата за времето е най-малкото. Ако мислите, да речем, че ТИР-овете се движат като слепи, без да се влияят от дългосрочната прогнозата за градушките, се лъжете. Самолетите също не могат да летят без тези прогнози, летният туризъм също зависи от тях. Ние изпълняваме цяла камара общонационални дейности, които са наукоемки.

- Този институт, който давате за пример, се занимава с приложна дейност, но има и институти, които развиват главно фундаментални изследвания.

- Не съм забелязал основание за критики към институтите, занимаващи се с фундаментална наука. Естествено, най-добре е да не храниш най-породистата крава, и след това да критикуваш, че не дава добро мляко. Точно в областта на фундаменталните науки хич не сме назад. Много често дори сме пред страни, които ни водят във финансово отношение.

- Има и друг спор - къде е мястото на науката - в университетите или в БАН?

- Мястото на науката е там, където е създадена. Науката не е като житните култури, които ако тази пролет ги засееш, поникват, и ти дават класове след една година. Не е сезонно, а дълговечно растение. В него има понятието школа, в него има приемственост, поколения ученици, пробити фрон-

тове в света. Където я имаме, там ще трябва да си я тачим. Във всички развити европейски държави има научни структури, като нашата БАН. Ако някой си въобразява, че трябва да измъкне науката от академията, която се занимава с нея от 135 години с одобрението на българите и на международната общност, това е лудост. Просто там, където науката я няма, би трябвало да бъде подкрепяна и поставяна в по-добри условия. А не да се закрива на едно място и да се прехвърля на друго. Това е другият лъжлив момент в тъй наречените критики към академията. Докога? България вече е много стара държава, за да си позволява такива детински въпроси. Науката не се движи като бюрата на чиновниците.

- И все пак възможно ли е да се подобри взаимодействието между БАН и университетите?

- Разкошно е подобрено. Този, който говори, че не е добро, не познава реалността. Имаме договори с 18 от най-престижните университети на страната. Академията е инициатор на какво ли не. Само учебниците, написани от нас за висшите училища, са над 180, при това тези данни са от 1999 г. Всяка година имаме около 1000 дипломанти, които без всякакви парични условия идват да работят в академията, за да си завършат дипломната работа като възпитаници на съответното висше учебно заведение. Имаме над 750 преподаватели от академията, които отделят време, срещу много скромно възнаграждение, да четат стотици лекционни курсове. Годишният брой на преподавателските часове надхвърля 120 000.

БАН обучава и най-голямата група докторанти. Аз твърдя, че при тях процентът на успешно защитили дисертация спрямо постъпилите е много по-голям, отколкото където и да е. Ние просто имаме много по-голям капацитет за подобно обучение, който в момента не се оползотворява напълно.

- Сред проблемите на науката се сочат и твърде тромавите процедури за израстване в нея. Каква е позицията на БАН по този въпрос?

- Позицията е следната - само този, който неуморно се катери по стръмните пътеки на науката, той достига до сияйните им върхове. С шашми, облекчаване на процедурите

и занижаване на критериите ние не отиваме към Европа, а продължаваме да девалвираме, и това - в нашата страна. Процедурите могат да бъдат всякакви, но зад тях кандидатът, който иска да расте честно и почтено, трябва да представи солидни научни постижения.

А в момента скрито се иска точно обратното. Предлага се една децентрализация, която цели тези, които са по-далече от голямата наука, по-лесно да получават. В името на какво се иска това? В Европа няма столична и провинциална наука. Но в България разликата между престижните университети и нововъзникващите постоянно е толкова голяма, че просто нямаме право да позволим това.

АНТИПОДЪТ НА НАУКАТА

Слово във Варненския свободен университет при удостояването със званието „Почетен доктор“ на университета, 1.11.2004 г.

(Сп. „Наука“, бр. 1, 2005 г).

Благодаря най-сърдечно за оказаната ми висока чест. В тази прекрасна сграда се обучават способни млади хора, предават им се научни знания и умения, говори се и се произвежда наука. Може би се очаква и аз, днес, да говоря за науката.

В това изложение ще споделя някои мисли за антипода на науката, за лъженауката.

С тази тъмна сянка на истинската наука се занимавам в практически аспект от много време. Тя е била актуална и в миналото, много актуална и днес и, за съжаление, сигурно ще бъде актуална и за напред. Това е темата за постоянната борба между науката и лъженауката. Темата е огромна, многоаспектна, засягаща не само чисто научни проблеми, но е свързана с оформянето на мирогледа и обществената психология, образованието в най-широкия смисъл, икономиката, културата – лична и обществена, здравната култура, ролята на средствата за масова информация и още много други неща. Ние се стремим към Европейския съюз, но покрай многостранните ни усилия в икономиката, политиката, законодателството и т.н. не може да забравяме един важен момент. Обединяваща се Европа се стреми да изгражда общество, основано на знанието.

Това не е удобно перифразиране – това е точната формулировка и директива. Не е нужно много въображение, за да си представим колко сложно и важно е това.

Безспорно е, обаче, че присъствието на агресивната лъженаука в обществения живот и обществената практика е опасен „препъни-камък“ към постигането на тази цел – общество, основано на знанието. Лъженауката в многообразните ѝ форми и бързи мутации подобно на плевелите никне навсякъде по света сред и около култивираните от просветените общества ниви на знанието и науката. Особено тежко е да видиш това заплевяване да става в родната ти страна. А то не е от вчера.

Затова като съвременник и участник в редица сблъсъци между наука и лъженаука, някои от които поради заетата от мен позиция, без преувеличаване, можеха да ми струват бъдещата работа в науката, искам да хвърля поглед върху някои печални неща от по-далечното и по-близкото минало.

Като оставим настрана обществените науки и голямата част от хуманитарните, които бяха подчинени на господстващата в близкото минало идеология, най-тежки удари до към началото на 60-те години понесоха българските биологическа и аграрна наука и, в макар по-малка степен, химията и физиката. И докато за жертвите, които даде биологическата ни наука по времето на официалното господство на „теориите" и „практиките" на Д. Лисенко и О. Лепешинская е известно много, за химията и физиката се знае и помни много по-малко. В края на 50-те години и началото на 60-те години, най-подражателски, в химията у нас бяха подложени на критика теориите на резонанса и мезомерията като буржоазни лъжеучения. Към тях без всякаква логика тогава бяха причислявани и методите на квантовата химия. За щастие този труден период за теоретичната химия в България продължи сравнително кратко и не доведе до някои крайности, както в тогавашния Съветски съюз. За всичко това много повече би могъл да разкаже покойният вече академик Стефан Христов, чиито световно известни изследвания в областта на теоретичната електрохимия бяха подложени на грозна идеологическа критика и докторската му дисертация оцеля само благодарение на дружната подкрепа на най-известните ни физико-химици и физици. Жалко бе наистина, че някои наши отговорни за науката фактори не можаха своевременно да разберат, че още от 1960 г. в Съветския съюз тези идеологически „критики" на т.нар. „буржоазни" теории в теоретичната химия бяха признати за несъстоятелни и отхвърлени завинаги. Такава очевидно е съдбата на подражателите.

До тук ще спра с припомнянето на периода на насаждането с политическо и административно насилие догматична лъженаука, съпроводено с изолирането на науката у нас от световния научен процес. Все пак учените бяха жертва на това насилие и от дистанцията на времето на тяхното поведение и залитания трябва да се гледа с определено разбиране, именно защото бяха жертви.

През 70-те и 80-ти години у нас започнаха да си пробиват път нови „явления“ и „открития“, които макар и непряко свързани с официални догми или „учения“, намираха добра хранителна среда. Под формата на уж неизвестни или необясними от традиционната и „официалната“ наука (изразът „традиционна наука“, „традиционната медицина“ започна да се употребява от някои като синоним на закостеняла наука и закостеняла медицина) ентусиасти-„откриватели“ започнаха да лансират чудодейните свойства на „магнитната вода“, на „живата“ и „мъртвата“ вода, на нови „всемогъщи“ средства срещу рака, добавки към горива, водещи до огромни икономии при тяхната експлоатация и т.н.

Част от тези разработки успешно се скриха под чадъра на секретността и започнаха да смучат пари от някои силови държавни структури, които поради наивност или други съображения ги поддържаха дълго и упорито. Всички тези дейности, макар щедро прикриващи се с научна терминология, нямаха нищо общо с науката. Това бяха типични прояви на лъженауката и по-рано или по-късно (за съжаление) завършваха с пълен провал. Искам да се надявам, че сега у нас никой не вярва в чудодейните свойства на „магнитната“ вода и на „живата“ вода, получавана по електрохимически начин. Още повече, че никоя напреднала страна по света не се възползва от рекламираните у нас и толкова прости за реализация „чудеса“.

Тук би трябвало да очертаем някои основни поведенчески черти и подходи, с които си служат деятелите в сферата на лъженауката по света и които откриваме и у нас.

На първо място бих поставил упорито „доказваната“ от тях ограниченост на съвременната наука, на нейната закостенялост и неразбиране на уж новите перспективи, подавани щедро от създателите на „нетрадиционната“ наука. Поразително е нахалството, с което лъжеучените, обикновено нямащи сериозна научна подготовка, атакуват устоите на съвременната наука, създавани в течение на цяла епоха, днес развивана от най-блестящите умове и то във време, когато научните изследвания се превърнаха в професия на стотици хиляди и дори милиони талантливи хора. Очевидно е, че съотношението на силите (научен и човешки потенциал) съвсем не е в полза на лъженауката „громяща“ съвременната наука. Творците на лъ-

женауката се мъчат да преодолеят тази си очевадна слабост с широка и агресивна реклама в средствата за масова информация. Техните „открития“ и „теории“ няма никога да срещнете по страниците на научните списания, където би трябвало най-напред да се появят. Тук те се възползват от известната слабост на истинския учен, който публикува своите резултати в специализираните научни списания и обикновено страни от средствата за масова информация. По такъв начин лъженаучните деятели са всъщност шумното малцинство, чийто глас много по-лесно достига до обществото, с всички негативни последици от това.

Затова трябва да ратуваме за организирана и безкомпромисна борба на учените срещу проявите на лъженауката в средствата за масова информация.

Публичната борба с лъженауките, особено сега, когато обществото е залято с информация от различно естество и качество, трябва да стане една обществено важна функция на учения.

Друга съществена и обща черта на лъжеоткривателите е стремежът им да се „приобщят“ към държавни средства, като се скрият зад секретността, понякога най-безотговорно и охотно предоставяна особено от държавните силови структури от близкото минало. У нас този подход бе също често практикуван. Достатъчно е да си спомним за случая с ПТС 1300 (Противотуморно средство „1300 години България“) на Нягол Мамеров, поддържан дълго и активно от най-висши служители на КДС. Борбата ни с това опасно явление, жестоко засегнало хиляди хора у нас (хем секретно, хем широко прилагано върху болни, които системно бяха тровени с арсеник) заслужава да бъде припомнено, защото особено варненското общество бе засегнато много.

За съжаление, силовите структури се оказват понякога доста податливи на въздействията на лъженауката. Пример за това е нашумялата у нас в началото на деветдесетте години афера около Царичина, поддържана със средства и сили на държавата от някои висши офицери. Както е известно това безобразие, в което в едно бяха забъркани екстрасенси, контактьорки, „извънземни“ и военни, завърши безславно и вярвам, че писмото, което изпратих през 2000 г. до Генералния щаб

на армията е последното писание, посветено на тази срамна дейност. Справедливо е да отбележа, че това писмо бе посрещнато с пълно разбиране от тогавашното ръководство на Генералния щаб и подкрепено с действия от ген. Михо Михов.

Защо лъженауката се стреми към осигуряване на дейността си чрез засекретяване? Проблемът не е само в по-лесния достъп тогава до държавните средства, а главно в това, че при по-свободен достъп на истинските учени до „тайните" на лъженауката те могат много лесно да бъдат разобличени и да бъде доказана тяхната лъжливост. Ще си позволя да посоча само един случай от нашата действителност. През 1992 г. в бр. 2 на сп. „5Ф" (феномени, фантоми, футурология, фантастика, факти) 6 страници бяха посветени на тайнствени явления в софийското село Хераково с подзаглавия: „Прахов десант в детската градина на с. Хераково; Екстрасенси бият тревога; полиция и наука мълчат; какво да се прави?"

Тайнственият червен прах, покриващ пода на една училищна сграда в с. Хераково, става обект на нечувани тълкувания на контактьори, „учени", екстрасенси, радиестезисти и други деятели на паранауките. Бие се тревога, забъркват се кметът на селото, предлага се оцепление на селото и дори неговото изселване. „Явленията" биват наречени „мистерии в Хераково" и т.н., и т.н. Преди това тези мистерии са били описани в сп. „Български дневник", бр. 25 от 1991 г. и в едно телевизионно предаване.

С помощта на един колега получих проба от тайнствения „извънземен" прах, разгледах го под микроскоп и след половин час се явих в кабинета на проф. Ванев, специалист по гъбите в Института по ботаника при БАН. Казах му, че това е от неговата област и му дадох проба от праха. След 45 минути той ми се обади да го посетя. Показа ми великолепен каталог на гъбите, издаден преди половин век, а след това под микроскоп компонентите на „тайнствения" прах. Това бяха спорите на т.нар. малка домашна гъба, враг на дървените части на влажни селски къщи, които могат да ги доведат до събаряне за 3-4 години. Качих се на колата, отидох до с. Хераково, намерих заместник-кметицата (кметът го нямаше), казах ѝ за разгадания „мистерия" и ѝ препоръчах да отварят прозорците, да оправят водопровода и да намажат гредите с противогъбен

състав. И да забравят глупостите, които им бяха наговорени. И това стана в присъствието на две местни баби, които се подсмиваха и одобрително клатеха глави. Някога да сте чули нещо повече за чудесата в с. Хераково? Тук ще се въздържа да съобщавам имената на хората от редакционния съвет на сп. „5Ф“, както и имената на екстрасенсите, контактьорите и „ученитe“, забъркани в тази жалка каша.

Случаят е прост и поучителен. Не може незнанието на науката да се превръща в основа за създаване на митове, феномени и мистерии. Чудото е в знанието, а не в незнанието!

За съжаление, лъженауката се интернационализира и ако намери удобна почва се пренася от страна в страна. Много нашумяха напоследък в редица средства за масова информация у нас „приложните“ аспекти на т.нар. торзионни полета, свеждащи се до черпене на енергия от нищото. Рекламите за топлинни генератори с коефициент на полезно действие 130 и повече процента се появиха по страниците на някои наши вестници и телевизионни канали. Въпреки декларираните претенции за българския характер на тези разработки нашите проучвания показват категорично, че това са ненаучни фантазии с търговски претенции, обаче, пренесени от Украйна и Русия у нас. При това вече силно изобличени и опровергани преди повече от 5 години от най-добрите физици на Руската академия на науките, между които и един съвсем скорошен Нобелов лауреат. Радвам се, че в България се намериха учени и доблестен журналист, които дадоха достоен отговор на тези заблуди. Жалкото обаче е в това, че за да се прекрати този вреден шум е достатъчно да отворим учебниците по физика за 10 и 11 клас на нашите гимназии. Жалко е и това, че след като физиците на академичните институти и председателя на БАН изпратиха протест до съответната телевизия и предложиха да бъде поканен чрез телевизионен мост един истински Нобелов лауреат по физика, в отговор бе поканен един представител на лъженауката, член на поредицата фалшиви псевдонаучни академии, поникнали като отровни гъби до снагата на голямата руска наука. Нищо чудно - и в САЩ съществува една Нюйоркска академия на науките, чийто член (академик) може да стане всеки, който плати малко повече от 100 долара.

И тук бих искал да кажа няколко думи за ролята на средствата за масова информация за борба с лъженауката, за изграждане на общество, основано на истинска наука, на истинско знание. Все пак тук има известен напредък. Напоследък в-к „ТРУД“, в-к „СЕГА“, а отдавна и в-к „ДУМА“, започнаха да публикуват материали за истински научни постижения, за постиженията на българските учени, за нашия много труден, но не лишен от сериозни успехи научен живот. Това е хубаво начало и дано към тези реални действия се присъединят и другите средства за масова информация. За съжаление от свободата на словото, която, слава Богу, е реалност, особено успешно се възползваха представителите на лъженауката.

Всеки ден биваме засипвани с астрологични прогнози. Това приятно за салонни приказки занимание, с което всички свикнахме, е изобличено именно като наука, още преди 2100 г. от Цицерон, в началото на X век от нашия Йоан Екзарх, стотина години по-късно от Анна Комнина.

Днес, почитателите на астрологията, които са склонни да планират или направо планират живота си, избират сътрудниците си това (това е факт) на базата на астрологични данни биха се засрамили, ако бяха прочели какво преди 1000 години, и то не на базата на религиозната догматика, а на съвършено логични съпоставки, е написал средновековния ни писател и философ Йоан Екзарх.

Проведените от сериозни учени обработки на огромен брой човешки съдби и позициите на планетите показва, че между тях няма абсолютно никаква връзка. Но това не помага.

Средствата за масова информация щедро предлагат дати с очаквани магнитни бури при това седмици напред. А истинските учени и сега твърдят, че реална прогноза на тези явления може да се направи най-много за период от 2 дни. Изследванията показват, че внушаемите, които „знаят“ кога са т.нар. лоши дни, твърдят, че се чувстват по-зле, но тези, които не знаят това се чувстват нормално.

Вестниците редовно рекламират хомеопатията, издават се домашни наръчници по хомеопатия, в аптеките хомеопатичните средства се продават, издава се и вестник. Но опита ли някой да каже истината, че т.нар. хомеопатични принципи на Ханеман, измислени преди 200 години, нямат нищо общо

със съвременната велика мощ на медицината. Че тези правила противоречат на основни закони на химията, а хомеопатичните средства не могат да бъдат проверявани и не се проверяват върху опитни животни, защото на тях няма как да им внушиш, че им правиш добро, че ги лекуваш. Слава Богу, огромните разреждания, с които се работи в хомеопатията, поне гарантират в известна степан тяхната безвредност, но затова пък едва ли можеш да откриеш, колко в тях е активното, лекуващо вещество. Едва ли широката общественост знае за огромния и шумен скандал, свързан с разобличаването на Жак Бенвенист. Той се бе опитал, през 1988 г. да подкрепи с уж научни изследвания основен принцип на хомеопатията и тази измама бе разкрита от най-престижното в света биологическо списание „Нейчър".

До нашите лекарски среди достига веднага информация за първоначалния успех на Бенвенист, но за провала му се наложи да пиша аз в медицински вестници.

Темата „здраве" е изобщо неизчерпаема мина за лъжеучените, екстрасенсите и други от този отряд. Списъкът на лъжливите предсказания, средства за лечения може да бъде продължен.

Изводът ми е, че нашата общественост следва да вземе необходимите мерки и на първо място да се излиза от лабораториите и кабинетите и да се противодейства на ширещата се лъженаука и псевдонаучно шарлатанство.

Следва да се засили образованието в областта на природните науки. То ще бъде крайно необходимо на всеки бъдещ ръководител, мениджър или икономист.

Истинското, положително знание е най-сигурното оръжие в тежката жизнена борба на бедния. Науката е щит и меч на знаещия. Вярвам, че обединените усилия на нашата интелигенция ще помогнат на идващото умно и силно поколение да изгради в близките години у нас истинско гражданско общество, основано на научното знание и утвърдените човешки добродетели.

Аз съм убеден, че присъщия на българина скептицизъм не ще позволи на лъженауките у нас да се развият до толкова, че да потиснат присъщия на народа ни стремеж към истинска наука и знание.

ДС НИ ПРИТИСКАШЕ ДА ЛЕКУВАМЕ РАК С МИШЕМОРКА

„Лъжнауката пробива, защото 30 % от хората се поддават на внушения".

Интервю пред Ярослава Прохаскова
В. „24 часа", 30.11.2004 г.

- Акад. Юхновски, религиозен човек ли сте?

- Да. Кръстен съм, ходя на черква. Ходех и тогава, когато не беше никак препоръчително, даже беше опасно. В моята служебна характеристика пишеше, че под влияние на семейната среда съм теологически възпитан. Заради това през 1957 г. в Химикотехнологичния институт ми спряха стипендията за отличен успех. Есента отидох да проверя на кого му се подновява стипендията и видях три списъка. Първият беше с имената на тези, чиито семейства са повишили доходите си. Вторият списък беше за понижен успех. Третият беше само с две имена и едното беше моето. После разбрах, че са бръкнали в биографията ми и са видели какво пише вътре - религиозен.

- Може ли човек на науката да е религиозен?

- За мен това е напълно съвместимо и естествено. Човек трябва да вярва в доброто, а доброто не е чисто природна даденост. В природата няма добро и зло. Тя е безпощадна. Но човек въвежда тези понятия. Точно там е мястото на религията - да създава морал, да крепи човек, да го кара да се грижи повече за другите, отколкото за себе си. Религията се мъчи да направи от човека по човек За съжаление религията в миналото се е бъркала в науката. Колко хора са отишли на кладата, колко хора са били принудени с насилие да се откажат от научните изследвания. За мен това е нарушение на основните божии закони, които и доведоха в края на кращата до Реформацията. Злоупотребата с религията за земни цели е извращение. Религията е опора на слабия. Тя се е породила от угнетените, бедните, преследваните. За мен религията и науката си стоят в достатъчно отдалечени страни на моето разбиране и не изпитвам никакво противоречие. Нямам никакъв страх от дисхармония.

Да си религиозен и едновременно с това да знаеш, че светът е възникнал преди 6 милиарда години, няма никакво противоречие. Въпросът е да не превръщаш моралните фактори в природни закони Какво пречи да знаеш прекрасно по какъв начин се предават наследствените белези в клетката и едновременно с това да вярваш в доброто, да знаеш, че човекът трябва да е морален, чист, да има идеал. Лявата ръка е религията, защото е близо до сърцето. Дясната е науката.

-С какви примери на псевдонауката сте се сблъсквали?

-Много са. В края на 50-те години господстваше философията, която беше решила да се превърне в идеология на мисловната дейност. Включително и да диктува кое е хубаво, кое е лошо, кое е безперспективно и кое е вярно и невярно в науката. Стандартизираният тогава диалектически материализъм се превръщаше в норма на поведение на учения. Влечеше ме теорията за строежа на молекулите. Тогава, за нещастие, в България не беше изживян периодът на т.нар. идеологическа критика на теорията на резонанса и мезомерията. Те бяха преследвани като политически учения. Как да го обясня това на младия човек сега? Не истината, а догмата трябваше да доминира Не можеш да се занимаваш с квантова химия, защото това е буржоазно лъжеучение. Бяха направени опити да бъда съсипан преди дипломна защита. Вярно, аз може би за първи път в България се занимавах с квантова химия на молекулите. Не твърдя, че кой знае какво съм направил, но това беше пробив. Слава богу, намериха се здравомислещи хора, които попречиха на другите да ме провалят. Получих бележка, която не ми попречи да продължа. Където има простотия, лъженауката цъфти Пробутваха се някакви теории за магнитна вода, жива вода. Няма никаква физика в чудодейното ѝ свойство. Говореха, че под влиянието на прости магнити от домакинството хлябът бухвал с 20 %, циментът ставал с 15% по-здрав, камъните в бъбреците се разтваряли по-бързо, ако се пие жива вода, а 30 % от населението е дълбоко внушаемо.

-Има ли и други лъжи, които сте се опитвали да оборите?

-В началото на 80-те години бях повикан като експерт по изследване на средство за лечение на рака. Трябваше да потвърдя измислените от едно лице формули. Приемаше се, че ще

излекуваме света от рака, ще произвеждаме по 1.3 тона от препарата годишно. Оказа се, че продуктът е смес от вещества, в която преобладава двуарсеновия триокис, най-обикновената мишеморка. С каквато се предполага впрочем, че е отровен Наполеон. За двуарсеновия триокис и арсена се знае, че при приемането му, в първия момент подобрява кръвотворната способност на организма. Това обаче е временно, трае 2 месеца, следва срив и човек умира. Независимо от всичко това авторът се радваше на покровителството на Държавна сигурност и ме отстраниха от изследването. Забраниха ми да общувам с акад. Малеев, който беше единственият човек, който се държеше като лекар и държавник по онова време. Всички други премълчаваха нещата, защото зад гърба им стоеше ДС - служба, която знае и може всичко. Минаха 6 месеца след забраната. Срещнах мой колега на улицата, който започна да плаче. 16-годишният му син беше болен от левкемия. Казах му да не взима от това лекарство. Той вече го беше получил. Установих, че не е двуарсенов триокис, както преди, а етилуретан. Той се употребява за умъртвяване на опитни животни. Тогава не издържах и представих пред когото трябва и лекарството, и протокола. Само месец и половина по-късно ЦК на БКП взе решение за прекратяване на дейността и даване на прокурор този човек.

- Екстрасенси предлагали ли са ви услугите си?

- Не, благодаря. Цигански са ми предлагали да ми развалят магия. Не можаха да я развалят, защото аз съм омагьосан да преча на магиите Лъженауката предлага лесни за реализиране и страшно ефективни методи, които са всъщност търговия с нищото.

- Кои са най-амбициозните проекти, по които работи БАН?

- Всичките са такива. Те са стотици. Във всяко нещо се очаква напредък. За пробив ли говорите? Какъв пробив ще направите с пробитите обувки? Докога ще чакат пробиви от българската наука, която е на последно място в Европа по финансиране. Смятате ли, че може да очаквате нещо невероятно. Въпреки това нашата наука в екстремално тежки условия се мери успешно със средноевропейската, тя е желан партньор в стотици международни проекти и всеки ден върши много полезни неща за държавата.

- Кога българската наука ще започне да печели?

- Домораслите икономисти не са разбрали, че ученият обикновено е лош търговец

Той не може да открие нещо и да тръгне със сергията да се предлага. Той публикува резултата. Ако е по-практичен, прави патент. Дотук. Той не е търгаш. Той трябва да продължи да прави изследвания. Някои си въобразяват, че ученият е като плетача на кошници. Ще дам един пример. Парното трябва да се пуска, когато температурите 3 дни поред са по-ниски от определени градуси. На втория студен ден парнаджиите чуха прогнозата на Националния институт по хидрология и метеорология на БАН, че следват поне 2 седмици топло време. Не пуснаха парното на третия ден, защото на четвъртия започна затопляне. Знаете ли колко лева са спечелили българите от това, че топлоцентралите послушаха учените? Над 10 млн. лв. само в рамките на София и над 25 млн. лв. в рамките на страната. Само от една правилна прогноза. А знаете ли колко е годишният бюджет на института? 4 млн. лв.

- Очаквате ли отпускане на допълнителни пари?

- Вероятно ще бъдат отпуснати допълнително за науката в България между 35 и 45 млн. лв. Поне така следва от споразумението между управляващите. Подписаха го НДВС, ДПС и „Новото време". Моето единствено предложение е парите да отидат за апаратно превъоръжаване на българската наука във висшите училища и БАН. Нашата апаратура е изключително остаряла. Някой, който си въобразява, че може да продължава да дои от нея постижения на световно ниво, е човек с болно въображение. Нито една стотинка от тези пари не трябва да отидат за книжни проекти. Така ефектът ще се мултиплицира 10 години напред. За да бъде науката конкурентна. А не само да казват: кога ще направите Нобелов лауреат. С какво?

- Къде наши учени правят удари „под чужд флаг"?

- Това са стотици учени. Всички работят на високо равнище. Тези, които са напуснали БАН и са в чужбина, не карат таксита, а са директори, ръководители на институти. Това е море, не мога да вадя няколко вълнички.

АНТИПОДЪТ НА ЗНАНИЕТО

Лъжеучени облъчват населението с невежество във века на иновациите

В. „Дума“, 30.11.2004 г.

Акад. Иван Юхновски

Лъженауката, антиподът на науката, тази тъмна сянка на истинската наука, е била актуална и в миналото, много актуална е и днес. За съжаление, сигурно ще бъде актуална и занапред. Темата за постоянната борба между науката и лъженауката е огромна, засягаща не само чисто научни проблеми, но и оформянето на обществения мироглед и психология, образованието в най-широкия смисъл, икономиката, културата - лична и обществена, ролята на медиите и още много други неща. Ние се стремим към обединена Европа и не може да забравяме, че

ЕС прие директивата да изгражда общество, основано на знанието.

Безспорно е, че присъствието на лъженауката в обществения живот и практика е опасен препъни-камък за постигането на тази цел. Псевдонауката в многообразните ѝ форми и бързи мутации подобно на плевелите никне навсякъде по култивираните от просветените общества ниви на знанието. Особено тежко е да видиш това заплевяване в родната ти страна. Затова като съвременник и участник в редица сблъсъци между знание и лъженаука (част от които можеха да ми струват бъдещата научна работа) искам да хвърля поглед към някои печални неща от по-далечно и по-близко минало.

Известно е много за жертвите, които даде биологическата ни наука по времето на лъжетеориите на Лисенко и Лепешинска, но за химията и физиката се знае по-малко. В края на 50-те години в химията у нас най-подражателски бяха подложени на критика теориите на резонанса и мезомерията като буржоазни лъжеучения, а към тях без всякаква логика бяха причислявани и методите на квантовата химия. За щастие този труден период за химията у нас продължи сравни-

телно кратко и не доведе до крайности, както в тогавашния Съветски съюз.

През 70-те и 80-те години у нас започнаха да си пробиват път нови явления на лъженауката (искрено заблуждаващите се са друга тема), които бяха непряко свързани с официални догми, но намираха добра хранителна среда. Ентусиасти откриватели започнаха да лансират чудодейни свойства на „магнитната вода", на „живата" и „мъртвата" вода, „всемогъщи" средства срещу рака, „енергопестящи" добавки към горива и пр. Представяха ги като неизвестни и „необясними" за традиционната и „официалната" наука (изразите „традиционна наука" и „традиционна медицина" започнаха да се употребяват от фалшификатори на науката като синоним на закостенялост). Част от тези разработки успешно се скриха под чадъра на секретността и започнаха да смучат пари от силови държавни структури, които поради наивност или от други съображения ги поддържаха дълго и упорито. Всички тези дейности, прикриващи се неизменно с научна терминология, нямаха нищо общо с науката. И бързо се забравиха. Искам да се надявам, че днес у нас вече никой не вярва в чудодейните свойства на „магнитната вода" и във „водата, която гори".

Лъженауката не е опасна за самата наука, тя е опасна за обществото. Около 30 % от хората са силно податливи на внушения. Особено, когато псевдонауките шестват из медиите. Затова е добре да се знаят някои основни поведенчески подходи, с които си служат лъжеучените. На първо място бих поставил упорито „доказваната" от тях ограниченост на съвременната наука, нейната неспособност да разбере уж новите перспективи, подавани щедро от „нетрадиционната наука" (която впрочем никога досега не е довела до прогрес на обществото и винаги е завършвала с провал). Поразително е нахалството, с което шарлатани, обикновено нямащи сериозна научна подготовка, атакуват устоите на съвременната наука, създавана в течение на епохи и развивана днес от най-блестящите умове. И то във време, когато научните изследвания станаха професия на стотици хиляди талантливи хора. Очевидно е, че съотношението на силите в научен и човешки потенциал съвсем не е в полза на лъженауката. Нейните дейци се мъчат да преодолеят тази си очевадна слабост с широка и агресивна

реклама в медиите. Никога няма да срещнете техните „открития“ и „теории“ в научните списания, където би трябвало най-напред да се появят. Те се възползват от факта, че истинският учен публикува своите резултати в специализираните издания и обикновено страни от медиите. По тази причина

лъжеучените са шумното малцинство, чийто глас много по-лесно стига до обществото.

Затова трябва да ратуваме за организирана и безкомпромисна борба на учените срещу проявите на псевдонауката в медиите, особено сега, когато обществото е залято с огромна информация от различно естество и качество.

Друга съществена черта на псевдооткривателите е стремежът им да се приобщят към държавните средства, като се скрият зад секретността, понякога безотговорно и охотно предоставяна, особено от държавни силови структури в близкото минало. Продължителна бе например борбата с т.нар. ПТС 1300 (Противотуморно средство „1300 години България“) на Нягол Мамеров от Варна, поддържано дълго и активно от най-висши служители на КДС. То беше хем секретно, хем широко прилагано върху болни и засегна хиляди хора. Накрая все пак успяхме да изискаме експертиза. Като участник в нея установих, че ПТС съдържа банална мишеморка и хората системно са били тровени с арсеник. В капсулите имаше също промишлен цинк и карбамид - тор от „Химко“. Едва в 90-те години тази престъпна дейност бе прекратена, като за това помогнаха и в. „Дума“ и „Демокрация“.

За съжаление, силовите структури се оказват понякога податливи на въздействията на лъженауката. Пример за това е нашумялата през 90-те години афера около Царичина, поддържана със средства на държавата от някои висши офицери. Това безобразие, в което бяха забъркани ведно екстрасенси, контактьорки, „извънземни“ и военни, завърши безславно и вярвам, че писмото, което изпратих през 2000 г. до Генералния щаб на армията, е последното писание за тази срамна дейност. Справедливо е да отбележа, че то бе посрещнато с пълно разбиране от тогавашното ръководство на ГЩ и подкрепено с действия от ген. Михо Михов.

Защо лъженауката се стреми да засекрети дейността си? Не само защото така по-лесно се взимат държавни пари, но главно защото при по-свободен достъп на истинските учени до „майните“ на лъженауката много лесно може да се докаже тяхната фалшивост. През 1992 г. в бр. 2 на списание „5Ф“ (феномени, фантоми, футурология, фантастика, факти) 6 страници бяха посветени на „майнствените явления“ в софийското с. Хераково със заглавия: „Прахов десант в детската градина, екстрасенси бият тревога, полиция и наука мълчат“. Червен прах по пода на училищна сграда става обект на нечувани тълкувания на контактьори, екстрасенси, радиестезисти и други деятели на паранауките. Бие се тревога, показват по телевизията, предлага се дори евакуация. С помощта на колега получих проба от „майнствения извънземен прах“. Разгледах го под микроскоп и отидох при проф. Ванев, специалист по гъбите в Института по ботаника при БАН. След минути с помощта на един великолепен каталог на гъбите, издаден преди половин век, той установи, че пред нас са спорите на т.нар. домашна гъба - враг на дървените части във влажни селски къщи. Качих се на колата, намерих зам.-кметицата на Хераково, обясних ѝ „мистерията“, препоръчах да проветряват, да оправят водопровода, да намажат гредите с противогъбен състав. И да забравят глупостите, които им бяха наплетени в тази жалка каша. Повече за това чудо не се чу нищо.

За жалост и лъженауката се интернационализира и ако намери удобна почва, се пренася през границите. В нашите медии нашумяха т.нар. торзионни полета и основаните на тях топлинни генератори, черпещи енергия от нищото. Реклами за „парното“ с коефициент на полезно действие 130 % и повече се появиха по вестници и телевизии. Въпреки декларираните претенции за българския характер на „откритието“, кратка справка показа, че става дума за „внос“ на фантазии с търговска цел от Русия и Украйна. При това, те отдавна са изобличени и опровергани от най-добрите физици на Руската академия на науките, между които и неотдавнашния Нобелов лауреат акад. Гинзбург. Всъщност, целият шум би се прекратил с едно отваряне на учебниците по физика за X клас. Радвам се, че в България се намериха учени и един доблестен журналист, които дадоха отпор на тези заблуди. Жалкото е, че след като

с физиците от БАН изпратихме протест до съответната телевизия и предложихме да бъде поканен нобелист по физика, в предаването бе доведен лъжеучен, член на поредицата фалшиви псевдонаучни академии, поникнали като отровни гъби до снагата на голямата руска наука. Нищо чудно - и в САЩ съществува Ню-Йоркска академия на науките, чийто член може да стане всеки срещу малко над 100 долара.

Няколко думи за ролята на медиите в борбата с лъженауката и за изграждане на общество, основано на знанието. Напоследък „Труд" и „Сега", а от много години в. „Дума", публикуват материали за истински научни постижения, за сериозни успехи на българските учени, каквито въпреки трудностите имаме предостатъчно. Дано към тези реални действия се присъединят и другите медии. За съжаление от свободата на словото особено успешно се възползват дейците на лъженауката. Всеки ден ни засипват с астрологични прогнози. Това приятно за салонни приказки занимание е изобличено като лъженаука още преди 2100 години от Цицерон, а у нас - в началото на X век от Йоан Екзарх. Любителите на астрологията, които по хороскопите планират живота и дори сътрудниците си, просто трябва да прочетат резултатите от няколко изследвания в САЩ и Европа - сравнителната обработка на данните за огромен брой човешки съдби и на позициите на планетите показва, че между двете няма абсолютно никаква връзка.

Медиите щедро предлагат прогнози за очаквани магнитни бури, при това за седмици напред. А учените знаят, че реална прогноза може да се направи най-много за близките 2-3 дни. Изследванията показват, че ако внушаемите хора знаят кога са „лошите дни", те наистина се усещат зле, но ако не ги знаят , се чувстват нормално. Същите внушения намираме в лечението с хомеопатия. Огромните разреждания, с които работи хомеопатията, наличието да речем на една молекула лекарство в разтвора, няма как да лекува. Хомеопатите не изпробват препаратите си върху животни, което е задължително за всяко лекарство, защото няма как да им внушат, че ги лекуват. През 1988 г. стана шумен скандал с лъжеучения Жак Бенвенист, който заяви, че е доказал експериментално принципа на хомеопатията. Измамата му бе разкрита в най-престижното научно списание „Нейчър". Странното е, че първото изявление

за „успех“ на Бенвенист веднага достигна до нашето лекарско съсловие, а за провала му се наложи да пиша аз в медицински вестници. Парадокс е също, че със закон се допусна екстрасенси и врачки да лекуват пациенти след курс по анатомия, докато за медиците след 6 години обучение в цял свят достъпът до болните е много строго регламентиран. Изводът ми е, че обществото ни трябва да вземе спешни мерки, трябва

науката да излезе от лабораториите и да противодейства на ширещото се шарлатанство.

Следва да се засили образованието в областта на природните науки, защото то е необходимо всекиму. Истинското знание е най-сигурното оръжие в тежката жизнена борба на бедния. Науката е щит и меч на знаещия. Вярвам, че обединените усилия на нашата интелигенция ще помогнат на идващото умно и силно поколение да изгради в близките години у нас истинско гражданско общество, основано на научното знание и на утвърдените човешки добродетели. Убеден съм, че присъщият на българина скептицизъм не ще позволи на лъженауките да се развият дотолкова, че да потиснат характерния за народа ни стремеж към истинска наука и знание.

ВРАЧКИ ИСКАТ ДА ГИ НАПРАВИМ АКАДЕМИЦИ

„Нашенци измислят най-много лекарства и Вечни двигатели".

Интервю пред Стела Стоянова
В. „Стандарт", 18.12.2004 г.

- Акад. Юхновски, преди всяка Нова година хората се втурват да разпитват врачки и гадатели какво ги очаква следващите 12 месеца. Защо българинът е толкова суеверен?

- Това е валидно не само за българите. Народите, които са в криза, търсят други опори в живота. Безпаричието също ги тласка в тази насока. Това обаче е неразумно, защото така наречените гадатели и лечители

още повече ще изпразнят джобовете им

- БАН прави ли опити да разсее заблудите? Наскоро Институтът по философия обяви, че започва кампания срещу знахарите и псевдоучените?

- След това някъде бе написано, че сме искали „научна полиция". Няма нищо подобно. БАН няма подобни правомощия, но е длъжен да уведоми трезвомислещите хора за рисковете, свързани с неистинската наука. Ние не сме полицаи, а просветители.

Младите трябва да получават здрава научна основа и познания за света. Затова аз искам да бъде засилено обучението по природо-математическите дисциплини. Децата трябва не да възпроизвеждат, а да се научат да употребяват мозъка си. А учебниците не ги учат на това. Те може да са с красиви илюстрации и корици, но са досадни и отблъскващи за младите. А ученето не трябва да бъде задължение, то трябва да доставя интелектуална радост. Има начин да бъде преподадена и най-сухата материя така, че да бъде привлекателна. На гърба трябва да има речник с най-новите термини, които се въвеждат. Ако учебникът е написан разбираемо, той ще бъде ясен и за детето, и за родителите, които могат да го подпомагат. Вместо това сякаш умишлено се пишат неразбираеми четива и в дома влиза частният учител.

- Самоуките лечители ли са най-опасни за хората?

- Почти няма област, в която да няма опити за правене на лъженаука - техниката, тълкуването на астрономията. Най-вече естествено медицината. Лошото е, че лъжеучените чрез пропаганда

подменят представите на хората

за истинска наука и онова, което трябва да правим като просветена нация в XXI век. Все пак ние трябва да влезем в Европейския съюз като общество на знанието, а не на съмнителните суеверия.

„Откритията" на псевдоучените се основават на гола вяра, на някакво дохристиянско разбиране за света, което на практика е езическо. Тези хора не публикуват своите проекти в научните издания, защото знаят, че там ще се отнесат, меко казано, скептично към резултатите им. Атакуват директно медиите. Няма такъв истински учен, който първо да потърси евтина популярност и едва след това да запознае с резултатите си научната общност. Практиката е първо да се обърнеш към другите учени, към международните авторитетни издания. Ако откритието ти има потенциал - нека живее.

- С какви открития най-често атакуват БАН?

- Любимата тема на тези „откриватели" са източниците на енергия и естествено вечният двигател. Идват „изобретатели", които претендират да извличат енергия буквално от нищото. Френската академия на науките си е решила този проблем още преди Великата буржоазна революция. Тя приема кратко и ясно правило „Проекти за вечни двигатели не се разглеждат".

- А у нас?

- На практика и ние не разглеждаме подобни проекти. Само че кандидатите не признават това и ни засипват с нови и нови идеи. Другата им любима сфера е медицината - най-често открития на нечувани лекарствени комбинации и ефективни лекове против нелечими болести. Други пък искат

да бъдат регистрирани диагностичните им способности. Трети непрестанно откриват нови сплави - нетопими, негорими и прочие.

Имаме много чести обаждания от типа „Кога ще ме предложите за Нобелова награда", „Кога ще ме направите академик". Някои ни звънят с подобни въпроси всеки път, когато се зададат номинациите за Нобелова награда например.

- Има ли сред тези „кандидати на славата" учени?

- Не. Това са съвсем неподготвени хора, които са обхванати от идеята, че са направили велико откритие. Постоянно идват кандидати, които ни донасят дълбоко ненаучни проекти. Някои от тях отхвърляме направо, защото противоречат на елементарни правила, които се учат в училище. При тях е очевадно, че не могат да бъдат използвани. Има обаче и други, които изпращаме в научните институти за проверка. Това хаби и пари, и времето на научните работници. А когато отхвърлим проекта, започват да ни атакуват с писма, че не сме ги признали.

- Не допускате ли, че все пак някои от претендиращите за лечители имат подобни способности? Някои от тях твърдят, че са били изследвани в разни международни институти, които са им дали разрешения да практикуват.

- Те може да го твърдят, но не е вярно. Нито един екстрасенс, астролог не е оставил нещо след себе си. Това не е наука.

Вярвам в

целебната сила на човешкото слово

тя се използва и от психоаналитиците. Доказано е, че човек е внушаем. Но що се отнася до безкръвни операции от разстояние или лечение от километри - категорично не приемам подобни глупости. Съществуват десетки световни сайтове, които обещават подобни операции във Филипините, Индонезия. И естествено искат пари. Всеки лъжеучен и псевдолечител работи за пари. Услугите на астролозите си имат точно определена тарифа.

Ние предложихме например екстрасенсите, които твърдят, че предсказват земетресения, да се съберат и да направят календар - кога къде ще се случи следващият голям трус. След две години да се провери дали са познали. Но да го прогнозират с точност.

Няма да го направят, защото те са царе на мъглявото говорене. Земетресения по света стават непрестанно и те могат да ги припишат на предсказанията си. Ако аз ви кажа, че през май 2005 г. ще има земетресение, със сигурност някъде по света ще има трус. Екстрасенс ли съм?

Не познавам лъжеучени, които да работят безкористно. Изобретателите, които идват в БАН,

имат за основна цел парите

или отпускането на лаборатория. Аз от 10 години чакам да дойде един откривател и да каже „Аз искам да подаря това откритие на България". Още не е дошъл. Учудвам се, че хора, които са завършили поне гимназия, се поддават на суеверия.

ДОКЛАД НА НАЦИОНАЛНИЯ ФОРУМ „НАУКАТА В БЪЛГАРИЯ“

БАН, 13.05.2005 г.

Уважаеми господин Президент,
Уважаеми господин Министър,
Уважаеми гости и колеги,

Искам веднага да изразя своето удовлетворение от това, че инициативата на Ръководството на СУБ, подкрепена от СУ „Климент Охридски“, Съвета на ректорите, Федерацията на научно-техническите съюзи, Националния център за аграрни науки, Българската секция на „Евросайънс“ и Българската академия на науките, най-сетне ще получи реализация в настоящия Национален форум „Науката в България“. Този форум се провежда след дискусии на основните му организатори. Изпълнението на програмата му, искрено се надявам, ще даде определен тласък напред в решаването на животрепящите въпроси на науката в България.

Тук искам да благодаря на нашия уважаван президент г-н Георги Първанов, чиято подкрепа българската научна общност от години неизменно получава и чиято справедлива преценка за съществената роля на науката във вещественото и духовното обогатяване на страната, както и че грижата за развитието на науката е не само от огромен интерес, но и отговорност за цялата ни общественост, са и мото на нашия форум. Благодаря и на г-н министъра Игор Дамянов за стимулиращото приветствие.

Безспорен факт е, че организираната наука у нас е сравнително млада, само на 136 години.

Тази ѝ младост със своите положителни и отрицателни страни оказва и днес, обикновено неосъзнато, своето влияние. Тези сравнително малко години на развитие, съвпадащи по време със световната промишлена и последвалата я научно-техническа революция, позволиха въпреки винаги съществувалите и за съжаление действащи и сега финансови ограничения българската научна общност да се оформи, да създаде получилите международно признание научни школи, да отвоюва и утвърди

положително действащи традиции и да заеме едно достойно, макар и скромно място в световната научна общност.

Едва ли тук, за кой ли път, трябва да припомняме, че още от времето преди началото на Втората световна война науката става сфера на масово приложение на труда, на растяща част от икономиката, че тя се превръща в индустрия на знанията, един от най-динамичните и мащабни отрасли, че тя по своето естество е един интернационален организъм, което води до глобално разпространение и приложение на научните резултати, независимо в коя държава те са получени. Отчитайки обществеността значение на знанията, днес в напредничавите страни от страна на държавата първостепенно внимание се отделя на фундаменталната наука. В съответствие с изводите на Нобеловия лауреат по икономика Р. Солоу инвестициите във фундаменталните изследвания се разглеждат като високоефективно насочване на държавни средства.

Всеизвестен факт е може би до началото на втория етап на научно-техническата революция, започнала от средата на 70-те години на миналия век, че динамиката в развитието на науката е свързана с икономическото състояние на държавите. Ние ли не знаем това? Но от началото на този период с появата и развитието на т.нар. високотехнологични отрасли на промишлеността в редица, и то неголеми държави започва преразглеждане на ресурсното осигуряване на научните изследвания.

Някои малки европейски държави, съизмерими с България, приемат политиката на стабилно и изпреварващо инвестиране в науката, в резултат на което днес те са просперитиращи икономически, а не само в научно отношение държави.

За да оценим усилията, които би трябвало да се положат от нас, учените, а и от цялото ни общество, би трябвало да се опитаме максимално обективно да оценим състоянието на нашата наука, при това с погледи отвън и отвътре. За това съм използвал само официално достъпни материали на Европейската комисия, на Института за научна информация в САЩ, на Националния статистически институт, както и някои публикувани данни. При това е твърде важно, ако е възможно, да се проучват процесите във времето, защото процесите на развитие в науката и обществото искат историческо време и е важна оценката на тенденциите в съответните промени.

С какви ресурси (т.е. кадрови потенциал, материално-техническа база, информационно осигуряване и финансови средства) разполага днес българската наука, какви тенденции има в тяхното изменение през последните години:

1. Кадрови потенциал

Заетите (съгласно тогавашната терминология) в отрасъла „Наука и научно обслужване" в края на 80-те години на миналия век са около 90 хил. души. Затова и частта от брутния вътрешен продукт, падащ се на този отрасъл, изглежда голяма– между 1,8 и 2,8%. Но и през тези години по разходи на 1 научен сътрудник България е на едно от последните места в Европа – около 3 пъти по-зле, отколкото в Чехословакия, Унгария и Полша.

Макар че тогавашната наша статистика се опитва да демонстрира голяма маса от заети в науката и научното обслужване, по показател лица, заети в тази дейност, България и тогава изостава от много развити страни.

По онова време биде създаден митът за раздутите научни кадри на България, доживял за съжаление в съзнанието на някои непросветени хора чак до наши дни и както показва реалната картина, нямащ нищо общо с действителността сега.

Поради общата криза в икономиката ни от края на 80-те години производството престана да поддържа т.нар. ведомствена (отраслова) наука, сви разходите си и поради действието на Указа за стопанската дейност.

От 1989 до 1994 г. заетите в отрасъла драматично намаляха с около 60 хил. души. Основната част от ведомствените институти бяха закрити през 1991 г. Другите станаха търговски дружества и се заеха с търговия и други дейности. В периода 1992–1996 г. БАН самостоятелно извърши реформа в структурата си и намали състава си с над 6000 души.

От около 1995 г. Националната статистика започва да борави с 2 категории заети лица в областта на науката и научноизследователската и развойна дейност, които имат своята обосновка, но и съществена условност, но за това може да се говори по-късно.

Въпреки това изводите за този период са достатъчно ясни:

1. За периода от 1995 до 2002 г. научните работници за страната намаляват от 25 600 на 21 600 души, т.е. с 4 хил. д., или с 16%; персоналът, зает с научноизследователска и развойна дейност, в същия период намалява от 30,6 хил. д. на 16,8 хил. д., т.е. до 2002 г. с 13,8 хил. д., или с 45%. Наполовина! Т.нар. изследователи в това време намаляват от 17,5 хил. д. на 10,4 хил. д., т.е. с 7,1 хил. д., или с 41%.

Европейската комисия обаче достатъчно ясно е отразила в своите документи тези негативни процеси. Докато всички европейски страни, САЩ и Япония отбелязват за периода 1996–2001 г. средно годишно нарастване на броя на изследователите до 11%, само в България, Румъния и Естония броят на изследователите годишно намалява със съответно 9, 8 и 3,4%.

Тези драматични промени остават практически скрити за нашата общественост може би с едно изключение: печалните събития около „реформата" на най-добрия и полезен ведомствен институт в областта на фармацевтичната химия у нас – НИХФИ-София.

В периода 1995–2002 г. многозначителни промени настъпват и в квалификационната структура на т.нар. научни работници. Броят на асистентите намалява с 2300 души, или с 23%, а на научните сътрудници с 2700 души, или с 43%! Т.е. повече или по-малко младата смяна на науката напуска висшето образование и научната работа. Причините са достатъчно на брой – ниско заплащане и като следствие от това преориентиране в друга работа, емиграция в чужбина, свиване на българското изследователско пространство и т.н.

В същото време абсолютният брой на хабилитираните лица е нараснал с 11%, включително броя на професорите спрямо 1995 г., но особено рязко е нараснал броят на доцентите – с 1300 души, т.е. с 38%.

Старшите научни сътрудници обаче за последните 7 години са намалели с 500 души, или с 15%.

Констатираното от официалната статистика нарастване на броя на хабилитираните лица през последните 7 години се намира в неизяснено противоречие с някои съобщения за намаляващата сега численост на професорите у нас.

Значителното нарастване на броя на доцентите у нас в тези години без адекватно нарастване на професорското тяло

е едно ясно доказателство за това, че стимулите за преминаване в по-високата хабилитация са очевадно много малки.

В същия период продължават и важните промени в разпределението на учените по области на науката: продължава намаляването на заетите в техническите науки – с 33%, в селскостопанските – с 25%, в медицинските – с 24% и в естествените науки – с 10%. Само броят на занимаващите се с обществени и хуманитарни науки продължава да расте (със 7% за периода) и сега работещите в областта на обществените и хуманитарните науки са най-много сред научните работници у нас – 33,4%, или 7200 души.

Тези процеси на свиване на българското изследователско пространство, най-общо казано, и постоянното намаляване на научния потенциал, от които е естествено да се очакват приноси в развитието на икономиката и здравеопазването на страната, се нуждаят от сериозен коментар и противодействие. Не може да заобиколим тези съществени въпроси с простата, но и безволева констатация, че всичко това е естествено следствие на икономическата конюнктура у нас.

Какво показва сравнението на относителния брой на българските изследователи спрямо този показател за страните на Европейския съюз и някои развити страни извън Европа?

Със своите 2,62 изследователи на 1000 души заети лица България е на предпоследно място – единствено пред Румъния. За 15-членното европейско съдружие този показател е 5,68, т.е. 2,2 пъти по-голям.

Всички новоприсъединили се към ЕС страни, като Чехия, Латвия, Полша, Унгария, Словакия, Естония, Литва и Словения, имат повече изследователи на 1000 души заети (от 12 до 77 %) спрямо България.

Тези сравнителни данни, които дължим на Европейската комисия, би трябвало завинаги да ликвидират напълно необоснованите изказвания у нас за някакво болезнено голямо количество изследователи у нас. Нещо повече, ако ние ще се стремим в съгласие с общоевропейските директиви да изграждаме икономиката и обществото, основаващо се на знанието и науката, при тези ниски показатели и неблагоприятни тенденции в разпределението на учените по научни области би трябвало

да се мисли и за разумно разширение на изследователските ни възможности.

Показателен е примерът на редица малки по население европейски страни, които с изпреварващо инвестиране в научна и развойна дейност постигнаха след 7–10 години забележителен икономически и технологичен напредък.

2. За материално-техническата база на нашата наука през последните 10–15 години няма сериозно обобщени статистически данни.

Експертните мнения по този толкова важен въпрос се свеждат до извода, че разполагаме с малки изключения със съвсем недостатъчна технически и морално остаряла апаратура и съоръжения. За съжаление недостигът на съвременна изследователска апаратура е бил много десетилетия наш спътник.

Днес осигуряването на нашата наука с апаратура, която понякога величаем с наименованието уникална (а става дума за просто нови апарати на средно или дори под средно ниво), е нетърпящ отлагане проблем. Наистина нашите предприемчиви учени намират частична възможност да използват по-модерна апаратура, но в чужбина, по линията на международното сътрудничество, но това по никакъв начин не решава този проблем, определящ в значителна степен изследователските ни възможности и ефективното подпомагане на нашата промишленост.

Статистическите данни неумолимо показват, че през последните години от средствата за науката у нас се отделя все по-малък процент за апаратура и оборудване. През 1998 г. за това са отделяни 7,1%, а през 2002 г. с известни колебания за научно оборудване и апаратура се отделят само 4%.

Изследователска апаратура получаваме, и то в твърде малки размери, от спечелените проекти по линията на програмите на Европейския съюз (добре, че ги има и добре, че се борим много активно, за да печелим в трудни конкурси и много сериозна конкуренция). Очевидно е, че най-печелившата, сериозната, нетърпящата отлагане инвестиция за бъдещото успешно и активно участие на науката в икономическия ни напредък следва да бъде в материално-техническата база.

3. В твърде затруднено положение се намира и информационното осигуряване на нашите учени. През последните години общата стойност на чуждестранните научни списания,

закупувани от научните ни институции, се движи между 1–1,5 млн. евро/годишно, като делът на ЦБ на БАН и Библиотеката на СУ е около 2/3 от нея. За сравнение следва да се има предвид, че съгласно установени международни стандарти една достатъчно пълна научна библиотека би трябвало за необходимата научна литература систематично да отделя около 10 пъти повече средства.

В света е водеща тенденцията за рязко увеличаване на дела на „он-лайн" достъп до пълнотекстови научни периодични издания. В това отношение България изостава в цялостната оценка и в изграждането на националната стратегия. Икономически най-ефективна форма за информационно осигуряване с този тип продукти би бил национален консорциум, координиран от Министерството на образованието и науката. Примери за това могат да бъдат намерени в цяла Европа, включително и в почти всички съседни балкански страни. Своя важен принос в снабдяването с научна периодика продължава да дава и широко развитият във водещите ни институции международен книгообмен. Икономическата му ефективност е много висока – за единица цена на печатната ни научна периодика ние получаваме между 3 и 4 пъти по-скъпа научна периодика от чужбина. Наши партньори са около 2000 научни библиотеки в целия свят, които получават всичките ни научни списания.

Съвсем очевидно е, че следва да се разработи бързо една ефективна стратегия за информационното обслужване на нашата наука и развойна дейност.

В БАН се намира опорният интернет възел на Националната изследователска и образователна мрежа. Към него са включени 20 университета и институтите на БАН. Този възел е свързан с опорния пръстен на Европейските академични мрежи GEANT посредством оптична надземна линия. Към него предстои да се включат интернет мрежите на училищата в България и останалите университети. Възможностите, които предоставят електронните библиотеки на световните изследователски центрове, предстои да стават все по-достъпни и за нашите научни и образователни организации.

В тази важна част на ресурсното осигуряване на науката напредъкът е очевиден, а финансовите и организационните проблеми изглеждат реално преодолими, и то бързо.

4. Финансовите средства за научната ни общност е и най-тежкият и най-важен проблем. По официални данни на Европейската комисия българският изследовател е най-бедният изследовател в Европа със своите 8 хил. евро за 2001 г. при средно за Европейския съюз, без новоприсъединилите се, 171 хил. евро, т.е. 21 пъти повече, а с новоприсъединилите се – 156 хил. евро, т.е. 20 пъти повече.

В Словакия финансовите средства на 1 изследовател са 2 пъти повече, в Полша – около 3 пъти, в Унгария 4,6 пъти повече, в Чехия – почти 7 пъти повече.

Справедливо е обаче да поясним, че в общите разходи за 1 изследовател в различните държави делът на държавното участие варира в доста широки граници – от 21 до 69%, и е свързано категорично със степента на индустриалното и технологичното развитие на страната.

Колкото страната е по-напреднала в тази насока, толкова повече индустрията, предприятията влагат в изследвания и разработки и в процентно отношение държавното участие намалява. Наистина в България процентното участие на предприятията в изследвания и разработки е особено ниско, но все пак е по-високо, отколкото в Гърция.

Участието на държавния бюджет в България е високо – 69%, но почти така е и в Полша – 65%. И въпреки че Гърция е първенец по източници за финансиране на тези дейности от чужбина – делът на държавата и тук е достатъчно висок – 49%.

Затова, когато разглеждаме данните за дела на държавния бюджет за изследователска и развойна дейност през 2003 г., не може да се успокояваме с предлаганата от нашата статистика, но неотбелязана от Европейската комисия стойност от 0,4%; с нея в проценти сме пред Полша, Естония, Словакия, Гърция, Литва и Румъния. Този процент за България е чувствително по-малък, отколкото за Чехия (0,55%) и Унгария (0,6%), да не говорим за ЕС–15 (0,77%) и ЕС–25 (0,77%), Финландия (0,98%) и Франция (1,03%). Имаме определени основания да предполагаме обаче, че посочените 0,4% са завишени поне с 15–20%, което прави нещата по-неблагоприятни.

Що се отнася до процента от брутния вътрешен продукт, отделян за научноизследователска дейност, който е критерий за интензивността на научноизследователската дей-

ност, България през целия период от 1995 г. насам е в крайно неблагоприятно положение.

Ако подминем критичните 1996 и 1997 година, процентът от брутния вътрешен продукт, отделян за наука, от нивото 0,57% продължава да пада до 2001 г. до 0,47%, за първи път малко се повишава до 0,49% през 2002 г.

Този показател за България е повече от 4 пъти по-нисък, отколкото в 15-те страни – членки на ЕС – 1,99% за 2002 г. За новоприетите членки на ЕС този показател за 2001 г. е 0,84%. Само Румъния (0,37%) има измеримо по-нисък показател от този за България.

Особено е показателно, че намаляването на процента от брутния вътрешен продукт, отделян за научноизследователска работа в България в последните години, се наблюдава на фона на нарастване на брутния вътрешен продукт на страната. Това явление не е обаче резултат от стихийно протичащи процеси, а сериозен организационен пропуск.

Направените съпоставки показват, че финансирането на науката у нас от всяка оценъчна страна е крайно ниско, като към това се добавя и трудно обяснимата тенденция за неговото намаляване. Само през последните наблюдавани години 2003 и 2004 г. има известен ръст. За съжаление финансирането на научните изследвания в такива размери, и то редица години, не води само до понижаване на резултатите от научноизследователската и развойна дейност, но и до много по-сериозни щети – до деструкция на научната общност. Тези тенденции ясно се демонстрират в непряко администрираното, така да се каже, „тихо и естествено", но достатъчно бързо намаляване на научния и изследователски състав на страната, но и ясно изразената тенденция на немалка част от научния потенциал да се оттегля все повече от научна дейност, като се посвещава все повече на преподавателска такава.

Този процес на спонтанна деструкция на научната общност бе достатъчно виден за нас още преди години, когато процентът от брутния вътрешен продукт, отделян за научни изследвания, започна да намалява и падна под 0,5%.

Съвсем крайно време е, и то не защото, влизайки в Европа, трябва да се доближим до европейските финансови параметри за поддръжка и развитие на науката, а заради собствените си

национални нужди и отговорности трябва в непродължително време, и то започвайки незабавно, да спрем негативните процеси чрез достатъчно сериозно ежегодно увеличаване на средствата за научноизследователска дейност у нас.

При това, както показва примерът на други европейски държави, за да се включи ефективно и частният бизнес във финансирането на науката, изпреварващо примерът и последващото развитие трябва да се дадат от държавата. Голямото процентно участие на индустрията във финансирането на научните изследвания и развойната дейност е колкото оценка на ефективността на научноизследователската общност, но още повече е свързано с наукоемкостта и съвременността на производството в дадена страна.

От изключително голямо значение е адекватността на оценката на резултатите от научноизследователската и развойна дейност. Такъв опит се прави в разработвания от Националния съвет за научни изследвания към МОН проект за Национална стратегия за научни изследвания за периода 2005–2010 г., който още не е одобрен от Министерския съвет.

Всеизвестен факт е, че оценката на резултатите от научноизследователската работа е една много трудна задача.

Специфичността на научния продукт, който задължително следва да носи нова информация, и то на нивото на световния процес на развитието на науката, трудността или даже невъзможността да се сравняват по значимост научните резултати в различните области на знанието частично и в значителна степен условно се преодоляват чрез прилагане на наукометричните методи.

Този подход въпреки осъзнатото му несъвършенство е единствено възможен днес и затова данните, с които разполагаме, са от най-съвременните обзори за развитието на науката на Европейската комисия и Института за научна информация в САЩ.

На първо място в тези европейски документи се използва мярката за публикационната активност, но не общата публикационна активност, а само на тези публикации, които са публикувани в реномирани научни списания, съответстващи на високите изисквания на Института за научна информация в САЩ и другите световни центрове за научна информация.

Тази научна продукция, изразяваща се в количеството статии, следва да се определи като съответстваща на научните критерии на световната научна общност, т.е. отговаряща на определените международни стандарти и достигаща до цялата световна научна общност.

За съжаление по брой такива публикации на 1 милион от населението (182) България е на едно от последните места в Европа, като изпреварва само Румъния (84 публ.), Латвия (142 публ.), Литва (164 публ.), като изостава около 2,3 пъти от Чехия, Унгария – 2 пъти. Изоставането спрямо средното за 15-те страни – членки на ЕС, е 3,7 пъти.

Качествено аналогична картина на изоставането на България като цяло се наблюдава и при сравняването на публикациите от този международен ранг на 1 учен. Тук нашата средна за страната публикационна активност е по-висока само от тази на Литва.

Тя, нашата, е средно 3 пъти (все пак само 3 пъти) по-ниска от средната за старите 15 страни – членки на ЕС, а за новоприсъединилите се към ЕС страни нашата публикационна активност на 1 учен е по-малка от 2 до 4 пъти.

Това са реалностите за страната ни като цяло.

Но причините за това изоставане на средностатистическия учен у нас стават много по-ясни, ако същите тези официални европейски данни за публикационната активност съпоставим графически с разходите на 1 изследовател в съответните страни. Първото, което виждаме, е очевидната ясна закономерност: повече пари за изследователя – повече висококачествена продукция от изследователя. Затова средностатистическият наш беден изследовател е точно там, където го е поставило финансирането на науката в България. Но тук може да се установи и друго нещо – водещите научни организации и няколко университета у нас (за това вероятно ще стане дума на дискусиите, които ще станат на форума) при същото това ниско финансово осигуряване (припомням – най-ниското в Европа) имат напълно сравнима по количество качествена научна продукция на 1 изследовател с тази за страните – членки на ЕС. Тази констатация е важна и свидетелства за значително различаващия се научен принос, който дават различните научни организации и университетите у нас в общата научна продукция на страната.

По този въпрос мисля, че би трябвало точно и откровено да се поговори и да се направят адекватни изводи и препоръки.

Понякога към нашите учени се отправят обвинения, обаче без необходимия анализ, че нашата наука е непродуктивна и резултатите от нейната работа не съответстват на средствата, които се отделят за нея, колкото и прекалено скромни да са те. Необходимо е максимално обективно и точно със статистически данни да отговорим и на този въпрос. Ясно е, че под ефективност най-елементарно следва да разбираме какво количество продукция получаваме за единица изразходвани финансови средства. Ако съпоставим тази величина, получена пак от същите статистически данни на Европейската комисия, със средствата, които се отделят на 1 изследовател, ще получим една удивително гладка корелация. От нея следва, че българският изследовател произвежда 3,5 пъти повече световно стандартизирана научна продукция за единица финансови средства от страните на Европейския съюз. Естествено в междинната област се нареждат страни като Чехия, Унгария. Това е адекватният реален отговор на нашата упорита и борещa се за оцеляване и научни приноси научна общност.

Но едно по-дълго пребиваване на научната общност в това състояние на стрес, при което сърцето ѝ бие с такава висока честота и напрежение, е безспорно твърде вредно.

Зоната на повишена научна продуктивност на единица финансови средства, в която се намираме заедно с Естония, Словения, Латвия, Литва и Румъния, е опасна зона. Трябва час по-скоро да излезем оттам и реалният изход е само в непродължително време да се увеличат годишните разходи на един учен и изследовател у нас поне 2 пъти.

Във финансово отношение, макар може и да не съм съвсем прав, следва да престанем да говорим за проценти и да се стремим към ежегодно увеличение на средствата за научни изследвания поне с 25–30 млн. лв., за да можем след 3 години да догоним поне в това отношение по-близки страни като Чехия и Унгария. Убедени сме, че при нарасналите възможности на нашите изследователи и натиска на европейския пазар и конкуренция и нашият бизнес ще се включи активно във финансирането на научните и приложните изследвания у нас.

Едва ли има друга положително действаща алтернатива.

Бих искал за малко да се спра и на статистическите данни, характеризиращи научното развитие на научните изследвания по научни области, и то пак на базата на външна международна оценка.

За периода 1994–2004 г. в българската наука по световно призната научна продуктивност на първо място е химията, следвана от физиката, биологическите науки (с изоставане в молекулярната биология и генетиката), инженерните науки, медицинските науки, математическите и компютърните науки, науките за Земята и с очевидно изоставане в аграрните и обществените науки.

Подобно разпределение на научна активност наблюдаваме и в Чехия, Унгария, Словакия и Русия: на първо място по продуктивност е физиката, следвана от химията и биологическите науки.

В САЩ обаче клиничната медицина, биологията и биохимията, молекулярната биология са на първите три места. Следват ги химията и физиката. В Германия водещи са физическите и химическите науки.

В Гърция, Турция и Словения превес имат инженерните науки, а в Гърция – компютърните и математическите науки, както и науките за Земята.

Общо взето, се вижда, че няма точно дефиниран световен модел за преференциално развитие на научните области.

Но тази тема заслужава обсъждане поне в светлината на търсенето на приоритети за допълнително финансиране.

При нас търсенето на приоритети в науката много често се съчетава с мисленето от кого да вземем, за да дадем на други. При такова ниско ниво на финансиране това мислене е много вредно и следва да се изостави. Може да се работи само за допълнително по-добро финансиране.

Изхождайки от данните, отразяващи световните тенденции, си позволявам да изкажа личното си мнение, че полагайки усилия за преодоляване на тежката криза във финансирането на научните изследвания, би трябвало да се обърне особено внимание на молекулярната биология, генетиката и, разбира се, на аграрните науки.

А за обществените науки, които единствени растат в кадрово отношение у нас сега и са най-много, би следвало да

се създадат условия за повече присъствие в международните научни списания. Това е твърде полезно за нас като страна, а и наложително.

Един друг параметър за охарактеризиране на научната и иновационната активност на държавите е патентното дело.

Независимо от драматичните промени, които настъпиха в патентното дело у нас, финансовите затруднения, които вече съпровождат самото патентоване и невисоките ни показатели спрямо повечето от европейските страни, България по патенти на 1 млн. население изпреварва Полша, Литва, Турция и Румъния. Освен това имаме положителен, макар и малък, ръст на патентните заявки в Европейското патентно ведомство. Аналогично е положението и с нашите патенти в Американското патентно ведомство.

Изоставаме 6 пъти от Чехия, 4 пъти от Гърция, 3 пъти от Словакия.

След като по обща преценка патентоването в Европейското патентно ведомство и това на САЩ се затруднява главно от твърде високата за нас сума за патентоване и поддръжка на патента, слабото ни присъствие в тях не е обективен критерий за творческите ни възможности.

В същото време броят на признатите от нашето Патентно ведомство патенти за последните години е между 150–160 годишно, т.е. около 20 патента на 1 милион население, и е близък до тази активност в Чехия и Унгария. Във всеки случай за очакване е след доста разтърсващи патентното ни дело промени да настъпи адекватно подобрение.

Приключвайки с прегледа на основните показатели за научната дейност главно от вида „поглед отвън", не може да отминем подценяването на публикационната активност на нашите учени, която не се отчита от международните центрове за научна информация. Тези публикации имат своята, доста често висока научна и обществена стойност, която се реализира в нашия обществен и научен живот.

Затова националната ни научна статистика следва по подобаващ начин да фиксира и оценява и нашите регионални научни издания.

Изобщо идва време, в което всеки изследователски резултат, ако е принципно възможно, следва да бъде оценяван мак-

симално обективно. Това е необходимо както за самооценка в научната общност, така и за обективен отчет пред нашето общество. А светът едва сега се учи да изчислява финансовата полза от ежедневните метеорологични и хидроложки прогнози. Тя е очевидна, но не е преведена на езика на цифрите. Не е оценена достатъчно добре прогнозната дейност в областта на промените в климата, геопроцесите и в още много други направления. Предпазващите прогнози са естествен продукт на научната дейност. Обществената полза от научната дейност далече надхвърля по-простите пресмятания на пряката икономическа ефективност на дадени технически решения.

Безспорно проблемите на науката са много повече от споменатите. Тук са и въпросите за притока на млади, способни хора и стимулиращата приемственост между поколенията, т.нар. изтичане на мозъци, застаряването на научните кадри, международната научна дейност, която впрочем е особено важен фактор за националната ни наука и добра характеристика на българския учен. Винаги е бил важен и проблемът за взаимодействието между висшите училища и университети, от една страна, и научните организации – от друга. БАН в течение на последните 15 години стои с протегната ръка към висшето образование. Водещите университети отдавна са я поели. Преди 5 години преброих и числено охарактеризирах 19 елемента на съществуващото мащабно взаимно полезно сътрудничество между БАН и нашите водещи университети. Нашата съдба е обща съдба на особено обществено отговорната част от българската интелигенция.

На дневен ред вече 15 години стои въпросът за желаното осъвременяване на Закона за научните степени и звания. През тези години, вместо да се подготвят вече станалите над 30 проекта за този закон, да бяхме привели поне в приличен съвременен вид действащия закон, да бяхме изчистили звучащите напълно анахронично някои негови текстове, вместо да се боричкаме дали да снижаваме критериите за научно израстване или не. А бива ли да го правим пред лицето на силна и в науката, и във висшето образование Европа? Най-сетне трябва всички заедно – водещите учени и политици– да направят един стимулиращ само положителни тенденции закон за НСНЗ.

Следва да обсъдим и други въпроси:

Следва ли да продължим да изоставяме научната работа и да се заемем предимно с преподаване, защото поне засега това е по-изгодно?

Трябва ли да снижим критериите за научно израстване, защото условията за научна работа са влошени, и какво ни очаква след това?

Въпросите за социалния статус на учения и изследователя продължават години вече да остават във висока степен нерешени.

Трябва ли средностатистическият ни ст.н.с. II ст. и доцент да работи наука още редица години, за да получи съвсем неадекватно малко повишение на заплатата при практически равни права с тези на професора и ст.н.с. I ст.?

Тези нерешени проблеми, действали достатъчно дълго историческо време, намират своето отражение в тревожните данни на статистиката.

И като последно. Понякога чуваме, че нашата наука не подава на българската индустрия това, което и` е необходимо. Това в известна степен може би е вярно, но вярно е и това, че от страна на организирания ни бизнес ние получаваме твърде малко искания, а бих приел с радост да кажа даже задачи. Ние се мъчим да разбираме това като следствие от състоянието на нашата индустрия, като все още съществуващи възможности да се постигат добри икономически резултати не чрез реално производство и високотехнологична продукция, което добре се илюстрира със структурата на нашия износ. Не че научните ни организации и университети не работят с производствените предприятия и тази дейност бавно нараства, но трябва да признаем, че много по-голямо търсене и партньорство имаме в чужбина. Следователно в страната ни има още много неизползвани възможности за успешно сътрудничество между производство и наука, но и нашето бизнес общество трябва да извърви своя път към провокиране, търсене и прилагане на изгодни за него технически решения и идеи, получени в България. А трябва да се осигурят и напълно естествени преференции за бизнеса и науката, които да стимулират едно конкурентоспособно производство у нас.

Уважаеми колеги и приятели,

Мисля, че науката е сфера, в която само положителните политически пристрастия имат място, че нейното успешно развитие, една от надеждите ни за по-добър и достоен живот, трябва да се опре на едно общонародно съгласие. Няма страна, която е загубила, защото е инвестирала в науката. Обратно, достатъчно примери има, когато държавите са губили заради подценяване на науката. За нашата страна днес, през пролетта на 2005 г., и то в Европа, няма друга по-естествена и логична алтернатива от едно решително подобряване на условията за научна дейност и от едно изпреварващо инвестиране в науката.

СЛОВО В НАЦИОНАЛНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ ПРИ БАН ПО СЛУЧАЙ 100-ГОДИШНИНАТА ОТ ПЪРВАТА ЕКСПОЗИЦИЯ

18.05.2005 г.

Уважаеми г-н президент,
Уважаеми г-н министър-председател,
Уважаеми г-да министри,
Ваши превъзходителства,
Скъпи гости и колеги,

Аз съм щастлив, че в навечерието на най-светлия наш празник Археологическият институт с музей при Българската академия на науките ни събра да отбележим 100 години от първата експозиция в първия музей на България. Още повече, че за тази значима годишнина Националният археологически музей ни поднася бляскав подарък и открива за посетители своите напълно обновени зали, в които за пръв път са изложени много от богатствата на неговите фондове.

Нашата академия, която е създадена като предвестник на новата ни държава, винаги е имала особено емоционално отношение към своя археологически музей. Защото пък държавата след раждането си неслучайно през 1879 г. най-напред създава първата своя културна институция - библиотека и музей. За да може на 18 май 1905 г. да открие първата експозиция в тази сграда - най-представителния стар запазен паметник в центъра на София. Българската академия на науките се отнася особено внимателно към това хранилище на националната памет, защото то е замислено, създадено и ръководено от нейни действителни членове - академици като Карел Шкорпил, Андрей Протич, Гаврил Кацаров, Богдан Филов, Кръстю Миятев, Димитър Димитров, Димитър Ангелов. Нещо повече - симбиозата на музея с археологическия научен институт, създаден с указ на цар Борис III и на Народното събрание, е прощъпалник, който сочи модела за съществуване на академията в по-късния ѝ вид. И така до днес, когато дори активното обръщане към варианта културен туризъм в последните две години се дължи всъщност на научните открития на археолозите, на учените.

И слава богу, че това стана, та подсказа на хората, че имаме какво да покажем на света и че нашето материално и духовно своеобразие в неговите исторически връзки е достойна част от общоевропейския културен процес.

Затова никак не е случайно, че в последното десетилетие БАН бе тази, която протегна ръка и - което не е маловажно - отдели от така трудно събираните собствени приходи за обновяването на музея като институция, която съхранява паметта на нашите земи. Аз съм изключително доволен, че от две години успяваме да отделим средства както за разкопки на много атрактивните антични тракийски паметници, така и за продължаване на проучванията в двете първи столици на българската държава Плиска и Преслав, които имат изключително значение за нашата история и за всеки от нас. Направихме всичко възможно да помогнем финансово и за създаването на нова зала в Археологическия музей, специално посветена на Средновековието, на величието на българската средновековна държава. И тази вечер усилията ни се възвръщат стократно с откриването на тази нова и красива постоянна експозиция, която завършва ансамбъла на музея, изпълнена блестящо и с много любов.

Искам да благодаря на колектива на института и музея за неговия труд и за този празник на духа, който днес ни поднася - най-големия колектив от учени във всички области на археологията, в който работят едни от най-големите специалисти, защитили достойно името на БАН в целия научен свят и показали в научни издания и изложби изключителните ценности в богатите български земи. Благодаря и на многото приятели на институцията, които ги подкрепят със своите сили, познания и помощ. Защото и най-богатите музейни фондове са малко полезни, ако останат достъпни само за ограничен кръг учени. Те са толкова нужни на българите и толкова привлекателни за гостите на страната ни!

Честит юбилей!

НАУКАТА Е МОТОРЪТ НА ИКОНОМИКАТА

„Политиците трябва да се вслушват в истинските експерти, а учебниците в гимназиите да се пишат от изтъкнати учители".

Интервю пред Велиана Христова
В. „Дума", 19.05.2005 г.

- Преди няколко дни съобщихте, че българският учен получава общо за заплата и за изследвания 20 пъти по-малко пари от своя средностатистически европейски колега, но за единица средства дава 3,5 пъти повече продукция. Как направихте този извод?

- Пресмятането е просто. Според официалните данни на Европейската комисия българският учен е най-бедният в Европа със своите 8000 евро годишно при средно за ЕС заедно с новоприсъединилите се държави 156 хил. евро. В Словакия например финансовите средства за един изследовател са 2 пъти повече, в Полша - около 3 пъти, в Унгария 4,6 пъти повече, в Чехия - почти 7 пъти повече и т.н. При това става дума не само за заплатите, но и за парите за апаратура, за консумативи, за експерименти. А продуктивността се изчислява като отношение на резултати към инвестиции. Резултатите от научната работа в цял свят се измерват по публикациите в реномирани научни списания, които съответстват на високите международни стандарти на Института за научна информация на САЩ (ISI) и достигат до целия свят, а не остават само в България. В данните от последните обзори на този институт, съпоставени с разходите за един изследовател, се вижда ясна закономерност - колкото повече средства, толкова повече качествена научна продукция. Но се вижда и друго - че българският учен произвежда 3,5 пъти повече световно призната научна продукция за единица финансови средства. При това става дума за средните стойности, а ISI много точно определя кои са водещите в научно отношение организации у нас и в тях продуктивността е много по-висока от средната. Според мен това е естественият отговор на научната общност в стресово състояние, която се бори за оцеляване и научни приноси. Но когато сърцето ѝ бие с

такава честота, това безспорно е вредно. Зоната на повишена продуктивност при ниско финансиране е опасна, в нея не може да се пребивава дълго.

- Какво означава опасна?

- Означава, че когато намаляват средствата за наука - а у нас по официалните данни за 2005 г. те са 0,4% от БВП, докато средното за ЕС е 1,93%, следват естествени процеси на разпадане на научната общност. Т.е. засилва се естествената миграция не само към чужбина, но и към други професии. И това засяга най-много младите хора в науката. Младата смяна просто си отива, а това е пагубно. Какво участие можем да имаме в Лисабонския процес за изграждане на икономика и общество на знанието, ако няма да има нито кой да създава знание, нито кой да го преподава на следващите. Тогава никакво догонване на стандартите на живот в Европа, за което пледира президентът Георги Първанов, няма да е възможно. Затова настоявам спешно да се вземат мерки, като се изпълни със съдържание приетата от правителството стратегия за научните изследвания.

- Пак следваме българския недостатък на празник да говорим за работа. Но все пак 24 май - най-светлият ден на Държавата на духа, както ни нарече акад. Лихачов, е повод в обществото да се чуе повече за науката, за просветата, за знанието изобщо.

- Диалогът на науката с обществото, с неговите политици не е нещо постоянно у нас и е добре да се възползваме от поредната възможност. Все пак на 24 май не само отправяме поклон към миналото, към стожерите на българщината, но се обръщаме и напред с отколешната вяра, че науката е слънце и не бива сами да го затъмняваме. Пък и създателите на Българската академия на науките са я обрекли да служи на духовното и вещественото обогатяване на нацията, а науката и просветата да бъдат двупосочния мост между нашия буден народ и напредничавия свят.

- Тогава да питам как коментирате мнението, че нашата науката не знае какво е необходимо на българския бизнес

и не може да му даде това, което му трябва? А в същото време западни фирми охотно и достатъчно активно поемат българските научни продукти?

-Според мен това е начин да се отклони в напълно разбираема психологическа посока причината за малкото търсене на научен продукт от страна на нашия бизнес. В България, както и навсякъде, не може да се предлагат остарели технологии, предлагат се модерни съвременни продукти на науката. Защото всяка технология е вторият етап на фундаменталната наука, новото знание генерира естествено и нови технически решения. Следователно да се каже, че нашата наука не знае какво да предлага на бизнеса, е вярно в известен смисъл, но защо не знае? Защото не е ясно какво искат производителите ни. Проблемът е в това, че бизнесът у нас в момента не се занимава със сериозни иновации, може би още не е стигнал до положението да се бори с тежка европейска конкуренция, която използва цялата маса на научно-техническите решения чрез патентни технологии. Бизнесът ни се занимава с други неща. Това се вижда от нашата износна листа. В нея преобладава износът на суровини, на енергия, на дрехи и някои други продукти на леката промишленост, в малка степен на селскостопанска продукция и едва около 4% идват от нещо, което може да се приеме за продукт на високите технологии.

Така че интересът на бизнеса ни в момента е много специфичен. Но връщайки психологически въпрос, в отговор ще кажа: добре, ние чакаме, нека бизнесът да формулира своите искания към българската наука. Чудесно би било фирми да поставят задачи за конкретни разработки, които им трябват, ние с най-голямо удоволствие ще ги поемем. Далеч съм от мисълта, че науката е направила всичко възможно да търси контакти с бизнеса. Но нима трябва да сменим разделението на труда, което е основата на човешкия напредък, учените винаги допълнително да поемат и мениджмънта на фирмите, да се разхождат с кошницата и да питат - имам това, трябва ли ви? Когато си търсиш костюм, ти отиваш на пазара, а не обратното, нали? Разбира се, костюмът се нуждае от добра реклама, каквато учените често не правят. Но когато започнем да получаваме адекватни заявки за технологични решения, тогава ще смятаме, че сме застанали на съответните

си еквивалентни позиции от двете страни. Българският учен се радва да работи за обществена полза, защото всеки човек иска да види на практика резултата от своя труд, защото науката и нейните резултати по принцип са работа за обществото. Затова, а не само заради средствата, които идват от договори с чуждестранни фирми, в БАН в последните години над 10 пъти се е увеличил броят на такива договори - и двустранни, и в рамките на програмите на ЕС и НАТО. Фирмите от чужбина наистина ни търсят много повече. Нима няма да е по-лесно и резултатът няма да е по-бърз, ако науката работи по този начин с родните ни фирми на собствена почва? За съжаление, досега имаме само отделни спорадични и относително дребни заявки.

- Когато се правят анализи в това отношение (а сериозен анализ в управленски документи за връзката бизнес-наука не съм срещала), много рядко се отчита колко от фирмите изобщо се занимават с индустрия.

- Един голям и уважаван наш бизнесмен ми го каза: докато много от фирмите ни не искат да печелят чрез реално производство, към Европа няма да се приобщим. Когато от гоненето на 70-100% годишна печалба те минат към нормалните за света 7 до 10 процента, в които 1 процент в плюс е съществен резултат, тогава и научното участие ще се засили. Защото от него ще дойдат допълнителните проценти печалба, необходими за предприятието в конкуренция. Но след няколко години нашите предприятия, ако искат да оцелеят, ще трябва да станат конкурентоспособни в истинския смисъл и печалбата няма да може да се генерира от ниското заплащане на труда, а ще трябва да идва от новостта и качеството, зависими от наукоемкостта на продукта, от това доколко той е технологичен. Затова вярвам, че не е далеч времето, когато нещата ще започнат да се нормализират и бизнесът ще се обърне към науката, ще започне да инвестира в нея. Не е вярно, че в икономиката всичко се движи само от голата сметка. В психологията на инвеститора огромно значение има неговото емоционално предпочитание, той се обръща към това, на което вярва и от което смята, че ще спечели. Факт е, че колкото пъти в последните години държавният интерес е по-

искал участие на науката и на учените от БАН за решаването на даден проблем, решението винаги е било достатъчно добро. За съжаление това не е достатъчно обявено пред обществото. Колко много неща, които българската наука е направила, остават зад кадър! Затова те не стигат до хората, включително до бизнесмените, а това също пречи за създаването на подходящ обществен климат за връзката наука-производство.

-Струва ми се обаче, че медиите следят и следват най-вече политиците, а именно те от 15 години задават тона на това неглижиране на науката.

-Темата е стара, постановката е вярна. Но щом искаме да следваме европейските модели, трябва да разберем, че такова поведение към националната наука е дълбоко погрешно и абсолютно неевропейско. Имаше едно мнение, че науката се движи само от мощните и големи страни, а малките държави няма защо да развиват наука. Но опитът и на Европа включително показва обратното. Всяка държава, постигнала напредък днес, го е направила, защото е инвестирала в науката. Не защото е могла да си го позволи, а защото е осъзнала, че може да преодолее бедността и изоставането само чрез науката и технологиите. Всяка страна, развила в тази посока националната си политика, винаги е имала полза от изпреварващото инвестиране в науката.

-Говорим за Финландия, Ирландия, дори Португалия сега поема този път.

-Португалия е една от страните, които е тръгнала към революция в индустриалното си развитие, а тя всъщност много прилича на България, само че е доста по-напред. Индустрията ѝ не е още достатъчно силна, затова участието на държавата във финансирането на науката сега е голямо. Дори в Гърция е така - една богата държава, която при това владее голяма част от финансовите потоци, идващи чрез фондовете на ЕС. И въпреки това делът на държавното финансиране на научните изследвания там е голям. Трябва да се откажем от полуистините и да престанем да разглеждаме моментната снимка на съотношението държава-частен сектор във финансирането на науката в отделните държави, а да видим как се е

стигнало до това. Повечето богати страни, в които сега бизнесът има висок процент в инвестициите за наука, когато са поемали пътя на индустриалното си развитие, са били бедни. Но са осъзнали, че манивелата, която ще задвижи мотора на икономиката, са науката и технологиите. Никой не може да принуди начаса частния бизнес да започне да дава голям принос. Пътят към осъвременяване на технологиите и на индустрията започва с държавната инициатива - със създаването на условия за технологично развитие.

- Търсена ли е БАН при вземането на управленски решения как да стане това?

- В последно време - много по-често. Но мисля, че и при вземането на управленски решения, засягащи науката и развитието, и при създаването на закони и стратегии, учените трябва да предлагат на политиците основата, върху която да се работи, а не обратното. Има ли бизнесмен, който разполага с добри специалисти и изведнъж решава да не ги използва? Та такъв човек се е приготвил да загуби! Когато се прави обща работа, би трябвало да е във взаимодействие, като всеки върши своята отговорност във веригата „наука и университети - бизнес - политика".

- Едно от основните участия на науката в обществото е и ролята ѝ за образованието. И за висшето, и за средното. А в училището сега един голям проблем са неадекватните учебници, писани именно от учени. Те са неразбираеми и парадоксът е, че водят до невежество. Как ще коментирате?

- Отдавна ме занимава тази тема. Бях канен да пиша учебници за средното училище, защото някои смятаха, че съм написал много достъпен и разбираем университетски учебник в моята област на химията. Но практиката отдавна ме убеждава, че е погрешно учени да създават учебници за гимназиите. Химията например играе огромна роля в живота на човека - ние сме обкръжени от препарати, лекарства, пластмаси, лепила, нови строителни материали и т.н. Когато съм сравнявал написаното преди 90 години в гимназиалните учебници по химия за битовото и техническото ѝ приложение, съм се поразявал от голямата разлика на съдържанието

спрямо днешното. Учебници трябва да съставя този, който обучава децата и най-добре знае как да го прави достъпно, интересно и привлекателно за възрастта им. Много съм разговарял с ученици, те не разбират материята, изложена сухо и отблъскващо, с наслагване на теории, които абсолютно не интересуват бъдещия гражданин, завършил гимназия. Той не получава достатъчна представа за огромната роля, която химията ще играе в живота му и за случаите, в които може да му помогне. Напротив - теоретични подходи, които не съответстват на нивото на разбиране и до общата подготовка на средниста. В резултат на което младият човек вместо свеж интерес и познания как да се държи адекватно в света на химията, се затрупва с абстрактни понятия без практическа полза. Не може да се пише учебник за средното училище чрез механично съкращаване на обема на материята за университетите. Неговата задача не е специалната подготовка по химия, физика, биология, литература, а е подготовка на гражданин, който трябва да разбира елементите на нещата, до които се допира в живота си и в обществото - материални или духовни. Затова учебници трябва пишат изтъкнати учители, а учените да са само рецензенти за научната точност на съдържанието - за да не се случат пропуски и недоразумения, неточности или прекалено опростяване.

УЧЕНИТЕ ПРЕДЛАГАТ, НО ПОЛИТИЦИТЕ РЕШАВАТ

Интервю пред Милка Тачева
В. „Арена“, 2.07.2005 г.

- Академик Юхновски, тези дни страната ни е обзета от изборни страсти. Какво е вашето отношение към политиката?

- Като учен и като заемащ отговорен пост в Българската академия на науките, трябва да си призная, че с политика не се занимавам от самото начало. Единственото ми занимание с политиката е научната политика. Аз имам своя глас като гражданин. Кредото на българския учен е да подпомага всяко законно правителство на страната, за да взема най-правилните решения. Учените могат да предлагат алтернативи по даден въпрос, а оттам нататък отговорността за вземане на решенията носят политиците. Това е моето отношение към политиката.

- Тези дни вашето име, наред с други имена, се появи в един списък,публикуван в сайта на коалиция „Атака“, който разбуни духовете. Какво изпитахте, като го видяхте?

- В първия момент бях дълбоко учуден, но не се оставих да бъда объркан. Някои от този списък се объркаха. Много от хората, които са по-паднали там, нямат нищо общо със заглавието. Впоследствие, като проучих нещата, се поразих от факта, че този списък се мъдри във Форума на в. „Сега“ още на дата 22.08.2002 г. (показва копие на материала от форума, на който се вижда датата). Така че аз просто не виждам връзка между този списък и „Атака“. Изведнъж някой го приписва на „Атака“ Под номер 374 е моя милост, където пише: „Агитира за въвеждането на латиница успоредно с кирилицата в Република България в комбина с бившия президент Петър Стоянов“. Това е една от най-възмутителните кле-вети, които съм чувал, тъй като по онова време може би аз бях първият, който най-официално вдигна глас срещу опитите да се замести кирилицата с латиница. В словото си за празника на 24 май 2001 г. пред общото събрание на БАН, в присъствието на президента

и журналисти, аз заявих дословно: „Не ще си помогнем изобщо, а само ще си навредим, ако се вслушаме или обсъждаме съветите на шепата чужденци и на техните адепти у нас да сменим нашата азбука с латиница“ (показва копие на публикация със словото). Лично аз твърдя, че въпросният списък няма нищо общо с „Атака“ - той е публикуван преди 3 години, когато никой още не е сънувал „Атака“. Като има някъде стобор, на него всяка сутрин може да има окачени неприлични неща. Първо, аз не съм евреин - ако някой може да докаже противното, много ще ме заинтригува.

- Между другото, откъде произлиза вашата странна фамилия?

- На 150 км западно от Москва има един град Юхнов, откъдето произхожда баща ми. Много преди той да се роди, се е явила фамилията Юхновски. Освен това, ако не се лъжа, след 9 септември 1944 г. почти няма изселени евреи. А моето семейство беше изселено от София в продължение на 18 години.

- Заради какво?

- Никой не знае.

- Вие имате ли обяснение за възникването на феномена „Атака“?

По всяка вероятност отразява някакъв вид обществени нагласи на обидени, пренебрегнати хора. В края на краищата има някои неща, които трябва да бъдат отчетени, настроения: аз съм такъв, пък еди кой си е онакъв. Преди всичко ти си гражданин на страната и за да имаш всичко наравно с другите, трябва да имаш и същите задължения - да си плащаш данъците, да живееш честно по Христовите заповеди и по закона.

- Като химик, на какъв тип химическа реакция бихте наподобили процесите, които в момента протичат в обществото ни?

- Може би с периодичните химически реакции, при които, въпреки че всичко изглежда хомогенно, равно и еднакво, в даден момент се поражда периодичното явление „смяна на цвета“ -

преминаване от един в друг, в трети. Същото наблюдаваме и в обществото.

- Как практически се осъществява връзката между науката и политиката. Вслушват ли се политиците във вашите съвети?

- Аз наблюдавам от доста време процеса на взаимодействие между учени, общество и държавно ръководство, т.е политика. Преди взаимодействието беше много слабо. През последните години като че ли вслушването в мнението и преценките на учените е по-голямо. Гласът на учените се чува най-много, когато има сериозна държавна работа. Такава е и войната - вечното и най-любимо, за съжаление, занимание на човечеството. В последните години армията, както и държавните ведомства, имат за решаване все по-сериозни въпроси, защото сме изправени пред тежки изпитания. Присъединяването ни към НАТО и Европейския съюз категорично доведе до по-голямо търсене на учените и вслушване в тяхното мнение. Но държавата има много да догонва, за да осигури по-добри условия за производство на научен продукт. Мисля, че дълги години имаше определено подценяване - плод на една погрешна хипотеза, а именно, че българската наука едва ли не е маргинална, провинциална и на нея просто не може да се разчита много. Това е предпоставка за чуждопоклонство, но то не е нито морално, нито практично като поведение.

- Какво е състоянието на българската наука днес на фона на европейските критерии?

- По оценка на Европейската комисия условията за развитие на науката в България от десетилетия насам не са добри, дори и във времето, когато някои са склонни да го обявяват за златния век на българската наука.

През 80-те години, когато държавата отделяше до 2,3% от брутния вътрешен продукт за наука, голяма част от тези средства отиваха за изграждане на сгради. Но не сградите и не дюлгеринът правят науката. Дори да е свряна по тавани, гаражи и мазета, ако е снабдена със съвременна апаратура., науката е велика сила. Но да строиш само сгради, а вътре

да няма нищо, ти си оставаш безсилен, макар и във физически комфортни условия. Освен това, научният потенциал на страната към 1990 г. беше приблизително 3,5 пъти повече, отколкото сега. Но към тях се причисляваха и хора, които нямаха отношение към науката, а се занимаваха с поддръжка на технологиите в съответните предприятия. Но дори и тогава при този процент се оказваше, че страни като Чехословакия и Унгария осигуряваха на един учен до три пъти повече средства за научна дейност, отколкото у нас.

- А днес какво е съотношението?

- В момента средностатистическият български учен е на последно място в Европа (без Албания, която не влиза в статистиките). При това разликите са не на секунди, а на часове разстояния. И в момента факторите на изоставането ни продължават да си действат с пълна сила.

- Какъв процент от брутния продукт е отделен днес за наука?

- По официални данни е около 0,49 %.

- Каква наука се прави при такива условия, академик Юхновски?

- Ако един учен е поел сериозно своя път, трудно се отказва от науката. Искам да ви кажа, че успехът в науката поражда особени трепети у човека. Правенето на наука е изключително доброволен избор - това не е по принуда, а по сърце. Когато усетиш трепета от постигнатите успехи, когато се окажеш въвлечен в прелестите на науката, никога на можеш да дезертираш от нея.

И когато върху учения се стоварят финансовото бреме и ограничения, той се напъва и противопоставя. Има световни критерии, наречени наукометрични показатели, по които се измерва ефективността на научния труд. Единият от показателите за качествена продукция се свежда до броя на статиите, публикувани от учените на дадена страна, но само в тези списания, които се реферират и наблюдават от най-големите международни информационни системи с център примерно САЩ. По този показател ние не сме блестящи,

но колко по-нисък е показателят за изразходвани средства за един учен!

При съпоставяне на двата показателя изведнъж се оказва, че в България нещастният, притиснат, средностатистически учен произвежда 3.8 пъти повече продукция, отколкото европейският му колега. Като имате предвид, че научната общност у нас се е свила 4 пъти за последните години.

- Къде са отишли тези хора?

- Една част от тях, които не са били много свързани с науките, отидоха в различни сфери на бизнеса, започнаха да търгуват, може би за добро, но на мен ми е жал за тях, защото биха могли да продължат напред. В момента броят на хората у нас, занимаващи се с наука, на 1000 души от населението, е 6 пъти по-малък от Финландия например - една страна приблизително колкото България. Но финландската икономика е в страхотен подем.

- Средно колко получава един научен работник у нас, ако не е тайна?

- Не мога точно да ви кажа, защото заплатите се променят, но във всички случаи не сме по върховете - не можем да се мерим с банковите чиновници или пък тези от топлофикацията. Ние сме малко над учителите (има си хас, след като имаме 500 професори и 1600 доценти).

Но като махнем заплатите, долу-горе можем да си покриваме парното и тока, телефона сами си го плащаме. За научна работа в продължение на повече от 10 години БАН няма нито една стотинка. Средствата си набавяме предимно от международни договори с организации, фирми, университети.

- Вие сте съседи с хората, които създават законите и гласуват бюджета (прозорецът на кабинета на акад. Юхновски гледа към сградата на парламента на пл. „Народно събрание", бел.а.) - търсят ли ви депутатите, когато се определя бюджетът за наука?

- Понякога това се случва, най-често не. Ние пишем нашите обосновки. Обикновено това, което сме поискали преди три-четири години, ни го дават днес. Дори във времето има

изоставане между реалните потребности и това, което се отпуска.

- Случвало ли ви се е да ви возят таксиметрови шофьори с научни степени?

- Да, случвало ми се е. В последно време интелигенцията на България масово се премести в такситата. Шофьорлъкът стана една професия за интелигентни хора. Много е приятно да те вози научен работник, инженер, доцент, професор и пр., но ти е много мъчно и тъжно.

- Вие как се насочихте към науката, какво беше началото на вашия път?

- Мога да кажа, че книгите и науката ме плениха почти преди да се науча да чета. Имах късмета, преди да изселят семейството ми в Севлиево, да срещна по време на бомбардировките в София един преподавател по биология - един изключителен човек, който живя у нас известно време. Той ми показваше такива книги, такива колекции от минерали, от които помня отделните камъчета, а съм бил на 7 години. В една от книгите много ме впечатли картина, която помня и днес - зората на човечеството. Мен поначало ме впечатлява бялото време на деня - преди да изгрее слънцето, когато всичко е бяло - това е времето, което най-много ме стимулира. И така, аз започнах да обръщам внимание на всичко около мене. Увлякох се от геология, след време пък почнах да правя някакви сапунчета - първият ми досег с химията.

Родителите ми бяха занаятчии, плетяха мартеници, вкъщи миришеше на разтворители, бои, с една дума - на химия.

Спомням си веднъж в първи прогимназиален клас намерих един стар учебник по химия и веднага започнах да събирам разни стъкленици, епруветки, да правя опити. Отрових се с хлор - две седмици бях болен, заедно с учителя, с когото подготвяхме опитите. Но продължих.

Проблемът с избора на химията изобщо не стоеше, въпреки че ме привличаше и геологията. Кандидатствах и бях приет и в геология, и в химия, но в началото не искаха да ме запишат по т.нар. „политически причини", та ме приеха по-късно

в ХТИ. Още от втори курс започнах да се занимавам с научна работа и така потръгна.

- Предполагам, че сте имали и трудни моменти през годините - случвало ли се е някога да съжалявате, че сте се захванали с наука?

- Никога, абсолютно никога. Трудностите стимулират човека. А какво удоволствие изпитва, когато ги преодолее!

- С какво друго си почивате от науката?

- Първо, аз нямам много време за почивки.Сега от всички почивки остана четенето – история, геология, ботаника, билкарство, минерали, археология. Всичко това дълбоко ме интересува и занимава в най-висока степен.

Желанието ми е да уча все повече и повече неща, които още не съм научил, и все смя-там, че съм загубил много време, което не съм употребил за самообразование. Много обичам да се уча. Завиждам на децата и всеки път на 15 септември си мечтая някой да ме прати поне 1 година да уча.

ИНТЕРВЮ ПРЕД ВЕРА МУТАФЧИЕВА

В книгата „Историята, населена с хора“, изд. „Гутенберг“, 2005 г.

9.08.2005 г.

- По правило един учен идентифицира живота си с проблемите и развитието на науката, на която се е посветил. Но все пак съществува период в живота му, предхождащ такова посвещаване. Известно е, че за Вас той е бил особено превратен. Бихте ли споделил спомена си за него заради днешните наши младежи?

- Роден съм през 1937 година в Овча купел, в покрайнините на София тогава. След един сериозен фалит на баща ми - в дълбока оскъдица. Родителите ми цял живот са влачели много тежко и бедно съществуване. Те са от руски произход, бяха интелигентни хора, знаеха по два-три езика, свиреха на пиано, баща ми рисуваше прекрасно. Е, не беше знаменит, но е участвал в изложби, макар да беше самоук. Той идва в България, когато е бил на 22 години, с най-нисък офицерски чин - поручик. Работи по вършачките, знае се какъв каторжен труд е това. Събира някакви средства и заминава за София, единственото място с възможност да се изкарат пари. Препитава се с рисуване, впоследствие - с приложен художествен занаят. Прави сам първите гребенонарезни машини в България, гребени от пластмаса; фалира няколко пъти. А майка ми, цял живот до него, много работлива и умна жена, с висока култура и най-важното - с непресъхващ интерес към всичко на този свят: изкуство, религия, философия, естествознание. Приета е да учи медицина, но поради много тежко материално положение не може да продължи. Цял живот това остана несбъднатата ѝ мечта, много държеше аз да стана лекар (естествено, не я послушах, но тя разбра, че тези неща се решават с вътрешно убеждение). Прехвърля се в Свободния университет, там изкарва 6 семестъра, но не може да се издържа и прекъсва следването си.

Родителите ми бяха достойни, работни и почтени хора, на тях дължа безкрайно много. Най-много това, че винаги животът ми е текъл в любвеобилна среда, те силно ни обичаха с брат ми.

По-късно баща ми и майка ми имаха една малка работилница за пластмасови брошки, която се помещаваше на ул. „Цветна градина“, в квартал „Лозенец“ сега. След това през 1943 г. купиха три стаички на една къщица още по-далеко, в квартал „Тресулите“ - с бедни къщи, малко от тях двуетажни, но с големи градини. И когато дойде времето на тежките бомбардировки, над тези градини прелитаха американските самолети, светеха като звезди. Не изпитвах страх, а някакво любопитство - до момента, когато на връщане самолетите почнаха да хвърлят нещо, чуха се страшни експлозии. Оказа се, че това били варели с масла от самолетите, но ние ги мислехме за бомби.

Дойде време баща ми да ме запише да уча. Отидохме във Френския колеж, падрето ми подари едно лукче. Тъкмо да започна да ходя там, през октомври 1945-а,. баща ми ни съобщи, че е получил заповед за изселването ни от София: неизвестно къде, неизвестно за колко време и всъщност неизвестно за какво, но в срок от 24 часа. Помня много добре ужасната тревога вкъщи; идваха съседи, вземаха нещо от покъщнината да приберат и съхранят. Беше като лудница, аз тичах нагоре-надолу. Тъй като баба ми (майката на мама) не беше предвидена за изселване, баща ми съобщи радостно, че е помолил за снизхождение властите: да включат в списъка и нея, защото би умряла от глад сама. След това си спомням смътно арестантското отделение на Сточна гара. Някакво студено слънце грееше, всеки седеше на едно малко куфарче, не даваха повече. В една кошница носехме котето, в друга имаше едно кученце. А брат ми, по това време на година и 10 месеца, беше в ръцете на майка ми. През нощта ни качиха в един конски вагон, много добре си спомням пода - тук-таме имаше слама и боклук, нищо друго. Докараха един човек с белезници, бил убиец. И потеглихме нанякъде, вратата се затвори.

- Подобно на множество европейци на Ваша възраст, и Вас са подели вихрите на историята в едно рисковано преселение. Какво сте запомнил от личното си „Иваново детство“? (Позовавам се на знаменития филм на Тарковски, ала не и на трагичния му финал, за щастие).

- Преселението с този вагон ми се видя безкрайно, това беше товарен влак, вътре беше съвършено тъмно, през цялото

време. Не знаехме къде отиваме и къде ще живеем, с какво ще се препитаваме. През втората нощ спряхме, ако не се лъжа, на Горна Оряховица. Вратата се отвори и се появи милиционер в кожена куртка и с шмайзер от немските; бричовете му бяха сини - полицейски. Извади списък и взе да извиква имената. Извика и мене, майка ми ме бутна напред. Когато чу името на брат ми, майка ми го подаде. Спомням си, че тогава той почна да ругае: „Не съм изпратен тук да пазя бебета". После стана изведнъж: „Госпожо, ето тук е чешмата, там са тоалетните". На перона нямаше хора, мъждукаше някъде далече слаба светлинка. Вагонът пак беше затворен и отново потеглихме. На сутринта се озовахме в Габрово. Казаха на баща ми, че трябвало да си намери превозно средство и сме длъжни да се озовем в милицията в Севлиево, където ще бъдем въдворени.

Спомням си открития отгоре, но заграден двор в милицията на Севлиево, наредиха на баща ми да потърси квартира в града, където ще живеем. Дълго обикаля той (никой не смееше да му даде квартира), докато намери най-сетне поп Христо и попадията. Те ни дадоха една стаичка, в който се набутахме всички - баща ми, майка ми, баба ми, аз, брат ми. И започна другото съществуване: без никакъв имот, без никакви машини - те бяха останали в София. Баща ми нямаше работа, майка ми - също. Беше следвоенно време, никому храната не достигаше, наложи се да гледаме прасе, кози и крава. Започнахме някак да я караме. Очевидно през първите години сме живели главно на заеми. Мама имаше доста дълга златна верижка и я заложиха. Местехме се в други квартири, всичките - стари турски къщи, схлупени, мазани с кал. На баща ми с много молби му разрешиха да отиде до София да си вземе шприц и една стара ръчна книжарска преса от 1890 г. Съпровождаше го милиционер, но все пак ги докара. Беше каторга за родителите ми и за баба. Непрекъснат глад. Взеха на изполица някакви нивички; каквото изкараш наесен, трябва да го разделиш с хазяите. Няколко години нямахме пари за хляб, мелехме на една ръчна ярмомелка, после родителите ми някак пресяваха царевицата, която отглеждаха, и я готвеха. Копаеха от сутрин до вечер; ореше баща ми, аз водех коня. Започнал съм от осмата си година да се занимавам със селскостопанска работа, пасях кози, крави и коня. Намерихме много добри хора около нас, които се отна-

сяха с голямо разбиране. Междувременно докарахме и пианото, което беше мечтата на баща ми, мама и баба. Но естествено то се задържа за кратко, точно колкото да се науча горе-долу да свиря, най-напред насила, а после, точно когато започнах да изпитвам влечение и голямо удоволствие от безнотното свирене и импровизациите, се наложи да бъде продадено. Продадохме и радиото, изобщо всичко, което може, за да оцелеем. В училището към мен имаше неизменно много добро отношение, имах добри приятели, и то истински, за цял живот. Срещнах учители, които ми дадоха самочувствието, което бях загубил заради облеклото, изобщо заради бедността. Още в началното училище учителят Сърдъмов забеляза някакви способности у мене, та започна да ме подкрепя покровителствено и доброжелателно. Общо взето бях срамежливо и притеснително дете. Ужасно обичах да чета. Севлиево е малък градец, но има голяма културна история. В началото на XX век е имал три печатници, излизали са там няколко вестника. Читалището беше невероятно, в него имаше Британската енциклопедия, класиците на геологията, на биологията, на натурфилософските школи - на руски, френски, немски и английски език. Библиотека, на която дължа много. За съжаление, някъде 1952-1953 година, при цялата ми пристрастеност и любов към нея, беше атакувана от разпореждания за прочистване. Открих че по-голяма част от изхвърлените хиляди книги са в Сладкарската кооперация, за да бъдат използвани за подлагане в тавите за кори, за баници и баклави. Разбрах, че мога да предложа на сладкаря нещо по-добро - вестници. Намерихме с баща ми над 100 кг „Държавен вестник“ от някакъв адвокат. Извозих ги на 5-6 шест пъти до кооперацията, а там ми нахвърлиха еквивалент от книги, които аз отбрах из един огромен куп от книги в склада им. Бяха книги ценни, стари, включително много сборниците „Народни умотворения“ - днес антикварна рядкост; „Житията на светиите“ - рядка книга, свързана с историята на България, с подписи на монаси от 1791-ва, с приписки от Кримската война и така нататък. Нея впоследствие подарих също с подходяща приписка обратно на Севлиевската черква. Или „Рибния буквар“ - част от кориците съдрани, но върху тях си стоеше подписът на автора. Успях да ги откарам вкъщи и треперя до днес върху тях. По-късно моят опис попадна у един читалищен

деятел. С много скандали и трясък тогавашният председател на читалището бе свален, загдето е унищожил такива книги. В крайна сметка от тях остана само това, което бях спасил.

Много дължа на Севлиево, на добрите хора там. Сред моите учители имаше светли личности и съм им изключително благодарен за всичко, което те са ми дали като внимание и подкрепа. Може би съм го заслужавал - бях добро и кротко дете. Правех бели, разбира се, някои бяха дори опасни. Изобщо се ориентирах към впечатляващи явления от химията. Сигурно тогава се е появило чувството ми към нея, по-силно от мене. Сред моите учители заслужава най-дълбок поклон отдавна покойният Христо Сърдъмов. Той беше главен учител в нашето скромно едноетажно училище „Отец Паисий", автор на над 60 публикации в тогавашния педагогически печат на България. Когато вече бях студент, г-н Сърдъмов ми завеща целия си архив и за това съм му благодарен.

- Що за перспективи, по-скоро юношески мечти чертаеше въображението Ви пред прага на младостта?

- Нашата реабилитация, което означаваше възстановяване на софийското ни жителство, дойде на 1 май 1964-та, почти 18 години след изселването. Многобройните опити на баща ми да доказва, че няма причина да бъдем изселени, бяха осуетявани. През 1955 година, завършвайки гимназия, бях определен за златен медал, а двама мои съученици - за сребърни. Впоследствие ми обясниха, че колкото и да са ме поддържали, на цялата мъжка гимназия не дават медали и ги прехвърлят на девическата. Казват, че заради мене и на двамата ми съученици не са дали медали.

Още от 10-и клас почнах да мисля за висше образование по химия или поне за полувисше, пишех писма до техникумите по химия в страната, включително и в Димитровград. Получавах някакви обяснения как се кандидатства. Макар че не знаех как ще ме издържат родителите ми, защото всички се крепяхме на жалката заплата на баща ми и на стопанството. (На първия етаж беше дамът (оборът) с две крави и един кон, а ние живеехме отгоре). Когато не получих медала, който осигуряваше следване без конкурсни изпити, трябваше да кандидатствам на общо основание. Изникна трудният въпрос с получаването на

прословутата кадрова бележка от градския съвет - без нея не можеше да се следва. Баща ми каза, че партийният секретар на завода, в който вече работеше, нещо урежда. Той наистина успя. А добрите хора направиха и невъзможното - не писаха в нея, че сме изселени. След много години видях тази бележка. Е, написали са там други работи, които едва ли са ми помогнали - че съм дълбоко религиозен, че семейството е в плен на теологията, но съм добро момче и много се уча. А всъщност, когато бях на 10 години родителите ми по понятни причини престанаха да ме водят в черквата „Св. Илия" (най-старата в Севлиево). Но те продължаваха да ходят, имаха близки свещеници, бяха добри християни, църковни хора. Баба ми - лютеранка, тя на черква не ходеше.

А записката, че съм бил религиозен следва от събитие в IX клас. Имахме един учител, който беше волеви, едновременно чувствителен, но и рязък. В клас той заяви, че религията винаги води до подчинение, до потискане на хората и до засилване на робството върху тях. Аз си позволих тогава да стана и да кажа пред изумения си клас - беше спонтанна реакция - че историята на българския народ доказва, че той е оцелял в голяма степен, защото е бил православен и привързан към църквата и от 500-годишното робство е излязъл със запазено религиозно съзнание. Стана скандал, реакцията на преподавателя беше бурна, бях заведен в учителската стая, повикаха майка ми. Накрая въпросът бе някак потушен. Оказа се, че това събитие фигурира и в трите документа, които видях едва през 1991 година, когато Общото събрание на БАН реши да се отворят служебните досиета. И в двете бележки, с които съм кандидатствал за Химикотехнологичния институт (днес ХТМУ) и за Минно-геоложкия (МГУ), се мъдри една и съща фраза: „Дълбоко религиозен, в плен на теологията". И в характеристиката от директора на гимназията, която бе всъщност особено положителна, стои забележката, че в IX клас съм проявявал засилено религиозно чувство, та трябва да ми се помогне, но като че ли след IX клас съм се пооправил. Това в документите беше подчертано със син молив и вече означаваше нещо сериозно. Въпреки че всичко останало бе изключително в моя полза и трогателно написано, съдбата ми зависеше от синия молив.

В гимназията имах добри, сърдечни преподаватели. Радвах се на доброто отношение на учителя по химия Кръстан Коев, той е жив и здрав, слава Богу, доблестен човек (когато трябваше, написа на сина на председателя на градския народен съвет двойка по химия, но побърза след това да напусне гимназията). Прекрасен учител по физика съм имал, Иван Панов, който след това стана доцент във Варна. Бяхме много силни класове, голяма част от нас влязоха във висши училища.

- Навремето изборът на професия беше обусловен от редица външни условия. Попаднахте ли на желана специалност или тя за Вас бе възможната? Кои Ваши преподаватели бяха от значение за развитието Ви като специалист?

- Целулозните бои на баща ми и майка ми са ме придружавали от люлката, миризмите на амилацетат, на ацетон са в кръвта ми. И сега, когато ги доловя, се чувствам подмладен. В Севлиево у голям мой приятел ми попадна учебник по химия, черно-бял, но с хубаво нарисувани апаратури за химически опити, епруветки, тръбички. Видя ми се страшно интересно, започнах да събирам всевъзможни такива неща, щастлив бях да намеря две епруветки, соли и киселини, почнах да правя химически опити, като търсех из библиотеките книги за опити. Това беше още в прогимназията, когато имах и първото си химическо приключение, имал съм много след това. Преподавателят ни по физика трябваше да води химията. Отидох при него и казах: „Другарю Тотев, има един прекрасно описан опит за получаване на хлор, поразителна работа". Той се съгласи. Лабораторията беше добра - с уреди, внесени от Германия. В упътването за експеримента обаче бе пропусната важна особеност - че химикалите се разреждат с вода. И когато смесихме компонентите, последва избухване на голямо количество концентриран хлор. Вдъхнах го изцяло и се сборих на земята. Не можех да дишам, лекарят се видя в чудо - отравяне с хлор. Както и да е, след две седмици се върнах в училище. Такава беше моята химия, но ентусиазмът ми се увеличи. Дотогава бях прочел университетските учебници от Севлиевската библиотека - Златаров, Караогланов, Пенчо Райнов. Всичко това го знаех, още преди да се явя на конкурс за кандидат-студенти.

Аз си бях избрал химията, но разсъдих, че ако не ме приемат - (беше време, когато приемаха един от 25 кандидати), трябва да има и втори вариант - геологията. Стана така, че на конкурса по български език получих четири, казваха, че пиша много добре, но не съм имал късмет. Затуй попаднах в група от четири души с еднакъв бал за ХТИ. Двама от тях се оказаха приети, а двама - не: аз и една бъдеща колежка, Таня Петрова от Бургас. В канцеларията на ХТИ ми казаха: „Момче, вземай си документите и се записвай в геологията, по политически причини не си приет". Така записах геология, която и до ден днешен ме вълнува извънредно. Започнах да вадя най-романтичните книги в голямата библиотека на Минно-геоложкия институт, за да подсиля любовта си към геологията, без любов аз нищо не мога да правя. И сигурно щях да намеря своя път. Но един ден получих писмо от родителите ми, с което ми пращаха бележка, пристигнала от ХТИ: „Приет сте за редовен студент, специалност „Органичен синтез, пластмаси и лекарствени препарати", трябва да се запишете до една седмица. Изпаднах в луд възторг. Записах се в ХТИ. Впоследствие разбрах, че майката на Таня Петрова не можела да се примири, че дъщеря ѝ не е приета, а има еднакъв бал с приетите. Подала оплакване и било преценено, че това не е редно. Разпоредили да бъдат приети всички с еднакъв бал. Така се озовах в ХТИ и химията стана моя съдба.

- Кое определи избора Ви на научен профил?

- От всички химии най-много ме привличаше тази, която явно съм попил още от най-ранно детство - органичната химия с нейните миризми, с нейните чудесни пластмаси, с възможностите, които дава на човека да изследва живата материя, да прави лекарства, бои и т.н. Това ме привличаше: да направиш нещо, да създадеш, да изследваш процеса, как става. Още в първи курс се записах в кръжок по неорганична химия, подготвих добър реферат, но в III курс се прехвърлих в кръжока по органична химия при асистента Борис Алексиев, днес дълбокоуважаван професор. Той ми даде една изследователска тема, която ми допадна, влюбих се в работата си. Той бе всъщност първият ми истински учител по органична химия, закрилник и чудесен колега през следващите години в ХТИ.

След първия курс имах пълен отличен успех, макар изпитите да бяха много. Получих стипендия за отличие. Невероятно спасение след първата гладна година - 32 лева стипендия, след като съм живял с 20 лева! Дойде 1957 г. и повечето бяхме много разтревожени, това бе времето след Унгарските събития. Започна изгонване по политически причини на студенти от всички курсове. Бях викан три пъти в отдел „Кадри" на ХТИ да обяснявам" защо сме изселени, нали аз сам си го бях написал в автобиографията, още когато кандидатствах. Усещах, че става все по зле, от моята група бе изхвърлено едно талантливо момиче. Разбрах, че всеки момент могат да ме повикат и престанах да ходя на лекции. Затворих се. Един ден при мен дойде мой колега и ми каза: „Юхи, идвай на лекции, няма да те изгонят". Нарочно ли го пратиха? Благодарих на вестоносеца, че ме освободи от страшното притеснение. Тръгнах пак на лекции. Но през есента изложиха три списъка за прекратени стипендии: поради намаляване на успеха, заради повишен доход на глава от семейството и един много малък списък с две лица - в него бях на първо място - „По решение на факултетния съвет". Разбрах, че това е полагащото ми се наказание, защото останах неизгонен. Никога повече не съм получавал стипендия. Но в крайна сметка оцелях.

Нямаше лято да не съм работил в лабораторията, погълнал съм сигурно тонове етилов етер, слава Богу, оказах се жилав. Когато човек обича нещо, той издържа. Написах самостоятелна статия по закономерностите в хомоложните редове, започнах да я подготвям за печат, завърших като кръжочна работа две публикации, преведох ги на руски и ги изпратихме. Бяха отпечатани в „Доклади на Академията на науките на СССР", тежко списание, с висок импакт фактор и реферирано от големи химици. Имах добър старт.

Някъде в четвърти курс ми предложиха да стана заместник-председател на студентското научно-техническо дружество- С два доклада се явих на Национален преглед на студентските научно-технически дружества. Някъде към края на IV курс спечелих национална награда по химия. Стигнах до дипломната си работа. С големи вълнения бе уредено да не бъде в Технологичната катедра, а в Катедрата по органична химия с ръководител член-кореспондент професор Чавдар Иванов. Из-

работих една тема, може би за пръв път в България - чрез съчетание на инфрачервена и квантова химия се изследваше електронният строеж на една група интересни съединения. Мисля че тя беше направена много добре.

Имах тежки преживявания по време на предзащитата и на защитата, защото пак пустата идеология ме намери, без да съм я търсил. През 1960 година в Съветския съюз беше най-сетне отхвърлена съществуващата дотогава в съветската химия съвършено ретроградна идеологическа концепция, че квантовата химия, теорията на резонанса са идеалистически учения, вредни и погрешни. В ХТИ обаче това още не беше станало известно. А аз се научих на първите много прости сметки по квантова химия по книгата на академик Багдасарян. Измислих метод, свързан с развитието на метода на Багдасарян. Така осъществих тази дипломна работа, но започнаха да ни викат на мен и на един мой сега покоен колега „квантовите маниаци". На предзащитата ми се говореше, че се занимавам с идеологически неправилни методи и подходи. А по онова време това си бяха изчислителни методи и почиващи на приближения на квантовата химия и на най-обичайни изчислителни методи, каквито впрочем бях учил при професор Божоров в същото това ХТИ. Е, налагаше се на ръка да смятам корените на полиноми от високи степени, тогава това не бе лесно, работата беше страшно много, но беше щастлива и красива! По инфрачервената спектрална част от дипломната ми работа бях работил в лабораторията на мой бъдещ колега, незабравимия ми приятел Божидар Йорданов от БАН, по-късно професор.

Вече на защитата приключението беше пълно, защото имаше двама членове от комисията, които бяха разбрали, че съм избрал жизнения си път и по него вървя горе-долу добре и сигурно ще се занимавам с наука. Те взеха всички мерки и направиха опит да ме провалят. За тяхна беда залата бе пълна със студенти: когато ми се отправяха неправилни обвинения, те тропаха и ръкопляскаха. Имаше и усилия за смъкване на бала ми при защитата. Така тези хора се надяваха да ми попречат за научната кариера. Не стана. Изкарах достатъчно висок успех - 5 и 6. Така пътят ми към науката по принцип беше открит.

Завърших ХТИ през 1961 година, а така наречената ревизия на изселването дойде три години по-късно. Родителите ми ме заклеха да се върна в Севлиево, обаче то се оказа също трудно, понеже искаха да ме пратят по разпределение където никой не желае. В комисията същите, които искаха да ми съсипят успеха от защитата, заявиха, че трябва да отида в Русе. Ужасна перспектива, тъй като не бих бил полезен на моето семейство. Тогава си позволих да напомня, че от три години действа правилото: първите трима по успех от випуска имат право да избират къде да отидат по разпределение. Бях нагрубен, пак имаше скандал. Накрая бях разпределен в Севлиево. Постъпих в кабелния завод, за няколко месеца направих две рационализации.

После получих писмо от професор Чавдар Иванов, че имал намерение да обяви конкурсно място за асистент по органична химия, бих ли кандидатствал. Аз исках, родителите ми - не, но това беше съдба. Пренебрегнах тяхната съпротива, явих се на конкурс, издържах го и през октомври 1961 година станах асистент по органична химия в ХТИ. Вълнувах се много - за първи път да се явя пред студенти от III-IV курс, имахме само три години разлика във възрастта. Другите асистенти ми се подиграваха, бях страшно слаб тогава, ядях по три порции кюфтета, за първи път можех да се наям. Всички колеги ми даваха непрекъснато да ям. Бяхме едно ято от асистенти - млади, весели хора. Имахме много големи натоварвания, по 12 часа на ден упражнения и семинари, обаче с ентусиазъм, с половинка хляб, купен отсреща в квартал „Дървеница“, и четвърт хамбургски салам, то бяха малки тържества. За известно време дори започнах да забравям какво е било.

Мина година и половина в ХТИ и се получиха някои търкания. Реших да направя статистика какъв е средният успех на директорите и главните инженери на химическите предприятия (бяха ме привлекли за отговорник по научната част на профорганизацията). Много време се тормозех от тогава битуващото мнение, че отличниците са некадърници, а другите - с по-нисък успех (възможно най-нисък) - са виталната сила в производството. Убедих се, защото на разположение ми беше главната книга на ХТИ и списък на директорите на химическите предприятия. Установих, че успехът по онова време

на тези ръководни кадри беше някъде към 3,45. И го огласих. Е, находката беше интересна. След един месец без много шум просто ме махнаха от поста, а и разбрах, че политиката отново може да ме застигне в ХТИ.

Бях поканен да се явя на конкурс в БАН. Това дължа на моя незабравим приятел и учител по приложна спектроскопия професор Божидар Йорданов, тогава технически научен сътрудник. Най-напред се явих при тогавашния директор на Института по органична химия при БАН член-кореспондент Богдан Куртев, впоследствие академик. Той ме хареса. Тогава хората се назначаваха след подробен професионален разговор с директора, сериозна работа. Явих се на конкурс, по куртевски направен, но разговорът отиде далеч зад него. Академикът каза: „Я да видим сега един асистент на професор Чавдар Иванов какво знае!" Така чрез мене се изпитваха взаимно. Справих се. От октомври 1963 година станах научен сътрудник в Института. Така завърши трудното ми време и започна категорично нова страница от живота ми. За това винаги ще бъда благодарен на Академията, която по онова време имаше по-широки възгледи по отношение на политиката и на биографията на човека. Тя даде възможност на мнозина да направят това, което на друго място не биха могли да сторят.

- Оттук нататък трудно бих дефинирала въпроси относно израстването Ви в конкретната гилдия. За Вашите успехи, битки из пътя, неминуеми пречки и преодоляването им. Как оценявате стореното от Вас във фундаменталната наука, в приложната, в публикуването на Запад?

- Когато гледаш през годините началото на научния си път, разбираш, че ако публикуваш в затворен и чисто ведомствен кръг, в скромна страна като нашата, трудовете ти не могат да стигнат до научната общественост в света, не може да се числят като принос в световната наука. Много бързо човек разбира, че трябва да публикува в чужбина, и - в престижни списания. По онова време България не беше много отворена към Запада, но науката все пак беше. Моят път мина през публикации в най-добрите списания на Съветския съюз, след това взех да публикувам в австрийски

списания, в немски, в английски. Така повечето ми публикации са на Запад, а в последно време - практически изцяло, доколкото успявам да пиша. Този път за мен е съвършено естествен.

Аз съм започнал заниманията си по химия и съм извървял доста дълъг път по чисто теоретични нейни проблеми - квантовата химия и молекулната спектроскопия. Трудно е сам човек да оценява какво е направил във фундаменталната наука. Мога да кажа, че редица години ръководената от мен лаборатория обосновано се смяташе за една от лидиращите по света в областта на изследванията на електронния строеж на всевъзможните и много важни отрицателни йони на органичните съединения. Навлязохме в дебрите на нова органична химия, която сами създавахме, и се научихме - а научихме и другите - как се изследват те с помощта на вибрационната спектроскопия. Поправихме ред погрешни и трайно живели възгледи, като намерихме тяхното просто и вярно обяснение. В редица случаи бяхме нещо като терминатори на съществуващи научни проблеми - след нашите изследвания въпросите бяха изчерпани и решени; никой повече не се занимава с тях. Това в науката е и добре, и зле. Днес тази твърде интересна проблематика се развива от моите ученици - професори, доценти и сътрудници.

Към 1970-а се появиха предложения от Ръководството за започване на приложни изследвания, много деликатно поднесени, нямаше никакъв натиск. Почувствах, че е редно да започна и това да правя, дори ми се стори интересно - да видя как нещо, което съм постигнал, ще отиде в завода, ще се ползва от стотици хиляди хора. И частично се ориентирах към производство. Беше време на embargo-вите химикали, много зависеше от трудно платимия внос, непрекъснато имаше глад за химикали, нужда от еквивалентни заместители. Бързо се справях с доста критични състояния на нашите заводи, започвайки от „Оргатехника"-Силистра, където дебютирах с приложни разработки, свързани с химическата част на първите електронни калкулатори. Започнахме да икономисваме сериозни валутни средства Впоследствие се появиха предложения за работа в областта на галваниката, а тя беше донякъде свързана с превръщанията в органичните

съединения чрез приемане и отдаване на електрони, които ме интересуваха. Това ме увлече. Заедно с колегите професор Пожарлиев и професор Рашков и нашите сътрудници си поставяхме все по-сериозни задачи. В края на краищата, мога да кажа, че със съвместни усилия бяха направени важни пробиви. Стигна се до това, че България чрез тези резултати по добавките за основни галванични процеси започна да получава специализация по линията на СИВ. Справяхме се с това добре, та към 1975-1976 година имахме технологии, които се изнасяха за цялата автомобилна промишленост на СССР, на ГДР, на Чехия. През 1974 година за това получихме и Димитровска награда за техника с колегите Пожарлиев и Рашков. Някои от тези технологии имаха дълъг живот, защото бяха много ефективни (като технологиите за поцинковане например), някои и сега работят. Така или иначе, дадохме милионни икономически ефекти и неща, които биха могли да се развиват и нататък. Но колективът ни взе постепенно да се разпада, всеки пое по своя път. След това икономиката изпадна в колапс. Дойдоха други времена.

- През всичкото това време не изоставихте интереса си към висшето образование?

- Имах изключителния късмет на 24 години да стана асистент, на 26 и половина отидох в Академията, а на 27 започнах да чета лекции по физични методи на органичната химия в Химическия факултет на Софийския университет. Преподавах 24 години, но точно когато станах професор, отново се оказах неугоден. Бях написал още през 1968 година заедно с професор Трифонов, един доста атрактивен и добър учебник по физични методи на органичната химия. Опитвахме се да направим учебна лаборатория в Химическия факултет на Софийския университет, давахме уреди за нея. Бях класиран чрез анонимна анкета сред студентите като един от най-добрите преподаватели на Факултета. Това очевидно не се хареса някому. Зад гърба ми бе обявен конкурс за професор по същата дисциплина. Изразих възражението си и подадох оставка. Много години по-късно истината възтържествува, получих високото признание на Софийския университет. Но напуснах, вероятно завинаги, преподаването.

- А голямата докторска дисертация? Сега някои твърдят, че писането ѝ било голям проблем, губене на време за учения и напредването му.

- Какъв е проблемът? Ако човек иска да работи и вече е самостоятелен, знае какво и как, всичко е въпрос на желание. Тези 24 часа са време, за 24 часа, за 7 дни в седмицата тай може да свърши много. Голямата дисертация? Ами, трябва най-напред, работейки постоянно в дадено направление, да имаш целта да го оформиш като книга. Това фактически е начинът да рекапитулираш направеното и да обясниш, покрай него, още камара други проблеми. Аз започнах да се занимавам с голямата дисертация през 1976-1978 година., имайки пред очи високите критерии на докторските дисертации на академик Стефан Христов, на академик. Малиновски - наистина високи върхове. В края на кращата установих, че нещо съм постигнал, имах добро признание в чуждите списания, имах монографии и книги. Затуй реших, че би могло да се опита. Планирах тази дисертация около 5 години, а я написах фактически за 2-3 месеца, и то - в Южния парк, сред птичетата и зеленината. Защитих я през 1982 година без всякакви проблеми. За професурата, обаче, ги имах. Политиката ме преследваше пак, без нищо да съм правил и при желанието ми по никой начин с политика да не се занимавам.

Тогава имаше решение на Научния съвет да се обяви конкурс за професор, а аз имах почти четвъртвековен опит като преподавател, имах учебник, трудове и име. Но когато трябвало да се носят за съгласуване моите документи, един от нашите ръководители отказал да подпише характеристиката ми. Защото в нея не пишело, че съм бил изселен. Но все пак държащите на мене хора казват: къде пише, че е бил изселван? Човекът отговаря: ами той си го е написал сам в биографията, когато е кандидатствал за следване в ХТИ през 1955 година. Проверяват хората по разни системи, получават отговор - семейството на Юхновски е репресирано без доказана вина. И тогава колегата се съгласил да подпише.

- Не мога да пропусна една друга страна на Вашата дейност в последните 15-ина години - битките с лъженауката, с които сте известен.

- Не бих казал, че това бе просто лъженаука. Бяха престъпни замисли и действия, нарушаващи етичните закони. Опасни за обществото. Имаше няколко случая, в които несправедливостта спрямо хората ме мотивира да се боря срещу нея. Това е зло, което цял живот ме е предизвиквало. Ще спомена намесата ми в аферата „Костенецките алхимици". Тя беше нашумяла доста; в официоза „Работническо дело" излезе изобличителна статия за група технолози инженери от Костенецкия завод, които, видите ли, били злоупотребили с рационализации, напълнили се били с пари и нанесли щети на завода и на държавата. Разбрах, че това са хората, с които преди 7-8 години бях внедрявал нашите галванични технологии, специално Б72-11. Познавах ги като честни и работливи хора, повечето извървели пътя в йерархията от работник до инженер химик. Имаше една-две години, в които текстилната промишленост бе останала без всякакви вносни багрила. Те бяха решили проблема с тези технологии, които бяха направили и получили премии. Когато прочетох „сигнала", бях потресен. Качих се на колата си, направих голяма обиколка по текстилните заводи в страната, в които бяха внедрени техните багрила, събрах купчина документи. Установих, че тези хора нямат никаква вина, че обвинението е лъжа, но разбрах, че високопоставено лице от ЦК е решило да ги замени със свои близки. Написах обяснителна записка от около 20 страници, в която всички документи бяха анализирани; най-важното е, че на 18 документа лъсваше истината, че няма престъпно деяние, а е преодоляна кризата за багрила и е осигурен износът на платове. Тези 6 души, които бяха заплашени от 4 години затвор и конфискация на цялото имущество, бяха напълно оправдани. Прокурорът бе понижен в длъжност. В това време ми се наложи около 40 пъти да посетя Следственото управление, за да давам показания и обяснения. Нагледах се на гледки, неприятни и потискащи. Бяха ми благодарни, следващият директор на завода дори дойде специално да ми каже, че отначало и те не вярвали, че бившите колеги са невинни, но аз пръв съм го казал и хората са се обединили около това, обществеността ги е подкрепила.

Друг случай ще спомена - за явление, особено отвратително. През 1983 година разбрах, че широко поддържаният от редица видни деятели на държавата лекарствен препарат ПТС-

1300 (което означава противотуморно средство - 1300 години България) е абсолютно престъпление към хората, болни от рак. Това бе една пълна химическа некомпетентност и нагла лъжа; препаратите съдържаха голямо количество арсеник, който в началото на приемането им има известен кръвотворен ефект, но впоследствие естествено човекът умира. Стар и напълно отхвърлен метод за лечение, който се рекламираше като спасение за България и с бъдещи Нобелови награди да това. Хиляди хора бяха тровени така. Борбата продължи много години и накрая, когато видях, че този ужас, макар компрометиран, продължават да се продават, се наложи да напиша през 1990 година в „Дума" и „Демокрация" изобличителни статии, за да предупредя пациентите. Последваха трудно описуеми приключения с автора на „изобретението", който стана представител на Републиканската партия. После се оказа, че моите вестникарски статии били довели до провал на амбициите у за избор във Варна. Така или иначе, подкрепи ме и варненската общественост и тая плесен постепенно изчезна. Смятам, че човек не може само да си гледа тесния професионален интерес, че трябва да го използва за борба с извращенията и вредностите в обществото. Те ще се пораждат отново и отново и трябва постоянно да бъдат бити и преследвани.

- Какви са впечатленията Ви от работата на чужди институти, сродни на Вашия? Какви са изводите?

- Постоянно следя работата на чужди институти, тъй като постоянно сме и в конкуренция, и в сътрудничество. Сравнението отдавна е направено - средноевропейските и западноевропейските институти, ориентирани към изследване на многобройните проблеми на химията, са несравнимо по-добре обзаведени с апаратура и с информационни системи, имат по-богати библиотеки. Имат широки възможности за осигуряване на апаратура и химикали за техните изследвания. Тоест. Многократно по-добри условия за работа. Единственото утешително е, че в ред случаи българският учен е доказал: той, въпреки несравнимите условия не отстъпва на западноевропейския. Уви, всъщност е по-известен там, отколкото в България. Това е проверено и чрез съдбата на нашите учени, излезли от Академията, които работят на Запад. Те се равня-

ват на изследователите там, включително по нивото на подготовка и на знания. Прочее, не толкова човешкият фактор е решаващ за нашите по-скромни резултати, а реалната среда и условията за работа в институтите ни. Резултатите от изследователската ни дейност най-добре се съпоставят и взаимно обогатяват по международните форуми и на страниците на научните списания. По принцип в днешно време навсякъде по света те се отчитат единствено на международно ниво. Не може да сравняваме резултати, публикувани в списания, които не виждат свят, не се реферират от световната научна общност и практически не оказват никакво влияние. В този смисъл аз не мога да одобря факта, че в нашия Национален фонд за научни изследвания на практика се получиха два конкурса - един национален, в който могат да кандидатстват всички учени в страната, и друг, който се отнася само за учени от висшите училища. Би трябвало учените от цялата научна общност в страната, която не е толкова голяма, да са поставени и във вътрешна конкуренция при равни условия, след като външната е просто задължителна.

- Бихте ли посочил трудностите, които преживя и надмогна БАН по време на тоталитаризма през различните негови етапи и при прехода.

- Ако хвърлим ретроспективен поглед върху българската наука, примерно от 40-те години на миналия век към наше време (а то се отнася и за предишни периоди), ще се установи категорично, че науката в България никога не се е радвала на добри условия и финансиране. И Академията, и университетите, в които са работили най-големите български учени, винаги са страдали от голям финансов недостиг. Тази тенденция на пръв поглед се преодолява донякъде през 60-те -70-те години, когато се създават множество научни институти, увеличава се броят на университетите и науката става масово занимание, създават се основните български школи със световно признание. Но за съжаление, и това развитие не е осигурено с достатъчни средства. За наука у нас не се отпущаше толкова, колкото в другите страни от СИВ. Апаратурната база, най-важното условие за изследователска работа, продължаваше да изостава. Разбира се, важно беше, че нашата наука, след

като преодоля някои идеологически задръжки, излезе и на международния фронт главно в природо-математическите науки, където са всъщност главните успехи, завоювани от нея.

Политическите промени в края на 80-те години завариха Академията като сравнително голяма организация с над 14 000 служители, с близо 100 института и централни лаборатории, обременена и с дейности, които не ѝ бяха присъщи, главно с определението, че работи и за практиката. Избраните след 1990-а научни ръководства имаше да преодоляват , изключителни затруднения, тъй като трябваше да преоценят състоянието на науките в Академията; прекалено големия брой заети; да реорганизират цялата дейност на категорично демократични принципи; да се опитат да вместят подобряването на научната дейност в условията на все повече затрудняващо се финансиране. След приемането на Закона за Българската академия на науките през октомври 1991 година още в началото на 1992-ра БАН организира мащабна и изключително отговорна реформа. При това за оценка на резултатите на научния труд, за тяхното градиране и преценка за целесъобразността на съществуването на нейните структури бяха привлечени между 500 и 600 учени както от Академията, така и от висшите училища. Тоест. тази реформа всъщност беше в значителна степен не вътрешна работа само на Академията, но и на най-добрите учени от университетите в страната. Освен това всички нейни етапи бяха обсъждани, одобрявани и преформулирани чрез постоянно засилващия се обмен на информация с най-сериозните научни организации в чужбина, с които Академията традиционно партнира. Така че реформата на Академията беше достатъчно отворена, колкото и да беше трудна. Резултатите от нея доведоха до значителни съкращения, които хората наричат оптимизация, но то си е това, което е. С над 6500 души бе съкратен съставът на Академията, институтите намаляха с около 30 %, дефинираха се и се актуализираха задачите на научните изследвания по отделни направления. Периодът на тези болезнени, но оздравяващи действия трая почти до 1996 година

Научната общност бе добре запозната с този процес и в много случаи имаше критични бележки, но политическият елит на страната почти не го почувства. И впоследствие, когато

започна да се говори за реформиране на Академията отвън под влияние на общите тенденции за реформи във всичко, нашите усилия бяха дълбоко подценявани и дори съзнателно загърбвани, въпреки огромния мащаб на извършената работа. При това извършена по собствена инициатива и обмислена във възможната най-висока степен. Това е един от печалните изводи, които направихме към 1997-1998 година. Но така или иначе, тези промени се отразиха благоприятно. Показателите, с които се характеризира научната дейност, категорично започнаха да растат, въпреки съкращенията, с 50 % се увеличи научната продукция на Академията. За това помогна, разбира се, бурно развиващото се международно научно сътрудничество, броят на научните договори с чужбина от 1990-а. до 1999 година нарасна почти 10 пъти. Многократно се увеличиха средствата, които се получават от такива договори и които единствено подхранват научната дейност на Академията. Защото тя и до днес получава бюджет само за заплати, вече и за парното и тока, но не и за изследвания, за разлика от висшите училища, които макар и в недостатъчен размер, започнаха да получават субсидия за научна дейност. Но започнаха да растат и договорите с фирми в чужбина, засили се взаимодействието ни с висшите училища. При нас броят на учените, ангажирани с преподаване в университетите, нарасна до 700-800 души. Дипломантите, завършващи дипломните си работи в БАН, годишно са вече почти 1000. Въпреки пророкуванията на недоброжелатели, вместо тя да се съсипе, почувства се подмладена, обновена и борбена. Сега тя успява да спечели над 20 милиона лева годишно чрез международното научно сътрудничество и сътрудничеството с фирми в чужбина и в страната, което представлява около 30 на сто от бюджетната субсидия. А това е твърде висок показател за науката на страна, която се намира в криза.

- Вярвам хилядният работен състав на Академията си спомня наред със своето публично съучастие и усилията на Ръководството за спасяване на нашата институция.

- Може би усилията ни са оценени от учените, след като ни избират за трети мандат. Това вероятно нещо означава, но още по-силно задължава. С всеки мандат задълженията,

психологическата нагласа у ръководството за обвързаност с мисията на Академията, безусловно нараства. Защото тя през тези години се бори с много усилия за своето оцеляване. Имахме и студени зими без парно и ток, което и психологически се отрази зле на хората. Но това време, в което се борехме за оцеляване, според мен е отминало, сега се борим за развитие. И в съзнанието на нашите политици значението на изследванията и на работата на БАН днес се разбира по-добре и безусловно авторитетът ѝ категорично нараства. Засега тя стои там, където трябва, в тази държава

- Мечтаете ли за статута на Унгарската академия на науките, например, която е колективен съветник към правителството, а така е и другаде?

- За съжаление, трудният тренд, в който се движим Академията и аз в достатъчно дълъг период, в голяма степен намали желанието ми да мечтая, особено за резултат, който не може да се постигне в обозримо бъдеще. Ние трябва да се стремим с неуморна дейност, обединявайки все повече хората, които имаха всички основания да бъдат дълбоко демотивирани и деморализирани от тежките условия на нашия живот, да вървим към такива благоприятни за научната общност условия, в които се намират примерно Унгарската или Чешката академии. Те безусловно са осигурени от техните политици и правителства, без оглед на това какви екипи се сменят, с висок статут на учените, с участието им в управлението на най-важните въпроси на развитието.

Безусловно, за осъществяването на идеите на Европейския съюз за построяване на общество на знанието народите, които са защитили високото място на науката, по-лесно ще се приобщят към развитието на технологиите, на икономиката. Там, където науката е с престиж, и икономиката напредва. Това е едно естествено взаимодействие

- Добре би било обществеността да бъде по-настойчиво осведомявана за дейността на ръководената от Вас институция.

- Това е един вечен, но и двойствен въпрос. За съжаление, освен наследени от миналото навици (само да се публикува

в научни списания и да се изнасят научни доклади - нормално занимание на всеки добър учен), изследователите нямат изработен навик да контактуват с медиите, разбирайки, че това е форма на отчет пред обществото. Най-добрите учени биха представили сови съществени и често поразителни резултати, но смятат, че е достатъчно да се отчетеш пред световната научна общност. Не винаги, уви, ученият намира достъпната форма, - да обясниш какво си направил в някои абстрактни области е трудно. С това ние се борим, имаме напредък, публикациите за работата на учени от Академията вече достигат до 400 годишно само в периодичния печат. Това е несравнимо повече, отколкото преди. И пак обществеността твърди, че информацията не достига. Затуй, че сега медиите са страшно много, не всеки е в състояние да следи всичко.

Но има и една друга причина, която не е в учените. Необходимо е нашият печат, медиите, да проявяват интерес към постиженията на българските учени. За съжаление, това време още не е дошло, поради това, че съобщенията на учените не са злободневно интересни , те просто не биват публикувани. А поради сензационния си характер лъженаучните съобщения се публикуват по-масово в нашата преса. Това е обяснимо: по света проблемът с популяризирането на науката - основа на целия живот на човечеството днес - е решен чрез професията на журналиста, занимаващ се с проблемите на науката. В резултат на тази специализирана професия научната дейност намира своя път до обществото. У нас такава професия не е разпространена, имаме на пръстите на ръката броени журналисти, които се занимават с това. В рамките на една държава то е недостатъчно. Журналистът с обща квалификация не е в състояние да отрази адекватно проблемите на науката, поради което бяга от тях. Така обществото не получава своевременно пълна и вярна информация за научното развитие.

- Защо при такава значителна роля на науката в живота ни голям процент от населението не завършва дори средно образование?

- За голямо съжаление това е израз на общата криза, в която се намира не само икономиката, но и нашето общество. Това, че част от подрастващите остават бе образование, едва

ли може да се вменява в отговорност на науката. Отговорът не може да бъде представен изолирано. На първо място, финансовите условия диктуват живота на семейството и печалният извод е, че се появява по финансови причини разслояване в достъпа до образование. Това е недопустимо, тъй като българската държава, откакто се е създала, е поддържала политика за равен достъп на всички деца до образование.

- Нерядко се оказват незаети места за докторантури, макар че се плащат значителни стипендии на мераклиите за научна кариера.

-Това напълно е обяснимо на фона на „изтичането" на способни и витални млади хора в чужбина. В последно време заминаването от България за развитите страни започна да става не след завършване на висшето образование, а преди неговото започване. Сега от ученическата скамейка деца, проявили високи творчески и интелектуални качества, заминават да следват директно в развитите страни. Така че „изтичането" става от все по-ранна възраст. Броят на докторантските места, свързани с една задоволителна в момента стипендия, е много по-малък, отколкото са възможностите на хабилитираните учени да обучават. Специално в Академията имаме около 5-6 хабилитирани, които се падат на един докторант, когато би трябвало да бъде точно обратното. Тоест. възможностите на учените, които имат право да обучават докторанти, се използват в изключително ниска степен. От друга страна, търсенето на докторантски места е намаляло. Случва се квотата за докторанти, която ни са дава всяка година, да не се запълни изцяло в определени специалности, но след това част от тези места да се прехвърлят там, където има повече показали високи качества кандидати. И по принцип ние усвояваме всички места. Но интересът на младите хора към докторантурите е намалял, защото има много други разсейващи ги фактори. Първо, интересът у способните младежи към чужбина, където условията за правене на наука са несравними; след това убеждението, че за да се осигуриш финансово, трябва да търсиш приложение другаде - в банковото дело, търговията, в мениджърските дейности. Но който има влечение към науката, той се явява за докторантура в БАН. А когато защитиш

дисертация във водещите институти на Академията, получаваш документ, който е съпроводен с публикации и вратите ти са отворени практически навсякъде по света. Постъпвайки в БАН, младият човек става не само нейн служител, а става член на световната научна общност. От това произтичат други права, които не се изразяват с пари: постоянен контакт с учени от целия свят, пътувания, усвояване на световен опит, конкуренция на световно ниво за научни изследвания и прояви във всяко отношение. Един амбициозен, умен човек има къде да се прояви и да осмисли своя живот.

- Накрая - нещо извън науките и грижата по развитието им: имате ли хоби? Какви са интересите Ви из областта на литературата и изкуството, защото винаги правите впечатление на човек, изкушен от словесността?

- Не бих могъл да дефинирам едно определено хоби, към което съм се придържал дълго време и да кажа: това е хобито на моя живот. Имам интереси към много неща, даже смятам, че понякога съм много разсеян в своите пристрастия. Непрекъснато чета, това е ненаситна жажда у мен. Всяка година през септември ми се иска някой да ме пусне в неплатен отпуск за една година, да поуча в някой университет. Интересите ми към това, което носят съвременната наука и култура извън моя професионален интерес, са твърде широки и в това отношение продължавам да бъда ненаситен, започвайки от геологията, биологията, историята, археологията, астрономията. Всичко това дълбоко ме привлича и ме настройва по най-добрия начин. Така че едно лято събирам растения, другото лято - минерали, третото търся вкаменелости, четвъртото правя панорамни снимки от страната. Обожавам да шофирам. Понякога свиря на пиано, по-рядко рисувам, казват, че се получава не много зле. Така че съм общо взето един разсеян човек.

- Как си почивате? Обичате ли пътешествията?

- Обичам да почивам по най-примитивния начин - далече от шума на големия град, по възможност по-близко до природата. Водата, природната стихия на водата ме привлича като магнит. Много обичам да плувам, плувам по много. Обичам да наблюдавам подводния живот. Обичам да пътешест-

вам, но не бих казал, че съм пътешественик. По-скоро съм съзерцател. Възхищението ми от чудесата на природата е толкова силно, че получавам изключително много за задоволяване на любопитството си и нуждата от красота, особено ако знанието и съзерцанието са малко по-дълбоки от повърхностното възприемане на формите и цветовете. Дори, седейки някъде, но да е сред природата. Ако приемем, че съм пътешественик, мога да кажа, че съм един бавен пътешественик. Първият ми поглед сигурно с учудване и възхищение се е спрял на природата и нейната красота и най-добре е човек да хвърли и последния си поглед върху тези прекрасни неща.

Документи свързани със съдържанието на интервюто

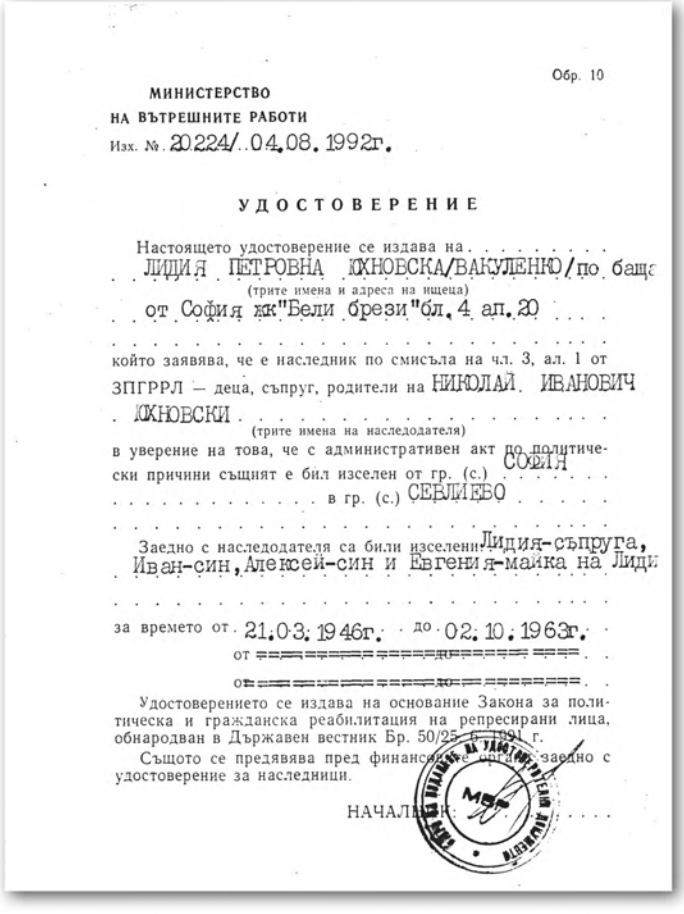

Обр. 10

МИНИСТЕРСТВО
НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ
Изх. №. 20224/..04.08.1992г.

У Д О С Т О В Е Р Е Н И Е

Настоящето удостоверение се издава на . . . . . .
. ЛИДИЯ ПЕТРОВНА ЮХНОВСКА/ВАКУЛЕНЮ/по баща
(трите имена и адреса на ищеца)
. от София жк"Бели брези"бл. 4 ап. 20 . . . .
. . . . . .
който заявява, че е наследник по смисъла на чл. 3, ал. 1 от
ЗПГРРЛ – деца, съпруг, родители на НИКОЛАЙ ИВАНОВИЧ
. ЮХНОВСКИ . . . . . .
(трите имена на наследодателя)
в уверение на това, че с административен акт по политически причини същият е бил изселен от гр. (с.) СОФИЯ
. . . . . в гр. (с.) СЕВЛИЕВО . . . . .
. . . . . .
Заедно с наследодателя са били изселени: Лидия-съпруга,
Иван-син, Алексей-син и Евгения-майка на Лидия
. . . . . .
за времето от 21.03.1946г. до 02.10.1963г.
от ==========до==========.
от ==========до==========.
Удостоверението се издава на основание Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица, обнародван в Държавен вестник Бр. 50/25.06.1991 г.
Същото се предявява пред финансовите органи заедно с удостоверение за наследници.

НАЧАЛ[illegible]

Удостоверение №20224/04.08.1992 г. съгласно ЗПГРРЛ (25.06.1991 г.)

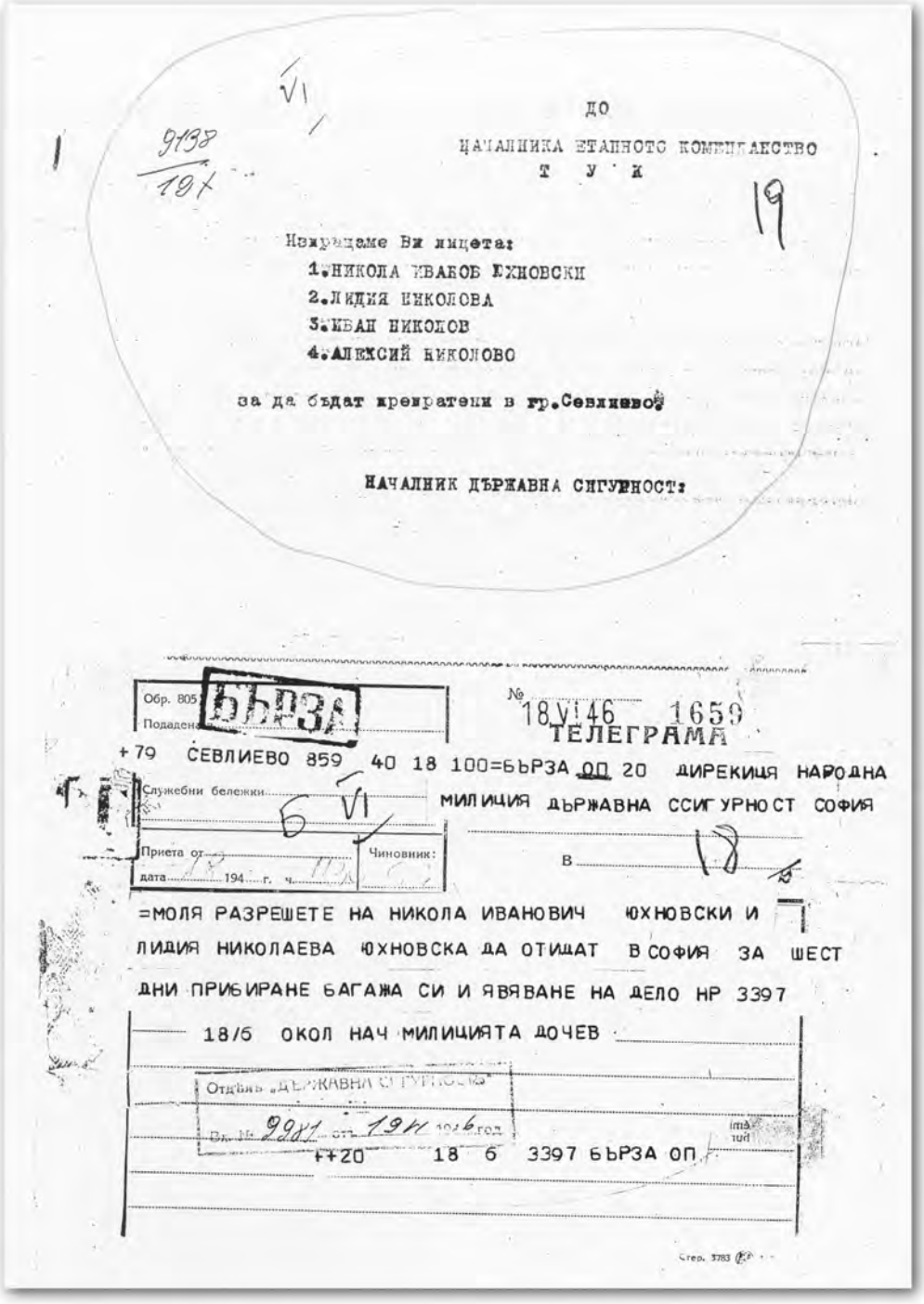

ДО
НАЧАЛНИКА ЕТАПНОТО КОМЕНДАНСТВО
Т У К

Изпращаме Ви лицата:
1.НИКОЛА ИВАНОВ ЮХНОВСКИ
2.ЛИДИЯ НИКОЛОВА
3.ИВАН НИКОЛОВ
4.АЛЕКСИЙ НИКОЛОВО

за да бъдат върнати в гр.Севлиево

НАЧАЛНИК ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ:

Обр. 805
Подадена
БЪРЗА
№ 18 VI 46 1659
ТЕЛЕГРАМА
+79 СЕВЛИЕВО 859 40 18 100=БЪРЗА ОП 20 ДИРЕКЦИЯ НАРОДНА МИЛИЦИЯ ДЪРЖАВНА ССИГУРНОСТ СОФИЯ
Служебни бележки
Приета от
Чиновник:
дата 194 г. ч.
В
=МОЛЯ РАЗРЕШЕТЕ НА НИКОЛА ИВАНОВИЧ ЮХНОВСКИ И ЛИДИЯ НИКОЛАЕВА ЮХНОВСКА ДА ОТИДАТ В СОФИЯ ЗА ШЕСТ ДНИ ПРИБИРАНЕ БАГАЖА СИ И ЯВЯВАНЕ НА ДЕЛО НР 3397
18/6 ОКОЛ НАЧ МИЛИЦИЯТА ДОЧЕВ
Отдѣлъ „ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ"
Вх. № 9981 отъ 19 VI 1946 год.
++20 18 6 3397 БЪРЗА ОП

Из досието в ДС на изселения Николай Ив. Юхновски - баща на Иван Н. Юхновски

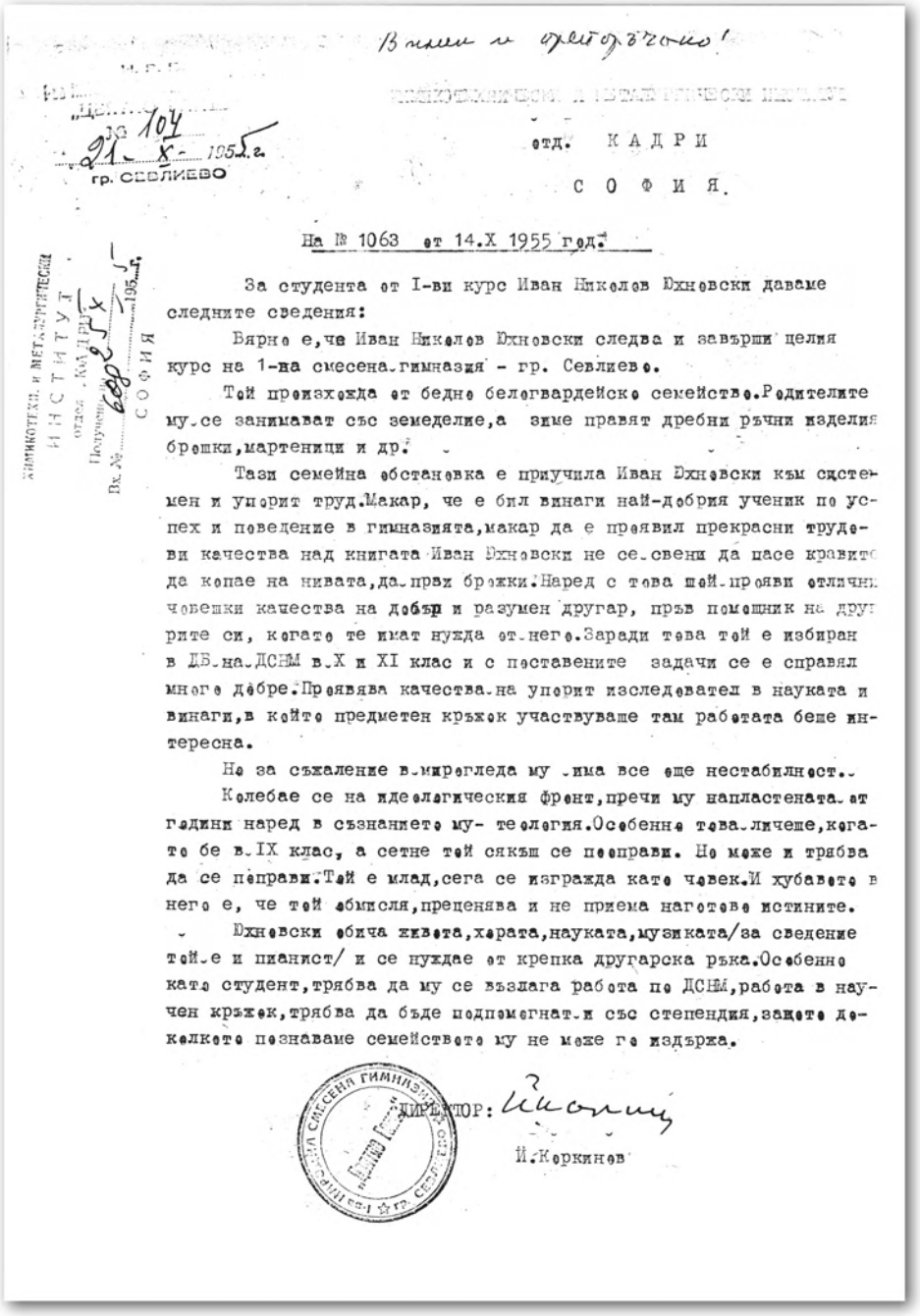

Вилен и отговорчано!

Н. Р. Б.

№ 104

21 - X - 1955 г.

гр. СЕВЛИЕВО

ХИМИКОТЕХНИЧЕСКИ И МЕТАЛУРГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ

отд. КАДРИ

СОФИЯ.

На № 1063 от 14.X 1955 год.

За студента от I-ви курс Иван Николов Юхновски даваме следните сведения:

Вярно е, че Иван Николов Юхновски следва и завърши целия курс на 1-ва смесена гимназия - гр. Севлиево.

Той произхожда от бедно белогвардейско семейство. Родителите му се занимават със земеделие, а зиме правят дребни ръчни изделия брошки, мартеници и др.

Тази семейна обстановка е приучила Иван Юхновски към системен и упорит труд. Макар, че е бил винаги най-добрия ученик по успех и поведение в гимназията, макар да е проявил прекрасни трудови качества над книгата Иван Юхновски не се свени да пасе кравите да копае на нивата, да први брожки. Наред с това той прояви отлични човешки качества на добър и разумен другар, пръв помощник на другите си, когато те имат нужда от него. Заради това той е избиран в ДБ на ДСНМ в X и XI клас и с поставените задачи се е справял много добре. Проявява качества на упорит изследовател в науката и винаги, в който предметен кръжок участвуваше там работата беше интересна.

Но за съжаление в мирогледа му има все още нестабилност.

Колебае се на идеологическия фронт, пречи му напластената от години наред в съзнанието му- теология. Особенно това личеше, когато бе в IX клас, а сетне той сякъш се поправи. Но може и трябва да се поправи. Той е млад, сега се изгражда като човек. И хубавото в него е, че той обмисля, преценява и не приема наготово истините.

Юхновски обича живота, хората, науката, музиката/за сведение той е и пианист/ и се нуждае от крепка другарска ръка. Особенно като студент, трябва да му се възлага работа по ДСНМ, работа в научен кръжок, трябва да бъде подпомогнат и със степендия, защото доколкото познаваме семейството му не може го издържа.

ДИРЕКТОР: Й. Коркинов

Й. Коркинов

Сведение от директора на Севлиевската гимназия Й. Коркинов до Химикотехнологическия и металургически институт от 21.10.1955 г

СЛОВО ЗА 136-АТА ГОДИШНИНА НА БАН

12.10.2005 г.

Уважаеми господин Президент,
Уважаеми господин Министър,
Уважаеми народни представители,
Драги колеги и приятели,

Тук сме пак заедно, за да отпразнуваме 136-ата годишнина на Българската академия на науките, най-старата национална институция на страната ни. Знаменателен е фактът, че Българското книжовно дружество се ражда 9 години преди Освобождението ни, на 12 октомври 1869 г. в гр. Браила в съседна Румъния. Това става в навечерието на последния етап на нашето националноосвободително движение. Българското книжовно дружество е рожба и неразделна част от революционно-освободителното движение на българския народ.

Неслучайно в една своя статия от 1870 г. Любен Каравелов, с присъщото си увлечение, написва: „Книжовното дружество за нас е необходимо, както е необходимо слънцето, което ни свети и грее, и както е необходим хлябът, когото ние ядем".

След Освобождението Българското книжовно дружество, а по-късно Българската академия на науките заема достойното си място като елемент на нашата държавност.

Преименуването на Българското книжовно дружество в Българска академия на науките през 1911 г. окончателно стабилизира Академията като особено важна национална институция в научния и културния живот на страната.

Създаването на системата научни институти, започнало през 1941 г., продължило интензивно след политическите промени от 1944 г., превърна Българската академия на науките в национална научна организация.

приемането на Закона за БАН през 1991 г. в Академията започна период на демократични преобразования и структурни промени. За няколко години Академията осъществи самостоятелно трудна и мащабна реформа, свързана с оптимизация на състава, преоценка на научните направления и изграждане на

структура на управление, съответстваща на една съвременна национална научна институция.

Днес БАН е постоянно усъвършенстващ се национален център за научни изследвания, съчетаващ в себе си и функциите на едно национално книжовно дружество, получила своето достойно място и положителна оценка в семейството на Европейските академии и други международни и национални научни организации в света.

През последните години Академията постоянно получава от чужбина признание за своята ефективна структура и дейност като уважаван партньор в международното научно сътрудничество с 34 страни от Европа, Америка, Африка и Азия. Тя представлява България в 25 неправителствени международни научни организации, работи по договори с 44 чуждестранни академии и университети.

Въпреки че научният потенциал на Академията е само 16 % от научния потенциал на България, той произвежда близо 60 % от научната продукция на страната и по-конкретно: 58 % от международно значимата продукция на България по химия, 57 % от българската продукция по физически науки, 58 % от инженерните науки, 60 % от биологията и биохимията, 52 % от зоологията и ботаниката и екологията, над 62 % от българската продукция на науките по материалознанието и т. н. Трябва дебело да подчертая, че тези цифри не са наша самооценка, а са официално публикувани данни на Американския институт за научна информация – най-авторитетната в света система за събиране и класиране на научна информация. Над 60 % от патентните заявки и патенти у нас, по официални данни на Патентното ни ведомство, са плод на БАН. За последните 13 години Академията е спечелила 54 % от проектите по 3-а, 4-а, 5-а и 6-а Рамкова програма на Европейския съюз и 68 % от проектите по програмите на НАТО.

Едновременно с това институтите на Академията осигуряват научно и прогностично обслужване на държавата чрез 24-часовата работа на Националния институт по метеорология и хидрология (активен член на Световната метеорологична организация), постоянните йоносферни измервания за нуждите на радиосъобщенията у нас, Националната сеизмична мрежа на страната, хранилището за радиоактивни отпадъци,

в областта на компютърната вирусология, информационните технологии, екологията и опазване на видовото разнообразие в страната. На базата на действителен договор с Министерството на отбраната и съответните структури на НАТО се разработват нови средства за отбрана и сигурност. Някои от тях преминаха успешни международни изпитания преди 1 месец.

Не е възможно с малко думи да се изброят всички дейности на Академията, които пряко обслужват научно, експертно и иновационно нашата държава, но това е съвсем естествено следствие от добросъвестното изпълнение на нашата мисия, завещана ни от нашите предходници и развивана от всички нас сега.

Не мога да не припомня и важния факт, че Академията с огромни трудности издава 43 научни списания, т. е. почти всички научни списания в България, в които публикуват всички български учени, главно на английски език (не само тези от Академията) и които достигат до 1700 научни библиотеки в целия свят. Това е още едно не широко известно у нас, но твърде важно участие на България в световния научен процес.

Искам да кажа и няколко думи за нашето традиционно и многостранно сътрудничество с университетите у нас. Ние имаме действителни договори за сътрудничество в обучението и научните изследвания с 8 престижни университета. Без договори сътрудничим с още повече вузове и се стремим да разширяваме тази дейност във висша степен безкористно. Над 200 учебника за университетите, между 700 и 900 дипломанти от ВУЗ в Академията ежегодно, без никакви финансови компенсации, над 600 учени от БАН като лектори в университетите, стотици съвместни проекти – това са съвсем накратко някои от цифровите показатели за взаимодействието на БАН с висшето образование у нас, а формите на сътрудничеството ни днес са почти 20.

След всички изречени, макар и много кратко факти съвсем безсмислено звучат силно пооределите с годините нападки срещу Академията. За тези, които твърдят, че по света няма научни структури като Българска академия на науките, бихме препоръчали да проверят чрез интернет в какво благоденства-

що положение в сравнение с нас се намират академиите на науките на Унгария, Полша, Чехия, Словакия, Австрия, Швеция, та даже и на Румъния.

Във всички тях едновременно има и многобройни институти, центрове и научни комисии и заедно с това академично тяло – академици и дописни членове, т. е. както е при нас. А какво да кажем за просперитета на най-старите ни и стабилни научни партньори на БАН като Сдружение-то на институтите „М. Планк" – Германия, DFG и Националния център за научни изследвания на Франция. И така, ако искаш да знаеш – трябва да четеш, а мнение без знание е празен звук.

И през настоящата година нашите учени, научни колективи и институти направиха много успешни стъпки в развитието на научните изследвания и в областта на международното научно сътрудничество, което продължава да остава съществена реална финансова опора на нашата научна дейност. Тези постижения ще бъдат отразени традиционно в пълните годишни отчети на Академията, които, както винаги, ще бъдат разпратени на всички държавни органи с надежда да бъдат максимално полезни на българската държава.

Тук бих искал да припомня за неотдавна приетия от Общото събрание на Академията важен програмен документ, наречен „Стратегически цели и функционални приоритети на Българската академия на науките за периода до 2007 година". В него е формулирана мисията на Българската академия на науките:

„Да допринася за развитието на световната наука в съответствие с общочовешките ценности, национални традиции и интереси и да съдейства за умножаване на духовните и материалните ценности на нацията."

В този документ БАН се стреми към утвърждаване на постигнатото доверие от страна на обществото, научната общност и държавата като:

• Поема отговорността за провеждане на научни изследвания и кое-то е особено важно, с най-високо качество, които са насочени към създаване и усвояване на нови знания;

• Да поддържа и развива интердисциплинарните изследвания, като специфично за БАН призвание;

• Да разширява формите на сътрудничество с университетите, висшите училища, научните организации, държавните, правителствените и неправителствените организации;

• Всестранно и ефективно да развива и подкрепя международното научно сътрудничество в съответствие с установилите се традиции и натрупания многогодишен опит;

• Да работи за развитието на насочените фундаментални и приложни изследвания, като важна стъпка в осъществяването на ефективно взаимодействие между наука, технологично развитие и иновационна политика.

Нашите надежди за успешното развитие на науката в България и в БАН са, бяха и продължават да са свързани в определена степен и с изпълнението на Закона за насърчаване на научните изследвания, приет от 39-ото НС.

В чл. 1, ал. 2 на този Закон се казва: „Научните изследвания са национален приоритет и имат стратегическо значение за развитието на нашата страна".

За пръв път в историята на нашата държава, в законова форма, научните изследвания и науката изобщо се определят като държавен приоритет.

С този акт България направи още една официална крачка към семейството на напредналите държави, за които приоритетното развитие на науката е всеизвестен факт. Въпреки че от този Закон, за който настоявахме и се борихме почти 8 години, очаквахме доста повече, определянето на науката като държавен приоритет за нас има съществено историческо значение.

Вярвам, че то ознаменува края на един период на подценяване и нихилистично отношение към родната ни наука и началото на все по-бързи положителни промени в условията за развитие на науката в България. Защото, нека да припомня, че финансовите средства за научната ни общност са един от най-тежките и най-важните проблеми. По официални данни на Европейската комисия българският изследовател е най-бедният изследовател в Европа, при средно за Европейския съюз 21 пъти повече, а с новоприсъединилите се страни членки – 20 пъти повече финансиране на един изследовател.

През целия период от 1995 г. насам България е в крайно неблагоприятно положение, що се отнася до процента от

брутния вътрешен продукт, отделян за научноизследователска дейност, който е общоприет критерий за интензивността на научноизследователската дейност. Този показател за България е повече от 4 пъти по-нисък отколкото в 15-те страни членки на ЕС. Особено тревожно през последните години е намаляването на процента от брутния вътрешен продукт, отделян за научноизследователска работа в България, наблюдаващо се на фона на нарастване на брутния вътрешен продукт на страната.

В двата доклада на Европейската комисия за развитие на науката и иновациите, през изминалите години, се съдържат настойчиви препоръки България да увеличи инвестициите си за наука.

Европейската комисия формулира 4 основни предписания за насърчаване на науката, които до края на 2005 г. страните членки на ЕС и страните кандидатки трябва да изпълнят. Те влязоха в специална резолюция на Съвета на Европа. Ще припомня тези предписания:

- Страните да уеднаквят приоритетите в науката и националните политики на своите държави по отношение на науката;
- Страните да подсилят своите големи екипи от учени и да създадат условия за връзката им с бизнеса;
- Страните да премахнат бюджетните ограничения спрямо науката и да въведат преференциално финансиране и фискални облекчения за нея и за фирмите, инвестиращи в нея;
- Страните да създават правила за продажбата на научните продукти при защита на интелектуалната собственост.

И днес, хвърляйки поглед към Европа, следва да подчертаем извън-редно важната за развитието на нашата наука и образование активна дейност и послания на Европейския съюз към нас.

Тук е мястото да припомним казаното от комисаря по науката на ЕС Филип Бюскен в Брюксел в края на недалечната 2001 г.: „Европа е силна, когато държавите в нея работят обединено. Когато обществото във всяка държава усвои науката, като начин на мислене. Само тогава ще се развиваме върху основата на познанието."

Ако надникнем в първия Устав на Българската академия на науките от преди 136 години, ще намерим изразите за нея-

ните задачи и цели: „Да разпространява всеобщо просвещение у българския народ и да му показва пътя за неговото духовно и вещественo обогатяване“ и още редица други задачи, но забележете, с цел: „За да заеме той, българският народ, законното си място, като самостоятелна нация в Европа.“

Аналогията е забележителна, въпреки че между двата текста лежат цели 136 години.

Днешното ни събрание е едно от красноречивите доказателства, че в Българската академия на науките, в тези нови времена, и занапред ще бъдат следвани възрожденските завети на нашите създатели.

Аз искрено вярвам, че бъдещето на нашия народ завинаги и здраво е свързано с науката и просветата и че те са част от неговия национален идеал.

Убеден съм, че българският народ уважава и цени своите учени и знае, че те са му нужни.

ИЗ СЛОВО ПРЕД АКАДЕМИЧНИЯ СЪВЕТ НА ХИМИКО-ТЕХНОЛОГИЧНИЯ И МЕТАЛУРГИЧЕН УНИВЕРСИТЕТ

(по повод връчването на титлата „Доктор хонорис кауза“ на ХТМУ)

21.12.2005 г.

Уважаеми господин Ректор,
Уважаеми колеги,
Уважаеми дами и господа,

Желаейки да изразя голямата си признателност и благодарност за високото отличие, с което ме удостоява днес Химико-технологическият и металургичен университет, бих искал да Ви говоря за една важна и традиционна страна от дейността на Българската академия на науките и университетите у нас.

Дълбоките връзки между БАН и висшето образование у нас датират от времето, в което се създава и първото ни Висше училище – 1888 г.

Редица членове на тогавашното Българско книжовно дружество (БКД), което през 1912 г. се преименува в Българска академия на науките (БАН), са всъщност основните създатели на Софийския университет. В течение на следващите няколко десетилетия най-изтъкнати университетски преподаватели, професори са и редовни или дописни членове на Българска академия на науките.

Широката за онова време издателска, международна и финансираща роля на БАН постоянно подпомага израстването и развитието на научната дейност на университетските преподаватели.

Съществени промени в организацията на науката настъпиха и у нас, и в света след края на Втората световна война. Констатациите на комисията за наука и технологии при Съвета на Европа, изложени в доклада от 1993 г., ни напомнят, че в първите години след Втората световна война в целия свят имаше бум на инвестициите за наука и бързо се развиха много научни области и нови научни институции. В този обективен

исторически контекст би трябвало да разглеждаме и процесите на бързо развитие и диференциране на науката и висшето образование у нас след Втората световна война.

Всички знаем, че в десетината години след Световната война се създават и започват самостоятелен живот днешните водещи в страната ни около 10 висши училища, сега – престижни университети с най-висок рейтинг.

До края на войната, въпреки записаната още в устава на БАН от 1940 г. идея и нужда за създаване на институти към БАН, в състава на БАН има само 1 институт и няколко служби. От 1947 г., в съгласие със Закона за БАН, започват да се привличат учени и създават институти. Към 1960 г. в състава на БАН има вече 30 института и лаборатории.

Вече е крайно време да се откажем от битуващото мислене, че създаването на системата от академични институти, започнало през 1947 г., както и разрастването на университетската мрежа през 50-те и 60-те години на току-що отминалото столетие са едно просто имитационно явление. През 1939 г. Франция, въпреки че има силна университетска мрежа, създава Националния център за научни изследвания, понастоящем с над 1450 научни звена. През 1948 г. при подобни условия и след военната разруха в Германия се създава системата от институти на научното дружество „Макс Планк“ с над 78 института и броят им расте.

Очевидно е, че създаването на академичната система от институти и разширението, и диференцирането на университетската система у нас не е една проста имитация на т.нар. съветски модел, а отговаря и по време, и по своето естество на един европейски процес на структуриране на националната наука след края на Втората световна война.

И неслучайно CNRS във Франция и институтите „Макс Планк“ в Германия са най-изявените партньори на институтите в Академията, а и на голямата част от престижните наши университети.

Очевидно е също, че опитите да се противопоставя нарастването на институтите при БАН на развитието на университетите след войната у нас е безсмислено и необосновано, тъй като и двата процеса са породени от едни и същи сериозни обществени нужди и обстоятелства.

Положителните страни на постоянното взаимодействие и взаимно допълване между университетите и научните институти при БАН се проявиха и в периода на стабилизация на новосъздадените висши училища, и в периодите на политически натиск и едностранчива идеологизация на науката и висшето образование у нас.

[По-нататък подробно се разглеждат добрите взаимоотношения между БАН и висшите учебни заведения, както и финансовите аспекти в развитието на науката у нас и в други страни.]

От направения кратък преглед на формите и параметрите, характеризиращи взаимодействието на БАН с висшите училища, се вижда, че за БАН тази дейност е от съществено значение и че тя се поддържа и развива като елемент на научната политика на Академията. Очевидна е и значителната финансова и кадрова полза за висшето образование от това сътрудничество.

Доброто взаимодействие между висшите училища и БАН не остава скрито и от международната научна общност...

...Ако допуснем противостоенето да подмени нашето единство в целта за запазване и развитие на ресурсите и постиженията ни, нищо добро не очаква нито научната ни общност, нито задължителните, важни приноси, които науката и висшето образование трябва да дават за развитие на българското общество. Сътрудничеството между БАН и висшите училища стимулира повишаването на нивото и на двете неотделими дейности – учебен процес и научни изследвания. Взаимното зачитане между научните институции и тяхното сътрудничество са от общодържавен интерес и създават съществени икономически и обществени предимства, особено в условията на големи икономически трудности за висшето образование и науката у нас.

Всичко казано дотук е реално доказателство за постоянния ни стремеж за действено сътрудничество и взаимопомощ с висшите училища у нас, а това е характерна и важна особеност в отношенията между аналогичните институции в европейските страни. Затова Българската академия на науките ще продължи политиката си за задълбочаване сътрудничеството си с висшите училища...

...И така, накрая, бихме могли да кажем сътрудничество, равнопоставеност, взаимен интерес между взаимно уважаващи се научни институции – университети и академия, е верния път за научната ни общност. От създаването си Българската академия на науките и българските университети са обречени да бъдат заедно за доброто бъдеще на България. Необходимостта от по-нататъшно разширяване на сътрудничеството между Университетите и БАН е в пълно съответствие с борбата за преодоляване на тежкото състояние, в което се намира българската наука...

...За да оценим усилията, които би трябвало да се положат от нас учените, а и от цялото ни общество, би трябвало да се опитаме максимално обективно да оценим състоянието на нашата наука, при това с погледи отвън и отвътре. В обстойния си встъпителен доклад пред Националния форум „Науката в България" на 13 май 2005 г. съм използвал само официално достъпни материали на Европейската комисия, на Института за научна информация в САЩ, на Националния статистически институт, както и някои публикувани данни. Тук ще се постарая накратко да изложа основните изводи...

[Представени са ресурсите (т.е. кадрови потенциал, материално-техническа база, информационно осигуряване и финансови средства), с които разполага днес българската наука и какви тенденции има в тяхното изменение през последните години. Посочват се статистическите данни, характеризиращи научното развитие на научните изследвания по научни области, и то пак на базата на външна международна оценка, на проблемите на науката, на въпросите за притока на млади, способни хора и стимулиращата приемственост между поколенията, т.нар. изтичане на мозъци, застаряването на научните кадри, международната научна дейност, която впрочем е особено важен фактор за националната ни наука и добра характеристика на българския учен, на въпроса за желаното осъвременяване на Закона за научните степени и звания и на връзките между науката и българската индустрия.]

Уважаеми колеги,

Убедени сме, че науката е дейност, в която само положителните политически пристрастия имат място, и че нейното

успешно развитие, една от надеждите ни за по-добър и достоен живот, трябва да се опре на едно общо народно съгласие. Няма страна, която е загубила, защото е инвестирала в науката. Достатъчно примери има, когато държавите са губили заради подценяване на науката. България няма друга по-естествена и логична алтернатива от едно решително подобряване на условията за научна дейност и от едно изпреварващо инвестиране в науката.

БАН ОТРОВИЛ ГЕОРГИ МАРКОВ? АБСУРД!

В химическа лаборатория само водата е безопасна

Интервю пред Анета Петкова
В. „Труд“, 3.04.2006 г.

(Янко Янков: Академията обслужва мафията.

През 70-те години на миналия век към Института по органична химия на БАН е създадена лаборатория, която се е занимавала само с теоретична химия.

Янко Янков, юрист, бивш депутат от ВНС, твърди, че: „Международни експерти по тероризма са единодушни, че отровата, с която е бил убит в Лондон българският писател Георги Марков, е била изработена в някоя от специалните лаборатории в България. Това зловещо химическо изобретение е било осъществено в лабораторията, ръководена от Иван Н. Юхновски.“

„В България продължава да има лаборатории, които и днес са част от структурите на българския филиал на руската Червена мафия... И днес под ръководството на същия демоничен слуга на тайните служби и на мафията продължават научни и експериментални занимания“, твърди Янко Янков.

Това той е изложил в писмо от девет страници, адресирано до посланиците на държави членки на ЕС, до БАН, до президента Първанов, до медии и др. За отговор на тези обвинения потърсихме създателя на химическата лаборатория на академията и председател на БАН - акад. Иван Юхновски).

- Акад. Юхновски, какво представлява отровата рицин, с която е бил убит писателят Георги Марков? Как ще отговорите на обвиненията на Янко Янков, че тя е била произведена в химическите лаборатории на БАН?

- Моята информация за отровата, с която е бил убит Георги Марков, е от английски филми, излъчвани по програмата „Дискавъри“. В тях се сочи, че отровата рицин е от растителен произход. Тя се произвежда от широкоизвестното растение рицин, от което е отделено съединение, чиято фор-

мула, естествено, не зная. Т.е. отровата не е синтетична и не се произвежда в колби. Тя сигурно се отделя в лаборатории, но методът, повярвайте ми, няма нищо общо с тези методи, които ние използваме.

Освен това нашата лаборатория винаги е била открита. В нея може да влезе всеки колега от института. Очевидно такива неща не биха могли да се разработват. Така че тези обвинения са абсурдни и смешни.

- С какво си обяснявате шокиращите думи на Янко Янков, според когото и днес в лабораторията на БАН се произвеждат бойни химически вещества?

- За причините на тази атака мога само да строя хипотези. Някои мои приятели я свързват с това, че през миналото лято неколко- кратно моето име, без тяхно и мое съгласие, беше споменавано като евентуален министър-председател.

Към края на миналата година пък се появи версията, че може би ще бъда посочен за кандидат-президент на България. Тези приказки са неоснователни. С мен това не е обсъждано... Ако бяха ме попитали, щяха да получат моето не, което нееднократно съм изразявал в медиите. Моето кредо е, че аз с политика не се занимавам. Затова си има хора.

- Във вас някои виждат политическа заплаха?

- Не съм сигурен в това. В момента аз съм обект на атака за действия, за които не съм виновен. На 5 декември 2005 г. Янко Янков беше освободен от Института за правни науки на БАН, където работеше по съвместителство. Това е проблем между него и директорката на института г-жа Цветана Каменова.

- Той смята, че вие сте го отстранили.

- Основната причина е тази, но аз нямам никаква вина за неговото освобождаване. Заедно с него беше прекратено съвместителството на проф. Васил Мръчков, проф. Кино Лазаров и още неколцина колеги. Единствената причина, поради която директорката на института е прекратила допълнителните трудови споразумения с тях, е, че ѝ трябват щатни бройки за млади учени. И, разбира се, фонд „Работна заплата“ на, спечели-

ли конкурси за научни сътрудници в института. Освободените колеги работеха по съвместителство от доста години, тъй като са на основна работа, както и г-н Янков, в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски", където получават заплата, приблизително двойно по-голяма отколкото на ст. научен сътрудник втора степен в БАН. Разполагам с личната молба на Янков от 2000 г. за преминаване на основна щатна работа в Пловдивския университет, която е била удовлетворена. Целият проблем се състои в това, че в Института по правни науки той получаваше допълнително 200 лв.

- Защо чак сега Янков се сеща да ви „разобличи", след като за смъртта на Георги Марков открито се пише от 16 години?

- И аз съм учуден. Няма логика. Като добър гражданин той би трябвало да ме даде на прокурор, най-малкото за да ми направят проверка и дали е това или не е. Нашият институт винаги и бил отворен. В БАН провеждаме т.нар. Ден на отворени врати, когато може да дойде всеки. Чудно ми е защо досега никой не се е отнесъл до ръководството на института, за да види има ли такова нещо. Тези обвинения са толкова абсурдни, че ми е трудно да ги коментирам. Подобни разработки в света се правят в специализирани, затворени лаборатории. При нас и дума не би могло да става за такава дейност.

- Но безумните нападки на Янков не са адресирани само до вас. За тях той информира президента, чужди посланици, медии... Какво ще предприемете?

- Надявам се, че научната ни общественост ще се погрижи истината да бъде произнесена. Защото обвиненията към мен не са заради едно административно нарушение, тъй като аз наистина съм забавил отговора си на неговите писма. Но в това време съм водил преписка с директорката, за да изясни обстоятелствата около неговото освобождаване. Но тъй като не съм му работодател, не смятам, че нося отговорност. За мен обаче като учен са оскърбителни писанията на Янков, че той бил открил само два мои научни труда.

Само че аз имам 152 научни труда. Както и това, че оспорва броя на изобретенията ми. Няма и дума за технологиите, които се смятаха за върхови постижения в нашата химическа промишленост. И които са свързани с голям износ в чужбина, със снабдяването на цялата автомобилна промишленост на тогавашния СССР, ГДР, Чехия. По тази технология работиха 50-60 завода, създали сме много работни места.

- Каква е тази технология?

- Тези технологии са свързани със създаването на защитно-декоративни покрития от мед и цинк. Те са признати като съществени технически постижения, за което бяхме наградени с Димитровска награда. Това е отразено във в. „Труд" от 2 септември 1974 г. „За раздела техника, изобретения и рационализации са отличени: ст.н.с. Иван Пожарлиев, който днес е член-кор. на БАН, ст.н.с. инж. Стефан Стефанов Рашков, вече покойник, ст.н.с. инж. Иван Юхновски за разработване, технология и получаване на композицията Б 7211 и технология за кисело-блестящо покритие."

Ето, това е Димитровската награда, която съм получил не за писането на доноси и услуги на спецслужби, а за технология, внедрена у нас и в чужбина. И бях щастлив години наред, че в повечето коли виждах частица от своя труд.

- Какво разбира един юрист от химия?

- Когато един адвокат води дело с фактология, която съдържа елементи от дейности, които не са му познати, той вика вещо лице.

Ако г-н Янков, който е доцент в Пловдивския университет, се беше допитал до най-младия асистент по химия, той щеше да му каже, че не може да търси в народната библиотека и в ЦИНТИ научни трудове на г-н Юхновски, тъй като те са пръснати по международни и български специализирани научни издания и списания. Данните за научните публикации в химията се търсят в „Кемикъл Абстракс", в изданията на Американския институт за научна информация и т.н.

Имам около 680 цитирания на мои изследвания в чужбина и у нас. Имам и редица други признания. На два пъти съм бил посочван за експерт на Нобеловия комитет по химия.

- Готов ли сте да отворите вратите на химическата лаборатория, за да се види какво се прави в нея?

- Във всеки момент може всеки да дойде. Но предпочитам да е химик, който може да се ориентира в лаборатория и който знае, че химията е опасен занаят. Защото ако оставим в лабораторията незапознат човек, на когото, ако му се допие нещо, посегне към която и да е банка, няма да му се случат добри неща. Най- безвредното в лабораториите е водата, Другото, но само ако се разреди, е етиловият алкохол. Останалото, с което работим, са отрови. Затова получаваме и добавка за вреден труд.

- В лабораторията на БАН правят ли се научни експерименти със „зловещи химически изобретения", по думите на Янков?

- В моята лаборатория, наречена Структурен органичен анализ, която аз съм основал в Института по органична химия, абсолютно никога не е имало подобна дейност. Нашата лаборатория се занимаваше с теоретична химия. От друга страна, бяхме интензивно ангажирани с научно-приложна дейност. През 70-те години, когато беше създадена лабораторията, усилено работехме в областта на галваниката. Така създадохме серията високопроизводителни, екологични добавки, за които стана вече дума. Това е може би една от мащабните разработки в областта на химическите технологии с милионен икономически ефект.

ПОЯСНЕНИЕ И ДОКУМЕНТ КЪМ ИНТЕРВЮТО

Лицето доц. Янко Янков от 2006 г. и до сега чрез блога си в Интернет, по телевизия „Скат“ и в свои „книги“ разпространява невероятни клевети на адрес на акад. Ив. Юхновски с когото дори не се познават. Основното му твърдение е, че акад. Юхновски е активен сътрудник, с кариера в ДС. Приведеният по-долу документ и резултатите от широко известните проверки на ръководството на БАН и Президиума на ВАК от Комисията по досиетата показват лъжливостта на твърденията на доц. Янко Янков.

Доц. Янко Янков е един от най-широко публично обсъждани и доказани от Комисията по досиетата агенти на ДС.

12 страница труд ОБЩЕСТВО ПОНЕДЕЛНИК, 3 АПРИЛ 2006 г.

С акад. ИВАН ЮХНОВСКИ, председател на Българската

БАН отровил Георги

Янко Янков: Академията обслужва мафията

ПОНЕДЕЛНИК, 3 АПРИЛ 2006 г. ОБЩЕСТВО

академия на науките, разговаря Валентина Петкова

Марков? Абсурд!

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
КОМИСИЯ ЗА РАЗКРИВАНЕ НА ДОКУМЕНТИТЕ И ЗА ОБЯВЯВАНЕ НА ПРИНАДЛЕЖНОСТ НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ КЪМ ДЪРЖАВНА СИГУРНОСТ И РАЗУЗНАВАТЕЛНИТЕ СЛУЖБИ НА БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА АРМИЯ

№ КИ-К-15-1238
София, 30.01 **2015 г.**

ДО : Иван Николов Юхновски
жк. Бели Брези, бл. 3, вх. 1, ет.5
гр. София

УВАЖАЕМИ ГОСПОДИН ЮХНОВСКИ,

В отговор на Вашето заявление вх. № 283/ 26.01.2015 г., в което отправяте искане да Ви бъде извършена проверка за установяване на принадлежност към органите на Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия, съгласно чл. 31, ал. 1, т. 2 от Закона за достъп и разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия, Ви уведомявам, че:

Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия извърши проверка и към настоящия момент **не откри документи**, установяващи Ваша принадлежност към органите на Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия, съгласно разпоредбите на чл. 25 от горецитирания закон.

С уважение:

Евтим Костадинов
Председател на КРДОПБГДСРСБНА

София 1000, ул. "Врабча" № 1
☎ 800-45-06; E-mail: info@comdos.bg

НЕ СЕ ОТЧАЙВАМЕ ЛЕСНО...

Интервю пред Ирина Алексиева
Телевизия БиТиВи , „Бизнесът“ , 28.05.2006 г.

- Как българската наука ще влезе в Европа и от какво имат нужда българските учени? Разговор с председателя на Българската академия на науките акад. Иван Юхновски. Образованието е сред най-обсъжданите теми всяка година около 24 май. Говорим за внедряването на по-модерни начини за финансиране на научните изследвания в България. До работещи решения обаче като че ли не се стига и резултатът е, че според западни анализи нивото на образованието в България все повече спада. А много от най-талантливите българи избират да учат или да правят изследванията си в чужбина. Сега една от надеждите на българските учени е финансирането от Европейския съюз... Стигаме до момента, където трябва да видим ние къде сме и как българската наука ще влезе в Европа. И от какво всъщност имат нужда учените в България? Какво ви харесва и какво не в бюджета за наука?

- Този бюджет е поредната стагнация след известно отпущане преди 2-3 години. Този бюджет е отново рестриктивен, няма ръст, не съответства на европейските тенденции – това го отбеляза дори бавнодействащата наша официална статистика и той не е бюджет за развитие на науката в страната, от което тя има нужда вече повече от 15 години.

- За какво стигат и за какво не стигат парите в бюджета, който ви е отпуснат от държавата?

- По начало понятието бюджет за наука е нещо много особено. То е сборно и за мен е несъвършено понятие и от икономическа и изобщо от логическата схема, която е заложена. Под бюджет за науката в България се разбира основно бюджета на Българската академия на науките, на Националния център за аграрни науки и малкото пари които постъпват в Националния фонд за развитие на науката в МОН. Това е прак-

тически сумата в пари. Какво има вътре обаче? В средствата на Българската академия на науките фактически пари за самите научни изследвания няма - това са пари само за заплати, половината от парното и тока, почти не се плаща нищо за инфраструктура и това е истинският анализ, който от години наред правим след приемането на бюджета.

- Докъде ще доведе това, ако тази тенденция продължи и със следващите бюджети?

- Разбира се, някакъв ръст на бюджета за наука има, но той е изключително бавен и ножицата между промените в бюджета на страните, които току що се присъединиха към Европейския съюз и бюджета за научни изследвания и развойна дейност в България нараства с годините непрекъснато. Докъде ще се стигне? Първо, ако една негативна тенденция действа дълго време в обществената среда, която ние имаме за нашата научна общност, тя води до постепенна поява на елементи на деструкция, каквито по същество си има. Периодично ние започваме да съжаляваме и да плачем, че талантливи млади хора отиват в чужбина, но по същество нищо ефективно не можем да направим те да останат в България. Не става дума само за заплати, става дума и за условия за научноизследователска дейност. В последните години се засили тенденцията практически средства за апаратура да не се отделят. Средствата за апаратура, които се събират от академията по такъв труден начин с международни конкурси, а и частично в резултат на отчисленията, които правим от договори с фирми, са много малко. Ние нямаме обновяване от дълги години. Най-тежкият проблем в момента за науката в страната е остарялата материална база. Тя е ужасно остаряла. Ние почти имаме един много интересен музей от действащи апарати и съоръжения, защото нямаме какво да правим. Толкова са стари съоръженията, че би било по-добре да престанат и да работят.

- Как ще влезете вие в Европа, извинявайте за въпроса?

- Ами, със способности и с много силното развитие на международното научно сътрудничество, което е единствената сериозна опора за научните изследвания в страната. Ако научното сътрудничество между учените – говоря за учени-

те в страната изобщо, не само за академията – не беше се развило толкова силно, ние просто не можехме да работим. Практически парите за научни изследвания в страната ние ги получаваме чрез системата на тежки конкурси в програмите на Европейския съюз, започвайки от Пета рамкова програма, в която започнахме по-активно да работим, сега Шеста, седма се задава – ако не бяха тези средства, ако не беше интересът към научните изследвания в страната, които проявяват чуждестранни фирми, ние просто пари за изследвания нямаме. Успехът ни в това отношение е един измъчен, но сериозен успех. Защото за миналата година например Българската академия на науките по системата на собствените приходи успя да постигне 28 млн. лв. собствени приходи, на базата на които се развиват нашите научни изследвания. Това е много сериозен процент спрямо общия бюджет, който ние имаме и ако това не бяхме го направили (това е един постепенен процес), академията поне не можеше да работи по никакъв начин. Броят на договорите, които ние сключваме по проекти и програми с отделни научни организации и по европейските програми, е нараснал над 11 пъти за последните 10 години.

- Така като ви слушам, личи, че българският учен сам по себе си е конкурентоспособен на европейския пазар.

- Да, твърде конкурентен. Той е много ефективен, защото научният труд в България е страшно евтин, това е един от най-евтините видове труд, които България предоставя на европейския и световен пазар за наука.

- Не се ли притеснявате, че като влезем в Европа, още повече ще се отвори този пазар и тука няма да остане никой?

- Не знам дали точно се разбрахме в момента. Става дума за това, че научните изследвания в България при едно ниво на резултата, еквивалентен на европейския, т.е. отговарящ на европейските стандарти, струва някъде 3,8 до 4 пъти по-евтино, отколкото в Европа. Това ни е някаква конкуренция, но това е много тъжна ситуация. Ние сме търсени като партньори, българският учен си е много добър. Но колкото западните учени са заинтересовани да ни включат по най-раз-

лични начини,у защото имат еквивалентен партньор насреща, ние сме още по-заинтересовани, защото това е начин да се реализираме при тези изключително тежки вътрешни условия за реализиране на науката. Все пак не е лошо да се хвърли един поглед – дадох си труда по данни на Европейската комисия да наредя държавите и научната продуктивност, която се характеризира с брой публикации в най-ефективните списания, които са реферирани, и парите които се дават годишно на един изследовател. За съжаление, може да видите на тази графика къде се намира България по финансиране. На последно място в Европа. Естествено, и ефективността на научния труд на един изследовател също е на едно от последните места. Но фронтът на българската наука е изключително неравномерен. В момента ние имаме изследователи, които би трябвало да работят наука, но се занимават с преподаване, при което фронтът на науката се стесни до няколко елитни университета и Българската академия на науката. Е, тези пет университета начело със софийския университет, ХТМУ, Пловдивският университет, Техническия университет и медицинският университет заедно с Българската академия на науките осъществяват над 90 процента от научната продукция на страната. Висши знаете колко висши учебни заведения имаме у нас и можете да си представите какво продуцират те – 8 до 10 процента от научната продукция на страната. Виновни ли са? Мисля, че не съвсем.

- Как виждате вие изхода от тази ситуация?

- Изходът от тази ситуация имах възможност да го формулирам преди почти една година – на 13 май, на националния форум „Науката в България“. Въз основа на тази графика, която показва доколко е невярно съждението, че ефективността на труда на учения в България е много ниска. Тази графика показва, че нашият труд е ефективен въз основа на основен показател – брой научна дейност, изброявана по единици, сравнен с парична единица на един учен. И се оказва, че ние сме на едно от първите места в Европа. Само че това е много тежко и трудно положение. Ние сме обкръжени от една компания на страни, които също са в голямо затруднение. По тази графика доста лесно можеше да се направи из-

вода и аз го направих: изходът от положението е едно относително драстично, но то е скромно по размер, увеличение на бюджета за 2006 г., което оцених на два пъти. Това означава някъде от порядъка на 100 млн. лв. Повече. Ако това не може да се постигне за една година, трябваше да се направи един план, в който стъпалообразно всяка година с около 20-30 процента да се увеличава бюджетът за наука. Като пак казвам, това е скромна сума пари дори за една държава като България. И какво стана? Шест месеца по-късно Румъния, която в графиката е до нас, направи точно тази стъпка. В речта си при приемането на бюджета на Румъния за 2006 г. министър-председателят на Румъния оповести, че бюджетът за научни изследвания на Румъния предвид предстоящото членство в Европейския съюз се увеличава с над 80 процента, т.е. практически двойно. И така в Букурещ ме чуха, така – не. Това е, което трябва да се направи. Всичко друго е несериозно отношение към науката.

- Като ви слушам какво говорите, се сещам за репортажа в началото на предаването ни, всъщност основната цел е Лисабонската стратегия и базирането на науката като платформа за постигане на по-висока конкурентоспособност.

- Да, така е.

- България базирана ли е върху конкурентоспособността на науката?

- Това е един много сложен въпрос. Ние всъщност се опитваме успешно да преживяваме и успешно преживяваме. Силна връзка между науката в България и промишлеността в България нямаме, тя продължава да бъде слаба. Промишлеността в България все още продължава в голяма степен да бъде ненаукоемка. Навън в чужбина ни търсят и се реализираме. В България обаче – не много. Същевременно Европа достатъчно добре е забелязала кой в България прави наука, особено в този период, когато ни гледат какво правим, в какво сме готови и в какво не сме готови. Трябва да кажа, че бяхме и поласкани, но и разтревожени от събития, които станаха в края на миналата година и продължиха и през настоящата година. Бяхме най-не-

очаквано посетени от един от директорите на сериозните дирекции на Европейската комисия. Той дойде в академията да ни каже с учудване, че България не е планирала никакви средства от структурните фондове, които предстои да се излеят, живот и здраве, след влизането на България в Европейския съюз, които да бъдат свързани с развитието на науката като основа на индустрията и на европейското общество съгласно основни приоритети на Европейския съюз. Нямало такива данни. Това е г-н Луи Белмен. Той ни каза, че се учудва. Ето, Румъния е поискала един милиард и 200 милиона евро за развитие на науката.

- Кой трябва да поиска тези пари?

- Това трябваше да стане през миналата година до април месец.

- Кой, правителството?

- Е, да, или поне ресорното министерство. Това не стана. Ние моментално взехме мерки. Аз заедно с председателя на Съюза на учените в България минахме през съответните институции, министри, стигнахме до министър-председателя, за да обърнем внимание, че на нас ни обръщат от Европа внимание за нашето изоставане по отношение на планирането на структурните фондове. Като ни казват: вие ще изберете каква страна ще бъдете, но за предпочитане е да изберете модела на Ирландия например, която влезе като най-бедна страна в Европейския съюз и в резултат на едно разумно планиране на средствата от Европейския съюз тя днес е над средното ниво. Така че ако искате туризъм, ако искате земеделие, но не ви препоръчваме само това, правете и другото!

- За колко пари се преборихте?

- Ние все още не знаем за колко пари сме се преборили, защото такъв ефект няма. Мои колеги имаха срещи с министъра на финансите, той се оказа изключително подготвен по въпроса. Аз искам да му вярвам, още повече, че той пожела на 19 юни да се види с учените на България, ще бъдат поканени. Той прояви едно голямо разбиране и каза, че въпреки че

не е отделен специален структурен фонд, който директно да захранва науката, няма да могат да минат другите програми без наука. Т.е. ще ни се дадат възможности да интервенираме в другите потоци – примерно в направление „създаване на конкурентоспособна икономика". Така че някакви надежди в момента имаме, въпреки че изоставането ни е ужасно и трудно простимо.

- Освен да ви пожелая успех на тази среща на 19 юни и все пак да припомня на хората, които решават това нещо, онази стара мъдрост, която още от училище знаем – че без наука няма сполука. Наистина успех, защото в крайна сметка науката е основата на конкурентоспособността на всяка една държава.

- Благодаря. Ние не се отчайваме лесно.

СЛОВО ЗА 137-АТА ГОДИШНИНА НА БАН

12.10.2006 г.

Уважаеми госпожо и господа заместник-министри,
Уважаеми народни представители,
Драги гости и колеги,

Днес заедно празнуваме 137-те години от създаването на Българската академия на науките. В този отрязък от време на най-новата ни история се вместват и върхът на нашето национално освободително движение – Априлското въстание, и Освобождението на България, и възстановяването на нашата държавност и суверенитет, славните войни на народа ни и националните катастрофи, за да се стигне до днешния ден, на всъщност, един исторически миг във времето от една нова, по-добра за всички нас бъднина – юридическото присъединяване на България към семейството на напредничавите и демократични европейски държави.

Ние имаме пълното морално право да заявим, че през цялата си 137-годишна история Българската академия на науките (първоначално като БКД), създадена не с указ, а по волята и с искреното убеждение на патриотичната ни предосвободенска интелигенция е изпълнявала своята първородна мисия: „да разпространява всеобщото просвещение у българския народ и да му показва пътя към неговото веществено обогатяване", съгласно Устава от 1869 г.

И само няколко месеца по-късно, в началото на 1870 г., в първия исторически брой на „Периодическото списание на БКД" в уводната статия, озаглавена „От страна на Българското книжовно дружество", е заявено:

„Навярно можем да очакваме, щото подир не много време да се преобърне то (т.е. БКД) в действителна Българска академия наук и да стане един от най-великолепните храмове на българската наука."

Този завет да се превърне БКД на БАН „подир не много време" очевидно не е бил изпълним, защото последват исторически събития и време за създаване на необходимите предпоставки.

Идва Освобождението на България, преместването на БКД през 1881 г. (де факто през 1880 г.) в София, започването

на строежа на сградата на БКД през 1890 г., в която днес сме се събрали, върху земята, дарена от Софийската община, първата финансова подкрепа на държавата и голямото дарение на именития ни държавник Иван Евстратиев Гешов за завършване на първия етап на тази сграда с условието да бъде изпълнен заветът на БКД от 1870 г. с превръщането му в Академия.

И така, през 1911 г., т.е. преди 95 години, БКД обнародва новия си Устав, чийто член 1 гласи:

„Българското книжовно дружество, основано през 1869 г. в Браила, като се преурежда съгласно с наредбите на настоящия устав, се преименува „Българска академия на науките".

Важен факт е, че Уставът е изработен въз основа на отговорите на запитвания на Управителния съвет на БКД, изпратени до академиите в Берлин, Брюксел, Будапеща, Виена, Краков, Санкт-Петербург и Кралското дружество в Лондон.

За правилното разбиране на заложените още тогава тенденции за развитие на Академията е важно да цитираме последния абзац на т. 4 от чл. 33 на този Устав от 1911 г.: „С време могат да се откриват и други сбирки и институти по решение на Общото събрание на Академията". И тази възможност, както всички знаем, се реализира в последвалите времена.

Деветдесет и петата годишнина от преименуването на Българското книжовно дружество в Българска академия на науките, което отбелязваме днес, и последвалият приет от НС в края на 1911 г., Закон за БАН, бележат нов, исторически етап в развитието на Академията и я утвърждават като „самостойно и независимо научно учреждение", натоварват я с определени държавни издателски и съставителски функции, осигуряват и` определено държавно финансиране, както и съществени данъчни преференции.

И така, преди 95 години БАН става пълноправен член на семейството на европейските академии на науките, с времето се включва във всички европейски асоциации и организации на европейските академии, става активен и зачитан участник във всички усилия за изграждане на съвременното европейско изследователско пространство. Днес БАН е активен член на Асоциацията на европейските академии (ALLEA), на мрежата на академиите на науките на страните от Централна и Из-

точна Европа, на Междуакадемичния съвет на академиите на науките от страните от Югоизточна Европа и др.

В редица случаи Академията е имала инициатива за установяване на научно сътрудничество, изпреварващо установяването на дипломатически връзки между България и други страни от Западна Европа. Повод да си спомним един такъв пример бе посещението в Академията преди 6 дни на делегацията на депутатите от Комисията по образование и изследвания от Парламента на Германия.

Днес Академията има действени двустранни договори за научно сътрудничество с 48 национални академии от Европа и от други страни на Америка и Азия.

Високата адаптивност и активност на нашите учени при твърде тежки условия на финансиране се доказва убедително чрез ясната за последните 5 години тенденция за нарастване на публикационната активност, особено в международните списания и чуждестранните тематични и конгресни сборници.

Един съществен успех на нашите учени в международното сътрудничество по V и VI Рамкова програма на ЕК бе спечелването на финансиране на 8-те проекта за Центрове за висококачествени изследвания, от общо 11 спечелени от България проекти. Само за тяхното развитие в Академията постъпват 4,5 млн. евро.

За периода от 1992 г. до март 2006 г. участието на БАН в рамковите програми на ЕК е твърде внушително: спечелени и финансирани са 402 проекта, за това са спечелени над 23 милиона евро за институтите при БАН и като статистическа оценка на спечеленото може да посочим 52% от това, което са спечелили всички колективи от България. Тези успехи на нашите учени в изграждането на европейското изследователско пространство бяха представени на една изложба, озаглавена „Българската академия на науките в европейското изследователско пространство", в която предимно бяха включени спечелените от нашите институти 8 проекти за Центрове на превъзходство и която бе подготвена специално в очакване на посещението на еврокомисаря на науката д-р Янез Поточник през април т.г.

Д-р Поточник, за съжаление, не можа да я посети поради еднодневния си престой в България, но откриването и` се със-

тоя в присъствието на министъра на образованието и науката доц. Даниел Вълчев.

Тази изложба в българоезичния ѝ вариант е разположена зад стените на тази зала, в която сме днес.

Искам да подчертая, че тази изложба по обхвата си съвсем непълно отразява участието на нашите учени в съществуващото и развиващото се европейско изследователско пространство – то е значително по-голямо по обем и резултатност.

Тази оценка важи в не по-малка степен и за общото международно сътрудничество на Академията – общо с 34 държави, не само от Европа, но и от Америка, Африка и Азия.

Очевидно е, че дългогодишното успешно и постоянно развиващо се сътрудничество на Академията с европейските научни организации е една съществена и положителна част на българския национален актив при преговорите на България по глава 17 за членство в ЕС.

Тук неизбежно трябва да повторим всеизвестните факти: при 15,6% от научните работници в страната (тук използвам поостарялата терминология и днес използвана от нашата статистика) учените от Академията дават около 60% от реферираната научна продукция у нас и над 60% от патентните заявки на учените в страната. Тези показатели и цифрите, които ги характеризират, не са измислени от нас, а са използвани наскоро в оригинален документ на ЕК за оценка на научния потенциал на европейските държави.

Наред с това Академията с особено внимание поддържа редица институти и структури, в които се осъществяват общонационални дейности с пряко и постоянно обслужване на държавните институции. Тези дейности по научно обслужване на държавата непрекъснато се осъществяват главно на базата на развиващото се международно научно сътрудничество, както и чрез изпълнение на договори със съответните държавни институции.Това взаимодействие с държавните институции ценим особено високо и имаме много неизползвани възможности, които би трябвало да заработят, за да строим по-успешно нашето общество, основано на знанието.

Справедливо е да отбележа, че през последните няколко години има реални положителни тенденции за засилване на вза-

имодействието между държавните институции и учените от Академията.

След бурното развитие на сътрудничеството между институтите на Академията и университетската система у нас до към 1999 г. участието ни във висшето образование продължава да се развива главно с най-утвърдените висши училища у нас. До скоро бяхме формулирали около 20 реално съществуващи днес форми на сътрудничество с нашите университети. Ще повторя някои цифри през последните години: нашите учени са написали над 200 учебника за ВУ, над 900 са нашите лектори във ВУ, над 700 ежегодно са дипломантите от ВУ в Академията, естествено, без да се търсят компенсации за разходите, над 100 хиляди са лекционните часове на колегите ни във ВУ.

Политиката на Академията е ясна – постоянно, безкористно и ефективно сътрудничество с ВУ в научните изследвания и образователната дейност, в пълно съответствие с развитието на Болонския процес в Европейския съюз, за постоянно взаимодействие на двата основни стълба на изграждащата се Европа на знанието: европейското пространство на висшето образование и европейското изследователско пространство.

Разбира се, европейската практика изисква при тези отношения да се спазват равнопоставеността между сътрудничещите си институции, взаимното уважение и ненамеса във вътрешните им работи. Имам пълното основание да заявя, че от много години насам Академията спазва тези съвсем естествени изисквания.

За пръв път от много десетилетия насам отбелязваме празника на нашата Академия в толкова важен момент от развитието на страната ни. Остават по-малко от три месеца до встъпването на България в Европейския съюз. Известен факт е, че в процеса на преговорите за присъединяване глава 17-та – т.е. секторът „Наука и изследвания" бе една от първите безусловно затворени глави. И причината за това не е само във факта, че поради спецификата на научната дейност законодателството не изисква специално хармонизиране.

По-важното е, че във всички мониторингови доклади неизменно бе подчертавано, че в последните години българската

наука е постигнала значителни успехи и особено в активното участие на учените ни в европейските рамкови програми.

Не е пресилено да кажем, че Българската академия на науките даде основния принос за такава положителна оценка. В последните два мониторинга на ЕК от май и септември 2006 г., глава „Наука и изследвания" не се споменава, тъй като бе прието, че в тази дейност България отговаря на изискванията на ЕС. Не са много секторите у нас, които се радват на одобрение вместо на укори от страна от ЕК.

За последен път научната област е спомената в мониторинговия доклад на ЕК за България през 2005 г., като са отправени препоръки да бъдат развити необходимите условия за ефективно участие в рамковите програми и по-специално да се усили капацитетът на страната в областта на изследванията и технологическото развитие и да се увеличи персоналът, зает с наука и изследвания. Същевременно в оценката, която ЕК дава за науката у нас, се отбелязва, че инвестициите за изследователска дейност от страна на държавата и на бизнеса са твърде ниски и следва да бъдат увеличени с оглед общата европейска цел към 3% от БВП през 2010 г.

Тук, естествено, опираме до проблемите, които отдавна извеждаме на преден план.

За прословутите предълно ниски 0,4–0,5% от БВП, които България инвестира в науката и които са прекалено ниски спрямо средното равнище в страните от ЕС, е говорено много, но сериозната положителна промяна продължава да остава само мечта.

Фактът, който отдавна ни безпокои, е, че бизнесът в масовия случай не е готов да инвестира в науката по много причини, които са също известни.

Научната ни общественост от години настоява държавата да даде поне знак, че се приобщаваме към европейската тенденция за ръст във финансовото осигуряване на научната дейност, като направи първи стъпки за увеличаване на инвестициите в посока към 1% от БВП от публични източници, което отдавна се практикува в Европа.

За съжаление, освен конкретните действия, осъществени от уважаемия министър на образованието и науката доц. Даниел Вълчев, за пренасочване на средства от членския внос на

България към ЕС в научни проекти, което приемаме с общо одобрение, не се планира забележимо увеличение на бюджета нито за 2007, нито за 2008 г.

Искам, обаче, по-подробно да напомня за две много важни посещения, на които Академията бе домакин в последните 10 месеца.

Става дума за посещенията в БАН в края на ноември миналата година и през юли 2006 г. на ръководителя на сектор „Конкурентоспособност и структурни фондове" в Генералния директорат за наука на Европейската комисия г-н Луи Белмен. Разбира се, в ден като днешния аз с удоволствие ще припомня оценката, която той даде за Българската академия на науките: „Имате мозъци и екипи от първо качество. Щастливи сте, че имате такава структура като Българската академия на науките. България може да извлече полза от научното и технологичното развитие с голяма изгода за икономическия си растеж". Г-н Луи Белмен се опита да насочи вниманието на нашата държава към две основни неща. Първо – че качествената наука в България се прави в БАН и висши училища и именно към тяхното укрепване – кадрово и с апаратура, трябва да се насочат усилията сега. И второ – че най-добрият шанс на България да си осигури бъдеще на развита страна е възможността да насочи съществена част от структурните фондове за укрепването на самата наука по примера на Ирландия, като резултатите няма да закъснеят. Почти същите думи каза и комисарят на ЕС по науката Янез Поточник в срещата си с представители на научната общност при посещението си в България през април тази година, а именно: „БАН трябва да усили своите исторически традиции на водещ елит и да осигурява и подготвя първокласни учени". И още нещо (цитирам): „Всичките 25 страни – членки на ЕС, са си поставили количествени цели за финансирането на научните изследвания. Всички тези цели и ангажименти са валидни за България и във всеки случай – очаквани от нея... Наясно съм, че в България относителният дял на разходите за наука от БВП са недостатъчни, което лесно намира обяснение в приоритетите, зададени от МВФ за страните в икономически преход. Сега обаче настъпи моментът тези приоритети да бъдат преразгледани. Повече държавни средства за научна дейност, повече инвестиции от страна на индустрията! Решението на този въпрос е просто: създаване на блага

чрез осигуряване на необходимите инвестиции за изследвания. Седма рамкова програма няма да е достатъчна за извършване на реформи, България трябва да използва и другите механизми на ЕС за постигане на знания и растеж: конкурентния фонд и структурните фондове."

За съжаление, що се отнася до използването на структурните фондове, въпреки предприетите от нас големи усилия, тези препоръки не бяха разбрани. България остава единствената страна, която не планира да насочи пряко за укрепване на самата наука част от структурните фондове, които ще ѝ бъдат отпуснати. Същевременно страни, съизмерими с нас и подобни на нас, като Словения, Унгария, Полша, а сега и Румъния, планират 7–10 процента от фондовете за изследователския сектор. Сега за нас остава единствената надежда, че чрез министерствата, които са принципали в управлението на фондовете (и сред които Министерството на образованието и науката не е), БАН ще може да се включи в някои програми и да помогне не просто за усвояването, а за ефективното усвояване на средствата от тези фондове в научно-технологичната посока, зададена от Европейския съюз.

Нещо повече – без да желая да помрачавам общото ни настроение, не мога да избегна една съвсем прясна новина – Министерството на финансите преди 3 дни ни уведомява, че изпълнението на бюджета (разбира се, не само на Академията) се ограничава на 93%, което за нас е катастрофа. Не може да се спира дейността нито на научните институти, нито на общодържавните дейности на Академията, а това реално ще стане, тъй като с това реалните финансови ресурси за неизбежните плащания, вкл. тези на държавата, делегирани официално на БАН, липсват.

Затова се обръщам с апел към първостепенния разпоредител на бюджета, господин министър на образованието и науката и заместник министър-председател доц. Даниел Вълчев да не допусне тази катастрофа.

На него се уповаваме в този труден момент, и то с основание, защото през тази година той със системните си посещения на институтите на Академията с големи групи журналисти направи това, което никой от предшествениците му на този пост не е правил – да популяризира голямата обществ-

венополезна дейност на Академия-та пред нашата общественост и средствата за масова информация.

Искам днес да го уверя, че в съответствие с текста на благодарственото писмо, което ми е изпратил на 29 септември т.г., ще може да разчита на нашата подкрепа и сътрудничество в изпълнение на политиките на Република България в областта на научните изследвания и технологии и за в бъдеще.

Ние разчитаме и на държавническото отношение на МФ, което в края на краищата практически винаги е стигало до рационални решения след сериозна оценка на реалността.

Убеден съм, че задаващата се криза ще бъде разумно преодоляна, за което от наша страна ще бъде направено всичко възможно, за да не замлъкват оръжията на науката у нас.

Надеждата за това ни дават и симптомите на положителните промени в отношението между нашия бизнес и науката. Нашите отношения и работа с бизнес организациите и отделни представители на бизнеса се разшириха забележимо. За пръв път уважаема и влиятелна организация на бизнеса у нас обявява и национален конкурс с награди за компания, която подпомага развитието на науката у нас. Това показва, че има надежда и нашият бизнес, воден от еволюиращото си в правилна посока виждане за науката като национален приоритет, да запълва със собствени действия празнините, които Законът за поощряване на научните изследвания, приет преди 3 години, остави по въпроса за отношенията между бизнеса, иновациите и науката.

Трябва да сме сигурни, че след една година, когато ще празнуваме 138-ата годишнина на Българската академия на науките в нашата любима Родина България, вече член на Европейския съюз – най-тежките и неотложни проблеми на науката у нас ще са зад гърба ни. Най-малкото за това, че в семейството на европейските държави развитието на науката е първостепенен приоритет и понятието маргинални държави не съществува, защото достатъчно бързо и ефективно се преодолява. България ражда не само учени, които се грижат за попрището си, но ражда и държавници, и обществеици, с чиято воля и разбиране ще трябва да построим достойната ни, българска част от европейското общество, основано на знанието. Това вече, днес, е неизбежна историческа задача.

Честит празник, драги колеги и приятели!

ЗА НАУКАТА Е ВРЕМЕ ДА ГОВОРИМ С РЕАЛНИ ДАННИ И ДА СЕ ОЦЕНЯВАМЕ С „ПОГЛЕД ОТВЪН“

Слово при откриването на конференцията в БАН „Оценката в науката“, 30.10.2006 г.

(Сп. „Наука, кн. 1/ 2007 г.)

Имам усещането, че на тази конференция първоначалната тема „Оценката в науката“ ще бъде разширена в посока на особено важен аспект – отношенията между нашето общество и науката. Няма съмнение, че настоящето и бъдещето на българската наука зависят в огромна степен не само от нашите усилия, не само от политиците, но и от обществената нагласа и разбиране за истинското състояние на науката у нас, за процесите които протичат в самата наука, икономическите фактори, които имат огромно влияние върху развитието ѝ като обществено явление. Каква е днес българската наука, какви са факторите, които са влияли и влияят върху нея, как науката у нас да става все повече обществено ефективна – това са все въпроси, чийто отговор българското общество трябва да получи и системно трябва да получава.

За съжаление до нашата общественост стига твърде малко или недостатъчно убедителна статистическа информация по тези теми. Към тази ниша се насочват лица и групи, които по едни или други причини не обичат науката у нас, тръгват от голословното критикуване и започват да използват спекулативно някои наукометрични показатели за атаки срещу нея. На тези спекулации може много лесно и обосновано да се отговори. И то така, че обществеността ни да разбере и приеме верния отговор.

Верният отговор, според скромното ми мнение, би трябвало да се основава първо на сравнението на нашите национални наукометрични показатели с тези на другите държави (особено на близки нам по население и обществено-икономическо развитие) и второ - на съпоставка във финансово-икономическата основа, на която се развива науката в сравняваните държави. Това е необходимо, най-малкото за това, че през последните десетилетия науката започва да се разглежда като много особен вид икономическа дейност.

Ще си позволя да илюстрирам този подход с няколко примера. Данните, които съм използвал, са от съвременните обзори за развитието на науката на ЕК и на Института за научна информация в САЩ. На първо място тези институции използват мярката за публикационна активност, но не изобщо, а само на тези публикации, които са излезли в научни списания, съответстващи на изискванията на световните центрове за научна информация. Тази научна продукция, представляваща количеството статии, отговаря на определените международни стандарти и достига до цялата световна научна общност.

За съжаление, по брой такива публикации на 1 милион население (182) България е на едно от последните места в Европа, като изпреварва Румъния (84 публ.), Латвия (142 публ.) и Литва (164 публ.), но изостава около 2,3 пъти от Чехия и 2 пъти от Унгария. Изоставането спрямо средното равнище за 15-те страни членки на ЕС е 3,7 пъти.

Качествено аналогична картина се наблюдава и при сравняването на публикациите от същия международен ранг, които се падат на един учен. Тук нашата средна за страната публикационна активност е по-висока само от тази на Литва и е средно 3 пъти (все пак само 3 пъти) по-ниска от средната за старите 15 страни от ЕС. Спрямо новоприсъединилите се към ЕС страни нашата публикационна активност на 1 учен е по-малка от 2 до 4 пъти.

Това са реалностите за страната ни като цяло.

Но причините да това изоставане на средностатистическия учен у нас стават много по-ясни, ако същите официални европейски данни за публикационна активност съпоставим графически с разходите на един изследовател в съответните страни (фиг. 1). Първото, което виждаме, е очевидната ясна закономерност: повече пари за изследователя – повече стандартно качествена продукция от него. Затова средностатистическият беден български изследовател е точно там, където го е поставило финансирането на науката в България.

Тук обаче може да се установи и друго нещо – водещите научни организации и няколко университета у нас при същото ниско финансово осигуряване (припомням – най-ниското в Европа) имат качествена научна продукция на един изследовател, напълно сравнима по количество с тази за страните на ЕС.

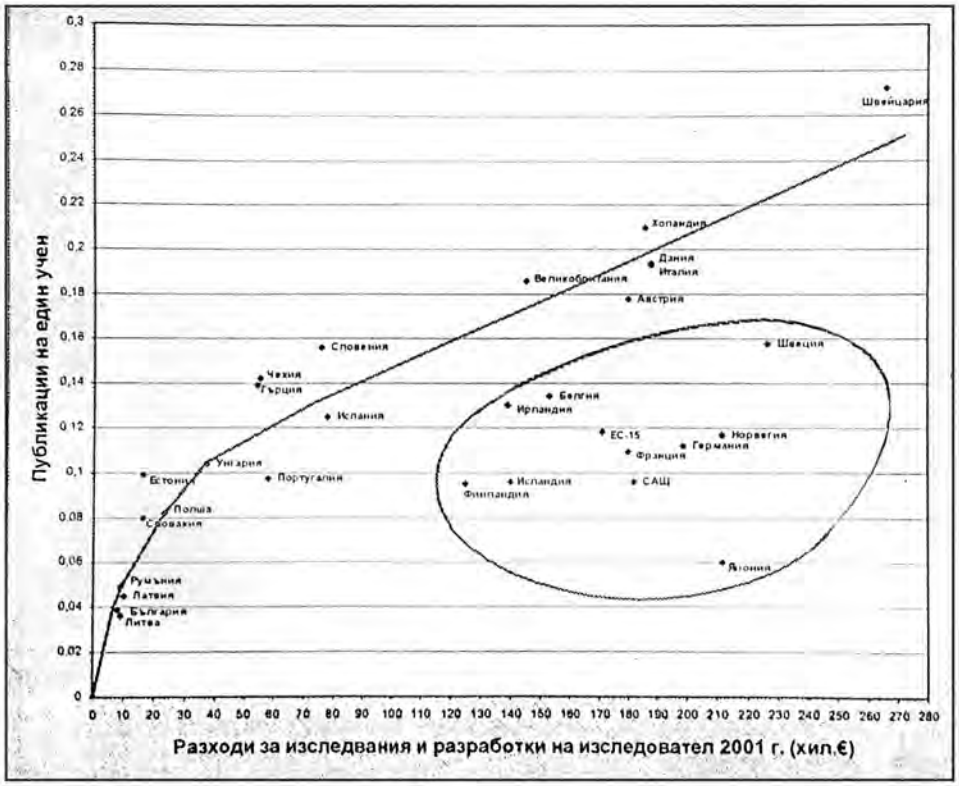

Фиг. 1.Разходи за изследвания и разработки на изследовател 2001 г. (хил. Евро)

Тази констатация е важна и свидетелства за значително различаващия се научен принос, който дават различните научни организации и университетите у нас в общата научна продукция на страната. В тази неравност на научния сектор у нас (на едни места се прави наука, на други много малко се прави) са и корените на борбата за научните степени и звания. Тя е следствие на тази неравност. По този въпрос, мисля че би трябвало точно и откровено да се поговори и да се направят адекватни изводи и препоръки.

Понякога обаче без какъвто и да било анализ към нашите учени се отправят обвинения, че наука ни е непродуктивна и резултатите от нейната работа не съответстват на средствата, които се отделят за нея, колкото и прекалено скромни да са те. Необходимо е максимално обективно и точно със статистически данни, да отговорим и на този въпрос. Ясно

е, че под ефективност най-общо следва да разбираме какво количество продукция получаваме за единица изразходвани финансови средства. Ако съпоставим тази величина (получена пак от статистическите данни на Европейската комисия) със средствата, които се отделят на 1 изследовател, ще получим удивително гладка корелация (фиг. 2). От нея следва, че българският изследовател произвежда 3,5 пъти повече световно стандартизирана научна продукция за единица финансови средства от колегите си в страните на ЕС. Естествено, в междинната област се нареждат страни като Чехия, Унгария. Това е адекватният реален отговор на нашата упорита и борещa се за оцеляване и научни приноси научна общност.

Но едно по-дълго пребиваване на научната общност в това състояние на напрежение е безспорно твърде вредно и води до деструкция на научната общност.

Зоната на повишена научна продуктивност на единица финансови средства, в която се намираме заедно с Естония, Словения, Латвия, Литва и Румъния, е опасна зона. Трябва час по-скоро да излезем оттам и реалният изход е ясен - в непродължително време да се увеличат годишните разходи на един учен у нас поне 2 пъти. Едва ли има друга положително действаща алтернатива.

Този призив отправих на Националния форум „Науката в България“ на 13 май 2005 г. През ноември с.г. Румъния увеличи бюджета си за наука с над 80 %, т.е. практически удвои средствата за наука. У нас положението не се променя.

Един друг параметър за охарактеризиране на научната и иновационната активност на държавите е патентното дело. Независимо от драматичните промени, които настъпиха в патентното дело у нас, от финансовите затруднения, които вече съпровождат самото патентиране и невисоките ни показатели спрямо повечето от европейските страни, по патенти на 1 милион население

България изпреварва Полша, Литва, Турция и Румъния.

Освен това, имаме положителен, макар и малък ръст на патентните заявки в Европейското и Американското патентни ведомства. Но по патентоване изобщо България изостава 6 пъти от Чехия, 4 пъти от Гърция, 3 пъти от Словакия. След като по обща преценка патентоването в патентните

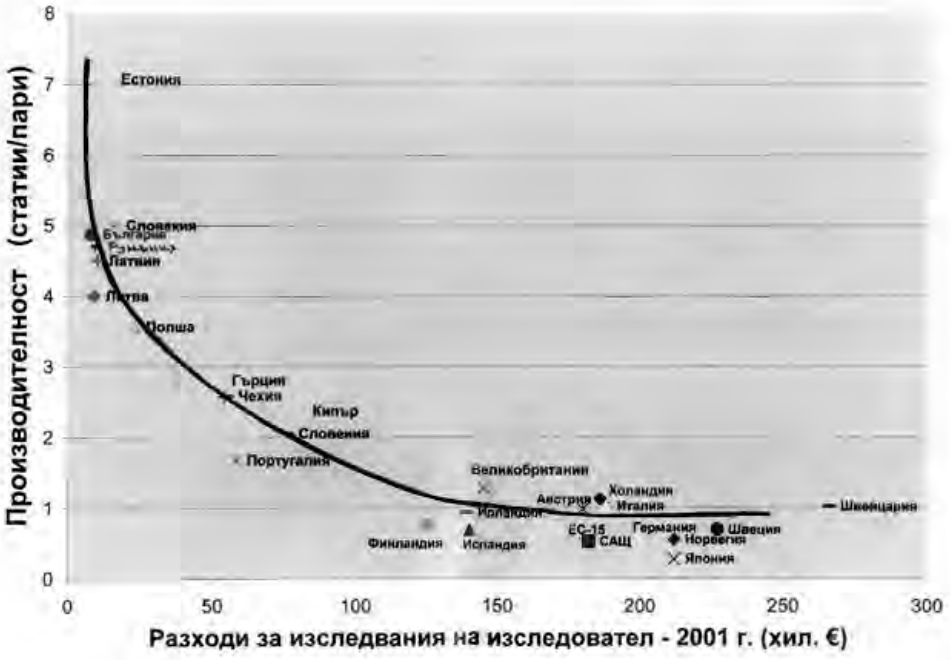

ведомства на Европа и САЩ се затруднява главно от твърде високата за нас сума за получаване и поддръжка на патента. Слабото ни присъствие в тях не е обективен критерий за творческите ни възможности. Проблемът отново опира до финансовите възможности.

Приключвайки с прегледа на основните показатели за научната дейност, главно на принципа „поглед отвън", не може да отминем и това, че се подценява публикационната активност на нашите учени, която не се отчита от международните центрове за научна информация. А и този вид публикации имат своята доста често висока научна и обществена стойност, която се реализира в нашия обществен и научен живот. Затова националната ни научна статистика и една действена система на рефериране следва по подобаващ начин да фиксират и използват достатъчно известните начини за присъединяването към световната научна продукция и на нашите регионални научни издания.

Искам да кажа и две думи за неверните спекулации с цитируемостта на 1 публикация, намиращо място в някои средства за обществена информация. Броят на цитиранията бил

катастрофално нисък. Сравнението, обаче, както се досещате, липсва. А в химията например цитируемостта на всяка наша статия е средно 4,89 и по този показател България изпреварва страни като Полша, Русия, Украйна, Словакия. С по-малко от единица изоставаме от Унгария, Чехия и Тайван.

По брои цитати, завоювани от българската химия в периода 1994-2004 г., България е на 40-то място от 86 държави, даващи реален принос в тази научна област. Но по цитируемост българската химия е на 29 място от тези 86 държави. Това все пак е нещо доста окуражително за последната по финансиране държава в Европа... Някои приказват, че средната цитируемост на статиите на БАН била ниска и от това следват страховити изводи. За тяхно учудване обаче се оказва, че средната цитируемост на статиите от БАН е по-висока от тази на Полската и Руската академии на науките, с 2 десети е по-малка от тази на Словашката академия, с 2.1 единици - от тази на Чешката академия. А нека да сравним финансовите ресурси: Полската академия за един изследовател получава 4 пъти повече средства от БАН, Словашката – 2 пъти повече, Чешката – 5 пъти повече.

Тези примери показват, че без сравнение с другия или другите наукометричните показатели не бива да се абсолютизират. Процесите и резултатът от научната дейност не са само задоволяване на кайнерастията на човека, но и особен вид икономическа дейност, за която е необходима благоприятна среда за развитие и за изява на огромната ѝ многостранна съзидателна сила.

С тези няколко дребни злободневни примери на границата на взаимодействието между обществената информация и оценката на науката искам да подчертая, че колкото и да е важна оценката в науката за вътрешния живот на научната ни общност, не по-малко важна е вярната оценка, насочена към обществото, за което работим, но и което трябва да ни познава и да знае защо ни поддържа.

РУСНАКЪТ АКИМОВ Е ШАРЛАТАНИН

В. „Труд“, 8.11.2006 г.

Руският акад. Анатолий Акимов обясни преди 2 дни как негови колеги превръщали рака в желе и лекували болните. А той използвал т. нар. торсионни полета за откриване на болестта още преди да се е проявила в организма.

„Хора като Акимов са шарлатани и за тях Русия е тясна“, каза по този повод вчера акад. Иван Юхновски, председател на БАН. И припомни, че споменатата личност за втори път се опитва да насади у нас теорията си, разгромена от руската комисия за борба с лъженауката.

В книгата „Пладнешки учени“ на акад. Едуард Кругляков, член на Руската академия на науките, са посветени много страници на Акимов и неговите шмекерии. Той се е подвизавал като спец по военно дело, свръхмодерни комуникации и др. и е смукал държавни пари от леко- верни по високите етажи на властта. „Но през 1991 г. завесата на тайната за дейността му беше повдигната“ - пише в книгата. Тогава блесва истината, че не е защитил дисертация. Нито пък има публикации в що-годе сериозно списание по физика.

„Обаче при разпадането на СССР като наторени започват да никнат всевъзможни академии“ - продължава авторът. На „бащата“ на торсионното оръжие г-н Акимов като въздуха му е нужен „покрив“. Приютява го секцията за ноосферни знания и технологии на Руската академия за естествени науки (РАЕН). Човек, който няма дори диплом за кандидат на науките, става академик в нея. Но и това се оказва недостатъчно. Акимов учредява Международен институт по теоретична и приложна физика към РАЕН. И отново „дои“ когото свари.

Той лъже военните, че чрез торсионна връзка информацията можела да бъде изпратена мигновено и тайно до определен адресат в която и да е точка на Земята. И е изключено тя да бъде засичана. Лъже още, че е пред финал летяща чиния с двигател на базата на торсионните полета. Но агенцията РКК „Енергия“ заявила, че няма нищо подобно. Още: Акимов твърди, че облъчвайки с торсионни полета метала мед, се повишавала проводимостта му 80 пъти. Опитите обаче доказали, че не е вярно.

Акад. Иван Юхновски:

ИЗКАЗВАНЕ ПРЕД КОМИСИЯТА ПО ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА В 40-ОТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ ПРИ ОБСЪЖДАНЕТО НА БЮДЖЕТА ЗА 2007 Г.

15.11.2006 г. (стенограма)

Акад. ИВАН ЮХНОВСКИ:

Първо, ще благодаря на господин министър Вълчев, който единствено за изминалата част от мандата му направи нещо реално по отношение подобряването на материалната база на науката в България, както и за разширяването на дейността на Националния фонд, на който аз преди него бях 10 години председател. За първи път фондът работи по-пълноценно, увеличението на средствата е сериозно и научната общност в това отношение получава съответна подкрепа, предполагам, с помощта на разбиращите хора от Министерството на финансите. Това е първото, това е доброто.

Второ. Искам да поясня, че поне по отношение на бюджета на Българската академия на науките основното нещо е, че ние от 10-15 години не получаваме средства за научноизследователска работа. Много хора се удивляват на това нещо, но това положение съществува вече десет години. При всяка бюджетна кампания и при нейното завършване, когато се виждат резултатите от системното недофинансиране (и във висшето образование, и в науката), ние тогава изпитваме пак страшни затруднения и търсим пари по някакъв начин какво да спасим. Това продължава и мен ми се струва, че тази година трябва да бъде последната, когато това става Ц да търсим пари за парно, да имаме обществени скандали за това нещо, защото парното и електричеството, елементарната издръжка трябва да бъде последната грижа на учения. Неговата грижа трябва да бъде да преследва високи национални задачи в представителството на науките и да работи върху резултатите, а не да се занимава с тази, общо взето, твърде второстепенна дейност.

И така, Българската академия на науките и тази година няма нито една стотинка за научни изследвания. Нещо повече, за дейността с национално значение, която осъществява, тя е длъжна да отделя и да събира мизерни пари от наемите, които

има, за да осигурява дейността на Националния институт по хидрология и метеорология, който слушате пет пъти на ден по телевизия и по радио и чиято дейност е безспорно страшно добра в настоящия момент. Това е истината.

Всички пари, които ние получаваме (и те са с нарастващо темпо, което говори за това, че имаме адекватно положение в международната научна общност), са за сметка на договори с чужбина - по европейските програми, по НАТО и договорите ни с отделни научни организации в 35 страни в света. Доходите ни в това отношение (всъщност постъпления, защото изцяло са целеви и от тях не може да се плати една килокалория топло, вода и ток) достигат днес, бих казал, до удивителната за европейските структури сума над 40 на сто спрямо бюджетната субсидия.

Мисля, господин Ананиев знае, че миналата година стигнахме над 28 млн.лв. приходи на академията; знае също така много добре, че ние не можем да си платим нито с една стотинка парното, тока, телефони не плащаме десет години, за библиотеката, която е национална и служи на цялата научна общност, ние събираме пари по абсолютно втория начин. Тази година е същото.

Каква е разликата? От тази година ние гледаме по същия начин на 2007-ма. От един месец и половина ние сме спрени от изпълнението на бюджета 93 на сто и нямаме пари за нищо.

Имаме решение на ръководството - тихо и спокойно, без шум и трясък, без публичност ще спрем работата на институции, чиито дейности са прекъсваеми. Това ще бъде единственият начин да икономисаме и съберем средствата, които ни се полагат.

Ако ни се прехвърлят плащанията за следващата година, това ще означава да се утежни твърде скромният бюджет за следващата година, който по параметри не се различава съществено от сегашния, защото инфлацията изяде увеличението. А при изпълнение 90 % това означава да се попадне в още по-тежко положение от сега, тоест, планирани трагедии и преживявания, каквито имаме сега. Това просто си е планирано.

Аз съм представил разчетите и на комисията, на господин министъра, на Министерството на финансите Ц да се запознаят. Моля ви се, погрижете се да не спираме на прага на Ев-

рора парното на научните организации, които произвеждат 60 на сто от научната продукция на страната, които във всички международни договори са първенци и се представят достойно. Ето, наскоро получихме признание от Шведската академия на науките, която присъжда Нобеловите награди Ц Българската академия на науките за пръв път в нашата история има правото да номинира нобелови лауреати по литература, за химия и физика го прави отдавна. Мисля, че е хубаво това да се чуе.

Още веднъж ви моля и за тази година, и за следващата историята да не се повтаря, защото не става дума за много пари. Позволявам си и от името на ректорите, с които подписахме един документ, да кажа, че става дума да не берем срам пред обществеността и пред Европа за 20 млн.лв., за да довършим тази бюджетна година без трагедии и излагания за всички нас. Това ми е молбата.

И последното, което искам да кажа, е следното. В Преходните и заключителни разпоредби на Закона за бюджета за 2007 г. има един параграф 88. В него се мъдри скромният запис: „Отменя действието на чл. 93 от Закона за висшето образование", който вие знаете, че до миналата година усъвършенствахме с ваши усилия, за да може необлагаемите сделки да включват всичко онова, което е необходимо и за което ние сме подписали Флорентинската конвенция, за да има свободно движение на нещата Ц за вузовете, за образованието, и т.н. Моля ви се, вземете мерки този параграф да отпадне, защото всички ще видят, че от това ще се получат само нещастия.

Това е, което исках да ви кажа. Благодаря.

ТЕЗИ, КОИТО ИСКАТ ЗАКРИВАНЕТО НА БАН, ПОДРАЖАВАТ НА ЧАУШЕСКУ

„Рязахме живо месо от Академията, за да я реформираме“

Интервю пред Люба Кулезич
В. „Монитор“, 6.04.2007 г.

- Г-н Юхновски, преди известно време известният политолог Евгений Дайнов внезапно нападна БАН, нарече я „съветска измишльотина“ и призова за закриването ѝ. Имате ли обяснения за тази груба атака?

– Първо, трябва да кажа, че националните академии са отличителна черта на всички европейски държави без изключение. Понятието академия е съществувало страшно много години. И ако погледнем историята на средноевропейските държави, ще видим, че Румънската академия е основана през 1867 г., а Българското книжовно дружество, което прераства в Академия на науките – през 1869 г. БАН съществува със закон от 1911 г., когато и помен от комунистическа държава е нямало. И винаги е била финансирана от държавния бюджет. Във всички енциклопедии пише и се знае по света, че БАН е едно от основните научни учреждения в страната. Новообразуваните държави в Европа на територията на бившa Югославия побързаха да създадат свои национални академии на науките. Опити за закриването на академии и ликвидирането им са направени успешно от германските нацисти на територията на Чехословакия и на Полша. След Втората световна война друг успешен опит за ликвидиране на Академията направи Чаушеску заедно със съпругата си Елена, която минаваше за голям учен химик. След тяхната смърт тя беше възстановена. И днес е мощна академия с много и много институти, с които имаме чудесни договорни отношения.

- Откъде идват тогава тези повтарящи се атаки срещу БАН?

– От незнание и от злонамерено желание да се уязви общност на учени, която е продуктивна, въпреки тежките условия, в които живее. Има и предположение, че икономически интереси

движат подобни изказвания. Твърди се, че БАН имала апетитни имоти – което не е вярно, – но те биха могли да бъдат употребени от някого. За съжаление, критикарите на Академията имат една обща черта. Не са много успели в науката хора. Да не говорим, че да се парадира с антикомунизъм на някои просто не им отива, защото имат минало, което се знае.

- Можем ли да търсим корена на някакво обществено равнодушие към съдбата на БАН в това, че правителствата през последните 17 години не проявяваха сериозна финансова загриженост към нея?

- Това е точно така. Макар че преди 4 години беше приет Закон за поощряване на научните изследвания в страната, в чийто чл. 2 е записано, че научните изследвания са приоритет за Република България. За съжаление по отношение на този текст Законът просто не се изпълнява. Няма съществено поощряване на науката у нас. Безусловно, по някакъв много кротък и бавен начин финансирането и` се подобрява. Но темповете не отговарят на изискванията на ЕС за развитието на науката и иновациите. Особено драматична разлика се вижда в момента в режисирания от просветеното правителство на Румъния скок във финансирането на науката. Допреди 3 години Румъния беше съвсем малко по-добре от България. Сега у тях практически е удвоен бюджетът за наука. Този процес се развива с драстичното увеличение на заплатите на учените. Ние категорично сме на последното място. Не е вярно твърдението, че, видите ли, учените в страната са много и затова нямало достатъчно пари. Промяната в научната общност започна след политическите промени в страната, а и преди това. Защото елементите на кризата вече се проявяваха. Приблизително колко от това, което се броеше за научен потенциал на страната, беше ликвидирано или приватизирано. Стотици ведомствени институти бяха разформировани, превърнаха се в търговски дружества. Много хора трябваше да се преориентират. Едни избягаха в чужбина и пикът на този процес беше 1993–1994 година. Други се заеха с друга работа. Това е свързано и с кризата в нашата промишленост. Накрая от научния потенциал на страната останаха около 24 000 души, които се водят в националната статистика „научни работници". От

тях в Академията са само 15,6% . С останалата част от изследователския капацитет в страната, де факто, изостанахме над два пъти и половина от съществуващата статистика за Европа. Просто не е нужно да споменаваме страните, които имат 5 пъти повече учени от нас на 1 млн. души заето население. Голословните приказки в този смисъл са смешни.

- Колко пари отиват за издръжката на един учен от БАН? Колко е средната заплата?

- От научните организации, към които причислявам и университетите, БАН има най-ниската средна заплата – 397 лв. По-тежкото е, че нямаме никакви пари за научноизследователска работа. От години БАН не е в състояние да си осигури от бюджета телефоните и другите комуникации. С изключителни усилия, въз основа само на договори в България и в чужбина, както и от проектите по линия на научните програми на НАТО и на ЕС за развитие на науката, набавяме целеви средства за изследвания. Но с тях не можем да си платим парното и тока. Не мога да отмина факта, че съществува и един Фонд за научни изследвания към МОН, от който се получават скромни суми. Но те са за точно определени проекти и съвсем не могат да осигурят всичките ни други дейности. Примерно, в бюджета за миналата година имаме около 180 000 лв., но те всъщност не са за научни изследвания, а за изследователските въздушни сонди и балони на Националния институт по метеорология и хидрология, който обслужва цялата страна и държавната система.

- Не се ли въртите в омагьосан кръг: слабото финансиране предопределя по-слаби научни постижения, които пък свалят репутацията на БАН?

– Постепенно това може да се окаже предопределено. За разлика от други институции, Академията традиционно представя пред правителството и всички държавни институции свой годишен доклад. Ние приемаме доклада за предходната година през април. В него е отразено абсолютно всичко, включително как е изразходвана всяка стотинка. В отчета за 2006 г. има графики, които показват, че колкото и да е тежко положението, яркостта и призванието, които някои отричат на бъл-

гарския учен и го наричат мързелив, му позволяват да оцелява. Защото критикарите на Академията не са най-умните хора в България. Едва ли нашите научни постижения са ненадминати. В този свят масово евтините неща са направени. Основното в нашия отчет са кооперациите и сътрудничествата с научноизследователски структури в Европа, в САЩ, в Китай. Ние предлагаме проекти, които се финансират от чужбина и се водят като съвместни.

- Какво показва вашият отчет?

– Първо, организацията на изследванията в БАН е изцяло на проектен принцип. Хипотезата, че тук царял някакъв хаос, е лъжлива. От 1994 г. БАН работи само по проекти, които са вътрешни или с външно финансиране. Вижда се, че финансирането от Националния фонд „Научни изследвания“ е понараснало. От България притокът на средства си стои почти на същото място. Нашата промишленост, която би трябвало да бъде наш основен потребител, в момента се развива по други закони и никак не е дозряла до това. От чужбина обаче ръстът се увеличава, което означава, че имаме признание. Отбелязваме безусловен ръст на научната продукция. Тя е най-лесно преброимото нещо, когато водим някаква статистика. Трендът нагоре е видим и в научните публикации.

- Нали сме затворили преговорната глава 17 „Наука и научни изследвания“ като едно от условията за влизането ни в ЕС? Приели сме изискването за специално финансиране на науката и научните изследвания. Изпълняваме ли го?

– В преговорния процес България е приемала ангажименти, някои от които се знаят публично, но други недостатъчно. Например, за увеличаването на процента от БВП за достигане на онези норми, към които се стреми ЕС. Там се говори категорично за нормата 3%. Докато по официални данни поддържаме 0,4%, но реално е много по-малко. Бих искал да добавя, че в сравнение с Румъния, която беше заедно с нас на опашката за ЕС, у нас положението вече става фрапантно. Ние трябва да се преборим ангажиментите на България пред Европейския съюз, поети по гл. 17, да бъдат изпълнявани. Трябва да се движим в тренда на европейското развитие и да се превърнем

в държава, в която науката и техническият прогрес играят основна роля.

- Властта обаче обича да казва, че една институция или система първо трябва да се реформира, за да иска пари. А вас ви обвиняват, че вие не сте реформирани, нещо повече – тук се била създала научна олигархия.

– Това са пак същите източници на злонамереност, които ние познаваме. Ето ви едно писмо от 1997 г. от Израелската академия на математическите и хуманитарните науки до президента Петър Стоянов: „Бяхме впечатлени от способността на БАН да реагира на бързите промени, съпровождащи преходния период. Академията се адаптира към пазарно ориентирана икономика, като същевременно съкрати разходите си и броя на своите служители". Знаете ли каква е цената на тази реформа? Академията сама я започна на 11 март 1992 г., 6400 души бяха освободени за три години. В коя друга структура тогава се извърши каквато и да било реформа? Без диктат от правителство и без всякакви други диригенти. Кръвната жертва беше колосална – 45% от хората. Съкратихме броя на институтите с 27–30 %, като ги сляхме и преструктурирахме. В момента са 51. Това струваше на БАН колосални усилия, но под международен контрол. Най-изтъкнати учени от висшите ни учебни заведения взеха участие в този процес. В експертни комисии, комисии по атестиране на институти по задължение участваха над 200 души, които не работят в Академията. Каква цена платихме, не искам да говоря. Профсъюзи, процеси, прокуратура... Но реформата е факт. Никой не се е реорганизирал в системата на науката и висшето образование по този самостоятелен и, бих казал, толкова драматичен начин.

ФАЛШИФИЦИРАНЕТО НА ИСТОРИЯТА НЕ Е ЕВРОПЕЙСКА ИДЕЯ

В. „Дума“, 26.04.2007 г.

Акад. Иван Юхновски

Българската академия на науките и Етнографският институт с музей при БАН отказват категорично да предоставят място за представяне на т.нар. проект „Митът за Батак“ и настояват името им по никакъв начин да не бъде свързвано с подобна псевдонаучна изява.

Етнографският музей при БАН не е бил и не е партньор във въпросния проект. Искането на авторите му да се предостави място за неговото обсъждане за нас е неприемливо поради самия факт, че изказаните тези от гледна точка на науката са примитивни и необосновани и не подлежат на научна дискусия. Българската и европейската наука са събрали досега огромно количество исторически доказателства, материални свидетелства и писмени източници за клането в Батак и Перущица. Тяхното пълно игнориране и подмяната им със семпли псевдонаучни съчинения са несериозно и осъдително занимание.

Като учени изразяваме дълбоката си тревога, че европейската идея и разширените възможности за разработването научни проекти и за научен обмен се употребяват в случая крайно непочтено като оправдание за фалшифицирането на историческата истина. Европейският съюз, към който България се присъедини, и неговите цели нямат нищо общо с фалшифицирането и подмяната на историята. Става дума за поредна изява на лъженауката, срещу чието развихряне в последните години БАН води последователна борба. Проектът „Митът за Батак“ напомня провокативните изяви на небезизвестния фалшификатор на българистиката Ото Кронцайнер, за чието развенчаване БАН, наши колеги, работещи в Австрия, и известни български журналисти положиха съществени усилия. Нещо повече, отново се прави опит хуманитарните науки и в частност историята да се използват за извънаучни цели, което е недопустимо за всяка цивилизована демократична държава.

БАН ще съобщи мнението на българските учени на Берлинския свободен университет, където работят авторите на проекта.

БИЗНЕСЪТ Е ТАКА ДАЛЕЧ ОТ НАУКАТА

Сп. „Мениджър“, април 2007 г.
Интервю пред Венцислав Савов

От 10 години държавата не е отделяла средства за изследвания, Турция отдавна ни задмина в тази област, казва академик Иван Юхновски, председател на Българската академия на науките

- Академик Юхновски, станахте ли тази година по-голям оптимист за българската наука?

- Винаги съм бил оптимист, а след присъединяването ни към европейското семейство съм още по-голям. Това е така, защото последните 10 години ЕС приоритетно финансира научните изследвания. Очаквам значителни средства да бъдат усвоени и от нашата наука. В момента ние се намираме на едно от последните места в съюза по този показател. Академията разчита главно на средства от европейски програми. Приходите на БАН от договори с български фирми са изключително малки, а последните 10 години държавата не е отделяла средства за научни изследвания.

- Само въпрос на пари ли е по-динамичното развитие на науката?

- Нищо не става без тях. Те са кръвта на икономиката. Без инвестиции не може да има развитие. Именно заради липсата на средства през последните 15 години българската наука изостава по всички критерии. А държава, която не инвестира в науката си, не може да има наука. Колкото и талантливи да са хората ѝ.

Европа е осъзнала, че за да стигне САЩ, е необходимо да инвестира в изследвания. По същия начин, за да догони България другите държави, трябва да инвестира в науката си. Това не е лозунг. Това е въпрос на политика. Вижте Ирландия и Финландия - тези държави преди години започнаха процес на изпреварващо инвестиране. Едва след като науката им започна да се стабилизира и да дава конкретни резултати, бизнесът потърси контакт с нея. Началото обаче беше дадено от държавата.

- Ако трябва да направите сравнение между България и останалите балкански държави, къде се намираме ние?

- С голямо удоволствие и нескрита завист наблюдавам бързото и динамично развитие на науката в Турция. Държавата отделя значителни средства, влага ги прецизно в отделни сектори. Въпреки че турската наука няма големи традиции, в момента нейното развитие изпреварва всички балкански държави. Гръцката откраи време се радва на сериозна закрила от държавата. По всички показатели тя се намира в много добро състояние. За сръбската е трудно да се говори заради политическите промени, на които всички сме свидетели. Румънската преживя най-различни приключения през последните 30 години. По най-общи показатели нашата наука се намира на едно и също ниво с тази в северната ни съседка, но Румъния в последно време двойно увеличи субсидията за научни изследвания и драстично повиши заплатите на учените.

- Коя е най-голямата ви тревога?

- В момента БАН е във финансова криза. В близките 2-3 седмици ние свършваме средствата за издръжка. След месец няма да имаме пари за парно, ток и вода. Това е тъжната картина. Това ми е най-голямата тревога. В БАН работят около 8000 души, половината от които имат научни степени и звания. На останалите бюджетни организации също им е трудно, но при нас положението е най-тежко. Да, наистина бюджетът ни за 2007 г. е по- голям от миналогодишния. Реално обаче той не се отпуска в целия му размер. Намален е процентът на изпълнение на държавния бюджет.

- А коя е най-голямата ви надежда?

- Надеждите ми са свързани единствено със същността на научното знание, защото то е изцяло оптимистично. Да търсиш новото, да откриеш непознатото, да претендираш, че си го направил първи, и да бъдеш полезен. Науката не е национална, тя е световна. Един учен, когато направи едно изследване и публикува своите резултати, той всъщност придвижва фронта на световната наука напред. Отдавна знанието няма граници. А откритието дали е малко, или голямо,

за учения няма значение, важното е той да бъде полезен на обществото.

- Ценни кадри ли изпусна страната ни в процеса на глобализация? Може ли по някакъв начин да ги привлече обратно?

- Вижте, и в момента България не осигурява добри условия за задържане на талантливите учени. Миграцията през последните години е в две посоки. Навътре - към други професии и браншове в икономиката, и навън - в чужбина, къ- дето условията за научна работа са впечатляващи. Трудно ми е да преценя броя на ценните кадри, които загубихме, но те със сигурност надвишават 600. Да, те са наши пратеници в държавите, в които работят, но не допринасят за българските интереси, а за чуждите.

Механизмът за обратното привличане на тези кадри е много прост. Повече пари за наука, повишаване на срамните сега заплати, повече средства за обзавеждането на лаборатории и места за съвременна изследователска дейност. Повече научни изследвания и повече публикации.

- Как усещате бизнеса - като възложител, инвеститор, дарител или безучастен свидетел?

- За голямо съжаление, българският бизнес не се е проявил истински в нито една от тези роли. Бизнесът няма допирни точки с науката. Неговият интерес е насочен в други направления. Българските фирми са млади, а мениджърите имат големи очаквания за печалби. В науката инвестираните средства се възвръщат бавно, а компаниите търсят бързи печалби.

Убеден съм обаче, че е течение на времето процесите ще се нормализират, защото от тях зависи икономическата конкурентоспособност. Досега в историята няма държава, която да е инвестирала в науката си, без да е спечелила. Ученият не може да изпълнява функциите на предприемача. Бизнесът трябва да е възложителят. Мениджърът е този, който трябва да каже от какво има нужда. Ученият ще му предложи своето решение, а после ще си тръгне. И така е редно да бъде, защото печалбата остава за фирмата, а не за науката.

-Академикът достатъчно познат и уважаван ли е в обществото?

-Званието академик е почитано в обществото. Наскоро имахме конкурс за академици и член-кореспонденти на Академията. Кандидатите за всяко от тези места бяха над 300. Тук говорим не само за личното желание на отделни учени да станат академици, а за много хора и изтъкнати личности, дейци на изкуството, които бяха номинирани от университети, научни съвети, съюзи и др.

accent | Банкерски Съюз, списание Южен Дакот

Бизнесът е така далеч от науката

От 10 години държавата не е отделяла средства давна ни задмина в тази област, казва академик тел на Българската академия на науките

- Академик Юлиевски, станахте ли тази година по-голям оптимист за българската наука?

- Винаги съм бил оптимист, а след присъединяването ни към европейското семейство съм още по-голям. Това е така, защото последните 10 години ЕС приоритетно финансира научните изследвания. Очакваме значителни средства да бъдат усвоени и от нашата наука. В момента ние се намираме на едно от последните места в съюза по този показател. Академията разчита главно на средства от европейски програми. Преходите на БАН от договори с български фирми са изключително малки, а последните 10 години държавата не е отделяла средства за научни изследвания.

- Само въпрос на пари ли е по-динамичното развитие на науката?

- Нищо не става без тях. Те са

кръвта на икономиката. Без инвестиции не може да има развитие. Именно заради липсата на средства през последните 15 години българската наука изостава по всички критерии. А държава, която не инвестира в науката си, не може да има наука. Колкото и талантливи да са хората в.

Европа е осъзнала, че за да стигне САЩ, е необходимо да инвестира в изследвания. По същия начин, за да догони България другите държави, трябва да инвестира в науката си. Това не е лозунг. Това е възрос на политика. Вижте Ирландия и Финландия - тези държави преди години започнаха процес на интензивно инвестиране. Едва след като науката им започна да се сти билизира и да дава конкретни р зултати, бизнесът потърси контак с нея. Началото обаче беше даден от държавата.

- Ако трябва да направите сравнение между България и останалите балкански държави, къде се намираме ние?

- С голямо удовлетворение я

нескрита завист наблюдавам бързото и динамично развитие на наук та в Турция. Държавата отделя ни чителни средства, влага ги преши но в отделни сектори. Въпреки ч турската наука няма големи тради ции, в момента нейното развити изпреварва всички балкански дъ жави. Гръцката открай време с радва на сериозна закрила от дъ жавата. По всички показатели тя с намира в много добро състояни За съседката е трудно да се говор заради политическите промени, к които всички сме свидетели. Р мънската прежива най-различни приключения през последните 3 години. По най-общи показател нашата наука се намира на едно също ниво с тази в северната ни съ седка, но Румъния в последно вре ме двойно увеличи субсидията з

ИВАН ЮХНОВСКИ е роден през 1937 г. в София. Завършва Висшия химикотехнологически институт в столицата. Работи в БАН над 40 години, 24 е преподавал в СУ. От 1997 г. е академик. Световноизвестен е с приносите си в електрохимията и строежа на органичните съединения. Автор е на множество технологии и патенти, които не липсват в над 60 завода у нас и в чужбина. Носител е на много награди, на орден "Стара планина" първа степен. Член е на Европейската академия на науките и изкуствата и на Американското химическо дружество. Почетен доктор е на Пловдивския университет, на Варненския свободен университет, на Химикотехнологическия и металургичен университет в София и на Харковския университет в Украйна. Почетен гражданин на Севлиево. Последните 11 години е председател на БАН.

той да бъде полезен на обществото.

- Цените падат ли и пустата спортна от и причина ни е недвижимия? Може ли по никакъв начин да се оправи се обратно?

- Вижте, и в момента България не осигурява добри условия за задържане на талантливите учени. Миграцията през последните години е в пъ нижъци. Навътре - към други професии и бранша е икономиката, и изцяло - в чужбина, където условията за научна работа са впечатляващи. Трудно ми е да посоча брои на всичките кадри, които загубихме, откъде сигурност

надвишават 500. Да, те са наши пр тенции в държавите, в които рабо тят, но не допринасят за български те интереси, а за чуждите.

Мениджмънт за обратното привли чане на тези кадри е много прост. Повече пари за наука, познаване на сривните сега канали, повече сред ства за обновяването на лаборатор ни и места за съвременна научно изследователска дейност. Повече научни изследвания и повече публикации.

- Как усещате бизнеса - като въл нител, инвеститор, партньор и/ли не участен съвсем?

- За голямо съжаление, българ ският бизнес не се е проявил актив ски в нито една от тези роли. Бизнесът няма запарки точки с науката. Неговият интерес е насочен в други направления. Българските фирми са млади, а мениджърите имат големи очаквания за печалби. В науката инвестираните средства се възвръщат бавно, а компаниите търсят бързи печалби.

Убеден съм обаче, че с течение на времето процесите ще се нормализират, защото от тях зависи икономическата конкурентоспособност. Дисогга в встъпната

няма държава, която да е инвестирала в науката си, без да е спечелила. Ученият не може да изпълнява функциите на предприемача. Бизнесът трябва да е възложителят. Мениджърът с този, който трябва да каже от какво има нужда. Ученият пък му предлага своето решение, а после пак са трябва. И така е редно да бъде, защото печалбата остава за фирмата, а не за науката.

- Академикът достатъчно познат и уважаван ли е в обществото?

- Званието академик е почитано в обществото. Наскоро имахме конкурс за академици и член-кореспонденти на Академията. Кандидатите за всяко от тези места бяха над 300. Тук говорим не само за личното желание на отделни учени да станат академици, а за много хора и изтъкнати личности, дейци на изкуството, които бяха номинирани от университети, научни съвети, съюзи и др. ■

АКАД. ИВАН ЮХНОВСКИ, ПРЕДСЕДАТЕЛ НА БАН: „КОГАТО ТРЯБВА ДА СЕ РЕЖАТ РАКЕТИ, СЕЩАТ СЕ ЗА АКАДЕМИЯТА“

Интервю пред в. „24 часа“, 19.05.2007 г.

- Акад. Юхновски, какво дава БАН на държавата в цифри?

- БАН е история, език, математика. Тя не е търговско дружество, а национална научна организация и работата ѝ не се свежда само до направата на стотина технологии, макар че и тях прави.

- Става дума за конкретни разработки, които влизат в икономиката и носят приходи на държавата.

- Към академията със сметачна линийка не може да се подходи. Тя дава над половината от националната наука като продукция. Годишно има около 200 нови разработки, половината от които влизат в практиката. Е, понякога са дребни, но не сме виновни, че българската индустрия до ден днешен не може да стъпи на краката си и, общо взето, паразитира над процеси, които още са на претакане на собственост. Затова търсенето на наши учени, които се занимават с технически решения, е по-голямо в чужбина. Всичко е отразено в отчета на академията.

Истината е, че единствено БАН направи реформа, призната и международно. Събрали сме в книга писмата на чужди академии за признанието на БАН по света.

- Изтичат ли кадрите ви?

- Заминават, разбира се, ами той целият български народ се изнесе. Знаете ли колко боли, когато отиде кандидат-професор - млад човек, който трябва да даде знания в перспектива. И на Запад го получават без пари подготвен, ерудиран, знаещ. Загубили сме така 500-600 висококачествени хора. Знаете ли какво значи това за малка България!

- Къде е БАН по заплащане сред другите академии в Европа?

-Няма по-ниски заплати никъде.

-Имате ли програма за задържане на млади кадри?

-С какво да ги задържаме, с програма ли. Писали сме до кого ли не и какви ли не предложения. Професорът в БАН има основна заплата от 510 лв. Те са общо 482-ма. Доцентите вземат 426 лв.

-Кога БАН е най-необходима за държавата?

-Когато дойдат сериозни и тежки времена, тогава изведнъж тя става необходима. Защото няма кой по-компетентно и научно да подготви становище, от което няма да се срамуваме от англичани или от германци. Примерно за ликвидирането на ракетите СС-23, за нормативните документи на ЕС за сеизмичното строителство и др. За съжаление обикновено се търсят индиректно наши учени, а не чрез БАН, за да могат чиновниците да запазят приоритета и да кажат, че те са го направили. Вината не е на учения, че не го търсят, вината е на безпросветния. И печалбата от внедреното ще вземе предприемачът, практиката е ученият да бъде обран.

УСЛОВИЯТА ЗА НАУКАТА У НАС НЕ СА ЕВРОПЕЙСКИ

Интервю пред Велиана Христова
В. „Дума“, 21.05.2007 г.

- Преди 24 май учените и преподавателите от институти и вузове са под знака на подписки и декларации. Това протест ли е, акция ли е?

- Вече от доста време има спонтанни действия от страна на групи учени - физици, химици, математици, които събират подписки срещу недоброто финансиране на науката и ниското социално положение на хората с най-висша квалификация и ги изпращат до Министерския съвет, до президента, до министъра на финансите и т.н. Това, както и настояването на самите ни колеги, накара Общото събрание на БАН да обсъди състоянието на нещата и да излезе с декларация. Проблемите съвсем не са от вчера. Още повече, че тези действия не могат вече да бъдат разглеждани като някакво пречене на влизането на България в Европейския съюз. Страната ни вече е член на ЕС, а учените по принцип са информирани хора и много добре знаят какви процеси за укрепване на науката и за увеличаване на инвестициите в нея се развиват не само в цяла Европа, но и в съседните ни страни, особено в Румъния. Това естествено поражда желанието и в България нещата да се променят в положителна посока. Защото има неща при нас, които не са европейски. Ние трябва да станем Европа в съвременния смисъл на думата.

- Доколкото помня, поне от 1993 г. поставяте тези проблеми.

- Абсолютно нищо ново в поставените сега въпроси няма. От години по време на всевъзможни бюджетни кампании, в борбата за изпълнение на гласувания бюджет, при разговорите за участието ни с проекти в европейските програми, при срещи с политически дейци въпросите за социалния статус на учения и за условията за научна работа в страната са поставяни многократно. Само че до ден днешен не са довели до никакви съществени промени. Така че сега само обобщихме някои мерки, които трябва да бъдат изпълнени, макар и закъснели.

Първо, ние няма да можем да работим поне относително спокойно през второто полугодие, ако бюджетът продължи да се изпълнява само на 90 процента. Нашите учени работят наука само с помощта на проекти, финансирани с конкурс от международни програми, но с парите от тези проекти не се допуска плащане на ток и парно на лабораториите. Второ, поставяме за пореден път въпроса за неизпълненото досега задължение, което държавата е поела по преговорния процес с ЕС по глава 17 за науката съвършено ясно - материалите са достъпни за всички - че всяка година ще увеличава публичните разходи за наука с 0,15 % от БВП. Този ангажимент е допринесъл за успешното затваряне на глава „Наука". От поемането му минаха 4 години, нищо не последва. Напротив, имаме официално обявена перспектива инвестициите за наука до 2009 г. да останат 0,4 % от БВП. И трето, не може най-квалифицирани хора да стигат до възнаграждение 520 лв., колкото е постановената основна заплата за професор и ст.н.с. I ст. в БАН. Това е абсолютно неприемливо, особено на фона на драстичния ръст в заплатите на учените и преподавателите в околните страни. Положителният пример на една Румъния не може да не оказва влияние върху настроенията на колегите.

- Един бивш премиер, а и някои хора сега, ви съветват да се издържате сами с проекти, за да разтоварите хазната от разходи.

- Искате да кажете, че някои без капчица компетентност за състоянието на науката и нейното финансиране в Европа и света ни предлага един оригинален смехотворен модел чрез самофинансиране. Такова нещо в световната практика и дори в САЩ няма. Този, който го е измислил, би трябвало да отвори учебника по икономика на УНСС, където първокурсниците икономисти четат, че научните изследвания на всяка страна се финансират главно от държавата. Вече споменах за проектите, те помагат единствено за самата научна работа, но не и за издръжката. Така че тези смехотворни открития по никакъв начин не кореспондират със световната практика, която ако използваше българския опит, щеше да бъде на нивото отпреди 500 години. Има лесен начин някои хора да се информират поне малко - да отворят в интернет сайтовете на научните органи-

зации в Европа, сродни на БАН, като „Макс Планк" в Германия, CNRS във Франция, Австрийската академия на науките и т.н Там ще видят ясно, че собствените приходи на тези институции като процент от бюджета им са дори по-ниски от тези, които нашата академия постига при такива трудни условия. И това е в страни, където индустрията е развита, бизнесът търси наука и инвестира в подкрепа на изследванията, които се правят в държавни научни институции. Дори там процентът на участие на бизнеса не е висок. Това може всеки да го види и да го сравни с отчетите на БАН, те също са публични и се изпращат във всички управленски институции.

- Напоследък бяха отправени упреци към вас и ректора на СУ проф. Биолчев, че прилагате недемократични методи от миналото, понеже сте забранили научните дискусии по скандалния проект „Митът за Батак".

- И БАН, и Софийският университет нямат функции да забраняват или да разрешават нещо в държавата. В страната всеки е свободен да дискутира всякакви теми, каквито пожелае, включително да прави схоластични дебати колко дявола може да има на върха на иглата. Но с измислици и с ненаучна тематика да се влиза в национални научни институции у нас не е прието. По принцип подмяната на историята днес е безсмислена, понеже не може правнуците да се противопоставят заради деяния на прадедите си. Който желае да прави упражнения по схоластика, при това с тежка за народа ни тема, да си потърси друго подходящо място. До това се свежда проблемът. Както едни имат право да твърдят нещо, така и ние имаме право на своя позиция. И съм щастлив, че преобладаващата част от културната общественост и от българите изобщо са на същото мнение като нас. Ние се наричаме Българска академия на науките и „българска" не е просто прилагателно, а носи съдържателен смисъл и означава отговорност.

- Тази отговорност я отстояхте при подобен случай с австриеца Ото Кронщайнер, който бе решил да отменя азбуката ни.

- За голямо съжаление у нас има цепа интелигентстващи лица, те не са от точните науки, които са склонни да фило-

софствват, особено когато някой от чужбина им е напълнил масата пред тях. Те обичат да се занимават с неща, в които няма нищо градивно. Случаят с Кронщайнер е подобен. Тогава БАН и нейният Институт за български език първи публично се противопоставиха на лансираните от медиите идеи на този познат на нашите учени професор, ратуващ да сменим кирилицата с латинската азбука. И тогава се намериха хора да ни атакуват, но с друг морален експеримент - опитаха се да излъжат, че БАН и нейният председател подкрепяли Кронщайнер. Чиста лъжа, но и тя върши работа за хора, които намират за много удобно да служат на чужди интереси и да се противопоставят на всичко хубаво и традиционно, което поколенията са ни предали, да изтрият и да ликвидират онова, което наричаме национална идентичност. Това е хъсът им. Въпросът е кой в съответната година ще им плати. С опитите да намесят в тези изяви БАН са сбъркали адреса.

- Защо псевдонауката, лъженауката намират по-топъл прием в медиите от самите учени? Ту ревизират за пореден път Айнщайн, ту правят енергия от нищото, ту сега възраждат пак фантасмагорията „Царичинска дупка".

- Обяснявам си това с две неща. Първо, с изключителното желание на медиите всеки ден и час да имаме сензация, за която да пишем с големи букви и с драматични заглавия. Нали „вестниците трябва да се продават". Тези псевдосензации много бързо се оказват фалшиви и измислени. Но гласът на науката звучи за някои неприятно, защото казва: не е вярно това, бе хора. Този глас не е удобен, не подхвърля чудеса. Когато в науката стане сензация, тя става само за знаещите, а публиката разбира това едва след години, когато тя навлезе в техния бит и живот. Но тогава човекът, който е създал истинската сензация, много често вече е напуснал Земята и няма как да му се отдаде заслуженото. А най-евтино и най-лесно се правят сензации с лъженаучни средства. Така се получава.

- И това не се променя?

- Напротив, става все по-масово. То прониква все повече в живота ни с огромния поток информация. Подобни лъжи ще имат толкова повече влияние, колкото повече се влошава об-

щото образование на населението. Защото лековерието е присъщо на необразования човек, а съмнението - на образования. Науката започва със съмнението. Ученият е длъжен да се бори с псевдо-то, защото това е част от неговото задължение към обществото. Длъжността на учение е не само да си изкарва хляба, като създава нови знания и технологии в лабораториите, но и да сее обществена просвета и култура. Той трябва да помогне на гражданина да има критично отношение към лъжесензацията. Но това се учи от училище.

- Присъствах преди дни на закриване на едно от звената на БАН. Общото събрание реши, че то не е ефективно. Често ли се случва сами да решите такова нещо?

- Това, че е забелязано, е отрадно. Защото академията осъществи сама една много тежка и голяма реформа, над 6000 души бяха освободени в течение на 3-4 години след мащабно атестиране на институтите - един основен инструмент за проверка кой за какво е годен и в каква форма да съществува - институт, център, лаборатория. Това бе огромна по обем работа, в експертните комисии участваха неколкостотин учени от БАН и над 100 от висшите училища. Но това сякаш не е много забелязано. Всъщност, забелязано бе, но в чужбина. Получихме писменото одобрение на основни научни институции в Европа, а и извън нея. Едва ли има друга институция у нас, която без казионно разпореждане сама да се е реформирала, за да бъде адекватна и ефективна. Ние продължаваме да оценяваме нашите звена и вземаме, когато е необходимо и по-драстични мерки. И така ще продължим.

- Защо в България никога не става дума за качеството в науката? За качество в образованието например непрекъснато говорим.

- Наблюдението е правилно, така е. Мисля, че причините са ясни - първо, да оценяваш качеството на науката по принцип не спада към лесните задачи. Но в света има изработени подходи, които се приемат за стандарт, за характеризиране на нивото на научните изследвания на институции, институти и отделни учени. Има световни организации, които измерват науката по определени критерии и те са добре известни.

С удоволствие видях неотдавна, че БАН е 55-а сред първите 100 научни организации в Европа в една от класациите, вашият вестник пръв я публикува. И по цитирания на наши научни трудове водещият наукометричен институт ISI ни подрежда доста напред. Това все пак говори за качество. Целият свят много сериозно се занимава с наукометрията. При нас не се полагат усилия в това отношение. Може би поради непознаване на основните параметри за оценка на науката, а може би поради нежелание да се разкрият някои черти на научния ни фронт. В резултат на многогодишни наблюдения и събиране на информация за науката в България, в Европа и в света, един от изводите ни е, че у нас научният фронт е изключително неравен по качество. Имаме неголям брой университети, в които науката е представена доста добре и това се забелязва в международните оценки. Науката не може да се съизмерва вътре в една страна, тя винаги се мери по участието ѝ в световните процеси. А имаме много институции, които не може да бъдат открити, ако ги потърсим на световната карта на науката. Защото нямат качествен продукт. Макар в закон да бе записано, че науката е стратегически национален приоритет.

- Държавата ни няма национална концепция за развитието на науката. БАН досега следваше своя стратегия, разработена за периода до приемането ни в ЕС. Сега Общото събрание започва да обсъжда нова стратегия на БАН до 2009 г...

- Опитваме се да изработим нова стратегия, която да бъде дори до 2013 г. След като България е вече член на ЕС, би трябвало да се изключат външнополитически и макроикономически катаклизми. Вървим към икономическа стабилизация. Очевидно е, че трябва да се направи нова оценка на бъдещото развитие на изследователската дейност, така че тя да е адекватна на новия период. В много страни академиите на науките съвместно с водещите университети или при водещо участие на академиите, правят тези национални стратегии за науката и участват в определянето на приоритетите за развитие, в разпределянето на средствата за бъдещето на страните - т.е. във всичко, от което зависи да има напредък. След един раз-

говор с министър Даниел Вълчев съм обнадежден, че в близко време ще получим покана, която ще посрещнем с добро разбиране, да подготвим вариант на план за развитието на науката в страната, която все още е поизостанала в икономическо отношение и е много важно това да се направи, докато имаме все още запазени силни научни школи. Изтичането на мозъци не е ликвидирало основните центрове за наука в страната, те още биват подхранвани с млади и способни хора. Миналата година в БАН отбелязахме нов пик в увеличаването на младите хора на около 30-31 г. Расте нова смяна и ново поколение учени, дори това да удивява някого. Но е абсолютен факт. Така че приказката за застаряваща академия просто вече не върви..

-Накрая - известно е хобито ви да ровите в исторически източници и факти около стари събития и празници. Неведнъж досега правехте интересни открития. Сега се чу, че около 24 май сте намерил химн за Кирил и Методий, композиран от Чайковски.

-Не мога да кажа, че съм го открил, донесе ми го колежка. Проучих и се оказа, че е писан през 1885 г. за 1000-годишнината от смъртта на Методий. Това се е знаело у нас преди 40-ина години, но е било забравено. Сега ще се опитаме да го възпроизведем със силите на един хор, който сме поканили за празничното тържество в БАН на 22 май. Това ще е интересен момент - Кирил и Методий, Чайковски, пролетта на 2007 г. Съчетанието е интересно. Букет.

СЛОВО ЗА 24 МАЙ

22.05.2007 г.

Уважаеми Господин Президент,
Уважаеми Господин Председател на Народното събрание,
Уважаеми Министри и заместник-министри,
Уважаеми колеги, дами и господа,

Тази година ние честваме нашия 24 май – един по същество празник на българската национална идентичност, за първи път след приемането на страната ни в Европейския съюз. Самата идея на общото пространство на европейската култура, в най-широкия смисъл на думата, е по същество единение на различни национални култури, които съставят съкровищницата и същността на европейското богатство. Ние, българите, обаче, имаме допълнителното основание да се гордеем с приноса си в културната съкровищница на Европа. Защото след създаването на славянската азбука, опазването, развитието и разпространяването на славянската писменост стават основата за развитието на цялата славянска общност за утвърждаване на православието и важен културен прелом в Европа.

Нещо повече – именно през настоящата 2007 г. се навършват няколко знаменателни годишнини. Ние честваме през 2007 г. 1180 години от рождението на създателя на славянската азбука Константин-Кирил Философ. Тази година се навършват и 1140 години от пристигането на двамата солунски просветители в Рим, където те поискват да се разреши употребата на славянския език в богослужението. И папа Адриан II признава славянските книги, с които занапред ще се извършва църковна служба.

От тази година ние отново официално сме в семейството на европейските държави. И големият въпрос пред нас е с какво влизаме и с какво участваме в това семейство – само с наследството на старите ни заслуги за културното и духовното развитие на Европа или с достойни усилия за развитието вече и на нашето общоевропейско икономическо и социално пространство, основано на знанието. А именно сега стратегията за развитието на общността, към която вече принадле-

жим – Лисабонската стратегия, е обявила като основа за това развитие знанието.

Празникът ни този път започва при по-сложни и нови обстоятелства: постепенно се натрупаха хиляди подписки, декларации, пресконференции и дори митинг на учени и преподаватели от различни професионални области на науката от БАН и висши училища заради проточилите се без промени недобри условия за развитието на изследователската дейност у нас. Затова ми се струва естествено, да си кажем това, което ни вълнува сега.

Преди няколко дни случайно попаднах на един документ от 1993 г. Това е един доклад на Комисията по наука и технологии към Съвета на Европа относно бъдещето на науката в страните от Централна и Източна Европа. Бях отново и силно впечатлен от прочитането на констатациите в този доклад, цитирам: „Тези страни намаляват инвестициите за наука; принуждават науката към недалновидното решение да търси непременно бърз резултат и да загърбва фундаменталната си част и дългосрочните научни програми; не стимулират използването на собствени иновации; имат силни учени в определени области, които обаче са използвани от големите страни; извеждат приоритети, заимствани от големите държави, и всичко това вещае нови икономически трудности и западане. А разчитането единствено на участие в международни договори не може да осигури издръжка на науката и означава работа за другите – свое-образно изтичане на мозъци".

Това са констатациите в доклада, в който след това ни се препоръчва да развиваме своя научна стратегия и да не се задоволяваме с тактически моментни решения. Няма да коментирам, защото на думи сякаш всички сме съгласни с тези тезиси. Но на практика продължаваме да вършим точно това, от което още през 1993 г. би трябвало да се откажем.

Нашата наука наистина работи днес основно благодарение на средствата по проекти, финансирани отвън чрез спечелени конкурси. Фактически проектното финансиране е основата на българската наука от доста години и аз винаги се учудвам, когато то (т.е. проектното финансиране) ни се препоръчва като бъдеща панацея. Със средствата от целевото проектно финансиране, обаче, нито може, нито се разрешава според пра-

вилата да издължаваме тока и парното на лабораториите си, да увеличим твърде ниските заплати или да платим митата за внос на апаратура. Точно тук усещаме ниското държавно финансиране, което, първо, се изплаща на 90 процента, и, второ, е планирано за науката да остане без промяна 0,4% от брутния вътрешен продукт до 2009 г. Нищо, че в преговорната глава за наука България е обещала пред Еврокомисията 0,15% от БВП ръст на инвестициите за наука всяка година и че Европейският съюз залага изискването до 2010 г. тези инвестиции да се увеличат до 3 на сто от БВП. Нашата страна единствена не поиска и отделна оперативна програма от структурните фондове за укрепване на науката, а ние – учените, научихме за това твърде късно от г-н Луи Белмен, пратеник на Европейската комисия, отговарящ за конкурентоспособността. Да не говорим, че България остана сред страните с най-нисък относителен брой учени и няма изгледи да предприеме стимулиращи стъпки за повишаване на броя на изследователите – камо ли за увеличение, както това предвижда Румъния, например с приетата си стратегия за науката и развитието до 2013 г. Няма да изненадам никого, ако кажа, че на науката у нас и до ден днешен не се гледа като на национално важна дейност, макар че в Закона за поощряване на научните изследвания бе записано, че тя е стратегически национален приоритет.

Нашият проблем е как да бъдем чути от правителството най-сетне, да бъдем потърсени и да мислим какво трябва да се направи. Докато все още нещо може да се направи.

Мисля, че нашата наука всеки ден доказва, че въпреки тежките условия, при които съществува, все още постига резултати, които са съизмерими с тези на страни, много по-стабилни като икономика и много по-уредени като общества с твърде положителна нагласа към науката. Нашата наука, поне що се отнася до БАН, продължава да полага вътрешни усилия да изстиска резервите си докрай, да живее максимално икономично и да се стабилизира във възможната степен, за да може да работи адекватно и да принася полза и за икономиката, и за обществото като цяло. Когато човек прави такива усилия, е добре те да бъдат забелязвани, а не игнорирани.

Преди около 1 месец обобщих новите данни за международния рейтинг на БАН за периода 1996–2006 г. в световното

класиране на научни институции и университети, подготвени от Института за научна информация в САЩ, най-авторитетната организация за регистриране и класиране на научните резултати в света.

Средно за всички области на науката БАН заема 596-о място от заслужилите място в тази класация 3482 научни институции и университети в света. СУ е на 1283-то, а Александровска болница е доста по-назад. Няма други български организации в класирането.

В химията БАН заема 266-о място от 796 научни институции и университети в света, изпреварвайки Словашката и Украинската АН. СУ е на 550-о място и няма други български институции.

Във физиката БАН заема 324-то място от 608 научни организации и университети в света, като изпреварва Австрийската и Украинската АН. СУ е на 525-о място.

В областта на наука за материалите БАН заема 172-ро място от първите 553 класирани научни организации и университети в света.

В областта на инженерните науки БАН заема 303-то място от първите 939 научни организации и университети в света, като изпреварва Словашката АН (455-о място). СУ е на 867-мо място и няма други български университети в класацията.

Като се има предвид, че десетилетия БАН и науката у нас са подчертано недофинансирани, а Австрийската, Словашката и дори Украинската АН са неколкократно по-добре финансирани, и то от много години, този достатъчно висок международен рейтинг на БАН не само ни радва, но би трябвало да подтикне тези, които не харесват БАН, да си помислят по-сериозно.

Преди 2 години и 10 дни съобщих на Националния форум „Науката в България“ статистическия извод по международни данни, че българската наука е в особено опасна Зона на повишена производителност заедно, на 1-во място, с Естония, Румъния и Словакия, което е доказателство за добра наука, но съвсем недостатъчно финансиране.

Преди 2 дни открихме, че румънски изследователи са повторили с по-нови данни тази статистика и за съжаление

по производителност науката в България е вече на I място, т.е. най-евтината качествена научна продукция в света дава България, като следващата по евтиния наука е Словашката, Естонската, Латвийската и Румънската. Нашата по своята производителност и евтиния е почти два пъти по-голяма от тази на следващата държава по класация – Словакия. Това означава само едно: една достойна национална наука, произвеждаща призната качествена продукция, е на първо място в света, но екстремално недофинансирана.

Преди 2 месеца още една голяма международна класация по интернет характеристика за дейността поставя БАН на 55-о място от 100-те най-добри научни институции в Европа и на 132-ро място от 500-те първи научни институции в света. Този рейтинг е също много важен, като се има предвид, че е подготвен от най-мощните национални научни центрове в Европа: CNRS – от Франция, Макс Планк и Фрауенхофер институтите в Германия, съвместно с Испанския фонд за научни изследвания. Струва ми се, че това е достатъчен мотив учените от БАН, от водещите висши училища да не бъдат третирани като професионална общност, която трябва да чака някакво управление отгоре. Най-малкото, защото истинският учен заради спецификата на своята работа е доста добре информиран за процесите, които текат в науката в Европа и в света.

Факт е, че когато бяхме търсени като общност за решаване на някакъв сериозен проблем на държавата в последните няколко години – такива случаи, слава Богу, има – резултатът винаги е положителен.

Цялата Лисабонска стратегия, която следват страните от Европейския съюз, почива на идеята за равномерно, хомогенно и еднопосочно развитие на всички региони на Европа върху основата на знанието. Щом сме приели тази обща цел като държава членка на Съюза, трябва да допринасяме с каквото можем за нейното осъществяване и на наша територия, и на територията на Европейския съюз. Ето това очевидно имат предвид с публичните си протестни изяви учените от БАН и университетите. И с декларацията на нашето Общо събрание искаме да обърнем внимание именно върху неотложните стъпки, които би трябвало да се предприемат, за да се

даде най-сетне възможност да вървим във валидната за цяла Европа посока.

Неблагоприятната, бих казал понякога даже недружелюбна, среда за науката у нас още по-малко предразполага младите хора да останат в тези неотоплени лаборатории, макар и запазили нивото и традициите на утвърдените и признати български научни школи, или пък да започнат да обучават следващите поколения млади българи, вместо да отидат в модерни западни институти и аудитории, където заради същите тези известни български научни школи ги посрещат твърде радушно. Въпреки това, за миналата година в БАН отбелязахме пик в попълването на общността ни с млади учени, т.е. съставът на академията се подмладява и това е отрадно. Би било тъжно да изгубим тези млади хора и те да потърсят бъдещето си някъде на Запад. Или пък на Юг. Примерно, защо Република Кипър днес най-официално търси за назначаване наши професори, защото не само отделя големи средства за бързоразвиващата се там наука, но и бърза да увеличи по численост научния си потенциал.

На фона на всичко гореказано, опитите на някои да измислят някакъв, без аналог в света, български модел за третиране на науката, изглеждат напълно безмислени и вредни. Има само европейски, и то успешен такъв: опитът на Ирландия, Финландия, Португалия, Кипър, към които се присъединява сега и Румъния; по този път е тръгнала и Македония.

Изпълнението на Закона за поощряване на научните изследвания чрез превръщането им на дело в приоритет на страната, както е записано в същия преди 3 години, рязко подобряване условията за развитието на науката у нас, в посоката, в която се движат всички европейски държави, подобряване на социалното положение на учените в България, реални финансови мерки за намаляване изтичането на най-добри млади мозъци в чужбина, стабилизиране и развитие на преференциални условия за производствено прилагане на нашите научни резултати в България – това са хоризонтите, към които би трябвало всички ние в България – учени, политици, да се стремим, и то упорито и енергично.

И това би било най-актуалното и важно реално действие, показващо, че в България делото на светите братя е живо не

само на думи и веднъж в годината, а постоянна важна част от нашето работно всекидневие.

В навечерието на може би най-оптимистичния, свързан с пролетното обновление и младостта наш любим празник, празник на нашата писменост, култура и наука трябва да си обещаем, че няма да губим кураж и надежда справедливата кауза на учени, преподаватели и учители да възтържествува, и то завинаги!

Честит празник!

СТЪПВАМЕ ОТ ЛОКВА В ЛОКВА

Българинът вечно ученик ли ще бъде?

Интервю пред Анета Петкова
В. Труд, 24.05. 2007 г.

Това ли е целта? Да бъдем вечно изпълнители? Да купуваме чужди технологии, да взимаме наготово това, което е разработено в модерни научни институти? Българинът вечно ученик ли ще бъде? Няма ли той учени, към които да отправя исканията си? Смешно е учените ни да са по-известни навън, отколкото в собствената си страна!

- Акад. Юхновски, вашите колеги изпратиха протестна декларация до държавните институции с искане за пари. И учените ли ще се наредят на опашката за стачки след шофьори и зърнопроизводители? Това ли е пътят?

- Стачка няма да има. В академията обаче се натрупаха много писма и подписки от различни институти и от синдикатите. Те са свързани с ниското заплащане на труда на научния работник. Основната заплата на един професор е 520 лева, а на доцент - 460 лв. Заплатите са ни по-ниски и от тези в университетите, защото не можем да използваме целевите собствени средства. В същото време бюджетът ни се изплаща до 90 %. Имаме договори с Европейския съюз, с НАТО, от които м.г. получихме над 30 млн. евро. Но тези пари не можем да ги използваме за заплатите или за покриване на парно, ток и вода.

БАН е най-бедната академия в Европа. А защо? Нашите учени не са го заслужили. Ние сме на 596-о място от 3482 научни институти и университети в света. Мисля, че при тази мизерия това е много достойно място. По постижения в областта на химията сме на 266-о място, и то преди словашката академия, която се радва на 3,5 пъти повече пари. В областта на физиката сме на 324-о място, преди австрийската и украинската академия. В инженерните науки сме на 303-о място от хиляда научни институции, класирани от целия свят.

- Защо нито веднъж политиците не ви чуха, а в същото време за други професии е достатъчно просто да „смръщят вежди“ и да получат повишения?

- Противопоставянето на гилдиите не помага на никого. То се използва от политиците в тяхната игра за отхвърляне на основателни претенции. Разбира се, една държава, в която професорите са много ниско заплатени, а високо са платени силовите структури, обикновено не се нарича демократична държава. Нарича се другояче.

- Как?

- Няма да кажа. Държава, в която учителите, на които поверяваме бъдещето на децата си, получават ниски заплати, в която има отлив на способни хора, губи много. Това е опасно за бъдещето. Исканията на шофьорите са справедливи, но и неудовлетворените претенции на учители и на учени трябва да се изпълнят. Ако на тези хора не им дадем това, което им позволява да се развиват като творчески личности, да са подобри преподаватели, така че да формират следващото поколение, с какво се занимаваме изобщо? За какво говорим изобщо?

Ние сме част от Европа, а тя иска да спечели състезанието със САЩ и азиатските държави в областта на икономиката. Европа се опира на два стълба: на системата на университетите и на тази на науката. У нас не е така. Говори се много за образование, т.е. учене на готови истини. Висшите училища обаче не са фабрики за изпълнители, а за творчески личности. България трябва да започне да се занимава по европейски с този проблем. Няма българска рецепта за развитие и е абсурдно да се търси. Рецептите за научно и техническо развитие са в ЕС. Въпросът е да се погледнат и да се вземат. Българският народ не се различава по творчески способности от другите народи, различава се по манталитета на някои управници. Управляващите трябва да са много можещи хора, с широко образование. Те трябва да знаят откъде са се появили благата на тази цивилизация, която те най-добре ползват и то повече от всеки друг в държавата. Да разберат, че те са създадени от учените и след това са се възпроизвели милиони пъти в предприятията. Но една държава, която притеснява учения по всевъзможен начин, не

постига нищо. Твърдя го отговорно. Думата професор дълги години беше дума оценка за несериозен и нестабилен човек. А защо? Какъв е този университет, дето не може да си намери професор за ректор? Не е ли смешно?

- Може би са прекалено много вузовете и научните звена?

- Искаме да имаме солидно образование. Но дори забравихме този израз: „солидно образование при солиден професор". На нас еднодневки професори и доценти ли ни трябват? Не може да не се работи в науката. Много мерки се взеха да настъпят определени инфлационни процеси в образованието. Стана по-несериозно, по-непълно. Разбира се, не навсякъде.

- С каква цел?

- Съществуващото положение, при което един професор може да чете лекции и се ангажира да работи на 5-6 места, е един от най-сериозните белези на инфлацията. Последните промени в Закона за висшето образование са положителни, но пак позволиха на професорите да ходят да работят на две места. Защо е необходимо това? Не знам.

- Нали парите не достигат, колегите ви се опитват да спечелят още.

- Преподаването в един университет достатъчно може да осмисли съществуването на един учен. Ами да се увеличат заплатите, а не да се постъпва по този начин. Мислите ли, че в чужбина разрешават на професорите да четат лекции навсякъде? Нищо подобно. Не може да си пилееш работното време. В чужбина има дисциплина, и то жестока. Защото държавата има нужда от моногамия в науката.

- Пак опираме до политиката, а преди малко казахте, че нашите управници се различават по манталитет от тези в развитите държави. Но нали ние си ги избираме?

- Зарекъл съм да не се занимавам с политика по никакъв начин. Развиваме се прекалено бавно, народът заслужаваше по-положителна съдба. Основната причина е, че не случваме с лидери (б.ред. на изключен касетофон добавя: „Това се предлага на сергията, това избираме").

Още дълго ще бъдем в такова състояние. Най-рано след 3 г. нещата ще се променят по-чувствително, най-малкото на базата на това, че ще трябва да се сравняваме на база на модел на политическо управление, на закони, на обществено поведение с ЕС. Завоят ще е бавен, а никой не ни пречеше да напредваме бързо през тези години. Минахме през кризи. Минахме през разсипия на индустрията, а можехме да я опазим. Минахме през разсипия на селското стопанство, а можеше да не го правим и т.н. Има примери на не една държава, подобна нам, които не изпадаха в следвания? Румънският парламент създаде такива програми за усвояване на европейските структурни фондове, че там са заделени 1,2 млрд. евро за развитието на науката. В България няма отделна програма и ние се мъчим с огромни усилия да се присъединим към програмите на министерството на икономиката. За земеделието обаче се отделиха големи пари. Значи ли това, че то е основния приоритет на държавата?

- Какво лошо има в тезата за България на селското стопанство? Или намеквате нещо друго?

- А къде е приоритетът на индустрията, която води до бързия напредък като в Ирландия и Финландия? Това са малки държави, които са се ориентирали към високи технологии и успяват. Но за това е взела мерки държавата. Тя знае, че науката бавно узрява, тя не е репичка да стане за 45 дни, а е като плодно дърво, което иска поне десетина години подхранване. Едва тогава бизнесът вижда резултатът и решава от кого да вземе технологии. Но в нашия случай той дори не е подготвен изобщо да говори с нея. Не може само да купуваш чужди технологии, да обучиш за няколко дни кадрите си и да викаш, че си готов. Това не е национална промишленост, а филиал на чужда.

- Само безхаберието ли е причината да се съсипе науката?

- Науката е притеснена от броя на хората, които се занимават с нея - ние сме вече 2,5 пъти по-малко от средноевропейските стандарти. Не може прогнозните цифри за средствата за наука да са 0,4 % от БВП. Това влиза в противоречие с поетите ни задължения към ЕС, който изисква увеличение от

0,15 % всяка година. Нищо не е решено. Досега си мълчахме, но вече ще задаваме тези въпроси не само тук, в България.

-Как ще празнувате 24 май при този песимизъм, при тези проблеми, при това недоволство?

-С надежда, че гласът ни ще бъде чут. На празника ще покажем нашата съпричастност към интелигенцията на България.

ОБЩЕСТВО ЧЕТВЪРТЪК, 24 МАЙ 2007 г.

С акад. ИВАН ЮХНОВСКИ, председател на Българската

Стъпваме от

Българинът вечно ученик ли ще бъде?

академия на науките, разговаря Анета Петкова

локва в локва

ЧЕТВЪРТЪК, 24 МАЙ 2007 г. ОБЩЕСТВО

МАНДАТНОСТТА Е ЕДНА БЕЗПОДОБНА ГЛУПОСТ

Интервю пред Николета Стойчева
В. „Политика“, 31.08.2007 г.

- Академик Юхновски, изпратихте ли вече отговорите си на въпросите, които ви зададе министърът на образованието Даниел Вълчев?

- В два материала сме отговорили - единият по неговите шест въпроса, а другият в много страници по така наречената Зелена книга. Предали сме ги в срок, но не мога сега да ви ги цитирам. Намирате ме на морето.

- В момента са обявени конкурси за избор на директори на звената в БАН. Защо се получава така, че в голямата си част се избират едни и същи хора?

- Не се избират едни и същи хора. Избират се едни и същи хора, когато са много добри. Избират се до три пъти. Няма ограничение - ако един директор е добър, преизбират го. Знаете, че имахме проблем с Института по археология например. Той беше един мандат и беше заменен с друг съгласно правилата на института.

- А защо отпадна мандатността в избора?

- Мандатността е една безподобна глупост. Смятам, че не може един способен човек да не бъде избран за ръководител заради едно правило, което някой е решил да въведе.

- Вие бяхте удостоен и като почетен член на БАН. Какви са критериите за присъждането ѝ?

- Аз съм почетен член на БАН - категория, която съществува от няколко години и която е възстановена като почит и уважение към някои хора. Академик Вера Мутафчиева и така наречените Дими Паница.

- През пролетта вие се оплакахте от недостиг на средства, които държавата трябва да ви отпуска. Подобри ли се положението сега?

- Ние сме го закъсали изключително много. Похарчили сме парите за парно за есенно-зимния сезон още пролетта по простата причина, че не ни дават средства от бюджета. Дадоха ни 90% от бюджета и 10% са това, което ни липсва - хем го имаш на хартия, хем ги нямаш, защото не ти дават целия бюджет. Дават ти 10% по-малко. Проблемът се задълбочи тази година. Предишните години само 7% задържаха, а тази година дават още по-малко и това ужасно ни затруднява. Какво можеш да планираш, като не разполагаш със средства? Иначе бюджетът изглежда голям, обаче реално тези 10% ги няма. А в края на годината вече те не вършат работа.

ЗАЩО ХУЛИТЕ ВОДЕЩИТЕ НАУЧНИ ИНСТИТУЦИИ В БЪЛГАРИЯ?

До Главния редактор или Заместващия го на в-к „Политика“, 30.09.2007 г. \

(Право на личен отговор в пълния му текст, с неприемливи съкращения и без съгласието на автора той бе публикуван в бр. № 177 от 7.09.2007 г. на в-к „Политика“)

Информационен бюлетин на БАН, бр. 9.09.2007 г.

В един и същи брой на в-к „Политика“ от 31 август тази година, очевидно не случайно, хулители на науката атакуваха едновременно Българската академия на науките и СУ „Св. Кл. Охридски“. Имената на хулителите са ни добре известни. Авторката на материала срещу БАН и срещу проф. Б. Биолчев – г-жа Светломира Димитрова, преди няколко години публикува изцяло невярна статия срещу Българската академия на науките, но се наложи да публикува след това доста пълно опровержение. Доцентът, а не професор Марко Тодоров, сега ректор на Русенския университет, от около 16 години познаваме като постоянен противник на БАН.

В материала се твърди, че в днешния си вид БАН е един нереформиран анахронизъм, докато, видите ли, всички академии в посттоталитарните държави са реформира ни и работят по новому. Тази опашата неистина виждаме и в някои предишни писания на доц. М. Тодоров, а сега я повтаря г-жа С. Димитрова. Истината обаче е съвсем друга. От 1991 г. до 1996 г. БАН започна и проведе самостоятелно една много трудна и мащабна реформа, при това в консултации и с одобрението на известни европейски научни организации, както и с прякото участие на най-авторитетни учени от водещите университети у нас. За мащаба на тази реформа говорят следните цифри: от Академията бяха освободени 6400 души (над 42 % от състава ѝ), броят на институтите бе намален с над 27 %, бе разработен и приет нов Устав на БАН, бе демократизирано формирането на ръководните органи на Академията, като Общо събрание, Управителен съвет и бяха разработени нови приоритети за научните изследвания, правила за атестиране на институтите и научните сътрудници. В това време обаче

се намериха у нас и такива деятели, които атакуваха Академията за тези, по тяхно мнение, крайно радикални реформи. Тези реформи обаче намериха своето одобрение от редица водещи научни институции в Европа и други страни. Така например в писмото на президента на могъщата Германска научноизследователска общност (DFG) проф. Волфганг Фрювалд до председателя на БАН, с копие до президента от 1997 г., се казва: „Вие и Вашите колеги си извоювахте широко международно признание за реформите, които извърши Българската академия на науките през последните години. ... Искам да Ви уверя, че в този особено труден период за Вашата академия и за българските учени Германската научноизследователска общност ще продължи с усилията си още по-активно да подпомага българо-германското научно сътрудничество, с цел да се постигне стабилизиране на работата на научните колективи при изпълнение на тяхната отговорна дейност".

Никой у нас обаче не последва примера на БАН, а днес този важен период на промени в БАН се премълчава съзнателно, защото срещу него не може да се възрази. Премълчава се и фактът, че промените в Академията продължават и сега с оглед максималното осигуряване на комплексността и интердисциплинарността на изследванията в съответствие с разработените приоритети у нас и приоритетите на науката в Европейския съюз. Трябва да се добави, че устройството и структурата на споменатите в писанието на г-жа С. Димитрова академии на посттоталитарните държави, като Унгария, Полша, Чехия, Словакия и др. почти не се различават от тези на БАН, което в определена степен подпомага силно развитото ни научно сътрудничество с тях. Днес БАН е модерна национална организация за научни изследвания, уважаван член на всички европейски и световни съюзи на академиите, осъществяваща международно сътрудничество с водещите научни организации и университети в над 35 страни в света, представляваща България в над 15 най-авторитетни международни научни организации и съюзи. Това е истината за обявената от авторите на разглеждания материал в нереформираност и анахронизъм Българска академия на науките. Забележителна тенденциозност и неразбиране намираме и в пасажите, посветени от г-жа С. Димитрова на световните европейски класирания

(рейтинги) на БАН и СУ „Св. Кл. Охридски". За рейтингите на БАН и СУ, по данните на системата „Уебометрикс", първи съобщиха тази пролет вестниците „24 часа", „Дума" и „Труд", а не БАН.

Тази система за класиране, по силата на обществеността въздействие и изява на университетите и научните организации чрез интернет в Европа и света, е създадена от двете най-мощни и продуктивни национални научни организации в Европа – Обществото на Институтите „Макс Планк" в Германия и Националния център за научни изследвания – CNRS, във Франция с помощта на Испания. В този рейтинг БАН достойно заема 132-ро място сред първите 500 научни организации в света и 55-о място сред първите 100 научни организации в Европа. Софийският университет пък е на 1001-во място сред водещите 3000 университета в света и на 403-то място сред първите 500 университета в Европа. Това г-жа Димитрова или не знае, или спестява на читателя, като заявява в материала за проф. Б. Биолчев, че СУ „...е извън всякакви световни класации", а защо не каже къде са другите научни средища у нас? Това поне е написано подробно във в-к „24 часа". Що се отнася до въпроса, който анонимният експерт по науката, цитиран от г-жа С. Димитрова, задава – „Как е извършена тази класация?" бих препоръчал да го научи от оригиналния сайт на „Уебометрикс". Това не е сложно. Впрочем затова е вече доста ясно писано и във в-к „Дума", и във в-к „24 часа". Анонимният научен експерт на г-жа Димитрова правилно отбелязва, че „престижът на научните институции и университетите се гради на броя нобелисти и цитирани научни изследвания".... Но къде са поне данните за цитираните изследвания в материала на хулителите на родната ни наука? Няма ги, въпреки че те са също публикувани тази пролет и във в-к „Труд", и във в-к „Дума". Тези данни не са съчинени от БАН или СУ, а се намират в сайта на всемирно признатия Институт за научна информация (ISI) в САЩ. Какво виждаме там? От първите 3482 научни организации в света БАН е на 596-о място, а СУ е на 1283-то място; на 3400-то място е Медицинският университет в София. Други няма. И това класиране е факт след повече от десетилетия предълно ниско финансиране.

Днес никой не оспорва факта, че науката в България е най-ниско финансирана в Европа. Що се отнася до носителите на Нобеловите награди, би трябвало да се погледне честно поне в общодостъпните енциклопедии, за да се види, че Нобеловите награди се получават в страни с традиционни благоприятния условия на научна работа. А докато в България е така, че дори медиите си позволяват да клеветят измъчената ни родна наука, нашите потенциални нобелисти ще заминават за Америка, Великобритания, Франция, Германия. Дано поне там да реализират своите дарования. И все пак не е тайна, че от 15-ина години изтъкнати учени от БАН, СУ и Медицинския университет в София получават покани да номинират кандидати за Нобелови лауреати, а от около 1 година Академията получи право да номинира, чрез някои свои членове, кандидати за Нобеловата награда за литература. Това говори за нарасналия международен авторитет на БАН. Имам всички основния да твърдя, че и у нас авторитетът и`, като национална комплексна организация за научни изследвания, се затвърждава и развива непрекъснато. Въпреки или даже заради грозните нападки срещу нея, защото, както е казал писателят – „Оси зорлите си не хабят заради изгнили, стари круши".

Нечувано по безсмислие е да искаш днес, в просветена Европа, свиване, приватизация и ликвидиране на национална научна организация, даваща сега 60 % от световно признатата и реферирана научна продукция на България, над 60 % от патентите, над 60 % от спечелените проекти по научните програми на НАТО, спечелила над 50 % от българските проекти от 3-та до 6-а РП на ЕК, завоювала 8 от общо 11-те български проекта за Центрове за научно превъзходство на ЕК и изпълняваща с успех голяма част от най-отговорните научни задачи и програми с национално значение у нас. А чрез своите 40 научни списания, които са основната част на научната периодика на България, БАН разпространява научните постижения на всички български учени сред над 1300 научни библиотеки в целия свят. В светлината на гореказаното разрушителните идеи на хулителите на БАН са всъщност „да развалим къща, за да направим барака". Сега когато България е част от обединена Европа, която има за основен приоритет развитие на обществото на основата на знанието, призивите за свиване,

а не за развитие и укрепване на Академията, са истинският анахронизъм. При това тези идеи се лансират, когато научният потенциал (броят на учените на 1000 души от заетото население) на България е станал вече около 2,3 пъти по-малък от средния за ЕС и продължава да намалява с около 700 души годишно поради емиграция, вътрешна миграция и др. Смехотворна лъжесензация внушава и заглавието на материала за някакъв шок и ужас, които били предизвикали в БАН въпросите на министъра на образованието и науката, отправени към Съвета на ректорите и БАН. Академията се отнесе с внимание към тях и представи обосновани и задълбочени отговори. Посочихме и съответните обосновани приоритети за научните изследвания у нас. Всеки, който се интересува сериозно от тях, може да ги получи от Академията съвсем лесно.

Въпреки че в писанията на г-жа Димитрова и доц. М. Тодоров има още много тенденциозно променени и неверни цифри и съждения, не намирам за нужно да опровергавам и тях. Основен е въпросът защо се предприема тази вестникарска атака. За съжаление, изглежда, че достатъчно високото ниво на научните изследвания, поддържани в БАН, психологически пречи на някои, за които добрата наука е нещо като киселото грозде от известната басня. Недвусмислените текстове за приватизация и закриване на институти обаче още веднъж показва, че някои имат повишен користен интерес към т.нар. имоти на БАН. И двете твърде вероятни причини за злостните нападки срещу Академията са еднакво аморални и вредни. Шокиращо е наистина, как само в България, за разлика от Чехия, Унгария, Полша, Румъния, Словакия и други страни, виждаме опити за посегателство върху не само най-старата продуктивна и престижна национална научна институция, но и върху най-старата жива и действаща българска институция, основана 9 години преди Освобождението на България. Ако всичко у нас бе достатъчно наред, българската общественост днес, в навечерието на 138-та годишнина на Академията, би трябвало да се гордее с нея. Защото в трудни финансови условия тя съхрани и умножи творческите си възможности в полза на нашата държавност и достойно представя българския творчески гений пред световната и европейската научна общественост.

СЛОВО ЗА 138-АТА ГОДИШНИНА НА БАН

12.10.2007 г.

Уважаеми господин Президент,
Уважаеми господин министър,
Уважаеми народни представители,
Драги гости и колеги,

Днешният празничен не само за Българската академия на науките, но и за цялата ни държава ден, в който честваме 138-ата годишнина от създаването на БКД, преименувано през 1912 г. в Българска академия на науките, за първи път посрещаме в родината си, станала вече пълноправен член на Европейския съюз. В историята на нашата държава едва ли има друга жива и функционирала без прекъсване национална институция от преди Освобождението и до ден днешен, която да си е поставяла винаги като основна задача единението на народа ни с великата европейска наука и цивилизация.

В един преглед на книжовната дейност на БКД до края на 1874 г. особено силно е подчертано (цитирам): „Освен академиите наук и учени дружества в Русия, в Австрия въобще и частично в Чехия и Хърватско, после във Франция, Италия, Англия и Прусия, с които Дружеството се е запознало и им изпровожда своето списание, тази година се запозна с управлението на Университета в Париж.. Всички тия учреждения и частни лица почетоха Дружеството със своите доста съчувствуващи и сродователни писма за неговото откритие, на което целта те удостоиха с искрена захвалност и удобрение!“.

За това първо списание на БКД видният чешки историк Константин Иречек пише: „Периодическото списание на дружеството, без съмнение, е най-доброто и най-богатото по съдържанието си от всички други, излизали до сега на български език.“ Мисля, че е вълнуващо да си спомним, че за Периодическото списание на БКД, днес издавано от Академията под името „Списание на Българската академия на науките“, са работили или сътрудничили по онова далечно време преди Освобождението проф. Марин Дринов, Райко Жинзифов, Сава Доброплодни, Петко Каравелов, Васил Друмев, Васил Стоянов.

През настоящата година се навършиха и 95 години от публикуването в ДВ на първия Закон за Българската академия на науките, Закон за преобразуването и преименуването на БКД в Българска академия на науките. Това 43 години очаквано събитие е планирано още през 1870 г. в първия брой на Периодическото списание на БКД в историческото изречение: „Навярно можем да очакваме, щото подир не много време да се преобърне то в действителна Българска академия наук и да стане един от най-великолепните храмове на българската наука". В изложението пред историческото Тържествено събрание на БКД през 1911 г. се подчертава ясно отдавнашната историческа задача (цитирам): „Още от самото си основаване БКД се е тъкмяло да бъде нещо като зародиш на една Българска академия на науките". А чл. 1 в новия устав на Академията гласи: „Българското книжовно дружество, основано през октомври 1869 г. в Браила, като се преурежда съгласно с наредбите на настоящия устав се преименува „Българска академия на науките".

С преименуването на БКД в БАН се създават нови предпоставки за разрастване на международните и` връзки. В генералния отчет на Тържественото събрание на БКД през 1911 г. се казва:

„И България, ако иска да види напреднала домашната наука, ще трябва особено да залегне да развие чрез своята академия на науките и международните си връзки с академичните корпорации в чужбина, защото нищо не е тъй международно като науката. Липсата на името академия, колкото и да е въпрос на формалност, до сега, при традициите у по-старите от нас държави, все още е пречка БКД да заеме прилично място в това отношение." Следва да припомним и твърде важния факт, че новият устав на Академията е подготвен след задълбочено проучване на уставите на академиите в Берлин, Брюксел, Париж, Будапеща, Краков, Академията на науките в Петербург и Кралското дружество в Лондон.

И колкото да са леко достъпни тези исторически документи и факти, тази година се намериха хора да заявяват, че БАН е създадена по съветски, а не по европейски модел и не е наследник на славното минало на БКД. Хора, които очевидно не знаят забележителния факт, че в цялата 138-го-

дишна история на Академията няма нито един случай на прекъсване на законоопределеното ѝ функциониране и континюитет. Дори след отстраняването и гибелта на няколко редовни членове на Академията във връзка с осъждането им през 1945 г. останалите членове – около 40 души, осигуряват приемствеността и продължават живота и дейността на Академията.

Далеч не всички академии от средноевропейските страни имат тази доказана 138-годишна историческа и юридическа приемственост. И при изолацията на България след Първата и Втората световна война, БАН е една от първите наши институции, предприела активни мерки за преодоляване на тези затруднения. Достатъчно е да припомним, че БАН има договори за научно сътрудничество с научни организации във ФРГ от 1973 г., изпреварващи официалните международни дипломатически отношения, установени през 1975 г., а е и от 1967 г. практически първият партньор на Английското кралско дружество, както и първият партньор на Британската академия от 1970 г. от т.нар. Източен блок.

Към края на 80-те години на миналия век БАН има вече много широко международно сътрудничество с десетки научни организации от Изтока, Запада и Америка. Естествено, днес нашето международно сътрудничество е много по-широко – с над 45 академии в Европа и целия свят, десетки университети, особено в Европа. БАН членува във всички международни академични организации, представлява България в над 20 международни научни организации. Съвсем очевидно е, че широките и продължаващи да се развиват международни връзки на Академията са широк мост на интелектуално и практически важно за страната ни единение с европейското и световното изследователско пространство.

Приносът на Българската академия на науките в този общонационален процес за изминалия период е достатъчно добре известен – над 50% от печелившите български проекти от III до VI Рамкова програма на ЕС са на нашите учени, около 60% са проектите по научните програми на НАТО и 8 от 11 спечелени български проекта за Центрове за превъзходство са в Академията. Успешно продължава и нашето участие в VII Рамкова програма.

По най-нови официални данни патентите на БАН са около 60% от патентите на всички научни организации и университети у нас. Не е възможно накратко да се демонстрира и цялата, бихме казали, оперативна научна дейност, осъществявана от академичните институти и лаборатории по научното осигуряване на държавата ни. За наша радост тя постоянно нараства. Тук могат да се посочат само няколко примера. Огромна и 24-часова дейност осъществяват Националният институт по метеорология и хидрология при БАН, от която само малка част са метеорологичните, хидрологичните и агрометеорологичните прогнози, известни на цяла България.

Геофизичният институт на БАН поддържа Националната сеизмологична служба с 20 станции в цялата страна, като сведенията, които Сеизмичният център на института излъчва, незабавно постъпват в МС, в Министерството на държавната политика при бедствия и аварии. Геомагнитното поле на България постоянно се следи от същия институт, както и йоносферната обстановка над страната, като важен фактор за всички радиовръзки у нас.

Постоянно се работи по интегрирано управление на водите и устойчиво използване на водните ресурси в НИМХ и Института по водни проблеми. Единственото звено у нас по компютърна вирусология работи в БАН, в което се развиват и съхраняват над 150 000 вирусни сигнатури, важни за Националната компютърна мрежа, както и за дейността на много министерства и ведомства.

Този кратък списък на общодържавните дейности може да бъде още многократно удължен, но тази информация може да бъде почерпана от ежегодните отчети на Академията, която официално се представя на всички държавни институции у нас.

Ние разбираме добре, че присъединяването на България към ЕС е не само предпоставка за оптимистични настроения за бъдещето на науката в България, но и време за нови усилия и борба за по-ефективно участие на Академията в осъществяването на научната политика на ЕС и разширяване на обществено-полезната ѝ работа за страната ни. Зачестилите напоследък в една-две медии зложелателни, неконструктивни и необосновани критики срещу Академията ни принуждават да разгледаме някои нови факти, свързани с реалната ефек-

тивност и международното признание, което тя получава напоследък.

Преди около една година Академията получи от Кралската шведска академия официално правото да номинира кандидати за Нобелова награда по литература чрез една специална и конфиденциална процедура, която се реализира от нейните редовни и дописни членове.

През май миналата година бяхме уведомени официално за намерението на Нобеловия комитет по физика и химия да кани нашите учени да номинират кандидати за Нобеловите награди по физика и химия. Въпреки че от преди 15 години някои наши учени в частен порядък получаваха покани и участваха в номинирането, казаното по-горе се случва за първи път и е безспорно доказателство за съществения ни авторитет като национална научна институция.

През април т.г. бяха публикувани в пресата класациите за научните институции на Европа и Света по системата „Уебометрикс", създадена от Европейския център на ЮНЕСКО с участието на Националния център за научни изследвания от Франция, основен партньор на БАН в международното научно сътрудничество и системата на институтите „Макс Планк" и „Фраунхофер" в Германия. Оценката, която в тях се дава, не се отнася пряко до научноизследователската работа на институциите, но характеризира съответните сайтове като ефект на обществено въздействие и взаимодействие. По тези параметри т.г. БАН е класирана на 132-ро място сред водещите 500 научни организации в света и на 58-мо място сред първите 100 такива в Европа. Сред университетите у нас първи е СУ на 1001-во място сред водещите 3000 висши училища в света и на 403-то място сред 500-те „топ" университета в Европа.

В тази класация нашата Академия изпреварва редица академии от сродни нам страни, въпреки превърналото се в хронична болест недофинансиране вече повече от 10 години.

Основни проучвания в сайтовете на Института за научна информация във Филаделфия в периода април–септември т.г. показват, че БАН е произвела за последните 10 години 59,55% от реферираната в света, т.е. влязла в оборота на световната научна общност, научна продукция на България. Втори в класацията е СУ, произвел 18,6%. Водещите по научен

принос у нас университети, освен СУ, още са Медицинският у-тет в София, ХТМУ–София, Пловдивският у-тет, Техническият у-тет в София, Бургаският у-тет, Тракийският у-тет и Русенският у-тет, дали между 5,8% и 1,01% от научната продукция на страната. По производителност: брой качествени публикации на учен Академията е на I място с показател 2,73, СУ е с 1,82, ХТМУ е с 2,08 и т.н. Ние считаме, че с тези резултати просто изпълняваме законовите си задължения като национална организация за научни изследвания.

Проведените проучвания съдържат още много цифри и пораждат редица изводи, от които по-важните са: тревожният извод за състоянието на науката у нас, както и че преподавателската работа не е препятствие за развиване на успешна научна работа.

Преди три години в отговор на изказвания на влиятелни хора, че и при недостатъчното финансиране на науката у нас тя има непропорционално ниска производителност, показахме и публикувахме извода, че тя, българската наука, напротив, има болезнено висока производителност и че България е в една опасна зона, начело с Естония, Литва, Словакия и Румъния.

Година по-късно в румънски официален сайт бе публикувано тяхно аналогично изследване на производителността на научните изследвания в европейските страни, като отношение на научните публикации по данните на Института за научна информация във Филаделфия (ISI) и вложените за тях финансови средства. За съжаление, вече не Естония, а България е начело на тази класация в Европа, и то „изпреварваща" почти със 100% следващата в реда Словакия. Всичко това говори твърде ясно за явлението изоставане във финансирането на българската наука, и то бързо изоставане като цяло, в сравнение с бързоразвиващите се и инвестиращи сериозно в науката страни, неотдавна близки до нас по ефективност.

Мисля, че всички вече знаят, че нашата наука е на последно място по финансиране в Европа, но това не е стационарно състояние, с което някои, не дай, Боже, могат да свикнат след като го признаят.

Бидейки на последно място, за съжаление, можем да продължим да изоставаме, което е път към разпадане на научна-

та общност у нас, път към катастрофа, до която още бихме могли и да не стигнем, ако побързаме.

Сега с нарастващо безпокойство следим развитието на проекти за стотици милиони евро за създаването на нови изследователски центрове, независимо от утвърдените и действащи научноизследователски структури в България, които, общо взето, мизерират.

Без да отричаме изцяло идеите за подобни, безпрецедентно за България финансирани центрове, смятаме, че би трябвало най-внимателно да се обсъдят пилотни проекти за един, най-много два такива, и то обосновано приоритетни центрове, нещо, което би било в известен унисон с постоянните напомняния, които чуваме, че средствата за наука са по принцип ограничени и не бива да бъдат разпилявани. Смятаме, че здравият разум диктува евентуалните финансови средства от структурните фондове с определено предимство да се насочат за развитието на изследователските възможности на осигурените с висококвалифицирани кадри, реално действаща инфраструктура, международен авторитет и компетентност, научноизследователски лаборатории в най-добрите ни университети, НЦАН и БАН. Такива действия биха били най-достойния ни отговор на печалната констатация, съдържаща се в наръчника на ЕС за 2007 г. по наука, технологии и иновации, че (цитирам): „България е единствената държава членка на ЕС, която няма цел, свързана с Лисабонската стратегия".

Ние не може още да повярваме, че отговорните сили в нашата страна няма да се вслушат в нашите аргументи, в невинаги балансираните и вежливи спонтанни изяви на младите ни и по-малко млади учени и, водени от национално отговорни идеи, ще започнат, макар и с голямо закъснение, да правят реална политика за подкрепа и развитие на българската наука. Такива действия ще срещнат одобрението и на българската общественост.

Затова с удовлетворение приемаме съобщенията, идващи от най-високо ниво, в които се говори, че държавата през 2008 г. ще отдели 50–60 млн. лева допълнително за наука. Следва да добавим, обаче, че при това би било недопустимо и през новата година водещите научни организации и техните лабора-

тории у нас, не само в Академията, да останат без средства за елементарната част от осигуряването на дейността им като средства за отопление, осветление, вода, ремонти и съвременна научна периодика.

Данните от проведени през периода юни–септември т.г. социологически изследвания от екипи от Института по социология и независимо от Националния център за изучаване на общественото мнение, съобщени преди 2 дни на пресконференцията в БТА, недвусмислено показват това.

По-голямата част от респондентите и в двете независими допитвания оценяват високо и много високо значението на българската наука за развитието на познанията за света и обществото (60–70%), за развитието на културата и образованието на нация-та (51–66%), както и достойното ни представяне пред ЕС. Като сравнително ниско се оценява от допитването значението на българската наука за подобряване качеството на живота на хората, но все пак около една трета смятат, че този ефект е висок.

Социалният статус на учения в България според заплащането на труда е определен като лош и много лош (между 78 и 83% споделят това мнение). Над 50%, обаче, определят престижността на професията на учения като добра и даже много добра, а авторитетът на учените в обществото се приема за добър и много добър от 58 до 66% от интервюираните.

Грижите за развитието на науката у нас се определят като абсолютно недостатъчни и недостатъчни от 70 до 75% от изследваните лица и само от 3,8 до 4,8% казват, че, общо взето, са достатъчни. Твърде точно, поради значително съвпадение на резултатите на двата екипа, запитваните споделят, че средствата за наука идват главно от държавния бюджет (64%), а от бизнеса – само от 2,8 до 3,1%.

От 59 до 63% смятат, че средствата за наука, които у нас се отделят, са крайно недостатъчни и, забележете, само от 0,2 до 1,5% са на мнение, че средствата са достатъчни и трябва да се намалят.

Една четвърт от изследваните лица преценяват, че бизнесът у нас не проявява разбиране към нуждите от наука, а друга четвърт директно посочват, че бизнесът отделя много скромни средства за наука.

Общо взето, между 88 и 90% от запитаните по независим начин 2000 български граждани са на мнение, че ново закриване на научни звена и съкращаване на научни изследвания ще навредят на българската наука, на интересите на България, на развитието и изявите на младите хора у нас.

Само 5–6% смятат, че научните институции в България са много и трябва да се съкратят. На въпроса, обаче, кой би спечелил от закриването на научните институции и съкращаването на научните изследвания, общо 76–77% смятат, че това ще е срещу интересите на страната, че е от полза за тези, които са заинтересовани в България да не се развива сериозна наука и които не са наясно, че в света няма страни без такива научни институции.

Очевидно е, че непредубедената и национално заинтересована наша общественост по същество поддържа основните моменти на Лисабонската стратегия за развитие-то на науката и ако влиянието и` беше решаващо, средата, в която съществува нашата наука, би била много по-благоприятна от сегашната.

Уви, посочените основни изводи от тези представителни социологически проучвания са в драстично противоречие с изводите, които откриваме в първоначалния вариант от месец април и в по-малка степен в последния от месец септември на проекта за документ на Световната банка No 38570, озаглавен „България. Ускоряване на конвергенцията на България: предизвикателства пред увеличаване на производителността".

Въпреки че септемврийският вариант на този документ претърпя под влияние на представените от нас факти и документи известни положителни промени по отношение на БАН и науката у нас, това е съвсем незадоволително. Не малко от използваните данни останаха непоправени, т.е. неверни, а изводите, макар и смекчени, продължават да показват непознаване на науката в България, на академиите и науката в Европа. Набляга се голословно върху размера на Академията, и то представен с неверни цифри, без да се отчита драматичното намаляване на заетите с наука към настоящия момент в България и общонационалните дейности, които Академията извършва. Ние подготвяме ново критично ста-

новище и по този вариант на документа на Световната банка и ще бъде наистина жалко той да бъде безусловно приет от Правителството.

Уважаеми колеги,

Когато подготвях това си слово, си припомних казаното от мен пред Вас точно преди една година, около два месеца преди приемането на Родината ни в Европейския съюз.

Днес, една година по-късно, си позволявам да повторя пълното с оптимизъм заключение:

„...Трябва да сме сигурни, че след една година, когато ще празнуваме 138-ата годишнина на Българската академия на науките в нашата любима Родина България, вече член на Европейския съюз – най-тежките и неотложни проблеми на науката у нас ще са зад гърба ни. Най-малкото за това, че в семейството на европейските държави развитието на науката е първостепенен приоритет и понятието маргинални държави не съществува, защото достатъчно бързо и ефективно се преодолява. България ражда не само учени, които се грижат за попрището си, но ражда и държавници, и общественици, с чиято воля и разбиране ще трябва да построим достойната ни, българска част от европейското общество, основано на знанието. Това вече, днес, е неизбежна историческа задача..."

И независимо че нашите миналогодишни надежди не се сбъднаха, аз съм убеден, че, макар и по-бавно, учените в България и в Академията неизбежно ще заемат заслуженото си и уважаемо място у нас, че образованието и науката ще станат на дело национален приоритет за просперитета на любимата ни Родина. Друго решение отговорен човек не би могъл да си представи.

Убеден съм, че скоро здравият разум и подкрепящата ни обществена воля ще възтържествуват!

Честит празник, драги приятели и колеги!

ИЗКАЗВАНЕ ПРЕД КОМИСИЯТА ПО ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА В 40-ОТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ ПРИ ОБСЪЖДАНЕ НА БЮДЖЕТА ЗА 2008 Г.

14.11.2007 г

Акад. Иван ЮХНОВСКИ:

Уважаеми дами и господа народни представители, уважаеми господин министър и гости на днешното заседание! Благодаря за възможността накратко да представя бележките на ръководството и Управителния съвет на Българската академия на науките относно бюджета на БАН за 2008 г.

Бих искал да започна с едно припомняне, че практически тези дни се навършват 4 години от публикуването в „Държавен вестник" на Закона за насърчаване на научните изследвания, който всички би трябвало да знаем, където в ал. 2 на чл. 1 четем:

„Чл. 1 (2) Научните изследвания са национален приоритет и имат стратегическо значение за развитието на страната."

От тази гледна точка бих си позволил да интерпретирам постановките в проектобюджета на Българската академия на науките. И за да мога да обоснова, че той не е справедлив по отношение изпълнението на този закон, в който приоритетът на научните изследвания беше издигнат и защитен, за да бъде защитен авторитетът на страната по Глава 17 и след приемането на този закон безпроблемно беше приета и Глава 17 при преговорния процес с Европейския съюз, когато бяхме потребни с нашите показатели, днес не смятам, че е така. Бих искал да се обоснова и от тази гледна точка.

Първо, трябва да е ясно, че Българската академия на науките е национална организация за научни изследвания, която включва 67 научни звена, от които 52 института, 12 централни лаборатории и 3 малки самостоятелни научни групи, наречени центрове, а не както в доклада за бюджета на България за 2008 г. е написано 84 научни института. Съвсем очевидно е, че това не е в полза на една теза за защита на положението и работата на Българската академия на науките.

В резултат на проведената през 90-те години реформа, която продължава и сега, Българската академия на науките самостоятелно, без външен натиск, осъществи една реформа, в резултат на която 45% от състава ѝ беше съкратен и около 30% от научните институти бяха ликвидирани. Пак подчертавам, тя беше проведена съвсем самостоятелно, без натиск отвън, с участието на експерти от всички висши учебни заведения, където се развива наука, и под постоянен международен контрол. Би трябвало да си спомним, че първата реформа, която остана и единствена, е на Българската академия на науките.

Днес в Българската академия на науките работят 3680 изследователи, като за последните 4 месеца са намалели с 40 души – много знаменателен момент, но те представляват само 18% от научните работници в страната по официални данни. В същото време те произвеждат по най-меродавните данни на Института за научна информация на Съединените щати 60% от научната продукция на България, която е приета и реферирана от световните и международни научни издания, която единствено като стойност има значение за научния рейтинг на страната. В същото време произвежда 60% от защитените патенти, 40% от спечелените договори по 3 до 6 рамкови програми принадлежат на учените от Академията, 8 от 11-те центъра за превъзходство, спечелени пак в конкурсите на Европейската комисия, са разположени и работят в Българската академия на науките.

Освен тези неща, които представляват една кратка визитка на Академията, трябва да се каже и следното, което също така се забравя и не се споменава, че в 24-часов режим учените от Академията осъществяват обслужване на държавните институции с метеорологични, хидрологични и агрометеорологични наблюдения и прогнози, наблюдения на сеизмичната активност в цялата страна и близко разположените територии, по свлачищата, геомагнитните, йоносферните и широк спектър екологични изследвания, многопараметров мониторинг на басейна на Черно море и нашите териториални води.

Академията работи за общо благо на университети и училища и е създаден основният възел на националната електронно-изследователска и образователна мрежа. Също така

преди 2 години заработи за общонационални нужди националният ГРИДцентър, който обслужва с разпределени средства за висококачествени и бързи електронни пресмятания университетите в страната, не само институтите на Академията.

В Академията работи постоянно за нуждите на министерствата и ведомствата единствената у нас Лаборатория за компютърна вирусология.

Имаме и това също малко се знае, действащи договори, които непрекъснато пораждат решения на въпроси и задачи с Министерство на околната среда и водите, с Министерство на отбраната, с Министерство на държавната администрация и административната реформа, а в процес на подписване е предложеният от Министерство на държавната политика при бедствия и аварии рамков договор за сътрудничество. Вероятно има за какво.

Мога да подчертая, че през тези години нарасна много броят на възлаганите на Българската академия на науките от министерства и ведомства конкретни договори, изискващи висока научна компетентност и комплексни експертизи на проблемните въпроси в страната от типа на „Натура 2000", унищожаването на ракетите СС-23, получилите висока оценка от международните експерти разработки за отбраната и гражданската сигурност, комплексните научнообосновани оценки на ресурсите и съоръженията на атомната ни енергетика, привеждане на българските нормативни документи в съответствие с европейските такива и много други.

Естествено е трудно да се изброят и многобройните приноси на учените от Академията при разкриване, съхраняване и изследване на културното наследство на България.

Сътрудничеството на Академията с българските университети е с голяма и трайна традиция. Имаме 8 договора с 8 водещи висши учебни заведения в страната, а сътрудничеството ни е с повече от 18. Всяка година не по-малко от 600 дипломанти без всякакви финансови изисквания и условия изработват дипломните си работи в Българската академия на науките. Научното сътрудничество между Българската академия на науките и университетите, в които се развива наука, достигна за някои от тях до 30% от научната продукция на тези висши учебни заведения.

Ние имаме сътрудничество с над 45 академии от Европа и цял свят, десетки университети и представляваме България формално и неформално и фактически в 20 международни научни институции.

По последните излезли тази година международни класации първо по системата „Уебометрикс", създадена от Европейския център на Юнеско, Българската академия на науките заема достойно престижно място в рейтинга на научните организации в Европа – 55 място от 100-те топорганизации в Европа и 132 място сред водещите 500 научни организации в света.

По данните на Института за научна информация на Съединените щати, която е най-авторитетната организация за класиране и регистриране на научни резултати в света по всички области на науката, Българската академия на науките заема 596 място от заслужилите място в тази класация 3 482 научни институции и университети в света.

В БАН е концентриран сериозен, квалифициран научен потенциал и неговото съхранение според нас е от първостепенно значение за страната, особено при следните ситуации, които имаме в момента. При среден показател 5,7 научни изследователи при 1000 души заети в Европейския съюз, България се е смъкнала на положението 2,8 на 1000 заети.

Освен това да не говорим за научната периодика на Академията, тъй като основната научна периодика на България се издава от Академията и в нея публикуват всички учени в нашата страна.

За съжаление, каквото и да говорим, България се нарежда на последно място по финансиране на науката в Европейския съюз. Въпреки че преди малко чух, че процентът от брутния вътрешен продукт, отделен за наука, е станал 0,43, малко се учудвам, тъй като прогнозите, разпространени преди 1 година, говореха, че този процент ще си остане до края на 2008 г. и 2009 г. 0,4. Радвам се, че има 0,03% движение напред.

За съжаление обаче ще кажа, че ситуацията по отношение финансирането на Академията системно е изключително тежка и неприемлива. Ежегодно над 80% от бюджетната субсидия на БАН отива за покриване на социалните разходи, без средства за научни изследвания и минимално, често не-

достигащи средства за елементарна издръжка, става дума за тока, водата и отоплението.

Средствата за научна работа в Академията, които се планират за 2007 г. в размер на 25 млн. лв., идват главно от международни договори за научни изследвания, договори с фирми от България и чужбина, много повече от чужбина, от научните програми на НАТО, от научния фонд към Министерство на образованието и науката, но те са изключително целеви и не позволяват нито повишаване нивото на заплащане, нито покриването на разходите по издръжката.

На нас ни се предлага бюджет от 77 млн. 141 хил. 400 лв. Мисля, че дори по последните сметки той е понамален малко. Това означава 13,2 или 13,3% ръст спрямо тазгодишната бюджетна субсидия – най-ниският ръст спрямо всички увеличения, нараствания на разходите по отделните направления и дейности в образованието и науката.

С този бюджет ние можем да покрием единствено 10% от нарастването на работните заплати от 1 юли 2008 г. и нищо повече, много малка част от изискуемата се издръжка. Практически с бюджета на академията не се осигуряват средства за научни изследвания, както е било 10 години назад, поне въз основа на официалните данни, които ни се казват. Вярно, проведохме и чухме неофициални обещания, че по някакъв начин, който аз не разбирам, ще получим някакво увеличение на бюджета, но за съжаление сред очакванията ни, когато настъпи втората редакция за средствата, които се отделят за висши учебни заведения, не видяхме тази корекция, следователно аз говоря по това, което е официален факт.

Следователно най-голямата и най-представителна научна организация, поне в това отношение говоря съвсем спокойно и нормално, за поредна година няма никакви средства за научноизследователска дейност.

Второ, от липсите. За 2008 г. не са предвидени никакви средства за издръжка обучението на аспирантите, които към Академията са достатъчно много. Ние имаме и това право. Въпреки че с изменението на Закона за висшето образование от 2005 г. такива разчети трябваше да бъдат направени, съгласно методиката, която е създадена от Министерство на

финансите, тази липса възлиза на 2,51 млн. лв., които средства липсват в нашия бюджет.

Работните заплати – подчертавам още веднъж, остават на нивото на предвиденото общо увеличение от 10%, при положение че в целия сектор по-ниски заплати от тези по съответните еквивалентни научни степени и звания в Българската академия на науките имаме най-ниските. При това положение, ако не настъпят промени по фонд „Работна заплата", средната брутна заплата на Академията след 1.07.2008 г. ще бъде на нивото на 528,62 лв. Разбира се, всички вие добре знаете какво ниво на заплащане в средното образование ще се постигне по отношение дори на квалификацията педагогически-непедагогически персонал, ние това също сме направили. И това положение в днешния момент ни изглежда съвършено неприемливо. Това ще подпомогне по-нататъшното изтичане на мозъци, непривличането на млади способни хора. Тъй като по наши съвсем обективни данни научният потенциал на България се стопява всяка година със 700 души, не знам докога ще продължава този процес, тъй като те са се свили вече под нивото на 20 000 души и както видяхте, сме на последно място в Европа.

И последно. Приложението към Закона за бюджета за 2008 г. има преходни и заключителни разпоредби. В тях се предвижда и след направените консултации Академията да бъде съкратена най-малко с 12%, както и държавната администрация. Това е трудно приемливо по простата причина, че Европейската комисия иска от България съкращаване на администрация и никога не е искала съкращение на учени, по простата причина, че още в Зелената книга на Европейската комисия, която по препоръка на господин министъра разгледахме най-обективно, тя планира към 2010 г. броят на учените в Европа да нарасне с 500 000 души, докато тук се проектира категорично намаление, при това с тези измерения. Никога учените не са били част от администрацията, а винаги са били жертва на администрацията! Нито предметът на дейност на учените, нито начинът за тяхното служебно израстване нямат нищо общо с ръста на хората в администрацията. Следователно, въз основа на предложените текстове, между другото те са гъвкави и подлежат на една добра коре-

кция, ние настояваме научният състав, научноизследователският състав на всички държавни научни институти, не само на Академията, но и на Националния център за аграрни науки да бъдат изключени, да бъдат сложени в това изключение от типа научноизследователският състав на тези организации да не подлежи на това задължително съкращение. Що се отнася до администрация и обслужващ персонал, нямаме възражения, ще приемем тази тегоба.

Накрая искам да ви кажа, че голяма мъка за мен е да наблюдаваме четвърта година да няма никаква съществена промяна на отношението към българския учен. Все пак той не е изгонен, когато трябва, той представя много добре България. И е общо взето срамота да продължава това отношение. То не говори добре за България, не я представя добре като европейска държава, а все пак сме пред втората година от членството ни в Европейския съюз.

ОЧАКВА НИ НОВ БУМ НА МИГРАЦИЯ

Интервю пред Анета ПЕТКОВА
В. „Труд“, 27.12. 2007 г.

Трябва да е ясно, че единственият начин хората да остават тук, включително и учените, е да има, първо по-добри условия за живот, т.е. заплати, второ, по-добри условия за работа. Не съм чувал някоя страна да се срамува, че има много учени. Това е теза, измислена у нас, и е фалшива. Швеция например има 4 пъти повече учени на глава от населението.

- Акад. Юхновски, парламентът реши да има 12 на сто съкращения в БАН? Защо според вас и откъде ще започнат те след Нова година?

- Не мога да си обясня защо парламентът направи подобна стъпка и не прие да бъде освободен от задължителните 12% съкращения на научноизследователския състав. Нашата общност е много малка, в България имаме най-малко учени на 1 млн. население. В сравнение с държавите от ЕС това е с 4-5 пъти по-малко. Научната ни общност продължава да намалява средно със 700 души на година и се е свила в размера на 20-22 хил. души. В академията работят 3700 учени. Смятах, че задължителното съкращаване идва от впечатлението на ЕС, че държавата силно се бюрократизира. Само че ученият не е бюрократ, напротив, той винаги е била негова жертва. Винаги се е развивал кариерно по съвършено различен начин. Европейската комисия заяви, че до към 2011 г. броят на учените в съюза трябва да се увеличи с 500 хил. души. В този смисъл да се извършват сега съкращения е неуместно и нелогично. За голямо съжаление парламентът реши друго. Нищо че позицията на шефа на просветната комисия Лютви Местан и опозицията бе в наша защита, мнозинството не я прие. Допусна се грешка и тя не е толкова фактологична, а е грешка на философията. Съкращенията ще ни донесат много главоболия.

- Често ви обвиняват, че част от институтите на БАН са излишни, че има учени, които ходят на работа само за заплата, че не е ясно изобщо какво сте постигнали и т.н.

-За да можеш да критикуваш нещо, трябва да го познаваш. Политиците в по-следно време бягат от темата наука. България е една парадоксална страна, в която компетентността на учения не се използва така масово, както се прави във всички напредничави държави. Но това не е грешка на учения в БАН или на колегата му в университета.Той чака да получи, и то с нетърпение, някаква голяма поръчка и да я свърши. Имаме безчет такива случаи. В момента например ни искат информация за парниковите газове, и то след като закъсняваме невероятно с протестирането на много ниската норма от Европейския съюз. Дадоха ни заданието 24 часа преди крайния срок. Ако ни бяха потърсили по-рано, нямаше изобщо да има такива проблеми. Но така беше и с ракетите СС-23 и със замърсяването на някои язовири с арсен. Решихме ги. Но безплодни останаха усилията на академията да поддържа доказателства за големия ресурс на нашите блокове в АЕЦ „Козлодуй". Всекидневието ни минава в непрекъснато обслужване на обществото. Няма нужда да напомням, че се прави 24-часова метрологична прогноза, която през последните години е все по точна.

-Има ли неработещи институти?

-Не, няма такива. Кажете кой не работи?! Знаете ли, че има академии в чужбина с по два института за едно и също нещо.

-След като сте толкова успешни и само чакате държавата да ви даде поръчки, колко проекти сте спечелили?

-Спечелили сме стотици проекти, например от 11 конкурса за елитни научни центрове на Европейската комисия за България, 8 са в БАН. От всички проекти по научната програма на НАТО имаме 60% от тези за държавата, които са общо около 100. Що се отнася до това, че парите от бюджета стигат само за заплати, трябва да питате държавата защо е така. Ние печелим от проектите, но с парите не можем да си увеличим заплатите или да си платим парното. Защото условията са такива - финансирането е само за научната дейност Парите не се дават на просяци, а на работещи институти да извършат определена работа.

-Бизнесът търси ли вашите продукти?

- В последно време има нарастване на броя на договорите с предприятия фирми у нас. Бавно и колебливо има някакъв напредък. За съжаление, естеството на нашия бизнес не позволява бързо и трайно сътрудничество с науката. Това е проблем на всички държави в преход, при които то бизнесът търси лесни и бързи печалби. Но щом се озове в голяма конкуренция, той ще се обърне към учените, няма друг начин. Ние сме извървели този път, чакаме останалите. Всяка година обявяваме нови технологии, които могат да бъдат внедрени в практиката.

- За първи път ли в своята история БАН се сблъсква с парадокса да предлага труда и ума си, а те да не бъдат търсени?

- За съжаление не. Преди 9 септември 1944 г. БАН е страдала от безпаричие. Много често експедициите са финансирани от наемите на имоти, които тя е имала. Българската нация е родена в бедността и е съществувала като такава.

Има само два светли периода - 1936 година, когато държавата финансира по постоянно научните изследвания. След това през 1960 г., когато се правят институтите. Периодът е много кратък и стагнацията продължава. След 1990 г. Няма инвестиции. Само пари за много малки ремонти и за заплати. Почти всички апаратури, които имаме, са по договорите ни с чужбина.

- Все пак защо държавата години наред отпуска пари само за заплати на учените? Може би вие не предлагате продуктите си, както трябва, и очаквате някой да ви търси, за да му предложите научното си откритие?

- Не твърдя, че правим всичко идеално, но все пак разстоянието до чужбина е по-голямо от това, което има между БАН и предприятията. А оттам ни търсят в пъти повече. Вие на този парадокс отговор ще намерите ли? Не. Това означава, че там, където има интерес има и търсене.

- Какво мислите за протестите на младите учени и за факта, че много от тях започват да работят в чужбина от името на други университети и институции?

- Да, има такава тенденция, забелязва се. Хубавото е, че нашите учени публикуват в научните списания, като обявяват,

че са българи. Но проблемът не е в младите учени. Имаме общонационална драма не само за младите учени, а за интелигентната и предприемчива младеж на България, която напуска. Кой е виновен за това, че те изчезват оттук? Държавата носи отговорност и би трябвало управляващите да се замислят.

Демографският взрив е проблем, миграцията ще продължи още по-силно. Може би сега сме в началото на нова миграционна вълна. Първата бе през 90-те години, когато бе освободен пътят към Европа и света. Тя трая 2 г., след което намаля на-половина и се стабилизира. Сега с приемането ни в ЕС и разширяването на връзките в света сме в началото на нов по-голям отток. Затова би трябвало тези, които отговарят за съдбините на държавата, да мислят много добре какво ще правят

- Управляващите поискаха да си кажете кои са приоритетите в науката, за да финансират тях. Вие какво мислите?

- За да има приоритети в науката, държавата трябва да обяви какви са нейните. Не ни е известно да има такива. Идват експерти от ЕК за наука и казват, от вас зависи каква страна ще бъдете. Дали ще сте страна на напредничавите технологии или селско-туристическа. Не ви съветваме да вървите по този втори път. Съветва ме ви да вървите по пътя на Ирландия, по пътя на високите технологии. Казват ни да си укрепим научните институции. Държавата обаче обяви, че ще развива земеделието и туризма. Е, добави и културният туризъм. Не е голямо постижение. Къде са другите приоритети? Няма ги. Казаха ние да измислим. Измислих ме ги и ги дадохме на министъра на образованието Даниел Вълчев преди 4 месеца. Никакъв отговор.

- Какви са приоритетите според вас?

- Имаме шест области. Сред тях са екологичното развитие, природните ресурси, енергетиката, възобновяемите енергийни източници, изучаването на материята, нови материали, нови технологии - информационни, комуникационни и нанотехнологии. След това науки за живота и медицината, аграрни науки, историческо наследство и национална идентичност. Имаме специално създадени съвети, които да обслужват проектите по тези приоритети. Но нищо не се случва.

ПРОБЛЕМНИ СЪВЕТИ В БАН ЩЕ ПОМАГАТ ЗА ИНТЕГРИРАНЕТО НА ИНСТИТУТИТЕ

В. Дума, 29 януари 2008 г.

Структурирането на институтите в БАН в 8 групи - математически, физически, химически, биологични, науки за Земята, инженерни, хуманитарни и обществени, е приемливо, но в същото време в определена степен то е препятствие за интегрирането им за интердисциплинарни научни проекти и експертни оценки. Този проблем ще бъде в голяма степен преодолян, когато заработят ефективно вече създадените в академията проблемни съвети по приоритетни направления, насочени към решаването на важни за страната ни задачи. Това заяви председателят на БАН акад. Иван Юхновски миналата седмица пред национална конференция за интегрирането на научното познание, организирана от академичния Институт за философски изследвания.

У нас е необходимо час по-скоро да се промени номенклатурата на научните дисциплини, използвана от ВАК и Националната агенция за оценяване и акредитация, каза още акад. Юхновски. Това би имало полезен ефект за кооперирането и координирането на съвместната работа на учени от различни специалности, за връзката между теоретичните изследвания и приложните задачи, на учебната дейност в университетите, за организацията и структурата на научните институции за планирането на комплексни изследвания и пр. Председателят на БАН посочи класификацията на международния Институт за научна информация ISI в САЩ, чиято система обхваща 22 широки полета от различните науки. Всяко от тези полета включва от 3 до 18 по-тесни дялове на науката с общ брой 240. В последните 10 години българските научни публикации, реферирани в ISI, са общо 17 600 в 228 от 240-те съществуващи изследователски области, съобщи председателят на БАН.

ВСТЪПИТЕЛНИ ДУМИ КЪМ НАЦИОНАЛНАТА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ И ИНТЕГРАЦИЯ НА НАУКИТЕ

Сп. „Наука“, бр. 2, 2008 г.

Уважаема госпожо зам.-министър Добрева,

Уважаеми колеги,

С удоволствие приех предложението на чл.-кор. Васил Проданов да кажа няколко думи при откриването на настоящата - твърде полезна с тематиката си и с важния си и актуален приложен аспект - Национална научна конференция, посветена на диференциацията и интеграцията на науките, шифрите на научните специалности и свързаната с тях организация на научните изследвания у нас. Съвсем естествено е тя да се провежда основно със силите на Института за философски изследвания при Академията, тъй като класификацията на научното познание е един от най-старите проблеми на философията - от най-древни времена и до днес. Участието и подкрепата за нея от Висшата атестационна комисия са твърде важни, тъй като приложенията на тази проблематика е пряко свързана с дейността на Висшата атестационна комисия.

Изразявам особеното си задоволство от провеждането на тази конференция, тъй като повече от 10 години в много от публичните си изказвания под въпроса „Какво да се прави в българската наука?“ на едно от първите места съм посочвал необходимостта от осъвременяване на използваната у нас номенклатура на научните дисциплини, нещо което би трябвало да бъде направено и, то по най-съвременен начин, час по-скоро.

Задълбоченото обсъждане на класификацията на науките във всичките му аспекти: и от гносеологична и методологична гледна точка, оценката на точките на допир или взаимното проникване на науките в много отношения представлява теоретична основа на не малко и то твърде важни практически дейности в науката например, като:

- Коопериране и координиране на съвместната научна работа на учени от различни специалности.
- Връзката между приложните задачи и теоретичните изследвания.

• Учебно-педагогическата дейност, особено в университетите.

• Взаимовръзката между теоретичните и технически изследвания и дисциплини.

• Организацията и структурата на научните организации и взаимодействието им.

• Планирането на научноизследователската работа на научните институции, особено на комплексните такива, засягайки дори разработването на учебни пособия и издания с енциклопедичен характер.

Към този кратък списък на полезни дейности, произтичащи от една съвременна, обоснована и ориентирана към стимулиране на бъдещо развитие на научните изследвания, класификация на науките, могат да се добавят още много такива.

За нас е особено важно, че повечето от докладите на конференцията са свързани с практически проблеми на Висшата атестационна комисия и на Националната агенция за оценка и акредитация, както и с тези на висшите училища и БАН.

Ние достатъчно ясно осъзнаваме, че приетото в Академията делене и - в известно отношение - структуриране на институтите по групи: математически, физически, химически, биологични, науки за Земята, инженерни, хуманитарни и обществени науки, е в общи линии приемливо, но същевременно, е в определена степен, препятствие за интегрирането им в интердисциплинарни проекти и експертни оценки.

Смятаме, че това положение в Академията ще бъде практически значително преодоляно, след като ефективно заработят създадените вече проблемни съвети по приоритетни направления, насочени към решаване на важни за страната ни задачи. Смятаме, че тук интеграцията се диктува от необходимостта сложните научни и научно-приложни проблеми на нашето общество да се решават чрез максимално практическо използване на комплексния характер на Академията, която е една от важните предпоставки за нейната ефективност. Няма съмнение, че Академията и нейното ръководство най-внимателно ще проучат и използват всички полезни изводи, до които ще стигне тази важна национална конференция.

Надявам се, че това ще бъде направено и от всички други заинтересовани институции и организации у нас.

Вероятно тук ще бъде направен и обективен анализ и на съществуващите в напредналите страни класификации на

научните изследвания и ще бъдат предложени подходи за адаптиране, към нашите условия, на най-добрите от тях. Това би било една важна стъпка към по-нататъшното интегриране на нашата изследователска и преподавателска система в световното и Европейско научноизследователско и учебно-образователно пространство.

Според мен особен интерес представлява практическата класификации на научните публикации по области на изследване, развита и прилагана от Института за научна информация (ISI) в Съединените щати. Тази система не е всеобхватна, но включва изчистени терминологично 22 доста широки полета от науки в областта на природо-математическите инженерни и обществени науки, с по-слабо присъствие на хуманитарните такива.

Във всяко от тези полета на науките се включват от 3 до 18 отделни по-тесни дялове на науките, чиито общ брой е около 240, плюс общо 22 още по-тесни и подчинени на някои от горните научни направления. Нека не забравяме, че 17 600-те български научни публикации, за последните 10 години реферирани в ISI, са вече грижливо разпределени в 228 области на изследване.

Ако в работата по нашия бъдещ линеен списък на науките се постигне оптимално допустимото му сближаване с тази световно прилагана систематика, то биха се реализирали редица полезни ефекти. Естествено след доработка и актуализация в полето на хуманитарните науки.

С това си частно мнение не твърдя, че у нас не може да постигнем нещо по-добро като система, но разумната унификация все пак има много предимства.

Позволявам си да пожелая на всички участници в конференцията да направят сериозна крачка в преосмислянето и модернизирането на нашата система за научните изследвания и научните специалности с важни практически изводи и препоръки. С настоящето откривам Националната научна конференция „Посоки на диференциация и интеграция на научното познание, шифри на научните специалности и дисциплинарна организация на изследванията в България".

Успех!

БОРЯ СЕ ЗА КАУЗА, НЕ ЗА ПОСТ

„Нападки и инсинуации целят да дестабилизират науката изобщо“

Интервю пред Велиана Христова
В. „Дума“, 13.02.2008 г.

- През цялата минала седмица не искахте да коментирате нападките срещу избора ви. Обещахте да го направите след заседанието на Общото събрание.

- Категоричен съм, че не е редно, ако човек е номиниран за избор, да коментира и да се пререкава с хули и неистини, защото това влияе върху хората от Общото събрание. Масираната атака миналата седмица целеше да се повлияе на членовете на Общото събрание.

- Въпреки натиска бяхте преизбран с огромно мнозинство на поста, но се разбра, че във ВАС двама професори са подали жалба, че е незаконно да бъдете избран на възраст 70 г. Това притесняват ви?

- Защо да ме притеснява? Нека съдят, имаме достатъчно становища от видни юристи за законността на избора за председател. Само ще кажа, че съгласно закона жалби до ВАС първо трябва да минат през академията и ние да ги препратим в съда със или без наше становище. Единият от тези двама професори не го познавам, но втория го познавам много добре. Това е наш бивш колега от Института по органична химия при БАН, който през 1993 г. бе уволнен дисциплинарно за финансови машинации. Решението за това бе взето с тайно гласуване в научния съвет. Аз тогава бях директор на института, естествено имам отношение към разкриването на тези далавери и той изпитва лична неприязън към мен. Сега не съм учуден, понеже през всичките години оттогава той се е опитвал по всякакъв начин да ме уязви лично и това е лесно доказуемо. Принципно обстоятелство обаче е, че сега колегата Слави Иванов не работи в БАН и предполагам, че съдът ще прецени атаката му като юридически недопустима. Все пак, не е моя работа да се произнасям.

- През тази седмица БАН присъства в медиите много повече отвсякога. Защо се случи всичко това?

- За съжаление интересът към академията не е свързан с нейната същностна работа, а с някакви проблеми, възникнали около избора за председател. Иначе в печата у нас излизат годишно около 600 съобщения за дейността на академията. Но у нас важи максимата, че добрата новина не е новина, а лошата е по-интересна. Ще припомня, че едно психологическо изследване в САЩ показа, че лошата новина стига до 11 души, добрата - едва до 6. Казвам това, за да подчертая, че разговор за науката изобщо трябва да се води върху основата на реални факти, да се опитаме добронамерено и почтено да дадем картината на доброто и на лошото, на това, което става в науката. Учудва ме, че единствено в България науката се подлага на определен вид преследване. Отношението към нея трябва да е европейско, а в Европа нещата са съвършено различни.

- Бихте ли уточнили кога бе отменен броят мандати за заемане на изборен пост в БАН?

- Мандатността бе премахната след обсъждане в Общото събрание през 1998 г. - колегите там преценихa, че броят мандати трябва да бъдат избирани най-добрите ръководители на институти. Тогава пред ОС заявих, че мандатността на председателя не бива да се премахва - това го има в протоколите. Общото събрание обаче, което стои над мен, не се съгласи. Сега ме обвиняват, че нарочно съм премахнал мандатите за избора си. В живота си, откак се занимавам с наука, нито веднъж не съм водил изборни кампании, не съм организирал нищо такова, винаги съм бил избиран по предложение на някого. Единственото е, може би, че съм се съгласявал да ме издигнат за поста...

- Не е ли причина това, че защитавате имотите на БАН от заграбване, за атаката срещу вас?

- Академията има специална дирекция, която се занимава с имотите на БАН. Всички имоти са регистрирани, постепенно бе завършено уреждането на нотариалните актове. Да, имаме имоти, някои са апетитни - например по „Цариградско шосе“, VIII и IV км. Не сме глухи и слепи, добре разбираме апетити-

те, които те пораждат. В момента водим десетки дела срещу незаконни реституции. Невинаги е достатъчно правото и законът да са на наша страна. Хора, които искат да отнемат имоти на академията, предприемат действия с користни цели, местните власти невинаги ни помагат. От 10 години водим изключително тежка борба. Уверявам ви, че там където в съда властват законът и справедливостта, ние печелим делата. Не сме дали нищо да бъде разграбено. Смятам, че е свещен дълг да опазим за българската нация това, което е създадено преди 9 септември и след това.

По повод на някои инсинуации, да кажа, че акад. Иван Юхновски не фигурира в никакви фирми и няма да фигурира никога. Защото поне докато съм на този пост, имам задължението да пазя чистотата на отношенията на учените към собствеността на академията, а не към разграбването. Ще ви кажа честно, най-големият гонител на фирми, които паразитират върху снагата на академията, съм аз. По мое предложение от 1994 г. са приети специални решения на Общото събрание за преустановяване на двойната дейност, защото тя обикновено е свързана с извличане на лични изгоди и печалби въз основа на бюджетни средства и на база, която е на бюджетно финансиране. Взехме специално решение да закрием дейности, които дублират дейности на академията и паразитират върху снагата на институтите. Цял живот, откакто съм в БАН, водя тази война срещу разграбването. Това е една от целите на живота ми. Може би съм виновен тъкмо за това.

- Кажете накратко какво предложихте в платформата си за бъдещето на академията?

- Според мен академията от състояние на оцеляване е крайно време да премине към период на развитие, това е съществено особено след присъединяването на страната ни към ЕС. БАН е водещата научна организация в страната и трябва да дава тон за европеизирането на научните изследвания. Мисля, че го прави. Ще припомня, че съгласно международните стандарти БАН произвежда 60 на сто от научната продукция на страната, макар че в нея работят под 18 на сто от учените на България. При това рейтингът на бъл-

гарската научна продукция е относително много висок, ако проследим данните на Института за публикациите в САЩ - световния център на научното реферирание. БАН има достатъчно високи показатели и за интернетно влияние в обществото - на 58-о място сме сред водещите 100 научни организации. При това след 1991 г. БАН самостоятелно извърши реформа, намали звената си с 27%, а числения си състав - с около 6000 души. Това стана под наблюдението и с одобрението на европейските научни организации, които са ни партньори. Целта бе основният творчески научен потенциал да се съхрани. Това бе направено. 2-3 години след това академията се изправи и нейната научна продукция започна да расте, 19 пъти се увеличи броят на проектите и договорите с чужбина. Партнирахме с 20 международни академии и престижни научни организации, сега са станали 46. Днес академията има за партньори основните научни институции на Европа и САЩ. От договорите идват единствените сериозни пари за изследвания, които имаме. Две трети от спечелените от българи проекти в НАТО и над 50 на сто от рамковите програми на ЕС са в академията - т.е. те са на България.

- Стана ясно, че поне заплатите в БАН може да се вдигнат в близко време?

- Науката е най-общественото явление от всички явления, тя е много зависима от обществото и е ужасно зависима от отношението на обществото към нея. Когато има негативна нагласа, и това за съжаление го виждаме доста често при нас, психологическата основа за творчество на учения се нарушава, той започва да търси други пътища и места, където отношението към науката и заплащането са много по-добри. Тази година ние наистина ще можем да повишим заплатите вън от планираното от държавата увеличение в бюджетната сфера от първи юли - ще можем да вдигнем от първи март заплащането с допълнителните средства, които ни бяха осигурени. Това е първостепенната грижа сега. За да преодолеем изоставането спрямо колегите във вуз. Второ - трябва да продължим да ориентираме академията към решаване на основните важни проблеми на нашето общество. Това трябва да го правим по-бързо. Дър-

жавата до ден днешен не е формулирала своите приоритети - как ще развива своята икономика ние не знаем. Засега се знае стихийно, че ние ще развиваме туризма, ще развиваме земеделие. Но дали това трябва да бъде гръбнакът на нашата икономика или индустриалното технологично развитие? В момента нашата индустрия изостава извънредно много в иновационно и високотехнологично отношение. Много малък процент от технологиите се употребяват в нашето производство, малък брой фирми са на съвременно технологично ниво. А трябва да се има предвид, че науката е един изключителен резерв за преодоляване на изоставането на България по отношение на технологиите. Миналата година БАН формулира основните приоритети на научната дейност, които са съобразени с научните школи, развити в академията, с традициите и с приоритетите на Европейската общност. Представихме в МОН тези приоритети заедно с анализ за състоянието на науката и с план за действие в областта на науката като основа за бъдеща стратегия. Нямаме отзвук от министерството.

- Казвате, че сте пратили в МОН приоритетни области за развитие на науката, план за действие като основа за стратегия, учените от БАН имат много успехи, а някак всичко това като че насила се премълчава. Министър Вълчев говори за научна стратегия, но за вашите усилия нищо не се чува. Дали това не създава смътното усещане у хората от БАН, че се готви нещо друго - я разформироване, я закриване на институти, я нещо друго? Не е ли това причина мнозинството да ви иска като председател, който може да отстои развитието, а не бастисването на науката? Поне такива коментари чух вече.

- Има тежка логика в това, което казвате. Непрекъснато се тиражират изказвания на всевъзможни неподготвени хора, които казват кои институти къде да отидели, БАН трябвало да се закрие, институтите не работели. Въпросът е кой лансира такива думи. Заявявам ясно, че тези, които внушават подобни идеи за некачествена академия или за някакво радикално рязане, са хора, които изобщо не познават академията и не са стъпвали в нея. Г-н Евгени Дайнов на-

пример, който се води професор, но не е, често се опитва да каже, че от БАН чувал само прогнози за времето. Е, и това не е малко, но то означава, че неговата чуваемост към науката е доста ограничена. Съжалявам за тази констатация, нямам никаква вина за това, не съм го виждал на живо, освен в някои вестници, които ни съпоставят в колажи. Не знам как изглеждаме един до друг. Но той абсолютно не познава работата на БАН нито в областта на обществените науки, нито пък в останалите области. Всички контакти досега, които имаме с учени от чужбина, показват, че институтите ни работят много добре, търсени са и са постоянен партньор навън. Сътрудничим си прекрасно с около 15 университета у нас и по думите на ректорите тези около 800 учени от БАН, които преподават, допринасят за качеството на обучението на студентите. Затова мисля, че вместо необосновани нападки, трябва да има сериозен анализ за състоянието на науката, да се борим заедно с водещите университети за утвърждаването ѝ - на първо място със Софийския университет, който е наш стар партньор във всяко отношение.

- Но някои обявяват БАН за съветска отживелица...

- Да, била комунистически продукт, реликт от миналото. Това е един съзнателно насаждан мит, а нелепостите, както се оказва, лесно се закачат в обществото. Академията е творение на българската предосвобожденска интелигенция - първото трайно творение в българската държава, което е най-старото от 138 години насам. Академията е създадена в чужбина, през 1911 г. е назована със закон Българска академия на науките по завета на основателите си. И за разлика от други академии в Европа, които по политически причини имат прекъсната история във времето и след това са възстановени, БАН поддържа континюитет, който най-малкото ни задължава към отговорност. Академията е абсолютен и законен наследник на всичко, което българското общество е създавало в тези десетилетия. Казват, че била комунистическа структура, защото имала и академици, и институти. Ами Австрийската академия, Шведската, които са еднакви с нашата - и те ли са комунистически?

Днес в Германия текат процеси на образуване на свръхогромна Национална германска академия на науките със стотици институти с милиарди евро финансиране, за да може немската наука да заговори на един глас. Преди 10 години ръководителят на американската научна фондация г-н Бикалес ни похвали, че нямаме противоречия между академия и вузове. Днес някой се опитва да раздуха противопоставяне, в името на какво? Абсолютно не мога да го разбера, нито мога да разбера почвата, върху която това явление се основава. БАН е национална институция, изградена по европейски начин. За да се говори за академията - добро или лошо, първо трябва човек

ДО ОБЩОТО СЪБРАНИЕ НА БАН ЗА ПОДАВАНЕТО НА ОСТАВКА ОТ ПОСТА ПРЕДСЕДАТЕЛ НА БАН

ДО
Общото събрание на Българската академия на науките
чрез ст.н.с. I ст. дтн, дхн Здравко Стойнов Председател на ОС на БАН

Уважаеми колеги,

Вихрилата се много седмици яростна клеветническа кампания в медиите срещу мен като човек, учен и Председател, ме превърна в мишена за нападки срещу 140 годишната институция - Българска Академия на Науките и срещу цялостната ѝ дейност. За мен е очевидно, че тази кампания ще бъде подновена в най-скоро време.

Това положение е абсолютно неприемливо за мен.

Поради това, преценявайки най-сериозно създаденото положение, намирам, че вече не съм и не мога да бъда полезен на Академията, както се стремях да бъда през последните 19 години.

Подавам оставката си от поста Председател на БАН в знак на протест срещу клеветническата кампания против Академията и против мен, както и срещу безпримерното предателство на шепа хора от Академията.

Подавам оставката си и в знак на протест срещу заплахите и неправилната, негативна политика срещу Българската академия на науките - политика насочена към разделяне и противопоставяне на българската научна общност на университетска и тази в институтите на БАН.

Предлагам до приключването на изборната процедура за избиране на нов Председател, Общото събрание на БАН да подкрепи акад. Н. Съботинов за изпълняващ длъжността „Председател на БАН".

Искам да изразя дълбоката си благодарност на Общото събрание и неговото ръководство, както и на Управителния съвет на БАН за постоянната подкрепа при ежедневната борба за оцеляване. Благодаря ви и за вашата оценка на скромния ми личен принос като Председател. Вярвам, че случилото се

ще мобилизира преданите на мисията на Академията колеги да дават в бъдеще достоен отпор на клеветите и инсинуациите срещу нея, откъдето и да идват те.

Надявам се, скъпи колеги, да разберете, че подбудите, които ме водят да подам оставка целят само укрепване на позициите на Академията в нашето общество – такова каквото е.

акад. Иван Юхновски

Моля настоящето ми заявление да бъде оповестено след приемането на бюджета на БАН за 2008 г и правомощията ми да бъдат прекратени от 18.03.2008 г.

20.02.2008 г. 09.03.2008г
София

Изказване на академик Константин Косев пред Общото събрание на БАН на 12.03.2008 г.

УВАЖАЕМИ АКАДЕМИК ЮХНОВСКИ,

Ние, Вашите колеги от ръководството на Българската академия на науките, посрещаме внезапното Ви и категорично решение за оттегляне от длъжността председател на Академията с огромно съжаление. Същевременно се отнасяме с разбиране към мотивите, които Ви принуждават за подобно решение. Даваме си ясна сметка, че мотивите Ви са от морално естество. Те са поредният израз на присъщите Ви постоянни усилия за опазване обществения престиж на БАН с оглед предотвратяването на нови злословия по наш адрес от появилите се напоследък всевъзможни критици и мними доброжелатели.

Днес, когато преждевременно напускате ръководството на БАН, е редно да Ви изкажем нашата благодарност и признателност за всичко сторено от Вас като грижовен ръководител на първата българска национална институция. Съдбата Ви отреди да оглавите БАН в много трудни времена на социален и политически преход на страната, когато почти никой не се интересуваше от наука, култура и духовни ценности. Академията преживя през изминалите години драматични мигове. И въпреки всички изпитания тя успя да се утвърди като първо-

степенна национална научна институция с растящ международен престиж в Европа и в целия свят. Вашата лична заслуга за постигнатите успехи е неоспорима. Ние, Вашите сподвижници от ръководството, най-добре помним и знаем за проявеното от Вас усърдие и удивителна компетентност във връзка с изработването и приемането на Закона за БАН през 1991 г.; във връзка с изработването и приемането на Устава на БАН; във връзка с осъществената широкомащабна и болезнена структурна реформа и съкращаването на БАН с повече от 40% от състава й; във връзка със съхраняването на Академическия корпус; във връзка с опазването на редица институти и лаборатории, както и съхраняването на квалифицирания им научен потенциал; във връзка с опазването на академичното имущество от безброй нагли посегателства; във връзка с осигуряването на годишната държавна субсидия, което винаги беше съпроводено от унизителни пазарлъци с меродавните фактори; във връзка с рационалното оползотворяване на академичното имущество и поддържането на сградния фонд; във връзка с издателската дейност; във връзка със създаването и укрепването на Центъра за обучение на докторанти; във връзка с укрепването и разширяването на международното научно сътрудничество. По този повод нека добавя, че далеч преди държавата ни да бъде приета за член на Европейския съюз, БАН фактически отдавна беше приобщена към Европа и активно участваше с успех в европейските рамкови програми.

Вие, уважаеми академик Юхновски, често казвате, че не се занимавате с политика и винаги сте се стремели да опазите БАН от политическо вмешателство. И успяхте. Благодарение на Вас Академията не стана арена на партийни противоборства. Ала политика в БАН все пак имаше. Вашето политическо кредо беше родолюбието - възрожденската всеотдайност в името на България. Чрез тази именно политическа нагласа Вие успешно насърчавахте години наред научния колектив на Академията да работи по призвание в името на науката и в служба на българската държава. По Ваша инициатива много академични звена обслужват редица държавни органи и извършват общонационални дейности.

Уважаеми академик Юхновски, едва ли ще бъде преувеличено, ако кажа, че БАН имаше голям късмет да бъде огла-

вявана от човек като Вас през изминалите трудни години. Вие сте щастливо съчетание на голям учен и административно-организационен талант. Не всеки добър учен може да бъде и добър администратор. Учудващо е, че учен като Вас от природните т.нар. точни науки притежава изключителен пиетет към хуманитаристиката и обществознанието. Много е жалко, че сега, поради някакви чисто формални причини и злощастно стечение на обстоятелствата, Академията ще се лиши от Вашите управленски умения, и то при положение, че сте в завидна умствена и физическа кондиция. Надяваме се, че Вие и занапред като академик и член на ОС на БАН ще бъдете съпричастен и полезен в ръководството на Академията.

Бъдете жив и здрав!

12.03.2008 г.

Изказване на академик Кирил Боянов пред Общото събрание на БАН на 12.03.2008 г.

Откровено казано, аз не очаквах такова развитие. Но, връщайки се 19 години назад, имаше един период, когато хунвейбини изследователи и изследователи хун- вейбини свалиха от подиума председателя на БАН. Днес ние сме свидетели на друг подобен сценарий, само че организиран отвън - нещо, което е абсолютно недопустимо за тази организация.

Станах и сега си спомням един стих от стихотворението на Лермонтов „Смерть поэта“, в който се казва:

„Не изтърпя докрай душата
позора, присмеха прикрит!
Въстана той срещу мълвата
Сам...“

Няма да продължавам повече.

Българската академия на науките е своеобразен дом. Тук всеки от нас натрупва по нещо. Във всеки кабинет има частица от неговия труд или малко портретче на неговия предшественик. Той е уникален, различава се от университетите, където на всеки 4 години започва нов курс, след 8 години се сменят програмите и предметът на дейност на тези висши учебни заведения. В Академията е традиционно това, че имаме натрупване и предаване на знания.

Ние всички пътуваме по света и виждаме бързото развитие на нещата. Обичаме своите къщи, но винаги мечтаем да се върнем в бащината къща. Този дом - Академия¬та, винаги трябва да има един стопанин. И той имаше. Затова аз най-малкото не искам да изпращам председателите на Българската академия на науките по този начин. Те трябва да бъдат аплодирани за своята дейност, защото те именно са стопаните на тази къща, към която са отправени очите на цяла България. Къща, която за тези изминали години остана неопетнена. Няма корупция, няма нищо такова в този дом. Но по някакъв начин ние всичките сме подложени на небивал натиск.

Не, не е това пътят! Затова на мен ми се струва, че нашите председатели на Академията на науките заслужават по-достойно изпращане, не формално. Най-малкото - с повече аплодисменти.

И ако, разбира се, това не противоречи на Устава на Общото събрание, аз не виж¬дам защо в края на нашия мандат ние не направим едно тържествено събрание, с което да изпратим по достойнство нашия председател. За да се знае, че този, който дойде след него, трябва да носи по-високо жезъла, че той е отговорност не само към членовете, но и към страната. Затова аз внасям това предложение.

Но това не пречи днес ние да аплодираме Председателя!

12.03.2008 г.

Акцент

Справка за съдебни дела срещу избора на акад. И. Юхновски за Председател на БАН през 2008 г.

1. С Определение №1313 от 02.06.2008 г. Административният съд в София-град, I отдел, 10 състав отхвърли жалбата на акад. Петър Кендеров срещу решение на Общото събрание на БАН от 11.02.2008 г. за избирането на акад. Иван Юхновски за Председател на БАН.

2. Жалбата на проф. Слави К. Иванов и др. срещу решения на Общо събрание на БАН свързани с избора на акад. Иван Юхновски за Председател на БАН е отхвърлена окончателно с Определение №10454 от 07.09.2009 г. на Върховния административен съд на Р. България.

ПРЕЧИШ, ЗАЩОТО СВЕТИШ

Академията на науките не е обвързана с ДПС!
Интервю пред Александрина Роканова
„Блиц", 5.10.2009 г.

„Родителите ми бяха репресирани и изселени в Севлиево, но това не попречи да заема важен пост в българската наука"

- Г-н Юхновски, през миналата година вие подадохте оставката си като председател на БАН, където бяхте избран за четвърти път. В мотивите си посочвате предимно „вихрилата се яростна клеветническа кампания в медиите срещу мен като учен, човек и председател, превърнал се в мишена за нападки срещу 140-годишната институция БАН и срещу цялостната ѝ дейност". Коментирайте тези ваши думи.

- Трудно ми е и не ми е много приятно да се връщам в спомените си, защото съм ги изживял доста болезнено. Моят живот, особено в последните 19-20 години, е директно свързан с централните органи на БАН най- напред като заместник-председател от 1990 г., след това през 1996 г. до миналата година председател на академията. Така че всички проблеми - обществени, финансови, научни, разбира се, научни в най-голяма степен, са свързани с моята работа и те я направляваха. Радвах се дълги години на това, че не бях обект на никакви нападки, никакви отношения на корупция, несправедливост. От време на време се говореше, най-общо взето, че има някакво тенденциозно отношение към този или онзи, но това бяха отделни проблеми. И за мен беше голяма изненада и много неприятно явление, че във връзка с четвъртия ми избор, за четвърти мандат, което, откровено казано, не съм го горещо желаел, но бях много настойчиво поканен от много хора от академията да продължа тази работа, защото те са предполагали, че все още аз мога да я върша добре. И вероятно това беше оценката, че толкова години като председател академията се разви и укрепи в общественото мнение, в общественото пространство. И тогава започна особено болезнената кампания срещу предхождащи действия на Общото събрание на БАН с оглед да

бъда избран. Имаше причини за това, защото беше обявен конкурсът за академици, член-кореспонденти и беше редно председателят, който де факто със заповед назначава членовете на съответните изборни тела, той да доизкара избора до края. Когато започна кампанията...

- Тогава е възникнал скандал по време на конкурса?

- Не, не. Аз не съм видял никакъв съществен скандал, освен най-обикновените шумотевици, които стават, когато има засегнати лични интереси на някой друг, и т. н. Но принципно, ако говорим за конкурса за академици и член-кореспонденти, той след това си протече нормално. Имаме си избрани членове, достойни представители на научната общност. Но когато започна атаката срещу Общото събрание, особено болезнено беше, че един наш колега от академичното тяло започна до три пъти на ден да говори в медиите за това колко е незаконно това решение на Общото събрание, как фактически с това се опорочава изборът. Това очевидно не можеше да не ме засегне и лично, защото то се превърна и в атака срещу висшия орган на управление на академията, каквото е Общото събрание.

- Кой е този ваш колега?

- Това е колегата академик Петър Кендеров. И той е академик. За съжаление тази кампания беше подкрепена и от тогавашния министър на образованието и науката Даниел Вълчев. Този въпрос така силно се преекспонира. Аз никога не съм се опитвал да бъда срещу общественото мнение. Ако колегите ме искат за председател, нека ме изберат, но аз да правя кампании за избор на председатели и прочее - никога не съм си го позволявал.

- Имате ли впечатления дали сегашният председател на БАН Никола Съботинов е близък с Ахмед Доган, както се говори?

- По този въпрос искам да кажа, че през цялото време аз съм смятал, че БАН с политика не може да се занимава и не се занимава. Единствената политика, с която БАН се е занимавала през всичките тези 19 години, когато бях заместник-председател и след това 12 години председател, е научната

политика. Само тази политика. Така че сплетните в областта на политическия живот на страната, които изобилстват, изобщо нямат никакво отношение към българската наука. Наистина имаше едно странно изказване на Ахмед Доган, но не мога да го цитирам точно, в което той каза нещо приблизително, че едва ли не няма никакъв особен смисъл от дейността на БАН. Първо, лично мое мнение е, че това означава, че Ахмед Доган не познава очевидно работата на БАН, което не е много хубаво. Второто, което искам да кажа, е, че една от нашите кабелни телевизии направи 48-часово допитване до своите зрители относно това прав ли е Доган в твърденията си за БАН. Това допитване беше сега, в началото на лятото. И представете си аз какво удовлетворение почувствах, когато гласуването приключи с 94 процента от мнението на зрителите, които казаха, че Доган не е прав.

- Вие самият имате ли предложения да членувате в някоя партия?

- Имал съм изключителното щастие да не бъда канен в никоя партия. Преди много години моето семейство беше изселено за 18 години от София в Севлиево. Аз бях още дете на 8 години, а брат ми беше на две годинки.

- Известна ли е причината за репресията на семейството ви?

- И досега не е известна. Имало някакви наклеветявания, има и някакъв документ, в който пише „репресирани без доказана вина". Баща ми всъщност беше художник и правеше в това време брошки от пластмаса и метал.

- Как живее вашето семейство? -

Аз имам съпруга, която е колежка, занимава се с химия, а от първия си брак имам син, който живее и работи със семейството си в Канада. Имам и внуче.

ПОСЯГАТЕ НА БАН? СЛЕД ГОДИНИ ЩЕ СТЕ НАЦИОНАЛНИ ПРЕДАТЕЛИ!

В. „Труд“, 1.12.2010 г.

Акад. Иван Юхновски

„Пречиш, защото светиш“. Има такъв израз от една басня, който днес звучи като обяснение на атаката срещу Българската академия на науките (БАН). Сегашните обвинения срещу храма на науката са формулирани отдавна и вече са се превърнали в митове. На първо място – че това е един комунистически динозавър, архаична структура, която не прави нищо, че е място на безделници, които дори не си стопанисват имотите.

Има ли зрънце истина в тези безпочвени обвинения? Няма, разбира се!

По всички показатели Академията е лидираща организация в страната. Това показват проверките – наши и международни. След тези блестящи за нас данни веднага изскочиха апетитите към БАН на нова група лица. Те виждат в опразненото от институти пространство, което би се образувало на 4-ти и 8-ми километър в София, един достатъчен източник на големи печалби

Още преди три години сегашният финансов министър Симеон Дянков, като експерт на Световната банка, бе написал в доклад, че имотите на БАН трябва да се продадат за 200 млн. долара и парите да образуват някакъв фонд за подпомагане на научните изследвания в университетите. Това обяснява днешната му позиция за бъдещето на Академията.

Преди дни премиерът Борисов каза: „Докато ГЕРБ е на власт, няма да се пипат имотите на академията“. Много ми се иска да му вярвам, но има едно обстоятелство, което ми пречи да възприема думите му едно към едно. А то е – богатството на Академията за държавата. Но не сградите и теренитe, а хората, учените, които са вътре.

Всички страни, които си губят кадрите заради изтичане на мозъци към богатите държави, отдавна са изчислили годишните си загуби. Преди 10 години Русия пресметна, че ежегодно губи по 2 милиарда долара само от емиграцията на учените.

Тази година двама млади руски учени станаха Нобелови лауреати. Къде? В Англия. И защо? Защото там има условия.

Обвиняват ни, че не сме създали никакъв Нобелов лауреат – за какво претендираме тогава. България никога няма да има Нобел! Политиката и отношението към науката осъждат България на такава съдба. Докато другите страни създават специални структури за отглеждане на Нобелови лауреати, докато състезанието между интелектуалния потенциал и възможностите на нациите продължава, ние закриваме БАН и гоним младите учени.

Ученият не се конкурира само с колегите си в катедрата, в лабораторията или между някой институт и университет. Той се конкурира с учените в целия свят.

Агресията, която политиците днес извършват срещу БАН, е необяснима за българските учени. Те са свикнали не да ходят по улиците, да викат и да вдигат лозунги. Учените са свикнали да работят в лабораторията, да седят пред свръхкомпютрите, да ходят по експедиции, да разкопават културно-историческото наследство. Ето затова не могат да бъдат толкова агресивни. Държавите по света създават академии, а ние рушим.

И започваме да прилагаме в България грузинския модел за унищожението на академията. Който е абсолютна катастрофа! Преди две години и половина Федерална република Германия създаде в помощ на държавата нова свръхголяма академия. А ние? Ние внасяме проектозакон за закриването на 141-годишния национален център за научни изследвания. Пълен абсурд! И истински срам.

Какво всъщност се цели с новите изменения в закона за БАН?

Първо, научноизследователската дейност, която е основната цел и мисия на БАН, ѝ се отнема. Второ, академията се отделя от институтите, които са създадени от почти 100 души български учени, световни имена в науката. Та тези институти са кръв от кръвта ѝ, плът от плътта ѝ, част от мозъка, основата на Българската академия на науките! Те сега се отделят и отиват под височайшето разпореждане на министъра на образованието, който е политическо лице. В нашия устав, който е наш закон, е записано, че политически борби, пристрастия и пр. не могат да се проявяват. Може, но вън от Академията. Ето как Академията се превръща в политическа играчка!

Този проект предрешава съдбата на институтите, т.е. унищожава ги. Грузинският модел, за който предупреждаваме от доста време, всъщност е пред нас. И за съжаление досега той се повтаря едно към едно. (Грузинската академия на науките беше съсипана по времето, когато Симеон Дянков представляваше Световната банка там – бел. ред.) В момента в Грузия тези институти се продават за молове, за игрални домове. Ето това ще се прави в България, като се прикрива с мотиви към проектозакона, нямащи нищо общо с истината.

Трето, академиците и член-кореспондентите остават откъснати от института. Предвидено е да оказват методическа помощ на института. Та това означава, че институтът, който си създал, се откъсва и ще бъде управляван от чиновниците, които дават парите.

Това е напълно антиевропейско законодателство! Основното от 15 години в ЕС е: нова култура на управлението на науката и образованието. И тя се основава на самоорганизацията, на самоуправлението и на автономията.

Ако се приложи този проектозакон, институтите няма да носят вече името академични институти. Престижът им напълно ще падне, защото думата Българска академия на науките тежи. Ние сме на престижно място във всички класации за наука. Последната е от ноември т.г. и в нея от България са само три. От 4339 институции в света БАН е на 349-о място, Софийският университет е на 1055-о и макар и по-надолу в класацията е Медицинският университет.

А другите къде са? Няма ги.

Друга класация сочи, че БАН е на 64-то място от 300 водещи научни организации в Европа. Лошо ли е? При това финансиране, което имаме, е огромен успех. А в света БАН е на 132-ро място в това отношение от 4000 рейтингувани организации.

„Беше констатирано, че в международен план БАН е най-добрата водеща научна институция в страната". Това написа в писмо до премиера Борисов от 23 ноември т.г. проф. Юри Енгелбрехт, президент на Европейската асоциация на академиите в Европа (в нея фигурират повече от 50 академии от Европа и други континенти).

Едно от най-безпочвените и неверни обвинения срещу БАН е, че такава организация няма нито в Европа, нито по света.

Лъжа! Достатъчно е човек да влезе в интернет и да провери. Другото обвинение е, че Академията ни била по съветски модел. Та такива са и австрийската, холандската, шведската, унгарската, полската, чешката и много други. Третото обвинение – че се обявяваме за комунистически модел? Че какво преди 10 ноември 1989 г. у нас не беше просмукано от идеологията? А пък обвинението по отношение на собствеността и нейното ползване е направо абсурдно.

12 години съм бил председател на Академията. За това време имаше десетки проверки, повечето от които за състоянието и ползването на имуществото на БАН. Винаги с презумпцията, че ние „нещо лошо ще направим". Нищо от тези проверки не показа престъпление или злоупотреби! Не може ли управляващите поне веднъж да допуснат, че има и почтени хора и институции. Ние не сме продали нищо от земята, с нищо не сме спекулирали.

Има още един безумен мит – че централното управление на БАН е страшно скъпо и тежи на Академията. Та тази сграда е построена само със средства на академиците и член-кореспондентите от минали славни, но и бедни времена. Ръководството ѝ се състои от 15 души, всички те са изборни. Там е седалището на Управителния съвет, който не е на щат. Там е и заседателната зала, която е историческа. В нея две години са се провеждали заседания на Народното събрание, в нея са избирани първият и последният български патриарх.

Митовете за БАН са много и нито един от тях не е верен.

И най-важното, в контекста на днешната политика няма обвинения за корупция, за мръсни сделки! Знаете ли колко щяха да бъдат щастливи... БАН е почтена организация, в която се спазва законът. Ние не сме брокери, не сме търговци.

Господа управляващи, не вършете нещо, заради което след години може да бъдете обвинени в национално предателство!

Проф. Юри ЕНГЕЛБРЕХТ към Борисов: *Академията има ключова важност*

В качеството ми на председател на АЛЛЕА (Европейска федерация на академиите на науките и изкуствата, обхващаща повече от 50 академии със и без изследователски институти в

ЕС и отвъд неговите граници) чувствам, че е мой дълг да Ви пиша отново.

В моето предишно писмо от 19 март 2010 г. очертах цялостните резултати от международната оценка, извършена през 2009 г., която изясни до каква степен Българската академия на науките (БАН) е ценна за Вашата страна като национален център за научни изследвания. Организирана през 2009 г. от Европейската научна фондация (ЕНФ) и АЛЛЕА, тази оценка, основана на експертен анализ (peer-review), включваше 40 световноизвестни учени, които работиха повече от година и отделиха за работни посещения на място в България време, равняващо се на няколко хиляди часа. Това беше първата толкова подробна оценка на изследователска институция в България. Беше констатирано, че в международен план, БАН е най-добрата водеща научна институция в страната. Като национален изследователски център БАН е българският еквивалент на такива водещи европейски извънуниверситетски изследователски структури като обществото „Макс Планк" в Германия, CNRS във Франция, CNR в Италия.

Комисията, извършила международната оценка, ясно заяви, че в бъдещата научна и развойна политика БАН и университетите не трябва да бъдат разглеждани като конкуренти, а като два задължително допълващи се елемента: университетите като институции на висшето образование би трябвало да извличат полза от съществуването на първокласни, занимаващи се предимно с наука институти в рамките на Академията, точно както в много други европейски държави.

Позволете ми да повторя заключенията на Комисията, извършила международната оценка: държавата може само да спечели, ако инвестира в силните позиции, които БАН вече е завоювала в национален и международен план; недостигът на финансови средства да се преодолее и да бъде подкрепено кариерното развитие на младите учени. За да изведете Вашата страна от световната икономическа криза, аз се надявам, че ще оцените ключовата важност да поддържате една стабилна национална научноизследователска база: тази база се осигурява от изследователските институти към Българската академия на науките. Ето защо БАН е най-добрият „посланик" на качествената българска наука зад граница.

НАШАТА РАБОТА НЕ Е НА УЛИЦИТЕ, НАШАТА РАБОТА Е В ЛАБОРАТОРИИТЕ

Из Интервю пред Лили Маринкова
БНР, 5.12.2010 г. , публикуван текст в сайта на БНР

Това е един драматичен момент, който няма аналог в цялата 141-годишна история на Българската академия на науките (БАН), заяви в предаването „Неделя 150“ академик Иван Юхновски, бивш председател на БАН, във връзка с обтегнатите отношения между академията и изпълнителната власт по повод бюджета на институцията и нейното управление, както и за законопроекта за развитието ѝ:

Бих казал, че сме стигнали до положението на почти средновековно преследване на учените, което не е бивало, особено в една страна-член на Европейския съюз, чийто приоритет тук сме го чували и сме го видели, знаем - наука и иновациите. Бих искал да кажа ... това, което ни вълнува основно в този законопроект, който е внесен. Ще припомня: чл. 23 от Конституцията на нашата държава казва, че държавата осигурява свободно развитие на образованието, науката и културата и ги подпомага. В този законопроект има явно нарушение на конституционното условие свободно развитие. След това искам да припомня също една поговорка, ... защото това е като диагноза: „Развали къща - направи колиба“. Това е също втора страна на този законопроект, който се предлага. Иначе в кратък исторически план академията бива притискана няколко години, особено силно последните 3-4 години, главно с финансови средства, бива изсушавана по този начин, губи млади хора, защото с такива мизерни заплати или половин от мизерните заплати изобщо не може да се живее - само този месец сме загубили към 180 души, напускат го, това е съвършено разбираемо - дискредитиране на академията по всякакъв начин, на което ... услужливи медии, които всеки ден трябва да бълват нещо, се поддават изцяло, тиражират неверни неща за академията (откровено казано, срам голям), не се дава възможност да се отговори, нашите отговори, и на ръководството, и на Общото събрание не се публикуват или се тикат в тези страници, които никой няма да произнесе, не се обръща никакво внимание на протестните действия, защото за първи път в историята на

академията, академията излиза на улицата. Нашата работа не е на улицата, нашата работа е в лабораториите, при компютрите и т. н., разкопки, изследвания. На това не се обръща внимание. Но най-страшното, бих казал, е това - липсата на желание от страна на управляващите и специално на г-н министъра Игнатов да води диалог. Никакъв диалог не се води. Ето при тези условия сме стигнали до тази драма. В това време проблемът с академията по понятни причини, защото тя е един огромен прозорец към Европа, се превръща в международен проблем. Създадоха се два вида подписки. За последните 5 дни 4 300 учени от целия свят се подписаха в интернет в полза на академията със страшно силен преамбюл, адресиран до Бойко Борисов. Към 600 души учени от България, които работят в най-престижни университети, се подписаха също в аналогичен план. Вървят и нашите протести, но няма никаква чуваемост. Ние няма къде да водим диалог. Диалозите на управляващите не са диалози, а монолози и единствено чрез медиите по някакъв начин се осъществява някаква връзка. Това е драматичното положение. Безпримерно досегашно положение, такова не сме имали.

От академията остава една мумия. 141 години основната цел на академията, описана във всички закони, е да провежда в полза на българския народ изследвания, научни изследвания. Това нещо още в чл. 1 на закона сегашния бива заличено. Тя се превръща в несъществуваща организация за осъществяване на връзки, взаимодействие в науката. Вижте, това може да бъде някакъв офис, но това не е академия. Това е една мумия. Тя от всичко бива лишена. Какви недоразумения още има по отношение на тази част от академията, която ще продължи съгласно законопроекта да се поддържа, не искам просто и да говоря. Ръководството, Общото събрание се променя, цялата традиция на академията бива нарушена, не е ясно какво остава към академията и какво остава навън. Проблемът е, че академията се превръща в една мумия, чиято първостепенна роля сега никой не отрича - мога тук да ги прочета най-отговорни представителни писма как се оценява от европейските академии БАН. От първостепенна организация на науката в България тя се превръща в едно нищо, което няма никакви права. Можела да пише мнения и становища - ами това е смешно, тя и сега това го има право по закон, но да извършва научни изследвания не може. Аз не съм

чувал академия на науките, която да не може да извършва научни изследвания.

Има една пословица, която е извадка от басня - „Пречиш, защото светиш".

В нашата общественост, за съжаление, подобно чувство на своеобразна завист има. Преди 10-ина дни министър Игнатов каза, че академията няма конкурент. Каза го. Как трябва да го разбираме? Не последва коментар. За мен щом някой е без конкурент, както е, между другото, Софийският университет - между университетите няма конкурент - обърнете внимание какво удивително и интересно съвпадение. И двете водещи научни институции. СУ има великолепни учени, великолепна наука, история най-стара, той е майка на практически всички университети в България, както и академията - тя също е майка на университети в България, защото е подпомагала включително и Новия български университет, в кръговете на който всъщност имаме основание да мислим, че се зародиха основните положения на този кошмарен законопроект, който имаме. Значи първото е: Най-добрият трябва да бъде смачкан. Така си го обясняваме, за да бъдат всички равно ниско. Второ - зад това се крият икономическите интереси ... Още преди 3-4 години се заговори най-откровено и грубо - академията има много имоти, тя не трябва да ги има тези имоти, атакува се законът на БАН 1991 г. ...

Започна предишният зам.-министър, като идваше в академията - хвала му и чест, че правеше това, искаше да научи за академията - пред мен и пред моите тълпа колеги, които са се събрали, каза: „Е, имате имоти, имате, недейте казва, че нямате". Какви са тези имоти на академията? Това е земята, върху която са нашите институти и две опитни полета. Е, вярно, на 4-ти километър на „Цариградско шосе" тези 200 декара на академичното градче струват пари, но не това е същността на богатството на академията за страната, не земята и скромните ѝ сгради, а хората, изградени в научни школи, придобили известност в чужбина. Това е силата на академията. Това кой ще го оцени? Затова аз смятам, че основното положение е нездраво отношение към знаещия и интереси, които са свързани с придобиването на собствеността.

На управляващите най-много им пречи най-легитимният орган - Общото събрания на институтите и Управителният съвет.

ИЗКАЗВАНЕ В ЗАСЕДАНИЕТО НА КОМИСИЯТА ПО ОБРАЗОВАНИЕТО, НАУКАТА И ВЪПРОСИТЕ НА ДЕЦАТА, МЛАДЕЖТА И СПОРТА В НС

Из стенограмата, 8.12.2010 г.

АКАД. ИВАН ЮХНОВСКИ: За тези, които не ме познават, аз 12 години съм бил председател на Българската академия на науките до преди две години и бях отговорник за внасянето във Великото Народно събрание на настоящия действащ закон за БАН.

Може да се различаваме по отношение на подхода и начина. Някои колеги смятат, че са направили друго. Но аз отговарях пред академията за работата на Комисията за образование и наука. Това стана през октомври 1991 година.

Искам да ви кажа, че Великото Народно събрание, заедно с огромната задача, която имаше, да изработи Конституцията на новообновена България, имаше за задача и да изработи нов закон за демократично развитие и управление на Българската академия на науките.

Дребна подробност. Комисията за образование и наука към Великото Народно събрание отдели седем заседания, за да изработи този закон. Тази комисия се водеше от уважаемата проф. Елка Константинова, която сигурно мнозина знаят.

Международната общност оцени високо тези промени за демократично развитие, които се направиха в академията. Няма да се спирам, няма време за това. И както написаха международните експерти от най-престижни международни организации, този закон осигури демократичното развитие на науката в България.

Днес имаме успехи в академията и ги отчитаме, съгласно международна оценка, на която искам да обърна внимание. Академията поиска тази оценка, но плати половината от парите, които трябваше да отидат, а другата половина я плати държавата. Което означава, че това е и държавна поръчка. И да бягаме оттук и да търсим нови оценки, е смехотворно, неправилно. Това първо.

Това е написано много ясно в становището на Федерацията на европейските академии, най-модерни академии и с дъл-

бока история и просперитет, и постижения проф. Енгелбрехт на 23 ноември тази година в писмо до нашия премиер Бойко Борисов. И това изречение е следното: „Беше констатирано в резултат на международния одит, че в международен план БАН е най-добрата водеща научна институция в страната.

За какво атакуваме в момента БАН. Аз не го разбирам, след като БАН, гърчейки се в неописуемите условия на стагнация с финанси, представя най-добре страната ни пред научния свят.

Защо правим това? Аз мисля, че го правим по няколко причини, но едната причина е не много добра и не много почтена.

В момента това е начин да отклоним общественото мнение от трагичното състояние на институтите на Българската академия на науките, които за ноември и декември няма да получат никакви заплати. Те са в неплатен отпуск. Институтите са спрели работата си, повечето от тях. Защо? Защото ние имаме недостиг от 9 млн. лв. за фонд „Работна заплата“ през тази година. Нищо добро не ни очаква, защото бюджетът остава същия, за съжаление, и през следващата година. И сега най-добрата водеща научна организация в страната ще бъде оставена на подсушаване.

За последните месец и половина академията беше напусната от 180 млади хора, които не могат с 220 лв. на месец да живеят. Семейства ли ще гледат? Това ли е бъдещето? А днес се занимаваме със закон, вместо всички почтени български граждани да подкрепим най-старата и престижна – виждате – национална научна организация, за да не умира. А тя умира.

Искам да кажа още нещо. С този проект за закон, с тези поправки – той открива и закрива институтите – се връщаме в най-тъмните времена на тоталитаризма. При това, имайте предвид, в закона, който действаше тогава с указа на Държавния съвет, тази поправка, че институтите се откриват и закриват от Министерския съвет, просъществува само 7 месеца даже по време на най-тъмните времена на нашето минало.

Това е едно ретроградно виждане и в пълно противоречие с новата култура за управление на образованието и на науката. А тя какво включва – три елемента: самоуправление, самоорганизация и автономия.

Искам да кажа нещо по ефективността на научните изследвания.

Вчера в едно предаване по телевизията за първи път ръководството на академията в лицето на акад. Съботинов беше изправено срещу вносителя на закона, добре подбрано, за да стане това, което трябва.

ПРЕДС. ОГНЯН СТОИЧКОВ: Извинявайте, господин Юхновски, Румен Стоилов го нямаше в дискусията. Той е вносителят. Ще Ви помоля да се концентрирате върху законопроекта.

Акад. ИВАН ЮХНОВСКИ: По отношение на ефективността. Аз с технологиите, които съм разработил, съм си платил за 300 години напред заплатите. В тази академия има стотици хора като мене, а имаме и един член-кореспондент, председател на Общото събрание, чиято икономическа ефективност се оценява на 350 млн. лв. Опонентът във вчерашното предаване, икономистът Георги Ангелов започна да показва колко са ни ниски патентните показатели на глава от населението. Но са прави, че по ефективност в икономиката – мисля, че всички това разбират – е колко продукт получаваш срещу единица пари. Ако това той направеше, щеше да се убеди, че по научна продукция и по патентно производство Българската академия на науките е на челно място в Европа, колкото и парадоксално да ви звучи.

Така че това е истинската оценка на академията. Мнението на академичното тяло, член-кореспонденти и ученици, 70 души, е изразено в писмото до министър-председателя Бойко Борисов преди две седмици. Те се подписаха да спре плановете за разрушаването на академията. Ако това страшно нещо стане, повярвайте ми, академията се превръща в истинска мумия, без никакви сериозни функции, без възможност да работи, за първи път в своята история и в състоянието на академиите в Европа и в света и нищо повече. А институтите ще станат едно стадо. А те са плът от плътта и кръв от кръвта на Българската академия на науките. Защото учените от академията са световни имена.

Моля ви се, съграждани мили, не правете това нещо. ще направите страшна грешка. Не правете това! Погрижете се учените да не ходят по улиците, а да работят за славата на България.

СТЕНОГРАМА ОТ СРЕЩА С АКАДЕМИЦИТЕ И ЧЛЕН-КОРЕСПОНДЕНТИТЕ ПО ПОКАНА НА МИНИСТЪР СЕРГЕЙ ИГНАТОВ

10.01.2011 г.

Акад. Иван ЮХНОВСКИ:

Уважаеми г-н министър, уважаеми колеги, аз не съм любител на поезията. Не обичам подробните работи, защото вечерно време си обмислям какво ще правя на другия ден и на другия ден не обмислям, а започвам да действам по плана, който съм направил. Аз имам чувството, че ние започваме така кротко и нормално да се отклоняваме от генералните въпроси, които са ни събрали тука. Аз благодаря за поканата. Но ние не знаехме точно какво ще говорим за стратегията - стратегията я няма; аз очаквах да има поне начала на стратегията, принципи, които се постарахме да запишем пък в нашата декларация, тъй като се готвехме отговорно за тази важна за нас среща. Защо, ще ви кажа. Защото това е първата среща между учени на БАН в този формат с техния министър, с министъра на науката. Защо не сме се срещали досега? Всички ние знаем защо. А се казва, че ние живеем във време на управление, когато диалогичността е основата. Е, досега нямаше диалог. Сега слава Богу има и нещо можем да кажем в този формат и от време, който страшно ограничава и пречи.

По отношение на актуалните проблеми. Когато я има стратегията, тогава ще я обсъждаме. Сега стратегия няма и няма нужда да си губим времето с това. По-скъпо ни е времето за решаване на актуалните проблеми. Какви са те? Много просто и ясно. Първият проблем е със закона на Румен Стоилов, който всъщност е Ваш закон, а Стоилов е само преносител, и ние това го знаем и той, човекът, за нищо не е отговорен. Направил е, каквото са му поискали. Този закон и актуалното състояние на академията в момента, от който не можем да се откъснем на ни една йота, защото това е умиране. В момента. Все едно да говорим за плажа и как ще се печем през лятото, когато имаме кървяща смъртоносна рана в тялото. Къде ще бягаме за това нещо? Какви общи приказки могат да бъдат оправдани при това положение?

По отношение на закона конкретно. Този закон е закон за убийството на академията с пълната отговорност на това, което казвам и което споделят всички мои колеги. Това е убийство. Няма да има след това академия. Ще има една табела, която може би ще остане, и нищо повече. От всичко, което академията е съградила в течение на 141 години. А от 80 години създава тя по своя инициатива, преценка, научни институти, научни школи и ги развива. Няма да ги има в академията, а ще отидат някъде си, точно не знаем къде. Това е недопустимо. Това се нарича в народа „развали къща, направи колиба". По-точен случай от това не съм виждал много отдавна. Това по никакъв начин не може да става.

Второ, с този проектозакон се нарушава и Конституцията. В чл. 23 на Конституцията си пише ясно и категорично: „Държавата осигурява свободното развитие на образованието, културата и науката и ги подпомага". Е, че това ли е свободното развитие на науката, което ни очаква, след като ликвидираме академията и пратим не знам къде в битието институти, които - обърнете внимание пак - тя ги е създала. Създали са ги нашите колеги предшественици, а и сега живи хора, които са ги изградили със страшни усилия, събрали са научни колективи, развили са ги, добили са известност в чужбина. Ето, много ми беше приятно завчера да науча, че по време на Нобеловата лекция на последния нобелов лауреат Едуардс - на слайдовете, които той по време на Нобеловата с лекция показва, показва Института на БАН по биология и имунология на размножаването, начело с акад. Братанов, като свой предшественик в това, което е създал в областта на приложната медицина. Това стана миналата седмица, новините са директно от Стокхолм. Ето как се е създавала академията. Сега няма да я има. Развали къща. В този случай ще кажа нещо повече - това не е къща, това е храм. Така са го наричали нашите предшественици, с които ни свързва континюитет абсолютен, в юридическия и моралния смисъл. За разлика от другите академии в Европа. Защото те са имали едно прекъсване и възстановяване н дейността си с декрети на правителства, избиране на членове на академията с посочване, без този избор, който при нас 141 години не е прекъсвал. Това е от огромно морално и юридическо, обърнете внимание, значение. Който

знае думата правоприемство, разбира и юридическия смисъл, дълбокия смисъл на това.

Та така - децата, които сме създали, ще бъдат отрязани от академията и ще бъдат пратени някъде. А ние ще се мумифицираме. Ще даваме съвети. Така коментирам закона.

Имам един въпрос и ще Ви моля да ми отговорите, г-н министър. Защо се събираме днес по тези въпроси, а не се събрахме преди - тогава, когато подготвихте този проектозакон, да ни го покажете във вид на текст и ние да го обсъдим? Защо го занесохте в парламента, а днес се събираме пост фактум? Аз нямам отговор на този въпрос. Но Ви моля да ми отговорите.

Във връзка с този закон има едно единствено разумно действие. И тук акад. Сендов го каза. При положение, че 7400 души световни учени са се подписали във виртуалната подписка в защита на академията досега (те отиват към 8000), от тях 8 нобелови лауреати; 500 български учени, работещи по целия свят, също са се подписали; от работодателските организации само една не е подкрепила БАН, другите са я подкрепили; синдикатите, представени на национално равнище, също са подкрепили; десетки престижни международни организации са написали изчерпателни и хубави писма в подкрепа на академията. Срещу всичко това ли трябва този закон да остане? Това няма ли значение? В парламента чух от един депутат, по време на нашите разговори около закона - когато му изброявам тези факти (а тогава цифрите бяха по-малко и по-скромни), той каза: „Аз не се интересувам от това какво мисли Европа (представете си!), аз съм патриот". Не измислям. Как не се интересуваме от това какво мисли Европа за нас! Че това е срам! Това, което става. Ето, знам, че в скоро време в сп. „Нейчър", което е познато в целия научен свят, ще излезе статия, посветена на трагедията, която преживяваме. Ние преживяваме трагедия.

Единствения съвет, който най-искрено Ви отправям, г-н министър, е: както го дадохте този законопроект на г-н Румен Стоилов, преди да е станало късно, имате тази възможност, нямате решение на Министерския съвет да стои зад този законопроект, да го изтеглите от Народното събрание. И тогава да започнем дискусия по това какви законодателни промени

трябва да се направят в Закона за БАН. Тогава нещата ще се нормализират. В противния случай ще бягаме от този въпрос, ще си противостоим, а ние искаме да бъдете Вие нашият министър на науката. Държим Вие да бъдете. На Вашето място е седял Иван Вазов, проф. Иван Шишманов и още една купчина достойни българи, които са били министри на просветата. Ние искаме Вие да бъдете такъв. Защо? Защото министърът на науката се грижи за науката, защитава я, покровителства я. А не само да остане, както в законите на БАН до ден днешен четем: „БАН се намира под висшето покровителство на княз Александър Батенберг" (тогава БКД). Втори устав: „БАН се намира под покровителството на Негово царско Величество Фердинанд I". Следващото: „Под покровителството на Борис I". Ами, ние искаме да имаме някакъв еквивалент! Това е нормално и мисля, че го заслужаваме. Това е по отношение на Закона за БАН. И това е най-злободневният проблем.

След него обаче стои проблемът с финансирането. Няма какво да си говорим за някакво бъдеще, когато настоящето е умиране. Макар и да повтарям текстовете, които се и прочетоха тук, обръщам внимание - няма нито една бюджетна организация в страната, която да е изпаднала в положение да не може да изплаща заплати. Само БАН. Проверихме специално. Няма организация, в която да няма пари за отопление и осветление, за библиотека - втората по размер в страната и първата от публичните библиотеки по история. Това е първата библиотека - на БАН, 1869 г. Другите са по-късни - и Народната библиотека, и тази на Университета. Ето този въпрос трябва да решаваме. Това ни убива. Ние ще си излезем от тук и ще отидем в институтите. И там - какво? Студ и хора, които треперят. Какво ще стане с тях? Като разпилеем този научен потенциал, като ги обезверим, какво хубаво ще направим? Трябва да спасим положението. Някои наричат това „статукво". Ама това статукво е непоносимо.

И още един въпрос ще си позволя да обсъдя. Това е въпросът за ефективността на научните изследвания. Много проста работа, между другото. Г-н министърът на финансите често употребява този израз и негови сътрудници, които се явяват по телевизията, много говорят за ниската ефективност на науката в България и ниската ефективност, естествено, на

БАН. Обаче всички ние знаем, че съществува науката наукометрия, в която има основни положения и която се старае да преодолее обективните трудности при оценката, стойността и ползата от научните изследвания. Това е доказано отдавна, че е трудно. Започва се с това: за дадената страна или институция брой реферирани статии в международни списания - показател номер 1, Върви по Зелената книга на Европейската комисия. Второ патенти, трето проекти и други някакви работи. Какво обаче е ефективност? Много ми е неприятно да напомням на икономисти с такава известност какво е ефективност. В този случай направих и сериозни консултации. Това означава по първия показател колко научни труда на световно ниво (попаднали в данните на „Томпсън") си произвел за единица пари. Да, не сме произвели много. Но като се раздели на инвестицията, която я осигурява, се получава нещо поразително - че нашата производителност е три и половина-четири пъти по-висока от средната в Европа. Същото се отнася до патентите. По същия начин нашата ефективност е по-голяма. Ако икономисти ще се изказват за науката, би трябвало да отчитат тези елементарни факти.

Към това да добавя и представянето. Аз лично с технологичните разработки, които съм направил, съм си платил за 300 години напред заплатата. Това е напълно доказуемо. Тук в залата седят хора, които имат икономическа ефективност от техните разработки в размер на 320 до 350 милиона лева. Виждам и други лица, които са направили в други области - не в промишлеността, а в стопанския и другия живот, огромни приноси, които не могат да бъдат изчислени в пари. Така че, да се говори, че ние сме само фундаментални, че ние не сме полезни и прочее, просто не върви. Държа да отбележа с огорчение, че в това отношение нито фактите се знаят, а се преценява академията, нито правилно се интерпретира. И от това следва едно дълбоко неуважение, което аз ще кажа, че ни засяга и не е отминало досега. И нас, и нашите по-млади колеги, и ни принизява. С това нещо, г-н министър, с необоснованите нападки, подчертавам - необосновани нападки срещу академията, ще ви моля по всякакви начини, които зависят от Вас, да се прекрати. Това не е предпоставка за диалога, за който Вие говорите днес.

...

Реплика към думи на министър Игнатов, че лош мениджмънт е причина да замръзват прозорците на Етнографския музей и той да няма приходи и да има мизерни заплати, защото музеят е бизнес-начинание:

Не сте прав, г-н министър. Липсва държавната политика в подкрепа на научните институти и музеи. Няма музей в България, който да се самоиздържа. Всичките получават бюджет. И въпросът е в това дали стига бюджетът за заплати, или не стига. И ние говорим точно така. Ние не искаме огромни цифри. Ние искаме елементарното, за да продължим работата, защото, работейки по международни проекти и по тези по фонда, който Вие добре управлявате, сигурен съм, ние си изкарваме парите за наука. Ние не искаме много пари, ние искаме много малко пари. Какъв мениджмънт ще прави, когато той трябва да прави експозиции и - обърнете внимание, Вие говорите за мениджмънт, а защо не кажете колко експозиции е сменил, колко участие музеят има в чужбина, във Виена и така нататък и какво е направил. Това е за нас. В минимум, в тежки условия постигнати съществени резултати. Дайте да не подменяме нещата. Никой не може да подмени парата и лева. Начини, измислени за това, няма.

МОЕТО КРЕДО ВИНАГИ Е БИЛО, ЧЕ И УТРЕ Е ДЕН ЗА БОРБА

Интервю пред доц. Ерика Лазарова

Сборник „Златен фонд на българската наука (част първа), 2011 г.

Доц. д-р Ерика Лазарова: **Академик Юхновски, Вие сте най-интервюираният от всички български учени. Не е случайно, че дори излезе един том с Вашите най-известни интервюта. В тях Вие преди всичко защитавате българската наука. Правите го близо двадесет години и мисля, че това отдавна се е превърнало във Ваша мисия. Но какво не знаем за човека Иван Юхновски? Бихте ли ни казали, кои, според Вас лично, са най-силните Ви страни и какви човешки слабости не са Ви чужди?**

Акад. Иван Юхновски: По подобен начин изобщо не съм имал време в живота си да подреждам нещата около себе си. Защото общо взето не съм ориентиран много към себе си, а към хората. Така съм устроен. Аз нямам директен и пряк отговор на този въпрос - коя е силната ми страна. Може би, силна страна е, че аз се интересувам много повече от хората, отколкото от себе си. Осъзнавам, че не съм имал време за себе си, но съм имал време да мисля за хората около мене. С годините тази ми нагласа се засили, което до голяма степен облекчи житейската ми програма, да бъдеш слуга на хората, дори когато си председател на БАН. Мисля, че съм най-отговорният слуга на БАН, отговарям за всеки човек, за всяка съдба..., за всичко това, което е Академията... такова е моето разбиране. Слуга - в смисъл да се стараеш да я укрепваш непрекъснато, да се мъчиш да се намери оптималното решение, да се съобразяваш с човека, който имаш срещу себе си, да не го разглеждаш като една човешка единица, а като индивидуалност. За да може да се намери, бих казал, най-човешкото решение. И от морална гледна точка, и от практическа гледна точка нещата да стават. Аз не обичам да фантазирам. Никога не съм се занимавал с фантазиране. Някой ако ме попита: „Имате ли мечти?“, аз мога да отговоря, че имам задачи. В младостта си прочетох в една книга, че човек трябва да вър-

ви по света и да търси истинския човек, а там, където не го намира, да се опита сам да бъде такъв.

Доц. Е. Лазарова: **Мисля, че нито в една от епохите, през които сте живели, животът не е бил безоблачен, както и търсенето на достойния човек било като правило най-трудната задача.**

Акад. Ив. Юхновски: Никак даже не беше лесен. Първите ми, най-ярки детски спомени са свързани с бомбардировките над София. При това не само с англо-американските, ами и със сръбската, защото първите бомбардировки на отделни самолети бяха сръбски, по време на инвазията на немците в Сърбия. Помня и бедност, която аз тогава не можех да оценя голяма ли е, малка ли е. Много тежка борба за живот.

Доц. Е. Лазарова: **Децата като че са по-адаптивни. По-малко неща им липсват, изглежда.**

Акад. Ив. Юхновски: Детето се задоволява с това, което вижда и което получава в момента. Аз не съм имал възможността да бъда възпитан с някакви претенции. Преживял съм младостта си при голяма бедност. Но в семейството ни имаше голяма любов. Между баща ми и майка ми, а и баба ми, които всъщност бяха семейството ми тогава, имаше сърдечно разбирателство. И един страшен труд, който днеска биха казали, че е непосилен, но щом са се справяли да работят по осемнадесет часа на ден, значи е бил по-силен. Седял съм до дванадесет часа през нощта с майка ми, да ѝ помагам в рисуването. Но мога да кажа, в крайна сметка, че детството ми беше много хубаво, защото много се обичахме в семейството. Любовта закриля. Затова аз имам щастливо детство, въпреки несгодите.

Доц. Е. Лазарова: **Обичта е най-добрият капитал, който човек може да получи от семейството си.**

Акад. Ив. Юхновски: Но също така е важно да възпитат у теб понятието за добро и зло, за това кое е почтено и кое не е почтено. Моите родители бяха много интелигентни хора и разсъжденията на морални теми между нас бяха много чести, дори в ранното ми детство. Те много говореха за нрав-

ственост и това очевидно ми е повлияло. Възприемал съм го така, както се възприема въздухът - това е било практически възпитание и аз имах много щастливо детство. Едновременно с това получавах един постоянен, безплатен и много приятен урок, за това какво би трябвало да прави достойният... Несгодите наистина ни съпровождаха непрекъснато. На 24.X. 1945 г. баща ми се върна от града и каза, че ни искат на другия ден на Сточна гара, с по едно куфарче. Разрешават да се вземе една котка и едно кученце... Не знаем за къде, не знаем за какво. Тоест, ставаше дума за изселване. Спомням си го много добре. Аз вече бях доста голям - осемгодишен. Тъжните неща се запомнят най-вече.

Доц. Е. Лазарова: **Защото болката остава завинаги.**

Акад. Ив. Юхновски: Да. Спомням си конски вагон, наблъскани сме там всичките. Всички, които носеха фамилията Юхновски бяха вътре. Баща ми имаше предишен брак. Той даже се смееше, че неговия харем е натоварен в конския вагон. Брат ми беше на година и половина, бебе, на ръцете на майка ми. Заключиха ни, щракна вратата и потеглихме нанякъде. Неизвестно за къде пътуваме, неизвестно и къде ще спрем... Стигнахме гара Горна Оряховица през нощта. Чак тогава отвориха - за проверка. Появи се един милиционер, който почна да чете един списък, стига до брат ми, казва Алексей и майка ми го подава, вдига го, за да го види. Той, човекът, се разпсува. И вика: „Аз тука бебета ли ще пазя?"... Накрая стигнахме Габрово. Там казаха на баща ми, че въдворяването ще бъде в гр. Севлиево и до там всеки трябва да си намери превоз и да си закара семейството...С камион някак се добрахме до Севлиево. Валеше дъжд. Нямахме никакви пари. Нищо нямахме - нямахме земя, нямахме роднини, нямахме дори познати. Никога не бяхме стъпвали там. Баща ми тръгна да търси квартира. Хората ги беше страх да ни приютят, но накрая се настанихме при поп Христо. Така започна дългият период на изселничеството ни в Севлиево - от 1945 до 1963 г. когато ни върнаха софийското жителство. Започна едно мъченическо съществуване. Някакви две машинни преси имаше баща ми, но те останаха в София. Имахме една крава и едно магаре и те останаха в Овча купел. Добре, че по начало Севлиево е град на добри хора. Те бързо раз-

браха, че имат работа с жертви на насилие... Накратко: беше живот на копане и хора, които не са копали през живота си. Оране. Припадал съм на нивата. Който не знае, какво значи да жънеш в горещината, нищо не знае. Губел съм съзнание и съм падал... След време баща ми и майка ми успяха да приберат от София значителна част от книгите, които имахме. А книгите помагат...

Доц. Е. Лазарова: **Сигурно са били убежище за вас.**

Акад. Ив. Юхновски: В къщи имаше изключително много книги и то от всякакво естество - и приключенски, и класика, и научно-популярни. Севлиево беше малък, но много хубав град. Много културен. В началото на миналия век в него са се издавали няколко вестника. Имаше читалище, с богата библиотека, едно книгоиздателство и две кина. Имаше също и много активна есперантистка организация... В живота си имах късмета да срещна един човек, много важен за моето развитие. Лекар, който беше учител в руската гимназия на Кузмина в София. Той беше намерил приют при баща ми и при майка ми по време на големите бомбардировки над София през зимата и ранната пролет на 1944 г. Той оказа огромно влияние върху мене, отвори ми очите за великите пътешественици и учени от 19 век. Той имаше най-добрите класически издания, които носеше като изключителна ценност със себе си, както и чудни сбирки е минерали. Оттам се породи и интересът ми към природните науки и определи по начало бъдещите ми интереси и заниманията ми с химията, която стана моя съдба. Още тогава варях сапуни и правех някакви стъкла. Защо ги правех? Просто ми беше интересно. Семейството ми все пак се занимаваше с преработка на пластмаси за художествени изделия, с боядисване, бои и разтворители. Амилацетатът, ацетонът са част от миризмата на моето детство. Така че химията ме проникваше, така да се каже, не само през слуха и очите, но и през носа... Освен това силно влияние ми оказаха тогавашните два учебника по химия за гимназията, които ми донесе един приятел. За разлика от сегашните учебници, които са твърде неинтересни, непривлекателни, онези, уж просто издадени, без цветни картинки, с меки корици, имаха атрактивни, привлекателни, смислени текстове и бяха безкрайно увлекателни.

Увличаха ме и книжните съкровища на читалище „Развитие“ в Севлиево, което е основано в 1870 г. Там преживях една от първите си трагедии. Малък човек, малка трагедия, пропорционална. Защото дойде лошата 1952 година и се разбра, че започва страшна чистка на книги в читалището, в което имаше събрани съчинения на най-известни световни автори... Хиляди книги бяха изхвърлени и се оказаха в сладкарската кооперация „Нектар“.

Доц. Е. Лазарова: **Да бъдат използвани, в кавички, по „предназначение“.**

Акад. Ив. Юхновски: Да, за да бъдат подлагани под коритe на баниците. Аз положих много големи усилия, за да спася поне малко, да не бъдат унищожени. Баща ми намери към сто килограма държавен вестник от един адвокат. Замених ги и с три колички прекарах в къщи много хубави книги, които и днес са налице... Иначе в гимназията се учех много добре. Казваха, че съм първенец. Учител по химия ми беше Кръстан Коев. Той усети у мене интерес към химията, имаше ми пълно доверие и ме оставяше сам в учебния кабинет. Тогава, в тази провинциална гимназия в кабинета по химия, всичко беше внесено от Германия - колби, химикали с надписи от немските фабрики-производители, останали от преди 1944 г. Имаше още колекции от минерали, руди, почви и т.н. А кабинетите с чудни витрини бяха като храмове. Ние влизахме там с пиетет и респект... В края на краищата късмет е, че ме бяха пратили в такъв град. Ако ни бяха пратили в някое село в Добруджа, сигурно съдбата ми нямаше да бъде такава. Когато дойде времето за завършване на гимназия, всички казваха: „Ти ще получиш златен медал“, т.е. щях без приемни изпити да вляза в университет, съгласно законите по онова време. Но тази година „не дадоха“ златни медали на мъжката гимназия. Понеже не искаха да дадат на мен, не дадоха и на цялата мъжка гимназия - следващият випуск вече беше смесен. Имаше тежък проблем и с бележката за следване. Добре, че се намериха добри хора, някакъв познат на баща ми, партиен секретар - издадоха бележката, без в нея да отбележат, че сме изселени. Изкарах добре приемните изпити, но бяхме четирима души с еднакъв успех. Двама приеха и двама не приемат в ХТИ (единият бях

аз). Приеха ме в Минно-геоложкия, тогава имаше право да кандидатстваш втора специалност. Така че, златният медал не ми го дадоха, не ме приеха в ХТИ от „прима виста“, но започнах да следвам геология и след месец и половина получавам писмо: „Запишете се на еди коя си дата в ХТИ, приет сте за редовен студент“.... По-късно, като студент в IV курс, през 1960 г., дори получих награда за студентско научно творчество. Беше първата ми парична награда от 40 лв., от която ми удържаха 16 лв. данък, а и по вестниците написаха нещо. Стига обаче човек с нещо малко да се прояви и следват негативни реакции към него. Това се случва често в живота. Обвиниха ме в прекалено самочувствие, че съм обидил в първото си интервю предишния си научен ръководител, чиито кръжок по неорганична химия напуснах, защото специалността ми беше органична химия. Даже имаше откровени заплахи от партийното ръководство. Казаха ми, че такъв човек като мен не трябва да бъде допускан до никаква научна кариера. Те вече виждаха, че аз към това се стремя - още като студент имах публикации и национална награда.

Доц. Е. Лазарова: **И все пак правите блестяща кариера, успял сте...**

Акад. Ив. Юхновски: Мисля си, че имах страхотен късмет. Някак си минах между капките, а точно по логиката на времето не трябваше да мина. Трябваше да ме скършат и да ме пратят да отида да копая някъде. Дипломирах се, две години бях асистент, много се обичахме с моите студенти, много си говорехме с тях. Но пък ме подгониха за т.н. „физически идеализъм“, тъй като бях един от първите у нас, които започнаха да се занимават с приложение на квантовата физика в органичната химия. Науката у нас, в края на 50-те и 60-те години беше подложена на силен идеологически натиск от тоталитарната система. Провеждаха се официални акции срещу т.н. физически, биологически идеализъм, срещу идеализъм в химията, теорията на резонанса и т.н... Това бе една от важните причини, поради които напуснах ВХТИ и отидох в БАН, през 1963 г.

Доц. Е. Лазарова: **В БАН атмосферата не беше ли относително по-либерална?**

Акад. Ив. Юхновски: Категорично да. В БАН атмосферата беше много по-свободна, допускаха се хора с „лоши" биографии. В нашия институт по органична химия, голяма част от най-изтъкнатите старши научни сътрудници втора, а после и първа степен, бяха с лоши биографии. Мога да спомена много имена. Причината за това беше много проста. За преподаватели във ВУЗ-овете, поради априорното положение, че контактуват с младите хора, пропускът на „реакционно настроени" не бе желателен, не ги допускаха просто или ги спираха. Академията беше много по-умерено място в политическо отношение и според мен, това по никакъв начин не се връзва с измислената контратеза, която се появи, когато дойде демокрацията за този „комунистически динозавър", наречен Академия. Наричаха я „бастион на застоя", но това е абсолютна измислица и фабрикация. Страшно ме е дразнило това и винаги съм се опитвал да го обясня, и то публично. Но някак си тези фрази намериха обществена популярност, а позитивните факти не се приемаха или просто се премълчаваха. За съжаление, пресата ги послуша. Тези момчета и момичета, които са в медиите сега, нямат представа за това минало, а повтарят тези приказки.

Доц. Е. Лазарова: **Може би, Академията трябваше да бъде по-активна в защитата си и най-вече в представяне на постиженията си!**

Акад. Ив. Юхновски: О не, тя беше много активна, но направо гласът ѝ беше потулван. Просто не се даваше гласност на нашата позиция. Аз по едно време правех статистика: за две -три години колко публикации се опитваме да изпратим в редакциите на нашите всекидневници и колко от тях излизат - не повече от една четвърт. БАН, в последните двадесет години, беше и е категорично смисъл на живота ми. Най-важното, което съм правил и правя. Академията е за мен най-сериозната научна институция, по точно най-важният комплекс от научни институти в страната, с огромна традиция, която трябва да се опазва, да се уважава. Защото традицията подготвя и облагородява бъдещите поколения. Един доста известен академик, днес покойник, пред много хора от академичното тяло, веднъж ми каза: „Академията принадлежи на академиците". Аз

ужасно се развълнувах и възмутих: „Колега, тук сте изключително неправ. Българската академия на науките принадлежи на българския народ. Академиците, защото са сериозни учени с академична етика, с обществена нагласа - принадлежат на академията, а не тя на тях“. От колосално значение е да изтъкваме, че действителната история на Академията датира от преди Освобождението и това трябва да се уважава като нещо свято. В книгите фактите ги има, но не са достатъчно популярни. Например това, че Левски си е дал дори и стотинките (румънските) за Книжовното дружество през онзи февруари на 1870 година в Браила. Всичко това ужасно задължава! Аз искрено вярвам, че Академията е един и материален, и нематериален храм на науката и духовността в България. Трябва да си я обичаме, защото друго, по-истинско нямаме. Това е единствената жива национална институция, основана отпреди Освобождението.

Доц. Е. Лазарова: **Нека завършим видеоинтервюто с Вашето кредо в живота, което, надявам се, би могло да бъде възприето и като кредо на Българската академия на науките.**

Акад. Ив. Юхновски: Моето кредо е било винаги, че и утре е ден за борба!

Доказателствени документи свързани с интервюто са приведени на страници 178-180.

ИЗКАЗВАНЕ ПРЕД КОМИСИЯТА ПО ОБРАЗОВАНИЕТО, НАУКАТА И ВЪПРОСИТЕ НА ДЕЦАТА, МЛАДЕЖТА И СПОРТА В НС

В 42-то Народно събрание, разглеждане на Годишния доклад на БАН за 2011 г.

Протокол от 16.05.2012 г.

Акад. ИВАН ЮХНОВСКИ: Благодаря Ви, уважаеми господин председател, уважаеми дами и господа народни представители!

Аз съм благодарен за добрите думи, които чухме за работата на Академията и за историческия преглед на промените, които имаме в последните пет-шест години.

Тук бих искал да кажа съвсем накратко, че спадът в научната продукция и други научни показатели на Академията са съвършено естествено следствие от недофинансирането на Академията, което имаме през последните години. Това е забелязано от нас и при изследване на основните научни показатели на други страни, които се намират в нашето положение, и там, където се ограничават средствата за текущи разходи за науката, ние имаме абсолютно същите тенденции.

Румъния, която ни беше изпреварила доста много от 1996 г. насам, имаше голям подем в научната продукция, която в края на кращата е бройният показател, по който се оценява нивото, интензивността на научните изследвания. Понятието „интензивност на научните изследвания" мисля, че е много ясно какво означава. Тя също преживява спад, защото има затруднения въпреки големите усилия, които румънските правителства, които се сменят малко бързо, но в последните години положиха за издигане нивото на румънската наука с оглед Румъния да достигне онова място, което според тях заслужават поради това, че е седмата по брой на населението в Европейския съюз и следователно би трябвало да бъде поне на седмо място. Те си поставят такава емоционална цел по отношение на интензивността на научните изследвания, заради което правят едни много големи реформи, от които би трябвало да се получи и се надявам, че това ще стане.

Аз единствено на фона на критичните бележки, които се чуха, но те не са малко и те за нас са съществени. Ние сме хора чувствителни, особено в тежкото положение, в което живее Академията, сме чувствителни на тези повече или по-малко ощипвания, които имаме.

Бих искал да кажа, че мен през тези една година, която мина, и за която отчитаме, единствено ме окуражават от управляващите изказванията на премиера. Даже бих казал, че той ми е някаква надежда за реалност. От него чухме много хубави думи за Академията, когато се обърна историята със Закона за БАН. Той послуша добри съвети, които му се дадоха, обърна нещата и днес ние имаме една Академия, която макар и трудно, но продължава достойния си път в обществения живот на страната. На него дължим това.

На 3 май имаше заседание на Министерския съвет по въпросите за програмите на Европейския съюз, в които последните думи на премиера в известен спор с министъра на образованието, младежта и науката каза: „И да знаете, науката да бъде водещото нещо". С това завърши неговото изказване. Става дума за създаването на такава програма, която се нарича „Наука и иновации". Аз се надявам, че всички присъстващи тук разбират какво означава това. Тук имам някаква надежда.

Сега ще си позволя да направя едно предложение. Колегите бяха може би разочаровани, някои казаха критични думи по отношение на критиката, която има в становищата на двамата министри. Аз предлагам да се отнесем към тях съвършено сериозно. В края на краищата, днешното докладване в Комисията по образованието, науката и въпросите на децата, младежта и спорта, е един етап от докладването на постиженията на Академията в Народното събрание.

Какво се иска? Казва се, че - ето становището на Министерството на образованието, младежта и науката, анализът не е достатъчно дълбок, за да се убедят те (значи управляващите) в това, че финансовата рамка трябва да се разшири. Правилно съм го разбрал. Ако не се лъжа, и господин председателят това го прочете.

Какво пречи между това заседание ръководството на Академията да извърши този анализ, да го представи на Министерството, за да го убеди, че има всички обстоятелства и,

ако това наистина липсва в текста, главният научен секретар и председателят на Академията, когато докладват в пленарна зала, да изложат това, което според министъра липсва в нашия доклад. Това е напълно поправимо. Ние не можем да си променим научните резултати, но изводите от това, какво сме направили, защо по-малко сме направили, могат да бъдат направени.

Това е практическо предложение. Дори предлагам Комисията по образованието, науката и въпросите на децата, младежта и спорта, когато пристъпи към приемането на отчета на Академията, да препоръча нещо подобно. Това е напълно направимо. Няма никакъв проблем. Това ще бъде работещо предложение.

Накрая, искам да кажа няколко думи по отношение на критиката, която чухме от господин Лазарин Лазаров.

Господин Лазарин Лазаров преди повече от 15 години се пенсионира от Българската академия на науките. Никой не го е гонил, никой не го е преследвал. Пенсионира се по собствено желание. Отиде в Съединените американски щати, след като се пенсионира, и започна там да продава сирене и скиорски принадлежности. Това висеше 12-13 години на неговия сайт.

...

Така че аз не приемам много сериозно казаното. Господин Лазаров се старае много добре, но той не е достатъчно осведомен от тази си позиция по отношение работата на Академията. А неговата критика продължава с повече или по-малко успехи вече 15 години.

Това е, което исках да кажа. Благодаря ви.

Увод към съставената и издадена през 2012 г. от акад. Юхновски (превод Цв. Величкова) книга ***„Новата система и минималните държавни изисквания за хабилитиране и атестиране на учените от университетите и научните организации в Румъния 2011 г.“***. Книгата съдържа полезния румънски опит за преодоляване на негативните последствия от предходния либерален закон в Румъния, с оглед на очакваната у нас инфлация на научните степени и длъжности, след приемането на Закона за развитие на академичния състав в България в края на 2010 г.

УВОД

На 5 януари 2011 г. румънският парламент приема нов **Закон за националното образование**. На 9 февруари 2011 г. към Министерството на образованието, изследванията, младежта и спорта (MECTS) се създава **Национална комисия за атестиране** на титлите, дипломите и университетските сертификати, за присъждане на преподавателски титли във висшето образование, на професионални степени за изследователска и развойна дейност и на атестати за хабилитиране.

Приема се Правилник за организирането, дейността и структурата на Национална комисия за атестиране (ДВ на Румъния, № 138/23.II. 2011 г.). Създават се комисии към нея за отделните фундаментални (и подчинените им) науки.

Националната комисия за атестиране приема минимални стандарти и дефиниции към тях (утвърдени със заповед на Министъра на просветата) за присъждане на преподавателски титли в сферата на висшето образование и научни степени за изследователска и развойна дейност по научните области, организирани в панели:

P1 – Математика и природни науки (ДВ, № 448/27.VI.2011 г.)

P2 – Инженерни науки (ДВ, № 448/27.VI.2011 г.);

P3 – Биомедицински науки (ДВ, № 448/27.VI.2011 г.) ;

P4 – Обществени науки (ДВ, № 535/28.VII.2011 г.);

P5 – Изкуства и хуманитарни науки (ДВ, № 4.692/29.VII.2011 г.).

С цел да се стимулират върховите постижения на научните изследвания в Румъния, през март 2011 г., Министерството на образованието създава **Национален съвет за научни изследвания (CNCS – www.cncs-uefiscdi.ro).** Той е съвещателен орган на национално ниво, без юридическа самостоятелност, чиято дейност е в съответствие със Закона за националното образование и правителствените разпоредби за научни изследвания и технологично развитие. CNCS изпълнява задачи, залегнали в националния план за научни изследвания, технологично развитие и иновации за периода 2007–2013 г. и настъпилите промени в дейностите на Министерството на образованието, изследванията, младежта и спорта, след приемането на новия закон.

Представените документи за хабилитиране и атестиране на учените отразяват същността на реформите в Румъния от 2011 г. и са държавна реакция срещу негативните последствия от действието на предходния пределно либерален закон. Навярно те ще представляват определен интерес за голяма част от широката ни научна и преподавателска общественост. Още повече, че измина повече от една година от влизането в сила на Закона за развитието на академичния състав в България (ДВ, бр. 38 от 21 май 2010 г.; изм. ДВ, бр. 81 от 15 октомври 2010 г.; изм. ДВ, бр. 101 от 28 декември 2010 г.) и резултатите от неговото прилагане следва да бъдат обсъждани.

ИЗКАЗВАНЕ НА ЗАСЕДАНИЕ НА ПАРЛАМЕНТАРНАТА КОМИСИЯ ПО ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И ВЪПРОСИТЕ НА ДЕЦАТА, МЛАДЕЖТА И СПОРТА ВЪВ ВРЪЗКА С ДЕЙНОСТТА НА ФОНД „НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ“

(Из протокол №1 от 9.01.2013 г.)

Уважаеми дами и господа!

Аз първо бих искал да дам едно пояснение по отношение коментара на господин Петров за участието на Общото събрание на Академията в тази разправия и това, че Общото събрание или Академията по принцип не е изпратила свои представители да се занимават конкретно с материалите по конкурса.

На 3 декември Общото събрание обсъди това писмо, което е получено от ръководството на Фонда, и алтернативно предложи една открита дискусия на открито заседание на Общото събрание на Академията, на което да дойде ръководството на Фонда и да се проведе една открита дискусия. За това нещо съм уведомен, че отговор от страна на ръководството на Фонда не е получен и очевидно някой де факто е решил да не участва в една открита дискусия пред няколко стотин души. Така че, така да се каже, топката е другаде.

Преди да си задам въпроса, бих искал да поясня следното. Вземам думата като дългогодишен – 12 години – председател на Националния фонд за научни изследвания, а впоследствие и на Националния съвет – от 1991 до 2002 г. аз съм бил председател в това време на същата тази структура, която беше преобразувана по Закона за поощряване на научните изследвания в научен фонд. Не знам защо беше махнато пояснението „Национален фонд“, може би за да бъдат някои практики по-конкретни. Но на мене лично не ми харесваше това.

Така или иначе аз познавам работата на Фонда и всички механизми, за които сега се говори, че са нови, искам да кажа, че са отработени в практиката от този състав, с който работихме. Така че приемственост за добро и за лошо има. Това е, което исках да кажа в тази връзка.

Второ. Хвърлих един поглед върху сайта на комисията, в който са закачени десетки-десетки становища на всевъзможни научни организации, на университети и прочие. За съжаление на Фонда открих само едно, но не релевантно на проблема становище. Това е в националното представителство на студентските организации. Те нямат никакво по същество отношение към проблема с работата на Фонда. Просто те не са заинтересовани по никакъв начин и юридически тяхното становище не е релевантно. Всички останали становища са дълбоко критични. В тях са зададени десетки въпроси, някои от които се повтарят, повтарят, повтарят. Но аз лично не искам да дискутирам това нещо. Имам чувството, че депутатите се опитваха компетентно или по-малко компетентно да преразказват въпросите, които вълнуват научната общност.

На мене ми се струва, че в този случай ръководството на Фонда не дължи толкова формалния отговор на въпросите на депутатите, а отговор на тези стотици хора, които стоят отвън и за първи път са толкова недоволни от всичко това, което стана в последната сесия.

Нека да обясня. Ученият е доведен до състояние на един просяк, който, за да получи някаква субсидия, е готов да преглътне страхотно много унижения от чиновници и администратори. Не искам да го крия и нека това да го кажа. Ако те досега са търпели, търпели, търпели, сега се е стигнало до положение да стане нетърпимо. И на техните въпроси, които висят на сайта на вашата комисия, би трябвало конкретно да се отговори.

Аз лично имам само един единствен най-прост от всички въпроси. Лицето Рангел Гюров, съгласно закона, съгласно правилника трябва да бъде хабилитирано лице, което означава най-малкото доцент. Най-лесно се удостоверява този въпрос за служебно съответствие със съответната диплома. За този, който не знае, ще обясня.

Професор или доцент по стария Закон за научните степени и звания се става чрез процедура, описана в закона. И накрая Висшата атестационна комисия му издава документ, който не се нарича диплома, а документ. По новия закон за израстване на академичните кадри също се полага диплома. Най-лесният отговор на ръководството на Фонда би бил да извади и да по-

каже тази диплома. Никаква друга диплома в България не може да бъде валидна.

Искам да поясня. Припознаване на дипломи от чужбина за научни звания по същество няма, защото и по стария, и по новия закон следва конкурс и избор. За научни степени със страни, с които сме сключили преди 30 или 40 години споразумение за признаването на дипломи – да. Но непрекъснато се говори, че господин Гюров е професор. Поне да беше доцент.

Най-простият ми въпрос е: покажете му дипломата. Тази диплома би трябвало да бъде в неговото служебно досие в министерството. Той ако там не приложи този документ, къде го държи?

За мене началото на конфликта започва от огромното служебно несъответствие между позицията, която заема господин Гюров, и която аз ревниво гледам, защото аз съм бил 12 години на това място. Честна дума, не ми е удобно. Ако той няма диплома, би трябвало да не бъде назначен. Или когато това се разбере – в България и това се случва, – да бъде незабавно освободен и да бъде назначен един достоен човек. В България имаме някъде към 800-900 души професори, май са даже над 1000, а доцентите, което е достатъчно, са много повече. Нима не може да се намери един достоен, отговарящ на манталитета на учените, които са участници в научния процес на Фонда, човек, който да ги удовлетвори и морално?

Това е моят въпрос. Благодаря.

НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ НЯМАТ ОТГОВОРНОСТ ЗА „МАЙМУНАТА“ С АВТОМАТ

Тогите няма да ни спасят

Интервю пред Анета Петкова
В. „Труд“, 22.04.2013 г.

- Акад. Юхновски, като че ли промените в сферата на науката замръзнаха. Учените ли се умориха или просто се изхаби онази енергия, която ги изкара на улицата през зимата?

- Има умора. Такова психологическо състояние е естествено. Идва от това, че някои неща не се правят изобщо, а други се правят прибързано и неправилно. Въпреки исканията на научната общност, въпреки противопоставянето срещу неверни действия резултат няма. и тъй като тази липса на решения и промяна е почти системна, започна една преумора. Непрекъснатите опити да промениш нещо, което показва изключителна резистентност, води до нея.

- Но сега цялата власт, така да се каже, е във вас, в хора на БАН. Какво става, защо пак е същото?

- Това е въпрос, който е зададен рано. Промените започнаха от вчера, а в исторически план - от днес. Да очаквате кардинални въпроси да се решат в рамките на седмица, на месец, не е редно. Големите въпроси и поправки искат време, искат и парламент. Има и дребни неща, които могат да бъдат поправени в рамките на служебното правителство, но те са сравнително ограничено количество.

- Хубаво го казахте „дребни“, но и те като че ли замръзнаха - обещаният правилник за фонда за наука, решенията за конкурса за 14,8 млн. лева, поправките в закона за научните звания и т.н.

- Въпросът, който сега ни занимава, е за негативните последствия от закона за академичните звания, които са повече от очевидни. Общественото мнение започна да се обръща и дори университети, които изглеждаха заинтересовани да го прилагат, сега приеха по-критична позиция, дори са склонни да

има по-сериозни изисквания и критерии за хабилитация. От два дни знаем, че министърът на образованието Николай Милошев (б.р.- и зам.- председател на БАН) смята за добре да се подготви някакъв проект за промяна на правилника за приложение на закона. Общото събрание на БАН излъчи вече работна група, която да предложи такива поправки на министъра.

- Вие самият сте написали проект за изменение на правилника за избор на професори и доценти. Той ли ще се обсъжда?

- Това беше един ескиз, една идея за ограничения при избора на хабилитирани лица. За поправките на правилника не е нужно ново Народно събрание, а само постановление на Министерския съвет. Подготвил съм и разширен вариант за по-диференцирани минимални изисквания за хабилитиране и за получаване на докторска степен. Те съответстват на реалното развитие на науката в България. Идеята е да не се срамуваме от професора, който ще бъде избран някъде. Трябва да има общодържавни изисквания и ако той не отговаря на тях, изобщо да не стартира процедура по избора му. И пак подчертавам, става дума за минимални изисквания - кандидатът с неговата научна продукция трябва да отговаря на наукометричните показатели. С това ще се осигури изискването, че този човек, кандидат за доктор, доцент или професор, като поставиш името му в международните системи, да бъде откриваем. Да присъства в световния научен процес.

- Има предложение професорите и доцентите, които са се хабилитирали през последните години по закона на бившия министър Сергей Игнатов, да се явят пак на защита. Какво мислите вие?

- Боя се, че много неща изглеждат разумни, но има такива, които са осъществими, и такива, които не са. За съжаление не всички умни неща могат да бъдат реализирани. Направих консултация на тази тема с юристи, които казаха, че може да се направи подобна ревизия, но за това е необходима огромна воля и обществено усилие. Но аз лично, познавайки действителността - умората и недостатъчната активност на колегите - не мисля, че ще се случи.

Според мен изходът е в бързото въвеждане на прегради за инфлацията в нашата област. Би било идеално да имаме изцяло нов закон, в който тези глупави, почти престъпни положения за децентрализация да се премахнат. До този момент обаче няма нито един ред написан за нов закон, който да бъде предложен на бъдещия парламент. Има само лансирани идеи (ужасен израз, казваш нещо, но не се грижиш дали ще се случи). Или казано по друг начин, имаме празно бърборене. От всички тези хиляди хора, които говорят, не знам да има един, който да е седнал реално да направи нещо. Да събере кръг от съмишленици, да отдели от времето си и да напише законопроект, не може само да се „лансира".

Само ще напомня, че преди приемането на „игнатовския" закон в парламента стояха 36 негови варианта, които се „обсъждаха" 18 години! казвам това, за да подчертая, че е нужна голяма воля за бързото изработване на нов. Не е реалистично да се смята, че новият парламент ще започне със законопроект за научните степени и звания. Има толкова други по-важни неща - данъчни и социални закони. А хаосът и кризата при нас ще се задълбочат. За това е по-добре да имаш врабче в ръцете, от колкото сокол в небето, по-добре правилник, отколкото да лансираме закон.

- Няма ли в предизборните програми на партиите намерения за решаването на този проблем? Нито една партия ли не ви „припозна" поне за да спечели гласовете ви?

- Не съм оптимист, че ще има съществена промяна на политическите нагласи към науката. Не видях тя да бъде подчертан приоритет или поне сложена отделно като нещо важно в нечия предизборна програма.

Как е възможно да не е нещо важно за цивилизована страна член на ЕС?! Бога ми, та ние сме равни на Германия, на Франция, нали така, в този съюз?! Истината обаче е, че всъщност не сме. Нашите показатели падат, научната продукция пада. и това не е тайна. Реално ние сме в криза. Много тоги можем да си сложим, като тези в западните университети и институти, но те няма да ни спасят. Изходът е в модерните лаборатории, във високите изисквания към работата ни, в адекватното финансиране, в общественото и политическото мнение.

Науката не е градинка за домати и краставици, в които сееш и получаваш в рамките на година. Действието е бавно - като посадиш едно дърво, то ти носи плодове на петата-шестата година, и то по-малко. Т.е. става дума за цял исторически период на що-годе положително отношение към науката, за да има ефект, но по-презряно отношение към науката не съм виждал.

-Защо, вече има проект за оперативна програма за наука и образование. Твърди се, че точно научната общност я подкрепя много, а председателят на Съвета на ректорите проф. Ваньо Митев дори поиска публична благодарност, че е работил за тази програма.

-Не бих искал да говоря по този въпрос. Лично аз положих изключителни усилия България да има оперативна програма за наука в досегашния период, който вече изтича. Не стана. За съжаление нямаше желание, не възможност, желание да се случи. Днес имаме налице проект за оперативна програма, но тук подходът, пак зададен от Сергей Игнатов, е създаването на един организъм с огромна опашка (средното образование, в което влизат и пари за плувните басейни на децата) и с една малка главичка за наука. Игнатов, когато предложи тази програма, изпълни нареждането на тогавашния премиер Бойко Борисов, който каза „Гледайте там науката да бъде отпред". Толкова буквално бе изпълнено и толкова неточно. Приоритетът наука и иновации е приоритет номер едно на ЕС, а образованието е на 9-о място. Ние обаче свързахме първото и деветото място. Това технологично и логично не е правилно, още повече че ние проспахме за науката и иновациите 7 години. Аз, разбира се, от немай къде казвам - дано да стане тази програма. Помните, че няколко министри от кабинета „Борисов" бяха против тази програма още тогава, тези дни научих, че министерството на икономиката покрива част от „науката" в своята програма! Голям песимист съм, че тя ще мине и в Европейската комисия, всичко започна от погрешното начало.

-Детайлната разработка на програмата обаче се направи, след като Сергей Игнатов напусна министерството. Защо не бе поправена според вас?

- Не искам да оправдавам министър Милошев, но боя се, че се работи бавно и от толкова много хора, че не може да бъде поправена. Има и решение на Министерски съвет, което пречи да се върнат нещата на назад. Не мога да си го обясня с друго, но човек трябва да си дава зор, като иска да свърши нещо.

- Все пак този хаос, в който изпадна цялата сфера, няма ли най- после да разчупи статуквото и да почне да се върви нагоре?

- Ако под хаос разбираме безпринципност, това не е хаос, а упадък. Той ще продължи още. Нужно е време и воля да се оправи. Но не виждам нито обществена, нито политическа такава за промяна.

Истината е, че науката не е приоритет, а „частният" въпрос за изграждането на кадрите в нея - изобщо. и ако ние не направим нищо, ще вървим още надолу. Трябва да захраним държавната машина с текстове за промените, които искаме, а не с приказки.

ИЗКАЗВАНЕ ПРЕД КОМИСИЯТА ПО ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В НС

Обсъждане на годишния отчетен доклад на БАН за 2012 г. Из стенограмата, 25.07.2013 г.

Акад. Иван ЮХНОВСКИ: Аз не исках да вземам думата, защото тези факти са очевидни и хората, които се занимават с наукометрични изследвания, това го знаят, то е публично известно.

Вижте, няма човешка дейност, която да не се нуждае от финансиране и инвестиции. Науката е също обществено явление, което се подчинява на законите на икономиката. Ако имаш инвестиция, ще имаш резултат, като нямаш инвестиции, нямаш резултат. Като намалиш инвестицията, всичко се намалява.

Така че последните три години на подчертано недофинансиране на Академията във всяко отношение доведе до положение да има с месеци неплатени отпуски – на някои места по половин месец, на други места по два месеца, което естествено се отрази крайно негативно. Реалното работно време при това положение е по-малко. Освен това да не говорим, че наука без стремеж и вдъхновение не се работи. Това не е копане в една градина. Това изисква талантът да бъде подкрепен и той да бъде отдаден на това нещо. Ние през тези последни години, пък и преди това не беше кой знае какво, но особено сега сме много зле.

Има официални данни по отношение на най-битовия проблем на един бюджет. Съгласно Закона за бюджета първото нещо, което работодателят трябва да осигурява, това са работните заплати, ако се не лъжа. Така го помня. След като брутната работна заплата на Академията, имаща подобна структура на персонала, както един голям университет, днес е 565 лв., по официални данни, които се намират в Министерството на образованието и науката, и това са данни за 2012 г., ужасно завиждам на нашите университети. Смятам, че би трябвало и те да получат повече. Но два пъти разлика в средната брутна заплата на един и същи персонал по отношение на научните степени и звания и прочие е трудно поносимо. Няма да кажа кои универси-

тети, но има университети, в които средната брутна заплата е четири пъти по-голяма, отколкото средната брутна заплата в Академията. И ние пак, както виждате, а също и докладът на господин председателя не е свързан да плачем за заплати, а поне да ни се върне нивото на 2008 г. Четири години назад искаме, значи пет години. Поне това да стане. Няма да търсим много, защото нивото на средните заплати по онова време беше все пак 628 лв. Поне това да стане.

Трябва да има елементарно разбиране. Каквито и реформи да правим, каквито и прегрупирания да правим, това не е инвестиция. Това е създаване на впечатление, че правим нещо много важно. Без инвестиции в науката няма резултат.

България тръгва назад в последните години във всички видове рейтинги, по които ние бяхме горе-долу до средата. Румъния ни отряза категорично, а бяхме заедно с тях. По пет-шест места назад сме във всички рейтинги. Това е българската наука. Може да не е най-великата, но ние по-хубава нямаме. Тя е нашата българска наука. Надявам се, че ще се разбере това нещо.

И второ, да не се схваща като огромен успех фактът, че допълнителните приходи, които Академията изкарва с договори в чужбина, в България, печели проекти и т.н., че този процент е толкова висок спрямо бюджетната субсидия от поддръжката от бюджета. Това е затова, защото приносът на бюджета е мизерен. Затова е висок и другият процент.

Структурата на тези приходи до ден днешен на камара хора в тази държава не е известна какво е. Това не означава свободни пари, като таксите, които вземат университетите за студентската си работа. Онези пари са свободни – можеш да ги превръщаш в сгради, както Медицинската академия, можеш да увеличаваш заплатите на преподавателите, каквото искаш можеш да правиш. Тези пари, които Академията изкарва при тези ужасни условия, имат съвсем целеви характер. Трябва да изпълниш договора, в който са записани. Това е за химикали, това е за апаратура – и толкова. Това не са свободни пари.

Така че да не се залъгваме. Това е чудесно, че Академията се справя в такава обстановка. Високите проценти на собствените приходи спрямо бюджетната субсидия се дължат не затова, че са кой знае колко големи, а защото бюджетната субсидия е безобразно ниска. Благодаря ви.

ИЗКАЗВАНЕ ПРЕД КОМИСИЯТА ПО ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В НС

Из стенограмата, март 2014 г.

Акад. Иван ЮХНОВСКИ: Благодаря, госпожо председател. Уважаема проф. Клисарова! Ние тук неслучайно сме толкова много и сме от Академията. Защото ние имаме най-много нужда от ясен и точен отговор какво има да става с финансирането на научните изследвания в страната, от която ние сме най-голям потребител. Ние чакаме това нещо. чакаме много време.

По отношение на Фонда. Дванадесет години бях председател на този фонд – от 1990 до 2002 г. Ние не сме имали никакви проблеми, никакви корупционни истории. Имахме малко пари. Сега парите са много повече. Дано сега да имате още повече. Дано, аз не знам.

Какво беше тогава. Управителният съвет на Фонда заседаваше два пъти седмично по 6 часа. Обсъждаха се всички проблеми. Не беше измислен един темп - веднъж в месеца да гледа, с извинение, толкова бавно, с един темп, който не отговаря на ритъма и на живота на човека. Работеше се. Всички оплаквания бяха разглеждани по три пъти. Моментално се реагираше на тях. Нямаше никакви оплаквания от корупция.

Първо, за да заработи сега Фондът, след като толкова е развален в общественото мнение – а той е развален, няма какво да се лъжем, няма никакво доверие нито към служителите на министерството, които са около него, нито към тези, които са във Фонда. Всички биват подлагани на една преоценка, съмнение, проучват им се биографиите, кой какъв бил. Вие знаете, че това е така и вас ви мъчат с това нещо.

Намерете почтени хора, които да отдадат някакъв определен период от живота си да не бъдат егоисти, да не уреждат свои приятели, да отделят на България, на научната общност почтено време да си свършат нещата по критерии.

Аз бих искал тук да си тръгна със съвършено ясен отговор – кога ще бъде обявен новият конкурс, с какви условия, за да отидем и да кажем на нашите колеги какво имат да чакат. Това ,че вие ще го съгласувате и с Европейския съюз, с коми-

сии и прочие, това потребителят учен, който има да решава примерно медицински или друг въпрос, това не го интересува. Той чака на вратата кога да си подаде документите, кога и при какви условия да очаква резултат и в рамките на какъв икономически механизъм той може да чака резултат.

Иначе другите разсъждения за нас не са потребни. Практиката е такава – трябва да живеем реално, да вършим всеки ден нещо. Да чакаме стратегия? Стратегията нищо не е. това е един документ. ние се нагледахме на стратегии от времето на министър Вълчев и прочие. Какво остана от тях? – Нищо, отвят лист, празни работи. Никой не желае да го изпълнява.

Стратегията не е щит спрямо критиките на обществото и нейното изработване - не е щит. Това първо.

По отношение на задачите на Фонда. Крайно време е Фондът да диктува научната политика в държавата. Тоест той не е да събира и да оценява това, което хората са измислили от немай къде си, а да поставя държавни задачи. Да каже: в областта на медицината социално значимите болести са еди-кои си. Дайте да мобилизираме българската научна общност да решава тях. И на този конкурс това да бъде. Примерно диагностика, профилактика и лечение на еди-какъв си социално важен проблем. Но Фондът трябва да го диктува, на него да му се предложат договори и после да се види какво ще бъде изпълнението.

Фондът е пасивна институция до ден днешен. Той приема каквото са написали учените и после – по някакъв начин. Не се подигравам, хубаво е. Може и така – свободният фронт на търсенето. Но Фондът трябва да има политика, да има гръбнак и да има цели, да решава държавни задачи с тези няколко десетки милиона лева.

Второ. Абсолютно съм съгласен с проф. Станилов, който каза: никой не си направи труда за тези 20 години от съществуването на Фонда какъв е резултатът от изпълнението на договорите на Фонда. Никой не ги събра. Сега това, което се направи по рейтинга на университетите, донякъде показва какъв е пътят. Трябва да оценим какво от проектите, които са изпълнени, е допринесло за благосъстоянието в най-общия смисъл на думата на българския народ – здравето му, икономиката, промишлеността и т.н. Това никой не го прави. Фондът

е една раздавачница с някакви условия. При това, подложен на дълбоко съмнение от обществото.

Така че за мене категорично това трябва да стане, тоест той да диктува научната политика в страната. затова парламентът, държавата му дава тези пари – да каже кое е най-важното и да поиска реакция от страна на учените. И те ще го направят. Повярвайте ми, убеден съм.

По Закона за академичното израстване. Положихме всякакви усилия, знаейки в какъв момент сме, особен, хлъзгав – смяна на политическото управление, не знам си какво и т.н. Игнатов си отиде. Подготвихме нещо, което беше най-подходящо – да се подмени и уточни правилникът за приложението на закона. Пратихме го на вас. В Академията се събра една много хубава комисия. Подготвиха по всички дялове на науката критерии. Пратихме го. Вие честно реагирахте след време – написахте ни едно писмо, че вие обобщено предлагате еди-какво си. Какво стана след това? Потъна и изчезна. Ама нищо няма!

Сега се говори в отчаянието на някои колеги – дайте да направим поправки в закона. А беше лесно да се направи в правилника. Тези наши предложения се вписваха напълно в модела на правилника.

Ако не съм прав, ще ме поправите. Аз нямам абсолютно нищо против и бих се радвал да го чуя. В края на краищата не можем да стоим на точката на замръзването.

И последното нещо. Аз присъствам на заседанията на комисията от 20 години. Така или иначе така се случи. Не можем само да си говорим за структури, административни и всякакви други движения, но не си говорим за кръвта на обществото. Кръвта на нашето общество са парите.

За финансирането. Дадох си труда да проуча. Защо? Говори се, че научните изследвания и иновации са приоритет на това управление. Така ли е? аз така знам. ако се заблуждавам, поправете се, ако не са приоритет.

Извадих от НСИ средните заплати по отрасли на страната. вие знаете ли, че Академията, която все пак е национална институция, има 6700 души, произвежда 60 процента от научната продукция на страната, тоест не е за срам и позор, не е някакъв отпадък, не е маргинал. Тя има най-ниските запла-

ти от цялата система на общественото заплащане. Да ви ги прочета ли? Ето го отчета на НСА от януари.

Питам ви: това ли е приоритет? Как не можахте да намерите сили и да извадите още 7-8 млн. лв. за национална институция, която толкова милиони отиват, бога ми, за неща, които за мене са дълбоко съмнителна, за да се възстанови основното нещо. човек отива на работа ,за да получи заплата. Това е най-простото нещо. призванието го тласка да отиде еди-къде си, но той отива за заплата, той трябва да живее. Не може един професор в Академията на науката – ето това са от днес сутринта стартовите заплати на БАН за фискалната 2014 г., да получава 713 лв. Не е измислица. Това е средното за БАН.

Кажете ми в кой отрасъл един отговорник или някакъв жалък ръководител получава такава заплата?

Шофьорът, който ме докара тук, ми каза: Аз имах и други работи, обаче за по-малко от 1000 лв. не мога да се хвана никъде. Шофьорът. Значи той изкарва над 1000 лв. – шофьорът. Това наказание ли е? моля ви се. ако ще правим приоритети, дайте да ги направим почтено и да си кажем нещата както са. Ако тези данни ги нямате, аз ще ви ги дам.

Срамота е, уважаеми приятели, българи, в 2014 г. в Европейски съюз, НАТО, космически изследвания и каквото щете. Може ли с това нещо да се посрещат предизвикателствата на XXI век? И се занимаваме с големи приказки за реорганизация и други работи, когато не сме уредили основата на живота!

Всички млади, които идват при нас, след шест месеца напускат, проф. Клисарова. Използват Академията за площадка, защото тя е удобна, и занимават или в банките, или отиват във фирми, които се занимават с кой знае какво, или отиват на Запад. Спасете ни в края на краищата. Ние се разпадаме.

Извинявайте – парламент, моите уважения. Всички сте избрани, следователно носите отговорността на народа, който ви е избрал. Нека да си говорим тук честно, с верни числа и цифри, а не да си приказваме за проценти. Процентът не впечатлява никого. Той е празна дума. Реалните пари, които хората получават в областта на науката, са пълна и жалка трагедия! Много ви моля, ако може да ми кажете нещо окуражително, за да си тръгна с някаква надежда.

ПИТАМ: КОЛКО ЗАДАЧИ ПОСТАВИХА ПРОСВЕТЕНИТЕ ПРАВИТЕЛСТВА ПРЕД УЧЕНИТЕ?

Интервю пред Кирил Вълчев
„Дарик радио", „Седмицата", 5.07.2014 г.

- Г-н Юхновски, Вие бяхте три мандата председател на Българската академия на науките - от 1996 г. до 2008 г. И сте един от световно известните учени химици, доктор на химическите науки. Работите в спектрохимията и строежа на органичните съединения. Кои са силните страни на българската наука днес? Кои са сферите, в които България може да пробие с научен продукт?

- При тези тежки условия за създаването на научен продукт и за развитие на науката в страната (нещо, което продължи много години и което много хора не си го представят какво означава като промяна на манталитета на учения - безпаричието, общественото порицание или издевателство), това всичко изключително понижава потенциала на учения, както се казва сега - мотивацията. Това се отрази върху състава на младите хора, които идват в академията. В някаква степен и в отчаянието и на най-опитните и творчески във върха си учени. В резултат на всичко обаче, поради свиване и на материалната база, на апаратурите за експерименти в тази област, която ме интересува, пък и изобщо на експерименталната база на академията при липсата на обновление, се развиха автоматично компенсаторни механизми, които доведоха до засилване на теоретични изследвания, които са малко свързани с експеримента и много повече с компютрите. Така че това е автоматично следствие, не е само развитие на компютърните науки, това е засилено развитие на теоретични изследвания и на такива, които водят до някакви математически модели. Докато в този свят най-основните неща, които се откриват за природата и неща, които са полезни за производствата, се постигат главно и предимно по експериментален път.

- Е добре, тогава се влиза в омагьосан кръг - как да убедите България да инвестира в наука, когато предлагате теоретични познания?

-Това, което казахте, е една изключително погрешна теза. Ученият трябва да убеждава просветената държава, че трябва да развива науката? И това не се поглъща като един основен момент на отношението на държава към наука и просперитет? Значи трябва да се убеждаваме?!

- Но Вие самият направихте три мандата в това положение. Помните ли 1996-1997 г. борбата Ви за бюджет на академията?

-Тази борба продължи през абсолютно всички години на моя мандат.

- Политиците очакват от вас продукт, който да пипнат веднага и да изкарат пари от него.

-Не, те не очакват и това. Ние сме възприемани понякога като абсолютно ненужен консуматор, когото те не ценят, не уважават и следователно няма нужда да финансират. Извинявайте, но това е истината. Подценяване, което е на база неразбиране на ролята на това, което бих нарекъл национална наука. Те смятат, че всичко, което е направено и ще се направи, може да се направи някъде навън. Това е теза, която също е развивана от някои икономисти - ние нямаме нужда от наука, защото сме малка и бедна страна и не можем да отделим пари. Правилна ли е тази теза? Аз твърдя, че не. Има малки страни, и по-малки от България в Европа.

- България е средно голяма страна.

-Разбира се, тези потенциални 9 милиона население които бихме имали, ако не бяха се случили някои неща в нашата най-близка история, ние сигурно щяхме да бъдем поне осем и половина милиона, но сега сме 7 милиона и половина. Ако имаше адекватно отношение към ролята на науката, а отношението се изразява във взаимодействие между политическата власт и науката, за което хиляди многообразни форми са известни в света. Ако това го имаше и ако имаше що годе адекватно финансиране, тогава нещата щяха да бъдат съвършено други. Като следствие от това постоянно недофинансиране ние загубихме може би най-виталната част от нашия млад научен потенциал, който напусна страната. Разбира се, отиде да живее по-добре, това е на първо

място. На второ място - отиде да се реализира точно в науката, която би могъл да прави тук. Някой ще каже: Юхновски, понеже се е занимавал с финанси и се е борил толкова време, отдава прекалено много значение на финансирането. Разберете, в нашата толкова опърпана страна и намираща се в тежко състояние наука, друго освен пари не ни трябват. Колкото и това да повтаря общата приказка на българина „Ти ми дай пари, акъл не ми давай". Вижте, на учения наистина не му трябва акъл, защото той е учен. Дори ако играем с логиката на езика, това ясно показва какво е. Ти му дай задачи! Питам: колко задачи поставиха просветените правителства пред учените в страната?

- По ваше време имахте ли такива задачи?

- Радвам се, че имаше няколко, които бяха много съществени, но останаха под похлупак по причини от прагматично естество.

- Например? Коя беше най-съществената задача от държавата?

- За мене беше решаването на въпроса с унищожаването на двигателите на ракетите СС-23. За това какво стана се знае публично много малко, но се знае какъв страшен шум имаше, какви протести и какви намерения имаше да се извърши нещо, което хората в развитите страни, и в най-развитата, в пустините не извършват - огнево унищожение, което щеше да доведе в малката ни и сравнително добре населена страна до една екологична катастрофа на цяла голяма област в България. Благодарение на това, че разбираме от химия, дадохме такива съвети и участвахме да се направи така, че един милиграм от тези ужасни химически компоненти, които бяха няколко десетки тона, не останаха в България.

- Оперативна програма за наука и образование. Европейски пари. Ще решат ли проблема с безпаричието?

- Не могат да го решат, те могат само да подпомогнат.

- Четох, че според вас схемата е сбъркана в България - парите да се дадат за образование основно, а по-малко и странично за наука.

-Аз не твърдя такова нещо. наистина за образование се дават повече пари, но те и там не са достатъчни. За наука, за да има що годе нормално развитие сега - подчертавам, сега - би трябвало да има най-малкото финансиране на академията на нивото от 2008 г. Когато аз си отидох от поста, бюджетът на академията беше най-високият в цялата ѝ история в последния период. Беше към 84-85 млн. лв. плюс собствени средства.

-А сега колко е?

-Ами, 72 милиона и половина.

-Вие говорите за малки отклонения от 10-ина милиона. Би трябвало да има фундаментална промяна.

-Вие мечтаете. Да, разбира се, на вас ви се вижда лесно. Ние сме се борили за това да нямаме неплатени отпуски, г-н Вълчев. В този период, в когато Дянков показваше на целия народ постната си малка пица, той ни отряза 40 процента от бюджета. Учените нямаха никакви пари за научноизследователска дейност, те нямаха пари дори за първото нещо, което осигурява Кодексът на труда - това е фонд „Работна заплата". Принудени бяха по два месеца да вземат неплатени отпуски, т.е. да живеят с пари за 10 месеца, но да изкарат 12. И това продължи три години и половина - четири. За какво развитие да говорим при това положение? Това са мечтания на хора, които не са погледнали в естеството на нашия живот.

И днес академията няма пари за научноизследователска дейност. Всички пари за научноизследователска дейност се печелят, слава Богу, по различни проекти и пътища. При това отиват само за това, за конкретния проект. Сега има европейски програми, още някакви програми, на националния фонд. Той вече не е национален, свалиха му това наименование и започнаха да го наричат Фонд „Научни изследвания". На кого му попречи това наименование „национален"? Най-вероятно на финансистите, защото национален фонд с мизерни пари не е удобно да се прави. Едва сега той възстановява функциите си след няколко години тежки скандали и недаване пари на хора, които достойно са защитили своите проекти. Вие просто не сте могли да видите отблизо истината. Тя не е никак лице-

приятна. За велики неща говорим, а най-малкото в нашите отчети може да се види - европейски научни резултати, постигнати с неевропейско финансиране. Но не е обяснено какво означава това неевропейско финансиране.

- Значи вие виждате реалната борба в това от 70 и няколко да станат 80 и няколко милионите?

- Не, не това. Ние няколко пъти пред Настоятелството, което беше създадено уж за добро с промените в Закона за БАН, настоявахме пред него и получавахме съгласие от него бюджетът да бъде 98 дори 108 милиона с оглед на това да има някакви пари за развитие. Заплатите продължават да бъдат мизерни. Знаете ли например колко е средната работна заплата в академията, след като сме относително малко по-добре, отколкото в годините при Дянков?

- Колко е?

- 628 лева. Знаете ли колко получава един доцент? Получава 700 лева. Един професор трябва евентуално да бъде директор, за да мине хилядата лева. Ама директор на институт, в който има 100-200 умни хора, поне 15-20 професори, доценти също двадесетина, технически персонал, апаратура, реноме в чужбина, приемственост. Това е институтът. А той това получава.

- Е, как да стане обръщането?

- Ами, много просто - трябва държавата най-сетне да стане адекватна на това, което академията прави и на задачите на държавата да развива наука. Засега държавата развива науката предимно с програми и предвиждания, стратегии. Вижте, стратегията е един документ. Стратегията трябва да се изпълнява. Тя първо трябва да е добра и разумна, и второ - извинявайте, нищо, което на този свят минава през еквивалента пари, без тях не може да стане. Както и един жив организъм без кръв не може да съществува. Когато източваш не една година, а години наред потенциала на страната от тези млади хора, които трябва да отидат в науката, да я развиват, не да я поддържат на някакво мизерно ниво, на стенд-бай система, трябва да помислиш за адекватно финан-

сиране. И второ - да се прекратят гнусните подмятания, на които се хващат и ваши колеги от някои медии. Не знам защо това им доставя удоволствие. Мисля, че има психологически момент в това. По-незнаещият много обича да се подиграва на много знаещия. Ако не могат да кажат нещо лошо за Айнщайн, казват, че бил много разсеян, много лошо се обличал. Пастьор примерно по френски имал по-нисък успех от еди кой си, който се гордее, че му е съученик, но същевременно казва: „Ама аз бях по-добър от него". Този психологически момент го има. Ние не завиждаме толкова явно на учения, ние сме склонни да го клеветим и да го подценяваме. За какво е това? Устройство на обществото?

- А защо е така?

- Това го има и сред други народи, но просто то е модерирано много повече. Например в една страна като Турция, уважението към учения се попива с първите години на живота. Ученият там е на пиедестал. Може да е само четящ човек, може да е философ, може да бъде човек, който се занимава с бръмбарите, но той е знаещият, уважават го. Аз се боя, че изплува такава прослойка хора, която достига по някакъв начин до медиите, формира някакви обществени мнения, които подценяват знанието. Имаме страшно много хора сега с по две-три образования, вероятно са гениални, но малко се съмнявам в това. По мое време нашето следване беше толкова тежко и изтощително, че ние за второ образование не можехме и да помислим. Ние бяхме уморени от учене и искахме да печелим пари и да живеем като хора. Защото студентските години бяха по принцип много щастливи, но адски мизерни. Сега тези хора, получили едни дипломи, които за мене са категорично по-леки, отколкото би трябвало да бъдат, те не разбират изобщо в какво се състои трудът на учения. Искам да дам само един такъв пример, за да се разбере, може би. Какво означава, когато в списъка на един учен, доцент или професор, се казва, че той има 100 научни труда или публикации? Било в чужбина, било в България. Но в чужбина е задължително, това си ни е стандартът, той се запазва. Какво означава научна статия? Някои си мислят, че това става така: една сутрин сядаш и започваш да пишеш. Написваш го това нещо и хайде.

- Правиш бройка.

- И го пращаш в някаква редакция. Автоматично след това тя ти го отпечатва, и ето ти публикация. Ако си мързелив, може и 20 дни да го правиш това нещо, и ти си готов. Това е най-голямата заблуда, която позволява на хората да се гаврят с учения. За да стигнете до една публикация в моята област, или във физиката, или в биологията, да не говорим за математиката, първото условие е, че това, което ти правиш, ти трябва да си го изследвал с апаратура или с изчисления, с компютър или на върха на молива, ако извеждаш формули. Това трябва да си го направил, той трябва да бъде дефиниран този принос. Принос към какво? Към цялата световна наука. Това не е принос към националната наука, че в България е така. Ти трябва да си направил нещо, което никой досега не е правил. То може да бъде един милиметър напредък, но то трябва да бъде абсолютно ново. Как може да стигнеш до това? Първо, трябва да си информиран целият научен свят в твоята област какво е направил до днеска. Защото, ако ти случайно повториш някакъв съвсем обективен експеримент, който съвпада с един, който е публикуван един ден по-рано от тебе, на теб няма да ти приемат статията. И ти няма да бъдеш откривател.

Написваш този труд, след като си работил някой път два месеца, а най-често - година и половина-две. Това са стандартните норми. Някой път - 10 години. Ти го пишеш понякога в 16 варианта, това не е литературно произведение, не е инвенция за стихотворение - не подценявам таланта на поетите, но те го правят бързо, защото такава е технологията при тях. Вдъхновение, талант и молив. А като напишеш този труд, трябва да го пратиш в списание, където стоят двама анонимни рецензенти, известни професори. Може да са от Америка, от Англия, ти не знаеш кой е рецензентът. Те го прочитат. Те са обикновено най-информираните учени в тази област, затова са членове на редколегията или рецензенти. Пишат рецензия, която е жестока. Някой път има два реда - това не ви е в ред, това не е вярно, и с това историята приключва. Ако статията съдържа хубави неща, т.е. напредък в науката - в световен мащаб пак говорим, тогава казват: тука имате нещо да поправите, поправете го или го изследвайте.

И след това получаваш щастливото известие, че статията е приета. Чакат по три-шест месеца, ако е бързо изданието, а понякога - до две-три години, и тогава ставаш притежател на публикувана статия. Това е едната статия. А за да станеш доцент или професор, ти трябват няколко десетки. Затова трудът на учения не е нито лек, ама не в смисъл физически, той иска способности, условия, средства за съществуване, за да може главата му да бъде свободна за свободното търсене, изследване, което непрекъснато като натрапчива мисъл стои в главата му, докато роди това, което е. Пак казвам - това не е статия на българско ниво, да заинтересова българина. Ученият в България днес и преди 50 години е трябвало да направи статия, която да бъде на нивото на световните изследвания и един милиметър поне да дава нагоре.

НЕЛЕПИ ИЗМИСЛИЦИ ЗА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ И ИЗКУСТВАТА

Право на отговор по повод публикуваното на 5 юни 2015 г. във в. „Десант“ писмо на проф. Григор Велев, под заглавие „БАН или БАНИ“

В. „Десант“, 26.06.2015 г.

С много неприятно чувство пиша това писмо, преодолявайки дългогодишното си въздържане от публична изява срещу сипещите се оскърбления от ръководството на „възстановената“ от проф. Григор Велев БАНИ и особено от грубото изопачаване и присвояване на историята и дейността на най-старата ни и активно работеща днес национална научна институция - Българската академия на науките.

Всеки човек, ако отвори коя да е българска енциклопедия, ще прочете, че историята на сегашната Българска академия на науките започва от основаването на Българското книжовно дружество в гр. Браила (Румъния) през 1869 г.

През 1911 г. БКД със закон се превръща в Българска академия на науките. През 1940 г. БАН с нов закон е преименувана в Българска академия на науките и изкуствата - БАНИ, а през 1947 г. отново със закон възвръща старото си име - Българска академия на науките. През миналата година БАН отпразнува своята 145-а годишнина.

Тази проста и ясна история на БАН очевидно не допада на амбициозните планове на проф. Г. Велев и той измисля своя. Още от 2004 г. и до днес във всичките си изказвания и публикувани текстове, както и в публикацията му от 5 юни т.г., той категорично заявява, че „през 1947 г. БАНИ е закрита“.

Това е невероятна измислица! В Държавен вестник, бр. 40 от 19.02.1947 г. е обнародван новият закон за БАН. Чл. 2 от този закон гласи: „Българската академия на науките и изкуствата се преименува в Българска академия на науките и се преустройва съгласно с този Закон.“

Важен е и публикуваният към чл. 6 от този закон текст: „Заварените почетни и действителни членове си запазват местата, а извънредните и дописни членове стават членове кореспонденти.“

Очевидно е, че никакво закриване на БАНИ през 1947 г. не е имало. Имало е преименуване. Измисленото „закриване" на БАНИ бе необходимо на проф. Велев, за да обоснове организираното от него „възстановяване" на БАНИ през 2004-2010 г.

Всеки добросъвестен изследовател може много лесно да провери, че към 9 септември 1944 г. членовете на БАНИ (редовни и дописни) са 53. От тях следствие на действията на т.н. Народен съд, от Академията са изключени 7 души. Двама получават смъртни присъди.

Проф. Велев с лекота прибавя и проф. Ал. Станишев, който никога не е бил член на БАНИ. През 1945 и 1946 г. са избрани нови 15 академици и 7 член кореспонденти. От тях трима са изключени по политически причини през 1948 г.

С широка ръка проф. Велев обявява, че БАНИ имала 160 члена, но и това не е вярно - в Устава ѝ от 1940 г. е записано, че редовните членове са 48, а извънредните най-много 20. След 1947 г. всички тези 63-ма членове на академията продължават активната си научна дейност в Българската академия на науките и избират новите ѝ членове.

Едно е пределно ясно - постоянно прокламираното закриване на БАНИ не се е състояло нито юридически, нито практически. Прословутото „възстановяване" на БАНИ през 2008 г. е просто създаване на едно ново частно сдружение, което си позволява да присвои за своите цели не само наименованието на БАН от периода 1940-1947 г., но и цялата ѝ история от 1869 до 1947 г. - явно, за придаване на „историческа солидност" на „възстановената" БАНИ

Нещата не свършват до тук, защото ръководството на „възстановената" БАНИ постоянно отправя публично заплахи и реституционни претенции към БАН за имотите на някогашната БАНИ. Колкото и абсурдни да са тези искания, те създават ненужни негативни настроения в българската научна общност.

Призивът на проф. Велев правителството да преоцени поведението си спрямо „последната крепост на комунизма у нас" - БАН, е само едно безсмислено грубо избухване на жестоко предубеден човек, не човек на науката.

Интересно е, че тази „крепост на комунизма" след 1988 г. никога не е имала за председател бивш или настоящ член на

някаква партия, а един от тези председатели дори получава добавка към пенсията си по Закона за гражданската и политическа реабилитация на репресираните лица.

Днес БАН създава и публикува над 60% от научноизследователската продукция и над 62% от патентите на България. БАН създава всяка година стотици технически решения за нашата промишленост. Тя е признат и уважаван член на всички международни академични организации и подпомага с експертния си потенциал дейността на държавните институции.

В нейните лаборатории работят над 400 професори и 1050 доценти, множество асистенти. А съгласно Устава на БАН от 1992 г. в академията не се допуска дейност на политически партии и движения.

Това ли е последната крепост на комунизма, г-н Велев?

Крайно време е ръководството на „възстановената" БАНИ да прекрати злостните си нападки и неоснователни претенции към Българската академия на науките, както и да премахне изкривената история на БАН и БАНИ от своите официални документи и сайтове.

НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ НЯМАТ ОТГОВОРНОСТ ЗА „МАЙМУНАТА“ С АВТОМАТ

БГНЕС, 14.10.2015 г.

Акад. Иван Юхновски

Стабилността в света не се внася от техническия напредък, а загубата на баланс е резултат от нестабилността на политически влияния и управляващи върхушки, т.е. това е чисто човешки фактор. Така че, за съжаление, част от научно-техническите постижения, особено в отбранителния сектор, много лесно, въпреки световното обществено мнение, попадат в ръцете на престъпници. Този кървав сериал наблюдаваме и в момента. Резултатите от това, за жалост, се мултиплицират непрекъснато. Освен техническият резултат от прилагането на мощните оръжия в света, следва медийното разпространение на информацията за ужасите, които тези варварски групировки творят. С което увеличават физическата проекция на злото, вплетено в тяхната идеология и смъртоносни цели. Все едно пред себе си виждаме една маймуна, която има по пет пръста на ръцете си, с които си служи не лошо. Но, ето, на нея ѝ дават един автомат и тя започва да стреля във всички посоки. Съжалявам за сравнението, но то ни доближава до атавизма и до тъмните векове - невежеството там е сила, а кръвопролитията - неизбежни. Злото в света не се поражда от учените, които създават новите технологии във военното дело, но е важно да се разбере кой, как и защо ги ползва. Човешкият фактор е решаващият в този избор. Защото човешкият разум предели няма, евристичният импулс ще продължи да дърпа интелекта напред, но трябва да се справим по-скоро с разрушителния нагон в нашия сложен свят. Естествено, явиха се и антинаучни направления, според които науката носи само нещастие, но това е вредно и невярно. Това не означава, че учените сме извън събитията, напротив. Но нека ясно разграничим ролите си, особено от политиците, техните добри и лоши ходове, както и враждите, които създават вътре в страните си и в различни точки на света.

СЛУЧАЯТ БАНИ

Как се „закрива“ и „възстановява“ академия
Акад. Иван Юхновски отговаря на проф. Григор Велев
В. „Десант“, 20.11.2015 г.

Проф. Велев, Вие започнахте тази ненужна дискусия с поредната атака срещу Българската академия на науките (БАН) на 5 юни т.г. във в. „Десант“. Бях принуден да Ви отговоря на 26 юни в същия вестник, но на 3 септември Вие подновихте нападките си срещу БАН. Пред читателите на в. „Десант“ Вие заявявате, че излагате гледната си точка за Българската академия на науките и изкуствата (БАНИ) въз основа на „неопровержими факти“, формулирани в 25 точки.

В тях твърдите, че регистрираното от Вас и няколко съмишленици през 2004 г. във фирменото отделение на Хасковския съд сдружение на граждани под името „Българска академия на науките и изкуствата (БАНИ)“ е правоприемник и наследник на закритата според Вас през 1947 г. от комунистите „Българска академия на науките и изкуствата“.

За такова отдалечено минало можем да съдим само по документи. Вие обаче не разполагате с нито един документ, доказващ, че истинската БАНИ е била ликвидирана през 1947 г., просто защото тя никога не е била ликвидирана.

В Закона за БАН (ДВ, бр. 40 от 19.02.1947 г.), в чл. 2 ясно е записано, че БАНИ се преименува и преустройва по този закон, т.е. не се закрива. Нещо повече - в чл. 6 на същия закон е записано, че всички членове на БАНИ стават членове на БАН.

Ако все пак, както Вие смело твърдите, БАНИ е била ликвидирана, то какво става с нейните членове - редовни и дописни? Нали точно те, членовете на академичното тяло, са носителите на континюитета, приемствеността и непрекъсваемостта на живота на една академия. На улицата ли са или в затвора?

Верният отговор на този въпрос очевидно не Ви е изгоден и затова решавате да оберкате политическите уволнения на преподаватели от Софийския университет през 1945 г. (две години по-рано) с изключените членове от БАНИ. Измисляте си, че от СУ са уволнени 80 души (по документи те са 42-ма) и

заявявате, че всички те са членове на БАНИ.Ако това не беше нахална измислица, то БАНИ наистина би загинала. Истината е, че от тях 7 души, а не 80, са изключени от БАНИ през 1945 г.

Архивните документи доказват, че от т.нар. Народен съд са осъдени и изключени от БАНИ 7 души. След 1990 г. тяхното членство в БАН бе възстановено посмъртно от Общото събрание на Академията. От тях двама – акад. Богдан Филов и акад. Борис Йоцов, са разстреляни. Останалите 33-ма редовни членове (академици) избират още на 1.11.1944 г. акад. Димитър Михалчев за председател на БАНИ и през 1945 и 1946 г. провеждат избори на нови членове на БАНИ. По-късно, в съгласие с чл. 6 от Закона за БАН от 1947 г. всички те, начело с последния председател на „закритата" от Вас през 1947 г. БАНИ – акад. Димитър Михалчев, до края на живота си остават академици в мразената от Вас БАН и имат всички права като такива. Ако някой се съмнява в това, което казвам, може да се запознае с платежните ведомости в БАН за 1951 г. и да види личните подписи на членовете на Академията за получаване на месечното им възнаграждение. Сред тях ще види подписите на председателя на „закритата" БАНИ акад. Д. Михалчев,, на ковчежника на БАНИ акад. Л. Чакалов, на секретаря на БАНИ акад. Сп. Казанджиев, на академиците Ал. Балан, Ст. Романски, Ив. Снегаров, Ал. Божинов, Ник. Райнов, Н. Лилиев, Ив. Буреш и т.н. – все редовни членове на „закритата" БАНИ. Тази практика за изплащане на месечно възнаграждение на пенсионираните членове на БАНИ е въведена от министъра акад. Богдан Филов още през 1940 г.

От казаното дотук и от всички документи е пределно ясно, че БАНИ не е била закривана, тя е била преименувана и нейн правоприемник е БАН – не само по силата на буквата на Закона за БАН от 1947 г., но и чрез реалното му изпълнение, осигурило приемствеността и непрекъснатостта на живота на академичното тяло от времето на първия Закон за БАН от 1912 г. и до днес. И всичко това наистина е станало, въпреки натиска и първоначалните желания на някои представители на тоталитарния режим – просто защото обществеият авторитет на Академията е бил висок и това ги е отказало да посегнат върху нея.

Проф. Велев, Вие смятате, че във фирменото отделение на съда в гр. Хасково сте възстановили реално незакритата БАНИ. Тази Ваша регистрация няма нищо общо, освен присвоеното название, с истинската БАНИ (1940-1947 г.), чието съществуване като приемник на дотогавашната БАН, дейността и отношенията ѝ с държавата са уредени със специален Закон за БАНИ (ДВ, бр. 95 от 25.04.1940 г.). От създаването си със закона от 1912 г. БАН е национална институция, тясно свързана с нашата държава, с признато право за самоуправление, но и неразривна част от българската държавност. Затова внушенията, които правите, че БАНИ получавала минимална държавна субсидия, са поредната дръзка измислица. В публикувания бюджет на БАНИ за 1941 г. от общо 3,6 млн. лв. субсидията от държавата е 64 %. Ако добавим към това освобождаването от данъци и безплатното печатане на изданията на БАНИ (съгласно Закона за БАНИ) , този процент ще нарасне значително. Това ли са Вашите „безспорни факти", г-н Велев?

Въпреки че седалището на истинската БАНИ е София, съгласно закона от 1940 г., Вие сте „възстановили" БАНИ в родното си Хасково, защото в София не сте успели. А не сте успели, защото Софийският съд спазва Закона и Вие добре знаете това. Просто само в Хасковския съд сте могли да присвоите носеното от БАН в периода 1940-1947 г. име БАНИ. Това не поражда за вашата БАНИ никакви права на правоприемство, колкото и да убеждавате, че сте я регистрирали с Устава на БАНИ от 1940 г. Впрочем, Вие отдавна сте нарушили този Устав, най-малкото защото нормата за броя на академиците в него е 48 души, а на член-кореспондентите е до 20 души. Вашите членове днес са вече над 300.

В крайна сметка, очевидно само Вие в България сте „закрили" БАНИ през 1947 г., за да можете да я „възстановите" през 2004 г. и да се самообявите за неин академик и председател.

Когато твърдите, че нямате никакви реституционни претенции към БАН, най-малкото не сте искрен, защото преди по-малко от година – на 17.11.2014 г., разпространихте в печата новината, че Вашата БАНИ започва съдебни дела за връщане на „незаконно отнетите" ѝ от БАН имоти. Юридическата наивност на подобни претенции на БАНИ-Хасково, ре-

гистрирана по хрумване на случайна група граждани, е очевидна, тъй като тази БАНИ няма никаква връзка и правоприемство с истинската БАНИ (1940-1947 г.), утвърдена със Закон от 1940 г. Елементарна истина е, че правоприемството не може да се самопоражда по нечие хрумване. Така че и тези поредни претенции и приказки за някакво възстановяване на имоти на БАНИ от БАН са съвършено несериозни и затова безсмислени.

За съжаление, виждам, че от позицията на войнстващ антикомунист продължавате несдържаните си политически нападки и обвинения срещу БАН. Как открихте, че през 2015 г. БАН, в която работят 6 700 души, от тях 400 професори и 1050 доценти, създаващи над 60 % от научната продукция на България, е „последният бастион на тоталитаризма в ЕС“? Не мога да не кажа, че БАН от 1988 г. не е имала председател, който да е бил член на каквато и да било партия преди 10 ноември. Нейният Устав забранява в нея да развиват дейност политически партии и движения. Законът за БАН от 1991 г. и последвалите го реформи в БАН (1992-1996 и 2010-2014 г.), както и международният одит на научната дейност на БАН, бележат развитието на Академията като модерна национална организация за научни изследвания, въпреки постоянните финансови трудности.

Вие не обругавате абстрактното понятие БАН, а клеветите няколко хиляди почтени български учени, без да имате капка право за това. Защо не клеветите най-добрия и най-стария ни университет, нали и той е работил в условията на тоталитарното общество и преподаването в него е било задължително в пълна хармония с господстващата тогава идеология? Може би защото не сте се сетили да се обявите за правоприемник на закритото през 1907 г. Висше училище? А другите университети, особено създадените при социализма, не са ли и те крепост на тоталитаризма по Вашата логика? Може би там процентът на работилите за ДС спрямо проверените членове на ръководствата за периода 1989-2014 г. да е нула или много по-нисък, отколкото в БАН? Би трябвало да сте по-информирани, че в редица университети този процент е по-висок, отколкото в БАН, тъй като според официалните документи съучредителите на Вашата БАНИ (без един) сте тясно причастни към тази тематика... Тези неща са особено

добре видими в Решенията на Комисията за досиетата за университетите у нас, публикувани през 2014 г.

За съжаление, Вие нарушихте правилата на академичното поведение и пред читателите на в. „Десант“ ме причислихте към комунистите в БАН. Досега мълчах, но клеветата се повтаря публично и съм принуден да Ви отговоря.

Никога, преди и след 1989 г., не съм членувал в никаква партия. Заедно със семейството ми по политически причини бях изселен от София през 1945 г. за период от над 10 години и в Севлиево активно изучавах особеностите на земеделския труд и скотовъдство. За този тежък период от живота – моя и на семейството ми, имам Удостоверение №20224, издадено през 1992 г. от МВР, съгласно Закона за политическата и гражданска реабилитация на репресирани лица. Проверяван съм 5 пъти от Комисията по досиетата за принадлежност към тайните служби – служебно и по мое искане (последният път – на 30.01.2015 г.). Не е установена моя принадлежност към тайните служби на НРБ.

На Вас, обаче, г-н Велев, ролята на войнстващ антикомунист не ви отива. Били сте и в партията-ръководителка, достоен член, а в Решение 2-324 от 24.04.2014 г. на Комисията по досиетата, Вашето име е първо в списъка на сътрудниците на тайните служби от Тракийския университет. Съжалявам, че насила ме принудихте да кажа тези неща.

Накрая искам да препоръчам на Вас и на Вашите съмишленици да прекратите постоянните си неоснователни нападки срещу БАН и ако сте създали Вашата организация наистина за развитие на науките и изкуствата, това и правете. Не я превръщайте в трибуна на политическата и личната си агресия. Защото членовете на Вашата БАНИ, сред които има и достойни представители на изкуството и медицината, едва ли са наясно колко несъстоятелни са Вашите започнали от 2004 г. претенции и обвинения към миналото и настоящето на БАН.

ТРЯБВА ЛИ ДА ПОДСЛАЖДАМЕ ГОРЧИВИТЕ СТРАНИЦИ НА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ?

Епицентър", 19.02.2016 г.

„В учебника по българска история за III прогимназиален клас от 1921 г. с автор Йордан Георгиев четем: „И така в началото на XV век се започнало двойно робство, политическо и духовно, което робство без малко щяло да унищожи българския народ".

Акад. Иван Юхновски

В последно време отново се разгоря обществената дискусия за терминологията, използвана в учебните пособия и програми по българска история за периода от унищожаването на Втората българска държава до Освобождението. Обществеността ни научи за „османско присъствие" в българските земи, за нашето „съжителство", а заедно с това бяха подложени на критика битуващите определения като турско робство и иго.

Историците твърдят, повечето от тях с основание, че техните изследвания и изводи се основават на строга фактология. Новата ни историография изобилства с печатни материали за периода преди и след Освобождението.

И когато днес четем сегашните статии и писма по злободневната тема, прави впечатление, че почти нищо не се казва за терминологията, използвана в учебниците и научните публикации на българските историци във вече свободна България. А ако нещо се споменава, то е с ясно доловим критичен привкус.

Винаги съм смятал, че нашите предшественици, преживели сами Априлското въстание, Освобождението и участвали в градежа на новата българска държава, имат особеното, висше и логично право да разсъждават, да пишат и говорят какво е било преди и след Освобождението - правото и обективността на съвременника да оцени какво е свобода и несвобода. А в периода след Освобождението и до началото на Втората световна война България е била сравнително независима държава - т.е. е имала известна възможност да избира своите съюзници. Дали е бил правилен или неправилен този избор е вече друг въпрос.

Воден от желанието да установя каква терминология се е използвала в учебниците по българска история в българските училища до III-ти прогимназиален клас (до 7-ми клас сега) проучих над 25 учебника. Ограничих се с проучване на учебниците само в периода от 1895 г. и до средата на 30-те години на миналия век. Това бяха одобрените от Министерството на народното просвещение учебници с автори Никола Станев, Йордан П. Георгиев, Полихрон Нейчев, Иван Попов, Иван Ненов. Редица от тези учебници са преиздавани многократно - някои до 8 пъти.

Каква е терминологията, използвана във всички тези учебници за охарактеризиране на епохата преди Освобождението? Оказва се, че словосъчетанията „турско робство", „турско иго", „черно робство", „тъмно робство", „турско владичество" се използват едновременно, като категорично преобладават първите три форми, а „турско владичество" се употребява много рядко, и то успоредно с посочените преобладаващи словосъчетания в текстовете.

Ще посоча само един малък пример за илюстрация на казаното. В учебника по българска история за III прогимназиален клас от 1921 г. с автор Йордан Георгиев (осмо стереотипно издание) четем: „И така в началото на XV век се започнало двойно робство, политическо и духовно, което робство без малко щяло да унищожи българския народ".

Аналогична масова употреба на посочените по-горе словосъчетания, намиращи се в българските учебници преди Втората световна война, интересуващият се читател може да намери в научните трудове и изказвания на най-известните ни учени-историци от периода преди 9-ти септември 1944 г. като акад. Петър Мутафчиев (1883-1943 г.), акад. Иван Снегаров (1883-1971 г.), акад. Георги Генов (1883-1967 г.), проф. Борис Йоцов (1894-1945 г.) и др. Техният научен авторитет, техните познания по изразните средства на формирания вече български език в научните трудове по история са безспорни.

И пак един пример. В своя монография акад. Иван Снегаров пише: „Доказвайки, че турското владичество е било истинско робство за покорените християнски народи, стремя се да бъда обективен и винаги документиран... Но смятам, че и в моя размер на моя очерк читателите ще добият ясна представа

за турското робство като главна причина, за да изостанат твърде много в културно отношение българският и другите балкански народи и ще се убедят, че противното твърдение на чужди историци е тенденциозно".

Нашите учебници по история и научните трудове на известните наши учени историци от разглеждания период са неразделна част от нашето културно-историческо наследство и отразяват автентична и непреходна част от историческата памет на нашия народ.

Едва ли в историческата ни наука в по-ново време са направени такива важни открития, че да се налага да бъдат изкуствено подслаждани с обезличаваща терминология най-горчивите страници на българската история. Тогава остава като единствена причина конюнктурата на днешния ден, въпреки че по принцип историците твърдят, че това е недопустимо.

Днес и угнетяваните, и угнетителите отдавна вече ги няма на този свят и днешните поколения не могат да носят отговорност за делата на далечните си предшественици. Историческата истина обаче трябва да се уважава и пази задължително с нейната толкова важна емоционална част, вървяща преди, по време и след съдбоносните исторически събития на нашата история.

ИСТОРИЧЕСКАТА ИСТИНА ТРЯБВА ДА СЕ УВАЖАВА

„Когато говорят за „присъствие“ и „съжителство“, нека погледнат какво пише за робството в учебниците от Освобождението до 1944 г.“

Интервю пред Велиана Христова
В. „Дума“, 23.02.2016 г.

- Акад. Юхновски, по повод на споровете дали в училищните програми турското робство трябва да се замени с други термини вие сте потърсили отговор в учебниците от времето на царска България. Смятате, че те са по-близо до реалните събития ли?

- След като отново има спорове за терминологията, която се използва в учебните програми и в учебниците, по които се преподава българска история, и след като историците твърдят, че техните изследвания трябва се основават на строга фактология, можем да потърсим тази фактология и в историографията на новата българска държава след Освобождението, която изобилства с печатни материали за периода от унищожаването на Втората българска държава до Освобождението. Много неща се приказват сега, говори се с критичен привкус за словосъчетанието „турско робство“, говори се за „османско присъствие“ и се правят каламбури от типа „Под присъствието“, натрапи се думата „съжителство“, но не ми е известно някой да е проучил каква терминология е използвана в учебниците и в научните публикации на българските историци във вече свободна България до Втората световна война. Според мен нашите предшественици, които сами са преживели Априлското въстание и Освобождението, участвали са в строителството на новата българска държава, имат правото и предимството с обективността на съвременника и на очевидеца да говорят какво е било, какво е свобода и несвобода. А в периода след Освобождението и до началото на Втората световна война България е била сравнително независима държава - имала е поне известна възможност да избира своите съюзници. Друг въпрос е дали този избор е бил правилен. Затова

беше важно да видя как са написани учебниците по българска история в тези години. Проучих над 25 учебника по история в българските училища до III прогимназиален клас (VII клас сега) за годините от 1895-а до средата на 30-те години на миналия век. Това бяха одобрените от Министерството на народното просвещение учебници с автори Никола Станев, Йордан П. Георгиев, Полихрон Нейчев, Иван Попов, Иван Ненов. Някои от тях са преиздавани многократно, до 8 пъти.

- И какво установихте?

- Оказва се, че словосъчетанията „турско робство", „турско иго", „черно робство", „тъмно робство" се използват едновременно, много рядко се употребява и „турско владичество", при това - успоредно с посочените. Вече съм цитирал като илюстрация много характерен текст от осмото стереотипно издание (така пише на корицата), на учебника за III прогимназиален клас от 1921 г. с автор Йордан П. Георгиев. Там четем следните думи: „И така в началото на XV век се започнало двойно робство, политическо и духовно, което робство без малко щяло да унищожи българския народ".

- А учените историци в тези години какви термини са използвали?

- Аналогични. Това може да се види в научните трудове и изказвания на най-известните ни учени историци от периода преди 9 септември 1944 г. като акад. Петър Мутафчиев (1883-1943 г.), акад. Иван Снегаров (1883-1971 г.), акад. Георги Генов (1883-1967 г.), проф. Борис Йоцов (1894-1945 г.) и други, чиито авторитет и познания са безспорни. Ето ви цитат от една монография на акад. Иван Снегаров: „Доказвайки, че турското владичество е било истинско робство за покорените християнски народи, стремя се да бъда обективен и винаги документиран... Но смятам, че и в моя размер на моя очерк читателите ще добият ясна представа за турското робство като главна причина, за да изостанат твърде много в културно отношение българският и другите балкански народи и ще се убедят, че противното твърдение на чужди историци е тенденциозно". Мисля, че нашите учебници по история и научните трудове на известните наши учени историци от разглеждания период са

неразделна част от нашето културно-историческо наследство и отразяват автентична и непреходна част от историческата памет на нашия народ. Дали в историческата ни наука в по-ново време са направени толкова важни открития, че да се налага да бъдат изкуствено подслаждани с обезличаваща терминология най-горчивите страници на българската история? Струва ми се, че единствената причина за новата терминология е конюнктурата на днешния ден. Когато са се писали тези учебници, просто не ги е имало сегашните НПО, които активно се намесват и в учебните програми, и в коментарите, и във внушенията за нашето историческо минало. В наше време и угнетяваните, и угнетителите отдавна вече ги няма и днешните поколения, разбира се, не могат да носят отговорност за делата на далечните си предшественици. Историческата истина обаче трябва да се уважава. Тя трябва да се пази задължително, заедно с нейната много важна емоционална част, вървяща преди, по време и след съдбоносните исторически събития в нашата история. За да се предава и пази от идващите поколения.

- Авторите на учебните програми сега се опитват да представят проблема като „терминологичен спор", защото „робство" се употребява за робовладелческия период, а в Средновековието няма робовладелческа правна система...

- И това не е точно, защото и в Средновековието наред с многобройни форми на крепостничество съществува, макар и в по-малка степен, робството. В някои югоизточни държави то се забранява едва във втората половина на XIX век. Използваният от разглежданите наши автори израз „робство" не съдържа всички описани в кратките енциклопедии черти на класическото робство. Това е тежка форма на потисничество, при което дадено население в условията на чуждоверско държавно управление е лишено от самостоятелен политически живот, с постоянни ограничения и несигурност в културно, верско и икономическо отношение. А всички опити за придобиване на свобода и независимост се потушават с масови жестоки репресии. Това според мен виждат, уви, твърде много български поколения в нашия смисъл на думата „робство" или „иго". Не може целият 5-вековен период на робството или

игото да се разглежда само в контекста на хилавите реформи в Турската империя в правното положение на потиснатите народи едва от XIX век и предприети под постоянния натиск на европейските държави.

- По време на вашето председателство беше издадена от БАН и една много интересна фототипна книга с автентични документи от български вестници от Освобождението до 1944 г. за това как е бил честван Трети март в онези години...

-Да, по моя идея бе съставена от г-жа Лидия Чолпанова от Централната библиотека на БАН книгата „Празникът на Освобождението по страниците на българския печат (1885-1944 г.)". Тя бе издадена от нашето издателство „Проф. Марин Дринов" през 2008 г. по случай 130-та годишнина от Освобождението на България. В нея има съвсем кратък предговор от една страница и 232 автотипни страници от броевете на десетки български вестници, издадени на следващата дата след празника. В тези дописки се описва точно как е преминавало празнуването на Трети март в столицата и в страната. Традиционно празнуването е започвало с благодарствен молебен в съборния храм „Св. Крал" (днес „Св. Неделя"), а в по-късно време - в храма „Св. Александър Невски". След което шествието, предвождано от цялото правителство, народните представители, представител на военна част, професурата, живи опълченци и ветерани от освободителната война и множество граждани са полагали венци и цветя на паметника на царя Освободител, след като той е бил изгнан. И така е било включително до Трети март 1944 г. На снимки от последните години на честването можем да видим дори министър-председателя Богдан Филов. Надявах се тази хубава традиция да бъде възстановена в по-ново време, но не стана точно така. И все пак мисля, че запознаването с тази книга, съдържаща автентични документи, е твърде поучително за всички. Защото историята описва делата на хората и народите, предизвикани от емоциите им - благородни и добри, или пък ужасни и отвратителни. С една цел - лошото да не се повтаря.

ПРИОРИТЕТЪТ Е САМО НА ДУМИ, БЕЗ ФИНАНСОВА ПОДКРЕПА

Интервю пред д-р Ваня Шипочлиева
Трансмедия ТВ, „Спор за здравето“, 26.06.2016 г.

- Академик Юхновски, от историята на медицината знаем, че повечето открития в медицината и приложението им в здравеопазването се предшестват от открития в съседни науки като химия, биология, физика и затова нашия спор за здравето започваме с това какви спорни проблеми има в науката. те са много, но да започнем с актуализираната Национална стратегия за развитие на научните изследвания до 2020 г.

- До 2025-та.

- Да, за нея да ми кажете Вашето виждане за спорните моменти.

- В момента тече обсъждане на тази стратегия във всички научни среди в страната, в държавните университети, може би и в частните, в академиите в България, понеже министерството постави въпроса в рамките на един месец от началото на юни тази година със срок до 2 юли да бъдат представени писмени становища по тази стратегия. Така че тези обсъждания текат и на много места дори са приключили с окончателен документ и заключение. Тук пред мен има много листа, които съдържат становища на отделни институти или на отделения в Събранието на академиците и член-кореспондентите, от известни учени или научни съвети, които сумирано не одобряват стратегията в този вид.

Първото нещо, което би трябвало да се спомене във връзка с обосноваването на това неодобрение, е фактът, че тази стратегия има претенциите да подобри стратегия, която имаме приета през 2011 г. със същата тази цел. Би трябвало науката да се развива и по-нататък с предишната стратегия. за съжаление, по някакви причини министерството решава да подмени действащата стратегия с тази стратегия , което се нарича подобрение. За съжаление, не може да се каже, че това е подобрение по никакъв начин.

- Но представителите на МОН декларират одобрение.

- Ама, разбира се, какво друго да направят, стоката е тяхна. Естествено, те ще си хвалят стоката, но за съжаление при съответните срещи, които имаше - в този период имаше срещи с отговорни представители на МОН и научната общност, те се мъчеха да я утвърдят като нещо хубаво, много полезно и актуално, което ще подобрява живота на учения и условията, в които ще работят учените, но те само се опитваха да го направят това нещо. Аз съм присъствал на няколко такива представяния, които в никой случай не мога да кажа, че представянето е било успешно. Мога да обясня защо. Първо, тази стратегия не е писана от учени, тя е писана от чиновници. Чиновници, които владеят този език, който ние наричаме брюкселски чиновнически език. Това е един специален сленг, начин на изразяване, който нормалният учен няма. Той така не може да пише - така двусмислено, така оводнено и така неконкретно, с употребата на лошо преведени английски думи на български, изопачаващи и смисъла им дори! Само от прочитането на тези текстове, ще се види, че учен до това не се е докосвал. А тази стратегия предполага оправянето на живота и насочването на цялата научна общност в България за един много голям срок от време, до 2025-та година.

Първото нещо, което трябва да кажем за стратегията, по същество вече, е, че за да се докаже, че нещо в държавата е приоритет, това се доказва не с думи, а с инвестициите, които се влагат в него.

- Точно това исках да Ви попитам, за финансовите проблеми.

- На това отговорът ми е прекалено ясен. Спрямо старата, досега действаща стратегия, която трябва да бъде подменена с новата, имаме удивително свиване на разходите за наука. В старата стратегия беше казано 0,7 % от Брутния вътрешен продукт, изведнъж в новата стратегия без никакви обосновки и причини виждаме 0,45 %. В старата стратегия се предполагаше участието на фирми, търговски дружества, във финансирането на науката, всевъзможни форми може да има. то беше много по-кротко написано и отговарящо на манталитета на българското съсловие на производители и

фирми, които нямат свойството да инвестират, досега не са показали никаква особена щедрост или разбиране да инвестират в науката. Изведнъж от тези 0,8 % участие във финансирането на науката се записват 1,05 %. Откъде, и как, и по какъв начин? Това предполага свиване на публичните средства за издържане на науката. Нищо радостно в това не се вижда. Това не е причина за радост и шанс за развитие.

Второ, наистина от наличните сега 0,24-0,25 % от Брутния вътрешен продукт в новата стратегия е записано 0,45. Но за сметка на какво? Оказа се, че вътре в тези пари отгоре на всичко се вливат и парите от оперативната програма „Наука и образование за интелигентен растеж". Т.е. това са външни пари. Това влиза в противоречие с друг един документ и негов основен извод. Това е партньорската проверка от Европейската комисия, която беше направена в България преди година и половина. Бе прегледано състоянието на научните изследвания в българските университети и в академиите и бяха направени сериозни препоръки. Най-сериозната препоръка беше, че трябва незабавно рязко и силно да се повишат публичните средства за поддържането на науката, тъй като ние сме на последно място по този показател в Европа.

- А как това би рефлектирало върху здравето?

- Ха, естествено здравето, здравеопазването и научните изследвания в областта на медицината ще бъдат ограничени. Това е естествено и неизбежно при такава стратегия. При свиването на средствата в публичния сектор за медицински изследвания автоматично се създава почва за появата на други уродливи явления. Вие знаете, че когато отслабнат съпротивителните сили на организма, започват по него да цъфтят всевъзможни пришълци, които са вредоносни. Може да се очаква, че и в здравеопазването в България ще се появят структури, фигури или идеи, които нищо добро няма да ни донесат. Така че, здравеопазването естествено, че е свързано с финансирането в науката, тъй като днес медицинската наука и свързаните с нея много други клонове като физиката, биологията, ще търпят крайно неблагоприятно свиване. Но за самата наука в България тази стратегия не вещае абсолютно нищо добро.

- В същото време здравни ръководители твърдят, че правят всичко възможно за подобряване на специализацията на младите кадри, за задържането им. Непрекъснато се говори: Какво да направим за младите лекари така, че да останат; да подобрим най-висшата форма на висшето образование - докторантурата.

- Това да се говори е едно. А да се направи, всички хора знаят, че е съвсем друго. Едно е да желаеш да имаш условия, едно е да говориш много за това, и друго е да ги създадеш. Медицината в България, ако говорим за медицинската наука и подготовката на кадри на нивото на Софийския медицински университет, е много добре развита. Подготовката на кадрите безспорно е много добра, има нарастваща материална база, тъй като предприемчивото ръководство в това отношение има успехи. Но това е и лесно разбираемо, здравето интересува и зам.-министрите, и министрите, а оттам нататък съответното отношение естествено е много по-благоприятно. Що се отнася обаче до по-нататъшната съдба на обучените много добре в медицинския университет хора, това вече е друга тема. Вие знаете много добре, че от завършилите, абсолвираните лекари какъв голям процент - две трети, моментално се устремяват към пазарите на работна сила в Европа и Америка.

- 500 души лекари всяка година напускат.

- Това е невъзпълнима загуба. И ако не се вземат съответно мерки... а мерките се свеждат отново до проклетите пари. Без пари в този труден и сериозен свят нищо не можеш да направиш. С друго можеш да убедиш за малко, но сериозната фундаментална промяна става само с пари. Ако не се вземат мерки да бъде подобрено заплащането на младите лекари, да може да се осигури тяхното присъствие и в покрайнините, които са обеднели на медицинско обслужване, и където пенсионери и възрастни хора без обкръжението на милите им внучета са осъдени да си отиват, на всичкото това отгоре - без добра медицинска помощ, това означава за България по същество една постоянно действаща трагедия.

- Да за съжаление, а се говори за устойчива връзка образование-наука-бизнес...

- В същата тази стратегия и в други официални правителствени документи се говори, че сегашното финансиране осигурявало било устойчиво съществуване, като не говорят за развитие, защото знаят много добре, че при това финансиране нищо съществено не може да стане. Това просто не е така. Стратегията почива на много неверни изчисления, вкараните вътре средства за осъществяване на многобройните дейности, които са изброени в нея, са малко. Категорично малко, не отговарят на никакви стандарти. Но има нещо по-сериозно. Съществува т.нар. бюджетна прогноза, тя е продукт на Министерството на финансите. Имаме такава и това е най-твърдият документ, който имаме. Той обхваща периода 2017, 2018 и 2019 година. Там няма нито една стотинка увеличение на средствата за държавните висши училища в страната. А за БАН има увеличение само от 5 млн. лева с оглед да се преодолее колизията между нарастващата като показател минимална работна заплата и мизерното заплащане в академията. за да не се получи така, че млад учен да получава по-малко от една чистачка, на която ще трябва задължително сега да осигурим 420 лв., а от догодина - 460, защото това е нормата на минималната работна заплата, която държавата налага. С оглед това поне да се компенсира, тия пет милиона ще се появят в бюджета на академията. При положение, че сега те са 75 милиона, това увеличение е, разбира се, изключително малко. Но слава Богу, че него го има.

- Академик Юхновски, как виждате изхода от тази ситуация?

- Изходът е да се престане с говоренето напразно, без финансова обосновка, за това, че науката и образованието са приоритет. Те трябва да станат приоритет. И много по-добре, отколкото да даваме пари за армейски истории при положение, че сме членове на НАТО и то от най-кротките и добри членове, най-изпълнителните и най-лоялните във всяко едно отношение. Би било по-добре тези пари да отиват за тези нужди, за които досега говорих. Повишаване на заплащането на учените, повишаване на заплащането на лекарите. Ето сега се говори, че ще се повиши заплатата на учители, въпреки колизиите, които възникнаха. Приемам, че това е колизия, която

може би ще накара решаващите фактори като премиер-министъра Бойко Борисов и след него министър Горанов все пак да се сетят и от следващата година може би 10 % не, но нещо приемливо да се опитат да направят, защото учителите го заслужават. Но що се отнася до лекарите, това категорично трябва да се направи. А за учените - пак да се върна и с това няма какво повече да говоря, ако младите хора постъпват в академията със заплата под 500 лева, кажете ми как живее този млад човек, на който му предстои да прави научна кариера, да развива таланти, ако има такива (това иска голямо усилие и време), да се ожени, да си направи жилище, да отгледа деца. Тези неща хората ги правят до 35-годишната си възраст. А той младият ще стои с 480 лв. заплата. Е, повярвайте ми, това е не само мизерия, това е срам. И затова - когато говорим за приоритети, би трябвало тези приоритети да бъдат подкрепени с пари сериозни. И да се направи преориентация на приоритетите на държавата, а не да се говори, че има приоритет само на министерството на образованието. Не може да има силно изразен приоритет, без отделянето на сериозни средства.

-Дано отговорните институции чуят Вашите виждания, Вашия коментар, защото науката е нещо, бе което ние не можем. Тя гарантира по-нататък нашето здраве, нашето развитие и духовната светлина, с която бихме искали да живеем. Това беше всичко за днес, до нови срещи.

ИЗКАЗВАНЕ В КОМИСИЯТА ПО ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА НА НС ПРИ ПРИЕМАНЕТО НА БЮДЖЕТ 2017 Г.

Из стенограмата, 15.11.2016 г.

Акад. Иван Юхновски (бивш председател на БАН):

Не приемам, че не можело да се обсъждат заплати в една автономна институция. Много добре се знае - в бюджета на БАН няма други средства, освен за заплати, плюс 2 млн. за вноска в Eumetsat. В бюджета дори вече не разписвате - толкова за заплати, за ток, за парно, защото тези пари ги няма. Заплатите за професор и доцент са заплати за длъжности, определени по закон от държавата и се заемат по изисквания, определени от държавата. Не може на едно място професор да получава 750 лв., на друго - 2000. Висшите училища и БАН са автономни в друго, обаче те се подчиняват на законите в държавата. Това повече не може да продължава, защото ние се разпадаме. Освен това - стига вече приказки, че не се знаела в обществото работата на БАН. Като комплексна научна организация БАН върши това, което другите не могат. Кой направи „НАТУРА 2000" - томове изследвания; кой следи комплексно флора, фауна, богатства; кой издава десетките енциклопедии; кой ликвидира опасността от замърсяване на половин България с горене на двигателите на ракетите СС-23; къде са водещите археолози, които разкриват богатствата на България; дори интернетът, който ползвате, тръгна от БАН през 1992 г. Стига сме си затваряли очите. Знам, че нищо няма да направите, отчаял съм се. Отношението към БАН е нечовешко, несправедливо. Ако искате в историята ви да се запише смъртта на БАН, направете го!

ИЗКАЗВАНЕ ПРЕД КОМИСИЯТА ПО ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА НА НС ПРИ ОБСЪЖДАНЕТО НА ПРОЕКТИ ЗА ИЗМЕНЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕТО НА АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ

Из стенограмата, 5.07.2017 г.

ИВАН ЮХНОВСКИ: Уважаема госпожо Председател, уважаеми народни депутати, драги колеги!

Много неща съвършено вярно бяха казани, бяха приведени цифри, които са абсолютно верни и актуални, не са от миналия век, а от свършилата фискална година. Това се отнася за показателите на заплатите в БАН, така също и за резултатите, които ние получихме от едно голямо обсъждане, направено от КНСБ, и като данни от 31. 12. 2016 г. Сравнението на тези средни стойности, които имаме за висшите учебни заведения, направи колегата проф. Малиновски.

Аз бих искал да обърна внимание на един интересен факт за мен – средните брутни работни заплати във висшите учебни заведения, съгласно изчерпателните данни, се различават до два пъти. Никой не може да ме убеди, че качеството на образованието, което се получава от Икономическия университет във Варна, е с нещо много по-голямо отколкото качеството на образованието, което дава колегата Гечев в битността си на преподавател в най-представителното висше икономическо училище – УНСС.

Но, каква е разликата? Средната заплата във Варна е 2061 лв., а в УНСС – 1377 лв. Какво по-голямо качество, каква справедливост, какви принципи на разпределение на бюджетни субсидии има, за да се получат тези парадокси?! Тоест, парите се раздават или разпределят въз основа на такива принципи, които не отговарят на никакво разбиране за порядък и ред в системата! До два пъти разлика при никакво съществено различие в качеството! За мен това е хаос във възнагражденията и в субсидията. Ако Министерството на науката и образованието е Министерство на образованието, би трябвало да тури ред: за еднакъв труд с еднакви качества, трябва да се получава еднакво възнаграждение! Това не е популизъм, това е

ред, който съществува във всички капиталистически държави или поне се стремят към това. Всичко друго е форма на социална принуда или злоупотреба с положението.

Преди доста години направихме изследване каква е връзката между финансирането на науката в България и другите европейски страни, и резултатността от тази дейност. Оказа се, че корелацията е следната: колкото повече пари има в наука, толкова повече резултати – проста работа.

Къде се намираме ние на тази графика? Ами, там където ни е финансирането – близко до нулевата точка, в съседство с Румъния и Литва, тогава, ние бяхме в началото на графиката за Европа. Всички вече знаят, че сме на последно място, но разстоянието между предпоследния и последния, тоест България, за съжаление, се увеличава и скъсява.

По отношение на производителността на труда. Да, производителността на труда за българския среден учен – в университетите, в БАН, в Селскостопанската академия, е средно по-ниска от европейската. Но колко? Два-три пъти, а заплатите са до 15 пъти по-ниски, тоест финансирането на учен е до 15 пъти по-ниско. Е, при когото е по-висока производителността на труда? При нашите нещастници, при моите колеги?! При нас е около 3,5 пъти по-висока производителността, колкото и да звучи парадоксално.

Още преди доста години написах и го повтарям: областта на високата производителност на труда, дефинирана по този прост начин, е една опасна зона – зоната на разпадането. Няма съмнение, че науката в България в момента е в процес на разпадане – общо статистическо положение.

Аз смятам, че Народното събрание, когато обърне внимание на тази катастрофа, би трябвало да вземе съответните адекватни мерки и не бива спокойно да отлагаме решителните мерки, които трябва да се вземат, за да се спаси научната ни общност. Българските учени се нуждаят от подкрепа, от разбиране, защото процесът на разпадане на научната ни общност трябва да се прекрати. Това е във вашите ръце и се уповаваме да го направите! Този въпрос не бива да го отлагате до безкрайност. Благодаря.

ТРИ ДОПЪЛНИТЕЛНИ И НЕСЛУЧАЙНИ АКЦЕНТА

I. МАЛКО ИЗВЕСТНА ИСТОРИЯ ЗА ТОВА КАК БЪЛГАРИЯ БЕ СПАСЕНА ОТ ЕКОЛОГИЧНА КАТАСТРОФА

Унищожаването на ракетите СС-23

СПРАВКА

На 12-ти юни 2002 г. Народното събрание ратифицира Меморандума за разбирателство между САЩ и България, с който се препоръчва до 30-ти октомври 2002 г. да бъдат унищожени трите ракетни комплекса на българската армия. Особен проблем възниква около унищожаването на ракетните двигатели на ракетите СС-23. За изпълнението на тази задача е поканена американската фирма CDI, която обявява само два възможни начина за унищожаване - чрез изгаряне или чрез взрив.

Масовите протести на гражданството на гр. Стара Загора срещу изгарянето на ракетните двигатели СС- 23 и отказът на МОСВ да се произнесе за екологичните последствия от изгарянето, подтикват министъра на отбраната Николай Свинаров , в средата на юли 2002 г., да се обърне с писмо до председателя на БАН. Министър Свинаров предлага срещу заплащане учени от БАН да се произнесат за последиците от изгарянето на ракетните двигатели в полигона „Змеево". Акад. И. Юхновски приема предложението, но отказва проучванията да бъдат заплатени от МО. В БАН се създава експертна група от 25 учени и ръководството ѝ се поема от химика акад. Иван Юхновски.

На 12.08.2002 г. БТА публикува съобщението на групата експерти от БАН и ХТМУ, написано и подписано от акад. Юхновски (оригиналният текст е приведен по-долу). Допълнително акад.И.Юхновски уведомява началник щаба на БА ген.К.Колев, че огневият способ за унищожаване на ракетните двигатели на ракетите „Поларис"(аналози по твърдо гориво на СС-23) в САЩ е забранен със закон. Там унищожаването

се осъществява с бавни и скъпи екологосъобразни химически и биологически методи. Тази информация довежда до рязко намаляване на външния натиск за бързо огнево унищожаване на ракетните двигатели у нас. В края на месец юли началник щаба на БА ген. К. Колев обявява, без съгласуване с БАН, че учени от академията ще дадат способ за унищожаване на ракетните двигатели. Председателят на БАН организира проучване чрез Международния отдел на Словашката академия на науките (САН) на опита на Словакия в унищожаването на същите ракетни двигатели. В резултат на това проучване и постигнати договорености, чрез Словашката академия на науките със Заповед на председателя на БАН от 13.08.2002 г. в Словакия е командирован главният научен секретар на БАН проф. Наум Якимов. Със съдействието на д-р И. Хорват и В. Новак, член на президиума на САН, на 20.08.2002 г. проф. Якимов посещава Военно-ремонтния завод-015 в гр. Новаки, Словакия. Става ясно, че заводът притежава надеждна, екологосъобразна технология, но че апаратурата е стационарна и не може да бъде пренесена в България. Ръководството на завода е готово да осъществи утилизирането на българските ракетни двигатели на СС-23 срещу приемливо заплащане. Проф. Якимов получава допълнително техническа документация и рекламни брошури за тази технология. Всички тези материали и ново специално Становище на БАН са предадени на 23.08.2002 г. на ръководството на МО, а в последствие, поради забавяне в решаването на проблема, са предадени и докладвани от председателя на БАН на президента Георги.Първанов.Въпреки забавянето, унищожаването на ракетните двигатели на българските ракети СС-23 е осъществено по препоръчания от БАН начин в Словакия. В България не бе допуснато огневото унищожаване на ракетните двигатели, което би предизвикало екологична и здравна катастрофа в голям район на страната. Нищо от силно токсичните компоненти на ракетните двигатели не остана на територията на България. На 28.12.2002 г. акад. Иван Юхновски бе награден с лично оръжие от министъра на отбраната на непублично тържество в МО.

Емисия „Вътрешна информация“ на Българската телеграфна агенция

Министерството на отбраната е получило днес предложенията на независимите експерти за алтернативни методи за унищожаване на горивото от ракетите СС-23

София, 12 август 2002 /БТА/

Алтернативни методи за унищожаване на горивото от ракетите СС-23 е представил днес на Министерството на отбраната независимият екип от учени с ръководител председателя на БАН академик Иван Юхновски. Това съобщи тази вечер пресцентърът на Министерството на отбраната. Предстои предложените алтернативни решения да бъдат обсъдени.

Методът за унищожаване на ракетните двигатели на СС-23 чрез изгаряне е неподходящ, тъй като е рисков в здравно отношение и не е екологичен, съобщиха по-рано днес във факс до медиите независимите експерти от БАН. Те посочиха, че изводът си са направили въз основа на теренни проучвания в района на полигона Змейово, химията на изгарянето и друга информация и са предоставили на Министерството на отбраната предложения за алтернативни методи за унищожаването на горивото на ракетите СС-23.

/ВИ

/ХЗ/

Емисия „Оригинални текстове“ на Българската телеграфна агенция

СЪОБЩЕНИЕ НА ГРУПАТА ЕКСПЕРТИ ОТ БАН И ХТМУ

Въз основа на теренни проучвания в района на полигон Змеево, химията на изгарянето и допълнителна информация, Експертната група стигна до извода, че методът за унищожаване на ракетните двигатели на СС-23 чрез изгаряне е неподходящ, тъй като е рисков в здравно отношение и не е екологичен.

На Министерството на отбраната са представени информация, съображения и някои предложения за съвременни алтернативни методи за унищожаване на ракетното гориво на ракетите СС-23.

12 август 2002 г.

За експертната група: акад. Иван Юхновски

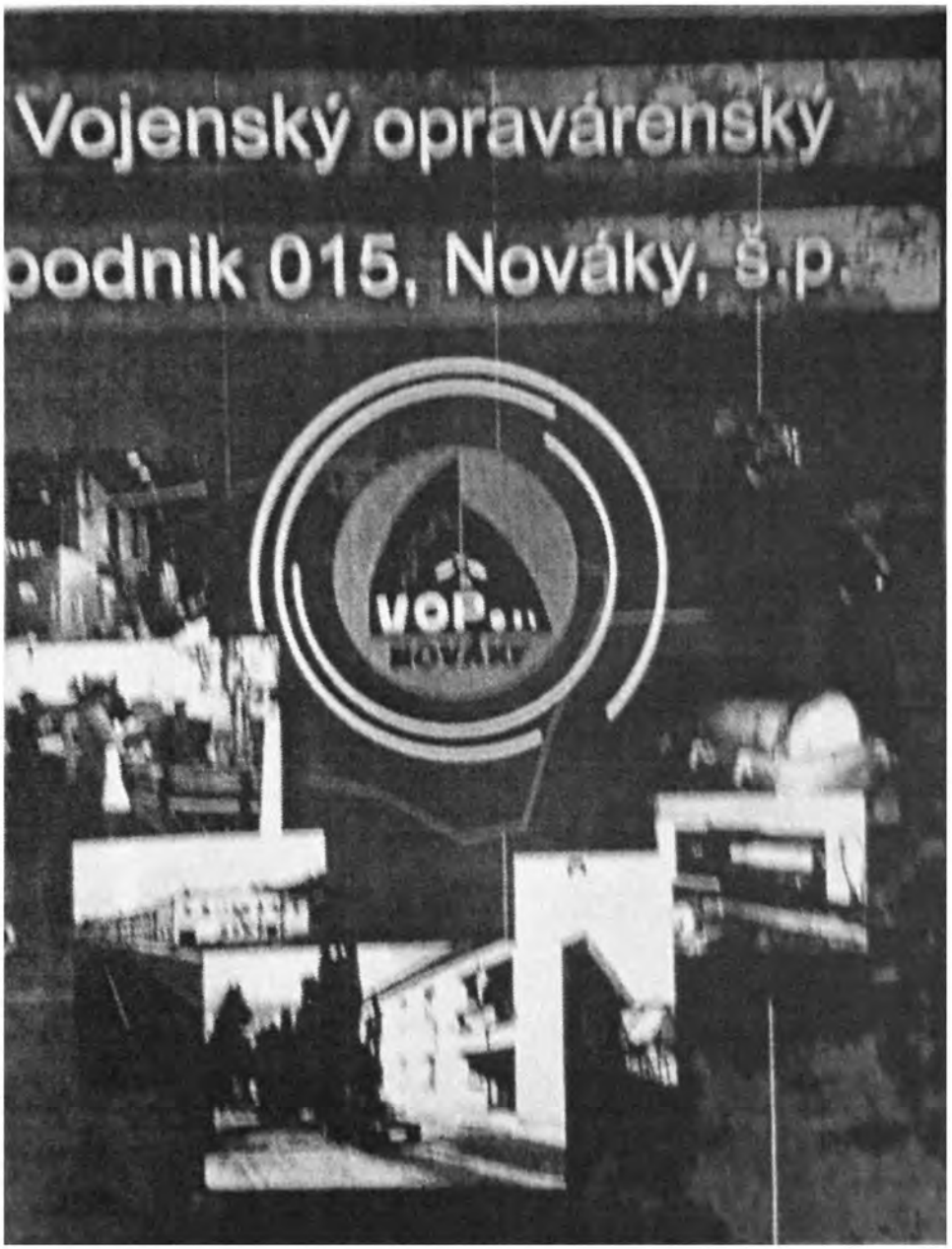

Титулна страница на рекламната брошура на военно-ремонтния завод 015, гр. Новаки, Словакия, описваща възможностите на завода за утилизиране на двигателите СС-23. От материалите предадени от БАН на МО.

II. *ОЩЕ ЕДНА ИСТОРИЯ - ЗА ТОВА КАК СЕ ПРАВЯТ ФАЛШИВИ СЕНЗАЦИИ*

Груби грешки и лъжи за латиницата и председателя на БАН

СПРАВКА ПО ДОКУМЕНТИ

На честването на Деня на славянската писменост, култура и наука на 23 май 2001 г. в Големия салон на БАН председателят акад. Иван Юхновски произнася тържествено слово в защита и възхвала на славянската писменост и в допълнение прочита за първи път публично становището на Института за български език при БАН „Относно предложенията за замяна на кирилицата с латиница".

В специален брой на в. „Труд" в деня на 24 май 2001 г. е публикувана дописка за тържеството в БАН под заглавието: „Шефът на БАН разби латиницата" и са цитирани редица показателни пасажи от Словото на акад. Юхновски в защита на кирилицата .Въпреки това, на 28 май 2001 г. пак в. „Труд", в дописка без автор, под заглавието: „Петър Стоянов допусна дебата за латиницата" написва дословно: „На 24-ти май президентът коментира хвърлената предния ден от председателя на БАН акад. Иван Юхновски бомба за въвеждането на латиницата наред с кирилицата. Репликата на Стоянов, че по въпроса трябва да има дебат, моментално предизвика мърморене от страна на филолозите от БАН и Софийския университет".

Акад. Юхновски незабавно изпраща опровержение до в. „Труд", което е публикувано на 30.05. 2001 г. В края на опровержението (Право на отговор) е записано: „Редакцията се извинява на акад. И.Юхновски за грешката. Виновните са наказани". Споменатите документи са представени по-долу.

Грешката на недобросъвестен и неизвестен вестникар от в .„Труд" обаче.е мултиплицирана в многобройни лъжливи писания в Интернет, в които се твърди., че „акад. Юхновски ратува за замяна на кирилицата с латиница".

Фактите и документите говорят точно обратното, но това не спира и днес недобросъвестните писачи и клеветници, изпитващи огромно влечение към очернящите дори своевременно и напълно опровергани факти.

Право на отговор

БАН и нейният шеф са срещу въвеждането на латиница

Акад. Иван ЮХНОВСКИ

На 24 май т. г. под заглавието „Шефът на БАН разби латиницата" вашият вестник цитира дословно част от словото ми, произнесено пред президента и гостите на Тържественото събрание за 24 май в БАН, а именно: „Не ще си помогнем изобщо, а само ще си навредим, ако се вслушаме в съветите на шепа чужденци и адептите им у нас да сменим азбуката ни с латиница." От текста е ясно, че БАН и нейният шеф, т. е. аз, сме против въвеждането на латиницата у нас. За мое огромно съжаление в броя от 18 май в текст, озаглавен „Петър Стоянов допусна дебат за латиницата", се мъдри изречението: „На 24 май президентът коментира хвърления на предния ден от председателя на БАН акад. Иван Юхновски бомба за въвеждане на латиницата наред с кирилицата."

Моля за запазване на моя скромен имидж, както и този на вестника, да публикувате смислено и ясно опровержение. Искам да е ясно: Председателят на БАН и БАН са против замяната на кирилицата с латиница. Настоявам за това и като българин, и като постоянен абонат на „Труд". Силата на вашия вестник не е в тиража му, а в неговата правдивост, пълнота на информацията и обективност.

Редакцията се извинява на акад. Ив. Юхновски за грешката. Виновните са наказани.

ПРАВО НА ОТГОВОР

В. „Труд", 30.05.2001 г.

БАН и нейният шеф са срещу въвеждането на латиница

И в текста на опровержението, публикувано във в. „Труд" е допусната грешка. Под датата 18 май трябва да се разбира 28 май, тъй като на 18 май не може да се даде информация за събитие, състояло се на 23 май същата година.

СЛОВО НА АКАД. ИВАН ЮХНОВСКИ ЗА 24 МАЙ

23.05.2001 г. („Информационен бюлетин на БАН“, бр. 5, 2001 г.)

Уважаеми Господин Президент,
Ваше Превъзходителство,
Уважаеми гости и колеги,
Дами и господа,

С радостна изненада установих, че тази година се навършват точно 150 години от първото в България празнуване на Деня на първоучителите, светите братя Кирил и Методий. Това става през май 1851 г. в Пловдивско епархийско училище „Св.Св. Кирил и Методий“, а от 1857 г. този ден се превръща в ден на всенароден празник.

От 150 години българите, и в пределите на отечеството и извън него, почитат 24 май като втори български Великден. За него, с голямо увлечение и възторг, Любен Каравелов пише през 1875 г.:

„След цяло хилядолетие паметта на великото и славното се е появила с нова сила и с нов живот... Днес, всичките славянски племена... празнуват деня на равноапостолите- братя с такива тържества, с каквито се не празнува и Христовото Воскресение ... имената на светите братя са станали символ на просвещението не само у българите, но и у други славянски племена, които се стремят да добият умствено развитие и да положат яко основание за своята самостоятелна книжовност“.

Величието на този празник е пряко свързано с това, че той, като изключим църковните празници, е първият български общонароден празник, предшестващ всички, които добихме след Освобождението на България.

Едва ли има друг такъв ден, в който по най-естествен начин се съчетават благородният порив на българското възраждане, чистият и възвишен патриотизъм, спомените на старите с мечтите на младите и толкова присъщият на народа ни вековен стремеж за просвета, наука и култура. Заедно с това този чудесен празник е празник на българския принос в европейската и световна култура, празник на българския талант от всички поколения.

Общочовешкото значение на делото на първоучителите е подчертано по един категоричен начин и от Христо Ботев през 1875 г.:

„В историята на сичките почти европейски народи се срещат такива личности, на които деятелността е имала общочовешки характер и затова по своето всемирно значение заслужава почит и уважение от страната на секи един човек".

Преди Освобождението връхна точка в научното разглеждане на въпросите за делото на Св.Св. Кирил и Методий са трудовете на основателя на Българското книжовно дружество, на нашата Академия, Марин Дринов.

По знаменателно съвпадение именно в годината 1869, в която той и родолюбивите му сратници основават БКД, Марин Дринов написва най-пълното за времето си изследване за произхода и дейността на първоапостолите, на кирилицата и глаголицата, годината на създаването на славянската писменост. В това съвпадение откривам своеобразен завет, оставен на Българската академия на науките от нейния основател, да развива и обогатява науката за делата на Светите братя, техните ученици и последователи, както и влиянието на това дело в живота на другите народи и да се бори срещу посегателствата върху това дело, за да не загасне запаления преди почти 12 века светъл пламък в живота на нашия и други славянски народи. Нашата Академия свято изпълнява този завет. В нея работи уникалният Кирило-Методиевски научен център, в който се изучават изворите за Кирило-Методиевското дело, Кирило-Методиевските текстове и традиции. Изследвания в сродни области се осъществяват и в други хуманитарни институти на Академията, но не само науката за Кирило-Методиевското дело занимава Академията.

Забележителният ни празник, завещан ни от нашето Възраждане, е свързан за нас и с поддържане на възрожденските традиции за създаване и развитие на публични библиотеки, на книгодарителство и книголюбие.

Продължавайки вече няколкогодишната ни традиция, през изминалата година и досега Българската академия на науките чрез своята Централна библиотека е дарила над 3 000 тома академични книги и периодични издания във всички области на науката. Даренията са насочени главно към училищни библи-

отеки чрез Методичния център за столичните училища, към 56 читалищни и универсални научни библиотеки в страната, към университетски библиотеки в Пловдив, Бургас и София. С помощта на Хелзинкския комитет за защита на правата и свободите, на българите в Югославия са изпратени над 200 тома. Значителни са даренията ни за библиотеката на Рилския манастир, една от най-старите библиотеки в България, съхранявала българския дух през вековете. Благодарение на академичните дарения се постави началото на библиотечна сбирка в село в Кюстендилско.

Ние се стремим към Европа, а светът се глобализира. И имам чувството, че понякога недостойните и хладни повеи на чуждопоклонството успяват да се промъкват между нас. Понякога днес в нашата страна недооценяваме това, което сме дали на цивилизацията, за което родната ни култура и наука получават неизменното признание от световната научна общност. Често забравяме факта, че при османските нашествия известните ни книжовници намират прием в други православни страни и обогатяват със старобългарски образци книжовното богатство на Сърбия, Русия и Влашко. Забележителният френски българист проф. Роже Бернар, който 60 години най-активно защитаваше българския принос в културата на славянството, на Европа и на света, нарича Св.Св. Кирил и Методий „две високи личности, изиграли трайна роля във всемирната история". Той се гордееше, че е член на Българска академия на науките. А ние следва да се гордеем и с това, че през 1980 г. Папата провъзгласи Св.Св. Кирил и Методий за патрони на Европа. Обединена Европа е многоезична и е съдружие на достойни народи всеки със езиковото си и културно своеобразие, специфична идентичност, която се защитава и толерира като принцип в европейското съдружие.

Не ще си помогнем изобщо, а само ще си навредим, ако се вслушаме или обсъждаме съветите на шепата чужденци и техни адепти у нас, да сменим нашата азбука с латиница.

Разбира се, ние не живеем в 10 век и нямаме проблемите за защитата на славянската писменост каквито е имал старобългарският публицист Черноризец Храбър. Макар че отпорът, който бе даден от местната ни и задгранична общественост на опитите за посегателство върху нашата писменост,

показва, че тези опити не могат да минат, изкушен съм от желанието да дам публичност на един важен документ.

В края на миналата година Институтът за български език на Българска академия на науките, чрез БТА пусна своето становище относно замяна на кирилица с латиница. По неведоми причини този текст не стана известен на българското общество и едва на 14 май т.г. бе публикуван в един всекидневник. Затова ще си позволя да прочета това становище:

СТАНОВИЩЕ НА ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ПРИ БАН ОТНОСНО ПРЕДЛОЖЕНИЯТА ЗА ЗАМЯНА НА КИРИЛИЦАТА С ЛАТИНИЦА:

„Българино, знай своя род и език"

В последно време у нас отново се актуализира един въпрос, който се е поставял и в миналото - да се замени кирилската ни азбука с латиница. В сегашната дискусия има обаче два нови момента. Първият е свързан с желанието на България да се присъединим по-скоро към Европейския съюз и евроатлантическите структури. Мотивите са политически - смята се, че с приемането на латиницата процесът на присъединяването ще бъде улеснен. В същото време не се отчита фактът, че европейската идея е за запазване на националната идентичност. Достатъчно е обаче да посочим примера на Гърция, която е член на Европейския съюз и на НАТО и не се смущава от факта, че малцина европейци разчитат специфичната ѝ азбука.

Вторият основен момент в сегашната дискусия е свързан с компютризацията - според някои в комуникацията по Интернет латинската азбука е нужна поради софтуерни причини. Към това се добавя и доводът, че електронната поща налага да пишем българските текстове само на латиница. Достатъчно е да напомним, че българските страници в Интернет са написани с кирилица и че за електронната поща кирилицата не е проблем. Дори в този случай японците използват специфичните си буквени знаци, създадени на йероглифска основа. Следователно и тези „аргументи" не са сериозни.

Всъщност самото мнение, че ако се въведе латиницата българският език ще стане едва ли не по-разбираем в Европа и по света, е неоснователно. Който не владее един език, не може да извлече никаква информация от него само защото отлично познава неговата азбука. Нима унгарският или виетнамският език, където се употребява латиницата, са разбираеми за европееца, който не ги познава?

Възможното въвеждане на латиницата у нас не само ще отрече хилядолетната ни култура, но сериозно би затруднило използването на богатата българска литература, написана на кирилица. То би причинило и чисто технически затруднения, свързани с липсата в латинската азбука на редица букви за означаване на специфични български звукове - факт, който ще доведе до използването на неудобните диакритични знаци или комбинации от букви за означаване на определени гласни и съгласни. Това би затруднило всички, включително и работещите с компютър.

А що се отнася до идеята за въвеждане на латинската азбука като втора, паралелна с кирилицата, ще подчертаем, че и сега съществуват ясни правила за транслитериране на българското писмо с латиница, които са изложени в правописните речници, изработени в Института за български език. Бедата не е в това, че липсва системата за предаване на българските лични и географски имена, на надписи, указания и други текстове с латиница, залегнали дори в Търговския закон, а че тази система не се спазва. Въвежданата в момента транслитерация на имената на българските граждани и на техните родни места в новите документи за самоличност безспорно ще допринесе да се преодолее сегашният хаос в това отношение.

Не можем да не споделим накрая и тревогата си от мнението, изразено от някои привърженици на латиницата у нас, според които в условията на обединена Европа българският език като „малък" и неизвестен постепенно трябва да отстъпи мястото си на английския. Това мнение напомня известния призив отпреди

години за въвеждането на руски като втори майчин език на българите.

За Института за български език при БАН важното е, че общественото мнение категорично се определи за запазване на кирилицата като един от символите на българската нация. Оценката ни на учени е, че не съществуват никакви основания за промени в това отношение."

Аз вярвам, че отклонението, което си позволих, не ще попречи на мажорното и особено 24-то майско настроение, което ни спохожда по това време от най-ранни години до най-дълбоки старини.

Защото както в миналия век е казал Сава Филаретов:

„Трябва ний първи сами веке да почитаме себе си, че тогава да чакаме почит и от други народи !"

И вечното „Върви, народе възродени !" трябва да звучи винаги в нашата мила Родина.

Да ни е честит празникът !

III. ЗАКОНЪТ ЗА ГЕННОМОДИФИЦИРАНИТЕ ОРГАНИЗМИ (ГМО)

СПРАВКА

Във връзка със съобщенията за нарастване на площите, засети с генномодифицирани растения у нас, председателят на БАН, със съдействието на чл.-кор. Емануил Каранов, организира в началото на 2002 г. редица заседания на специално създаден съвет в БАН от известни учени-експерти за обсъждане на проблемите с интродукцията на ГМО в България. В края на м. март 2002 г. акад. Юхновски от името на този експертен съвет изпраща писмо до Министъра на земеделието и горите Мехмед Дикме, в което се настоява за незабавно въвеждане на 5-годишен мораториум върху засяването на трансгенните растения у нас, за ускорено приемане на закон за ГМО с цел опазване на биологично земеделие и на биоразнообразието у нас. След като отговор на това писмо не се получава, два месеца по-късно акад. Юхновски за втори пътw изпраща аналогично писмо до министър Дикме.

Неочаквано, на 23 юли 2002 г., обявявайки се за посредник между БАН и МЗХ, вестник Труд под провокативното заглавие „Руми отговаря на академик Юхновски“ публикува на 2 страници серия материали по темата: извинение на зам-министъра на МЗГ Б.Боев пред акад. Юхновски, отговор на министър Дикме, мнения на акад. Георги Близнаков за ГМО и писмото на акад.Юхновски до министър Дикме от 26.03.2002 г. (дотогава останало без отговор), но без забележката в края на писмото му, че „предлаганият мораториум не се отнася за научноизследователската работа в лабораторни условия“. Това становище на БАН и публичното му коментиране доведе до активно участие на специалисти от БАН в работата на Комисията по околната среда и водите в Народното събрание, която разработи и прие сравнително рестриктивния закон за ГМО в България през 2005 г.

През месец август 2011 г. Уикилийкс и Биволъ - България публикуват някой грами от 2006 г., изпратени от Американското посолство за действията му за либерализация на ГМО законодателството в България. В една от тях на акад. Юхновски е приписана твърде пресилена роля в обществените действия и парламента срещу либерализирането на българското ГМО законодателство. Съдържанието на тази грама е тиражирано в десетки електронни сайтове от 2011 г. насам ,а и досега. Част от тези текстове са приведени по-долу.

РУМИ ОТГОВАРЯ НА АКАДЕМИК ЮХНОВСКИ

В. „Труд“, 23.07.2002 г.

Сюжетът на тази история е следният: известен български учен, академик, пише до държавно ведомство. И зачаква отговор. В Министерството на земеделието първо изгубват

18 страница труд СПОР ВТОРНИК, 23 ЮЛИ 2002 г.

Г-н (г-жа) ..... Руми

1. По компетентност
2. За изпълнение
3. За съхранение
4. За проверки и доклад
5. .....

Срок: .....

..... 2002 г.

Зам.-министър д-р Б. Боев

Факсимиле от резолюцията на зам.-министър Боев.

Писмото на акад. Юхновски

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
1040-София, ул "15 ноемврие" № 1 ☎ 981-66-22 телекс 22424 факс 981-66-29
ПРЕДСЕДАТЕЛ
21.07.10
21.07.2002
ДО
МИНИСТЪРА НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО И ГОРИТЕ
Г-н МЕХМЕД ДИКМЕ

Относно: Мораториум за използване на генетично модифицирани растения в Република България

Уважаеми Господин Министър,

Обръщаме се към Вас с голяма тревога за развитието на българското селско стопанство във връзка с все по-широкото внедряване на трансгенни растения, без да има ясен и категоричен закон за използване на генетично модифицираните организми (ГМО).

Бурното развитие на молекулярната биология и генетика доведе до създаване на революционни технологии, позволяващи прехвърляне на гени от един вид на друг, от бактерия на растение, от животно на растение и т. н. Създадена е възможност за получаване на сортове растения с качествено нови признаци, което с класическите селекционни методи не може да се осъществи.

Тези постижения на науката предизвикват обаче тревоги в широки слоеве на населението в ЕС, свързани с опасения за здравето на човека, замърсяване на околната среда и негативни въздействия върху биоразнообразието. Тези страхове основно се инспирират от природозащитни и зелени движения. Страните от ЕС все още нямат единна политика по отношение използването на генетично модифицираните растения. В научните среди се водят спорове за и против използването на ГМО.

В България през 1996 г. беше приет Правилник за разпространението на генетично изменени висши растения, създадени чрез рекомбинантни ДНК технологии (ДВ, бр. 72 от 16.8.1996 г.). Създаден е съвет за безопасна работа с генетично изменени висши растения, включващ представители на МЗГ, МОСВ и МЗ. Председател на съвета е зам.-министър на МЗГ, а секретар - учен в областта на генетичното инженерство.

Съветът през 1999 г. е разрешил провеждането на широки производствени опити на „Монсанто“ и „Пионер“ и са засети 120 000 дка с трансгенна царевица, а през 2000 г. - 200 000 дка царевица и 300 дка картофи. Фирмите са задължени да спазват изискванията на правилник за разпространението на генетично изменени висши растения и да изнасят получената продукция в чужбина, с изключение на страните от ЕС.

По данни, изнесени в чуждестранния печат, площите с трансгенни растения в България възлизат на 1 000 000 декара.

При тези сравнително големи площи на отглеждане на трансгенни растения опасността от смесване на генетично модифицирани с немодифицирани семена е реална (естествено кръстосано опрашване, използване на семена в личните ферми, кражба на семена и др.).

Вследствие на горепосоченото България не може да се отнесе към страните, които не използват генетично модифицирани сортове растения. Държавата може да понася сериозни загуби при износа на селскостопанска продукция за страните от ЕС.

Във връзка с обявената от правителството стратегия за износ на екологично чиста продукция за страните от ЕС и развитие на селския туризъм, както и за реклама на нашите курорти въз основа на обсъждане в нашия експертен съвет предлагаме:

1. Да се въведе незабавно 5-годишен мораториум за издаване на разрешения от Съвета за безопасна работа с генетично изменени висши растения при МЗГ за използване на трансгенни растения у нас.

2. Да се ускори приемането от парламента на закон за генетично модифицираните организми (ГМО), в който в преходните и заключителните алинеи да бъде записан 5-годишен мораториум за прилагането му.

Акад. Иван ЮХНОВСКИ

Руми отговаря

Акад. Георги Близнаков:

Някои се изживяват в ролята на господ

Разтревожен от засяването на значителни площи у нас с генно изменени растения, председателят на БАН акад. Иван Юхновски пише писмо на 23 март т. г. до министър Мехмед Дикме с предложение. И още чака отговор.

Помолиха ме за мнение относно писмото на акад. Иван Юхновски.

Напредъкът на генното инженерство доведе до грубо вмешателство на човека в интимните процеси, определящи наследствеността в живите организми. Човечеството навлезе в биотехнологичен век с много предизвикателства и тревоги. Чрез модифициране на гени могат да се изменят съществени свойства на растения и животни.

Ръкавицата е хвърлена

Например ако в гена на царевицата се вкара ген на скорпион, тя става устойчива спрямо вредни насекоми и отпада необходимостта да се пръска с инсектициди. Ген от риба прави доматите по-устойчиви на студ, а ако на ориза се присади ген от фасул, се увеличава количеството белтъчини в него. Подобрява се качеството на храната на около 2 млрд. души, за които оризът е основна храна. Генно изменените храни запазват и в наследство свойствата си. По същество това са нови видове, създадени от човека, а не в резултат на природната еволюция. Предполага се, че това ще е един от пътищата за създаване на повече храна и ще се избегне надвисналата над човечеството продоволствена криза.

Голямата беда

Бедата е там, че все още не е доказано дали консумацията на генно изменени храни е безопасна за човека. Например от присаден човешки ген на мишка на гърба на потомството и се появило човешко ухо. Говори се за опити за създаване на човеко-маймуна, човекосвиня.

Въвеждането на гени в растенията, устойчиви на антибиотици чрез храната, могат да преминат в животните и оттам в човека. По този начин редица лекарства, които днес се използват успешно за лекуване на тежки заболявания, могат да станат безпомощни за предназначението, за което са създадени. Такива са лекарствата против менингита, против тежки белодробни заболявания и пр.

Учените са раздвоени. Един от най-големите противници на генно изменените храни Джеръми Рифкин казва: „Някои учени арогантно се изживяват в ролята на Бога и изкуствено променят природата.“

Изследователската работа по генно инженерство се провежда преди всичко в САЩ. Цялото генетично наследство на човечеството е около 60 000 гени. Транснационални корпорации като „Монсанто“, „Новартис“, „Дюпон“, „Пайъниър“, „Рон Пуленк“ и др. отделят огромни средства за изследвания. Само „Монсанто“ изразходва годишно между $ 150-200 млн. за създаване на генно изменени организми.

Предвиждаше се около 2000 г. генно изменените култури да обхванат 60 млн. хектара в целия свят. От тях в САЩ - 81%, а в Европа - само 1%. Някои европейски страни като Австрия, Люксембург забраниха изобщо вноса на такива храни. През април 1997 г. Европарламентът се противопостави на Европейската комисия да одобри генно изменените организми. Не зная какво е положението днес. Не е ясно до каква степен самите американци консумират такива храни или те отиват в гладния свят. Заинтересуваните транснационални компании лансират либералната идея пазарът да е крайният арбитър кои технологии трябва да се използват и кой е най-добрият начин.

Акад. Георги Близнаков: „Бедата е там, че все още не е доказано дали консумацията на генно изменени храни е безопасно за човека.“ Снимка Иван Донов

Рифкин обаче предупреждава: „За мен идеята да се остави пазарът и потреблението да решават бъдещето ни е най-страшната перспектива.“

Какво става у нас

С генно инженерство у нас отдавна се занимават макар и неголеми, но сериозни екипи. Публикуваните в чужбина писания, че у нас са засети сравнително големи площи с трансгенни растения, са показателни. България все още има имиджа на страна със слаб контрол. Остава да ни спретнат обвинението, че произвеждаме опасни за здравето храни. Тогава ще се дръпне шалтерът и пред оня сравнително малък износ на селскостопанска продукция, който все още поддържаме. Конкурентите на световния пазар на храни могат лесно да ни сторят това и може би вече го правят.

От друга страна, развитият свят е болен на темата екологически чиста продукция, която се купува на добра цена. България може да заработи добри пари, ако произвежда такава.

Най-големият проблем пред нашето земеделие сега е - след идиотската поземлена реформа как да се направи така, че да се обработват ония 40% пустеещи земи и как да се замени фараоновата техника на село с модерни машини.

Очевидно е, че българският управленски гений унищожи, вместо да реформира селското ни стопанство и го върна поне 100 години назад. Това не значи да се изоставят опитите да се произвеждат генно изменени храни. Но трябва да се прави под много строг контрол с ясен поглед към бъдещето и пълна прозрачност пред обществото.

Не зная какъв отговор ще напише Руми на председателя на БАН от името на г-н министъра Дикме. По-важно е г-н Дикме да изостави надменното пренебрежение на своето министерство и да се отнесе изключително сериозно. Става дума за бъдещето на цялото селскостопанско производство на България. Проблемът е свръхсериозен.

Акад. проф. Георги БЛИЗНАКОВ

Страници 18-19 подготви Румяна ПЕНКОВА

ВТОРНИК, 23 ЮЛИ 2002 г. СПОР труд страница 19

на академик Юхновски

Зам.-министър Бойко Боев:

Дължим извинение

Дължим извинение на акад. Юхновски за закъснението, каза зам.-министър Бойко Боев.

Той обясни, че отговорът на писмото на шефа на БАН се подготвя от най-добрите ни учени и експерти от Института по генетично инженерство под ръководството на член-кореспондент проф. Атанас Атанасов. И е готов.

Румяна Будинова е главен експерт в дирекция „Образование и наука“, в момента работи при мен като технически секретар, каза още Боев. Тя е с висше образование - зооинженерство и има дълъг стаж в Центъра за аграрни науки. Работила е 18 г. в системата на Министерството на земеделието.

„Руми не отговаря на писмата. Като добър специалист тя отговаря за направлението на документацията“, обясни Боев. Според него винаги е възможно да се допусне пропуск. Жалкото е, че това е станало именно с акад. Юхновски. Темата за генно модифицираните организми от 6 месеца е един от приоритетите в нашата работа, заяви зам.-министърът. Институтът по генетично инженерство и директорът му са движещата сила в създаването на законовата база за работа с генно модифицираните организми. Министерството на екологията се е отказало от водещата си роля по проблема. На 12 септември проектозаконът ще бъде внесен в Министерския съвет.

Докато се приеме, Съветът за безопасна работа с генно модифицираните растения, оглавяван от министър Мехмед Дикме, ще продължава да регламентира тази дейност.

Зам.-министър Боев: „Министерството на екологията се отказа от водещата си роля по законопроекта. Нашата работна група го подготви“. Снимки Виктор Гилтяй

Това се случва много рядко

В Министерството на земеделието пощата се обработва на компютър със зададена програма, обясни Румяна Будинова (Руми). Всички входящи документи се завеждат и се разпределят към вътрешните кореспонденти. В системата обаче няма направление за външни кореспонденти. По тази причина, макар и много рядко, е възможно някое писмо да се изгуби.

Първото писмо от БАН е насочено към работната група, която подготвя проектозакона за работа с генно модифицирани организми. Второто е изпратено директно към проф. Атанасов. Отговорът е готов, но преди да бъде изпратен, трябва да го разгледа и работната група.

Руми: „Съжалявам. Извинявам се на академика.“

Министър Мехмед ДИКМЕ:

Не сме разрешавали експерименти на 1 млн. дка

Аграрният министър Мехмед Дикме ще изпрати днес отговора си до акад. Юхновски. Публикуваме текста (със съкращения):

Дължа ви извинение за закъснението. Изненадан съм, че по проблемите и изпитването на генетично подобрените растения у нас не сте провели обсъждане с акад. Цветан Цветков - председател на Центъра за аграрни науки, и с член кор. Атанас Атанасов - директор на Института по генетично инженерство - Костинброд, който е и секретар на Съвета за безопасна работа с генетически изменени висши растения (СБРГИВР). Още повече че те са членове на БАН.

Проблемът за изпитването на генетично модифицираните растения (ГМР) е глобален, но и изключително важен за бъдещето както на селското стопанство, хранителната промишленост, фармацевтиката, екологията, така и на цялата икономика на България. Ето защо разбирам интереса и тревогите ви.

Вие не сте били правилно информиран - министерството и Съветът, никога не са давали разрешение за изпитване на ГМР на 1 млн. декара.

Вярно е твърдението ви, че в Европа има огромни опасения и колебания към комерсиализирането на ГМР. Опасенията са основателни като знаем какво се струпа там в последните години - диоксини, болестта „луда крава“, епидемии от шап и чума и т. н. По тази причина и ние сме много внимателни. Съветът единодушно реши тази година трансгенна царевица да бъде изпитвана на 20 000 дка, което е едва 0,5% от площта, засята с тази култура.

Съзнателно е решението широките производствени изпитвания да бъдат с царевица. Защо?

✔ Царевицата няма диви родственици у нас. Това изключва прехвърлянето на гените за устойчивост на хербициди от културните към дивите видове.

✔ 4 г. преди да стартира изпитването у нас, трансгенната царевица се произвежда като стокова продукция в САЩ, Канада и Аржентина. След 1998 г. - и в Испания и Южна Африка.

✔ До момента няма нито едно съобщение за вредни ефекти върху човешкото здраве и околната среда от царевицата, устойчива на хербицидите раундъп и баста, както и на царевичния стъблопробивач. Тези хербициди са екологично най-безопасните в света.

✔ Едно от най-важните предимства на ГМР, в частност царевицата, устойчива на хербициди и вредителя царевичен стъблопробивач, е, че при отглеждането й се ползват нищожно малко пестициди.

✔ С отглеждането на генно подобрена царевица се намаляват драстично обработките на почвата.

✔ Добивите от генно подобрената царевица се увеличават с 15 до 25% заради премахването на загуби от вредители и плевели.

Сами разбирате, че експерименталната работа в областта на ГМР ни е повече от необходима. Чрез нея нашите учени, експерти и фермери събират и трупат безценен опит, който в близките години ще се окаже изключително полезен.

Крайната цел е да се създаде Информационен модул, който ще събере на едно място всички данни за създаването, изпитването, комерсиализирането, търговията с ГМР. Това ще позволи да се овладеят процесите и да се наложи строг контрол върху дейностите с ГМО. И ще гарантира пълната информираност на обществото.

Независимо от противоречивата позиция на страните членки на ЕС изпитванията с ГМР в общността продължават, а в Испания генетично променената царевица заема 300 000 дка. От 1998 г. насам в света са регистрирани и са готови за комерсиализация редица ГМР. През януари т. г. Романо Проди обяви стратегията на Европа за естествени науки и биотехнологии до 2010 г. Там се казва, че **трябва да се разработят мерки за съвместното съществуване на всички земеделски практики, без да се изключват генетически променените земеделски култури.**

Не мога да схвана причините, поради които настоявате България да наложи 5-годишен незабавен мораториум за използване на трансгенните растения. Вие нямате основание да искате това по простата причина, че никъде по света няма официално наложен мораториум върху изпитването им. Единствено в Хърватска, където до момента не са били приети никакви правила за работа с ГМР, са забранили изпитването им до приемането на нарочен закон. В България обаче има Правилник за работа с ГМР, който отговаря напълно на изискванията и директивите на ЕС. Българският проектозакон за работа с генетично променените организми е почти готов. И очакваме да влезе в парламента в началото на есенната сесия.

Не е необходимо да обяснявам колко негативно би се отразило на България налагането на един безсмислен и безпочвен мораториум. Той би ни игнорирал от международната и световната научна общност и международния бизнес. Страната ни е доказала водещата си роля и изключително силната си позиция не само на Балканите, а и сред страните от Централна и Източна Европа. Нашият Институт по генетично инженерство - Костинброд, е номиниран от ЕС като Център по компетентност с най-висок рейтинг измежду всички кандидати. Този институт е натоварен от Световната организация за околната среда да координира проблемите по регулациите и биобезопасността с ГМО за всички 26 държави на Централна и Източна Европа. Това показва високото равнище и авторитета на България в тази област. Предлагам експертният съвет на БАН и Центърът за аграрни науки да проведат заедно широко обсъждане на работата и проблемите, свързани с ГМО.

Аз не един път съм подчертавал, че съм открит привърженик на биологичното земеделие. Но като министър и политик не мога да отрека постиженията на биотехнологиите и генетичното инженерство. Тези най-модерни областите развиват с невиждана скорост. Предлагаме ви заедно с БАН да участваме активно в националната програма „Геномика“ и в Шестата рамкова програма на ЕС. Очаквам, че ще преосмислите искането си за изолация на страната. И най-важното - че ще приемете нашите предложения за бъдеща съвместна работа.

Министър Мехмед Дикме е върл привърженик на биологичното земеделие. Той очаква БАН да се включи в обсъждането на биотехнологиите.

писмото на шефа на БАН акад. Юхновски. Той праща второ. На писмото един от зам.-министрите слага резолюция: „да отговори Руми".

„Труд" се нае да е посредникът за диалога между държавата и нейните поданици.

ПИСМОТО НА АКАД. ЮХНОВСКИ

Уважаеми Господин министър,

Обръщам се към Вас с голяма тревога за развитието на българското селско стопанство във връзка с все по-широкото внедряване на трансгенни растения, без да има ясен и категоричен закон за използването на генетично модифицираните организми (ГМО).

Бурното развитие на молекулярната биология и генетика доведе до създаване на революционни технологии, позволяващи прехвърляне на гени от един вид на друг, от бактерия на растение, от животно на растение и т.н. Създадена е възможност за получаване на сортове растения с качествено нови признаци, което с класическите селекционни методи не може да се осъществи.

Тези постижения на науката предизвикват обаче тревоги в широки слоеве на населението в ЕС, свързани с опасения за здравето на човека, замърсяване на околната среда и негативни въздействия върху биоразнообразието. Тези опасения основно се инспирират от природозащитни и зелени движения. Страните от ЕС все още нямат единна политика по отношение използването на генетично модифицираните растения. В научните среди се водят спорове за и против използването на ГМО.

В България през 1996 г. беше приет Правилник за разпространението на генетично изменени висши растения, създадени чрез рекомбинантни ДНК технологии (ДВ, бр. 72 от 16.8.1996 г.). Създаден е съвет за безопасна работа с генетично изменени висши растения, включващ представители на МЗГ, МОСВ и МЗ. Председател на съвета е зам.-министър на МЗГ, а секретар – учен в областта на генетичното инженерство. Съветът през 1999 г. е разрешил провеждането на широки производствени опити на „Монсанто" и

„Пионер“ и са засети 120 000 дка с трансгенна царевица, а през 200 г. – 200 000 дка царевица и 300 дка картофи. Фирмите са задължени да спазват изискванията на правилника за разпространението на генетично изменени висши растения и да изнасят получената продукция в чужбина, с изключение на страните от ЕС.

По данни, изнесени в чуждестранния печат, площите с трансгенни растения в България възлизат на 1 000 000 декара.

При тези сравнително големи площи на отглеждане на трансгенни растения опасността от смесване на генетично модифицирани с немодифицирани семена е реална (естествено кръстосано опрашване, използване на семена в личните ферми, кражба на семена и др.).

Вследствие на горепосоченото България не може да се отнесе към страните, които не използват генетично модифицирани сортове растения. Държавата може да понася сериозни загуби при износа на селскостопанска продукция за страните от ЕС.

Във връзка с обявената от правителството стратегия за износ на екологично чиста продукция за страните от ЕС и развитие на селския туризъм, както и за реклама на нашите курорти въз основа на обсъждане в нашия експертен съвет предлагаме:

1. Да се въведе незабавно 5-годишен мораториум за издаване на разрешения от Съвета за безопасна работа с генетично изменени висши растения при МЗГ за използване на трансгенни растения у нас.

2. Да се ускори приемането от парламента на закон за генетично модифицираните организми (ГМО), в който в преходните и заключителните алинеи да бъде записан 5-годишен мораториум за прилагането му.

Акад. Иван Юхновски

БИВОЛЪ И WIKILEAKS: ПРИВЪРЖЕНИЦИ НА ГМО ТОПЯТ УЧЕНИ ПРЕД АМЕРИКАНСКИЯ ПОСЛАНИК

e-vestnik.bg, 29.08.2011 г.
Биволъ

Законодателството за отглеждане на ГМО в България е било внимателно следено и привържениците на ГМО са активно подкрепяни и финансирани от посолството на САЩ - показва нова серия секретни дипломатически документи разсекретени от Уикилийкс.

Основна пречка срещу приемането на либерално ГМО законодателство според грама [06SOFIA1173], изпратена през 2006 г. от шарже д'афер Караянис, е председателят на Българската академия на науките (БАН), Иван Юхновски. Атанас Атанасов, шеф на Агробиологичния институт разказал в посолството, че Юхновски е изпратил различни „експерти, които знаят много малко за науката за ГМО" в парламентарните комисии по околната среда и земеделието да критикуват законопроекта.....

„Атанасов смята, че България може да бъде санкционирана, ако се докаже, че законът не съвпада с политиката на ЕС, което може да се превърне в тоягата необходима на поддръжниците на ГМО тук за да убедят правителството да преразгледа закона." - пише още Караянис в некласифицирана грама. [09SOFIA23]

Коментар на Биволъ: Последвалите събития показаха, че Найденов не е прав. ЕС не само не санкционира България, но благодарение на активността на български политици, Европейският парламент призна и подкрепи правото на всяка страна да определя доколко рестриктивно да бъде местното законодателство за ГМО.

Виж превода и оригиналите на цитираните грами на сайта Биволъ

WIKILEAKS

От Дневник в Зелен, 29/08/2011 г.

Законодателството за генетично модифицираните организми в България е било внимателно следено и привържениците на ГМО са активно подкрепяни и финансирани от посолството на САЩ. Това показва нова серия дипломатически документи, разсекретени от Wikileaks и цитирани от партньорската медия на организацията в България Биволъ.

Основна пречка пред либерализирането на ГМО-законодателството в България е бил предишният председател на Българската академия на науките акад. Иван Юхновски, пише в грама от лятото на 2006 г. шарже д'афер на американското посолство в София Алекс Караянис. Според дипломата шефът на БАН е взел дейно участие в кампанията срещу либерализирането на закона за генетично модифицираните организми, приет през 2005 г. Законът налагаше пълни рестрикции върху лабораторните опити и производството на трансгенни версии на традиционни български култури като пшеницата, зеленчуците, маслодайната роза, лозата и др. При обсъждането на поправки в закона през 2006 г. Юхновски изпратил на дискусиите „експерти, които знаят твърде малко за науката за ГМО", които да критикуват законопроекта, е разказал пред посолството шефът на агробиологичния институт на БАН Атанас Атанасов.

WIKILEAKS РАЗКРИ ПРОБА С ГМО

webcafe.bg, 29.08.2011 г.

Законодателството за генетично модифицираните организми в България е било внимателно следено и привържениците на ГМО са активно подкрепяни и финансирани от посолството на САЩ. Това показва нова серия дипломатически документи, разсекретени от WikiLeaks и цитирани от партньорската им медия в България Биволъ.

Законът налагаше пълни рестрикции върху лабораторните опити и производството на трансгенни версии на традиционни български култури като пшеницата, зеленчуците, маслодайната роза, лозата и др.

При обсъждането на поправки в закона през 2006 г. Юхновски изпратил на дискусиите „експерти, които знаят твърде малко за науката за ГМО", които да критикуват законопроекта, е разказал пред посолството шефът на агробиологичния институт на БАН Атанас Атанасов.

ПРАВИТЕЛСТВОТО ПРЕХВЪРЛИЛО НА ЕС „ГОРЕЩИЯ КАРТОФ" ГМО

В. „Труд", 29.08.2011 г.

Посолството на САЩ в София лобира от години явно и тайно за либерализиране на режима за генно- модифицираните организми (ГМО) в България.

Това става ясно от серия дипломатически ,доклади, обнародвани от сайта „Уикилийкс". Още през 2006 г. американският шарже д'афер Алекс Караянис пише до Вашингтон, че са сериозно накърнени интересите на износителите на такива продукти от САЩ. Дипломатът сочи за основна пречка пред промяна в законодателството ни председателя на БАН акад. Иван Юхновски.

На 11 февруари 2010 г. посланик Джеймс Уорлик докладва, че проектът за промени в закона е „заграбен" от анти-ГМО активисти. И продължава: „В резултат и като тактически

отговор правителството (на ГЕРБ - б. р.) предлага 5-годишен мораториум върху освобождаването на ГМО в околната среда или за селскостопански цели."

Същия ден министърът на земеделието Мирослав Найденов му обяснил, че стратегията е била Еврокомисията (ЕК) да сметне мораториума за забавяне в прилагането на закона и съгласуването му с еврозаконодателството и България да бъде принудена да го отмени. „Според Найденов би било по-лесно да се премахне мораториумът под натиск от ЕК, отколкото да се промени законодателството", пише Уорлик.

„Позицията на българското правителство винаги е била последователна и тя е за рестриктивно законодателство по отношение на ГМО. Това се доказва и с гласуванията в парламента, както и с позицията ни пред ЕС", каза пред „Труд" министър Найденов.

ИВАН ЮХНОВСКИ

ЗА БЪЛГАРСКАТА НАУКА,
ЗА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
И НЕЩО ЛИЧНО

Българска
Първо издание

Съставител *Велиана Христова*
Художник на корицата *Константин Жеков*
Графичен дизайнер *инж. Валентин Георгиев*

Формат 167x237 mm
Печатни коли 25 + 1 п.к. цв. прил.

Печатница на Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов"
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев", бл. 5

www.baspress.com

ISBN 978-954-322-903-1

Иван Юхновски е роден през 1937 г. в София. Завършва висшето си образование през 1961 г. във Висшия химикотехнологичен институт (днес ХТМУ) в София. През 1961 г. става асистент по органична химия във ВХТИ, а от 1963 г. е научен сътрудник по физични методи на органичната химия в Института по органична химия при БАН.

Защитава кандидатска дисертация през 1968 г., през 1982 г. получава научната степен „Доктор на химическите науки“, а през 1984 г. е избран за професор по физични методи в органичната химия в Института по органична химия с Център по фитохимия при БАН и в Химическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където чете лекции 24 години. През 1989 г. е избран за член-кореспондент, а през 1997 г. – за академик. Основните научни приноси на акад. Иван Юхновски са в областта на спектрохимията, строежа на органичните съединения и техните реактивоспособни отрицателни йони, за което получава международна известност и признание. Успява да открие редица неизвестни закономерности, свързани с превръщането на органичните молекули в отрицателни йони, както и да коригира неверни представи за строежа на металоорганични съединения. Многократно е бил експерт на Нобеловия комитет по химия.

Научно-приложните му приноси са главно в областта на галваниката, като създава и внедрява в производството десетки технологии, използвани дълго и успешно в много десетки заводи у нас и в чужбина с голям икономически и екологичен ефект. Вписан е в Златната книга на българските изобретатели, има отличието „Почетен изобретател“. Носител е на многобройни национални награди и отличия, между които орден „Стара планина“ I ст. и „Св. св. Кирил и Методий“. Почетен доктор е на Пловдивския университет, на Варненския свободен университет, на Химикотехнологичния и металургичен университет и на Харковския университет „В. Н. Каразин“ в Украйна. Редовен член е на Европейската академия на науките и изкуствата в Париж и на „Лайбниц социете“ в Берлин.

От 1990 до 2002 г. проф. Юхновски е бил председател на Националния фонд за научни изследвания. От 1990 г. проф. Юхновски е заместник-председател на БАН, а от 1996 до 2008 г. е избиран от Общото събрание на БАН четири мандата за председател на БАН.

ISBN 978-954-322-903-1

9 789543 229031

www.baspress.com